

5. januára 1989

Programový dokument nezávislej *Demokratickej iniciatívy* konštatoval, že autoritatívny režim v Československu bol zo zahraničnopolitických a vnútorných príčin oslabený. Iniciatíva chcela široký dialóg o demokratickom vývoji spoločnosti, demokratickú úpravu právneho poriadku vrátane ústavy, uplatnenie osobných slobôd a pod.

7. – 11. januára 1989

- Zástupcovia 149 krajín sa zúčastnili Medzinárodnej konferencie o chemických zbraňach a ich likvidácii v Paríži. Prijali vyhlásenie o zákaze ich zneužitia. Tento sa už neviazal na jadrové odzbrojenie, čím by sa urýchlili opatrenia voči Iraku, ktorý vo vojne proti Iránu a proti Kurdom použil chemické zbrane. Vláda ČSSR sa v podobnom duchu vyjadrila už 5. januára 1989.
- Vláda SSR prijala uznesenie, v ktorom hodnotila využívanie výrobného potenciálu a prostriedkov, vynakladaných na spoločenskú a osobnú spotrebu v SSR.

11. januára 1989

V Maďarsku prijalo Národné zhromaždenie zákony o práve na zhromažďovanie sa a o združovanom práve, ktoré umožnili vytváranie nových politických subjektov. O deň neskôr 25 alternatívnych iniciatív žiadalo návrat ku „*kossuthovskému*“ erbu Maďarska.

13. januára 1989

- Predsedníctvo ÚV KSČ prerokovalo materiál s názvom „*Analýza základných vývojových trendov ovplyvňujúcich devízové pozície ČSSR*“. Analýza bola vypracovaná Štátnou plánovacou komisiou ČSSR, priniesla i stručné hodnotenie hospodárskeho vývoja krajiny v rámci 8. päťročnice, t.j. obdobia po roku 1985. Očakávalo sa urýchlenie sociálno-ekonomického vývoja ČSSR, ktorý mal byť založený na intenzifikačných faktoroch rastu, pričom sa počítalo s efektívnejším zapojením do medzinárodnej delby práce. Z analýzy však vyplývalo, že vývoj za tri roky päťročnice sa výrazne odlišoval od jej pôvodných cieľov. V každom z troch rokov sa dosiahol národný dôchodok o päť miliárd Kčs nižší, ako bol plánovaný a prechod ekonomiky na intenzívny rozvoj bol hodnotený ako zdĺhavý. V zahraničnom obchode s tzv. socialistickými krajinami bolo za problémové považované značné aktívum voči ZSSR. Jedným z najväčších problémov v československom zahraničnom obchode sa však javil vývoj v oblasti efektívnosti celkového exportu, ten bol zreteľný predovšetkým v obchode s kapitalistickými krajinami.
- Predsedníctvo ÚV KSČ sa zaoberalo správou o problémoch, ktoré vznikli pri zabezpečení výroby osobného auta Škoda 781 Favorit. Správu predkladal federálny minister hutníctva, strojárstva a elektrotechniky Karel Juliš. Uviedol, že celý proces nábehu výroby nového automobilu bol zdĺhavý a nedôsledne riešený jednotlivými riadiacimi inštitúciami. Od začiatku príprav výroby Škody Favorit sa prejavovali problémy, od skl-zov pri vývojových prácach, cez oneskorené odovzdávanie stavebných kapacít, až po nedostatky v dodávkach technologických zariadení z dovozu. Limitujúcim faktorom rozbehu výroby na plnú kapacitu v roku 1989 bolo podľa správy v danom čase „zabezpečovanie kapacít na výrobu príslušenstva a ďalších subdodávok“. Z dôvodov nedostatočne zvládnutého procesu nábehu výroby Škody Favorit sa počítalo s produkciou starších modelov. V priebehu výstavby sa tiež ukázala potreba ďalšieho dovozu technolo-

gického zariadenia z tzv. nesocialistických krajín, ako i dovozu ďalších komponentov. Preto sa v správe uvádzalo, že aby mohol byť nový automobil kompletizovaný podľa pôvodných predpokladov, je potrebné doviezť v priebehu rokov z tzv. nesocialistických krajín zariadenia asi v hodnote 1060 mil. Kčs. S týmito finančnými problémami sa vôbec nerátalo, a tak by ich bolo možné zabezpečiť len mimoriadnymi formami alebo na úkor zvýšenia zadlženosti krajiny.

15. januára 1989

- Vo Viedni podpísal minister zahraničných vecí ČSSR Jaromír Johanes *Záverečný dokument Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe*, ktorý v rámci helsinského procesu zaväzoval signatárske štáty k rešpektovaniu ľudských práv a občianskych slobôd. Prijatie *Záverečného dokumentu* zahrňovalo nové vyjednanie o *Zvyčajných ozbrojených silách v Európe* a o *Opatreniach na posilnenie vzájomnej dôvery a bezpečnosti*.
- Vláda ČSSR prijala uznesenie, v ktorom konštatovala prekonanie „historicky vzniknutých rozdielov v podmienkach hospodárskeho života“ a takisto aj to, že sa dosiahol „rozhodujúci pokrok vo vyrovnaní ekonomickej úrovne jednotlivých oblastí i v živote obyvateľov ČSR a SSR“. To sa údajne docielilo na základe vyššieho investovania a rýchlejšej dynamiky spoločenskej výroby v SSR oproti ČSR. Určité diferencie však pretrvávali vo výkonnosti a efektívnosti. Osobná spotreba na Slovensku v prepočte na 1 obyvateľa dosiahla zhruba 91% úrovne dosiahnutej v ČSR.

15. – 21. januára 1989

Potom, čo úrady nepovolili pietne zhromaždenie občanov k 20. výročiu sebaupálenia študenta Jana Palacha, symbolu vzdoru proti okupácii Československa v auguste 1968, ako aj proti normalizačnej politike komunistického režimu, na *Václavskom námestí* v Prahe, časť demonštrantov sa presunula do okolitých ulíc. Polícia a Ľudové milície však proti nim brutálne zasiahli, použili vodné delá, obušky, psy a zranili mnoho ľudí. Napriek tomu manifestácie vyvrcholili púťou k hrobu J. Palacha do Všetat 21. januára, no aj tu došlo k represiám proti stovkám občanov. Zatkli viacerých predstaviteľov československých nezávislých iniciatív, vrátane Václava Havla. Demonštrácie však ukázali silnejúcu opozíciu v ČSSR, ktorá sa vo viacerých prúdoch začala formovať najmä od roku 1988, čomu chceli zabrániť predstavitelia režimu.

Proti brutálnemu postupu bezpečnostných síl, ktorému sa nevyhli ani ženy, protestovali viaceré svetové agentúry, medzinárodné organizácie, parlamenty, ako aj svetové osobnosti kultúrneho a politického života. Kardinál František Tomášek upozornil v liste predsedovi federálnej vlády Ladislavovi Adamcovi z 20. januára, že cirkev síce víta prihlásenie sa Československa k záverom helsinskej konferencie vo Viedni, ale brutálne zásahy proti demonštrantom hlboko otriasli dôverou veriacich, ako aj veľkej časti obyvateľstva. Demonštranti v túžbe o dosiahnutie slobody si chceli uctiť pamiatku J. Palacha, pričom bezpečnostné orgány prekročili hranice svojich právomocí.

16. januára 1989

V čase, keď pražská polícia tvrdo zasiahla proti demonštrantom, ktorí si pripomínali tragickú smrť Jana Palacha pred 20 rokmi, bývalý minister zahraničných vecí USA Henry Kissinger, a stále činný v politickom medzinárodnom dianí, navrhol v Kremli dohodu,

v ktorej by USA „neurobili nič, čo by urýchlilo zmeny na Východe“. Toto vyhlásenie v podstate znamenalo potvrdenie rozdelenia Európy z Jalty a rešpektovanie záujmov veľmocí, hoci M. Gorbačov a R. Reagan v Moskve dva roky predtým pripustili možné spoločenské zmeny v krajinách sovietskeho bloku a dohodli sa na tom, že nebudú zasahovať do ich vnútorných záležitostí.

16. -17. januára 1989

Na zasadaní pléna poľskej vládnucej PZRS časť členov pléna nesúhlasila s legalizáciou opozičnej Solidarity. Na to členovia politbyra Wojciech Jaruzelski, Czesław Kiszczak, Mieszysław Rakowski a F. Siwicki pohrozili demisiou. Ústredný výbor napokon odhlavoval dôveru politbyru v dovtedajšom zložení. Za legalizáciu Solidarity hlasovalo 143 členov ústredného výboru, 32 bolo proti a 14 sa zdržalo hlasovania.

18. januára 1989

Na zasadaní ÚV Poľskej zjednotenej robotníckej strany sa ukázal posun v postoji voči opozícii a viacerí jeho členovia už avizovali ústretové postoje, vrátane premiéra Mieszysława Rakowského a prvého tajomníka Wojciecha Jaruzelského. Už sa otvorenejšie pripúšťal politický pluralizmus a možnosť spoločenského dialógu, čo uvoľnilo politické napätie v Poľsku.

20. januára 1989

- George H. W. Bush sa stal 41. prezidentom USA.
- V Budapešti sa zišli predstavitelia vlády a opozičného *Demokratického fóra*. Predmetom ich stretnutia bola vnútropolitická situácia v Maďarsku a možnosti jej riešenia.

23. januára 1989

Poľsko, Maďarsko, Nemecká demokratická republika, Československo a Bulharsko oznámili ďalšie obmedzenie konvenčných ozbrojených síl a vojenských rozpočtov, čo súviselo s nedávnym vyjadrením Michaila Gorbačova o týchto krokoch zo strany Sovietskeho zväzu.

24. januára 1989

- Minister zahraničných vecí ČSSR Jaromír Johanes na zasadaní *Komisie ÚV KSČ pre zahraničnú politiku* považoval za dôležité v tejto oblasti prispieť „k vytvoreniu pásma dôvery, spolupráce a dobrých susedských vzťahov na línii dotyku štátov Varšavskej zmluvy a NATO“. Podľa neho ČSSR a ďalšie socialistické štáty prispeli k rozpracovaniu záverečného dokumentu v januári 1989 vo Viedni a vyslovil presvedčenie, že: „Československá zahraničná politika bude čerpať z filozofie nového politického myslenia, ktoré rozvoj medzinárodných vzťahov chápe v kontexte mnohotvárnosti a rozporuplnosti súčasného sveta pri jeho rastúcej prepojenosti a celistvosti. Pre prax to znamená vychádzať z priority všeludských hodnôt, z primátu medzinárodného práva a zo zásady, že medzinárodnú bezpečnosť je možné zabezpečiť len politickými prostriedkami“. Avšak v čase brutálneho zásahu proti demonštrantom „palachiády“ vnímalo demokratické zahraničie Johanesovo vyjadrenie ako prinajmenšom „nepresvedčivé“.

Členmi komisie boli tajomník ÚV KSČ pre ideológiu a zahraničnú politiku Jozef Lenárt, ktorý na tomto poste nahradil Biľaka, ďalej člen ÚV KSČ Václav David, bývalý člen Predsedníctva ÚV KSČ Vasil Biľak, bývalý minister zahraničných vecí Bohuslav Chňoupek a jeho nástupca Jaromír Johanes, námestník ministra vnútra ČSSR Alois Lorenc, prvý podpredseda Federálneho zhromaždenia ČSSR Ján Marko, vedúci medzinárodného oddelenia ÚV KSČ Michal Štefaňák a minister obrany ČSSR Milán Václavík.

- V maďarskom Národnom zhromaždení vznikla skupina nezávislých poslancov počas predsedníctva Istvána Fodora.

25. januára 1989

Minister obrany maďarskej vlády Ferenc Kárpáti oznámil stiahnutie jednej sovietskej divízie do polroka.

26. januára 1989

Nezávislé hnutie *Iniciatíva kultúrnych pracovníkov* protestovalo v prehlásení predsedovi vlády ČSSR Ladislavovi Adamcovi proti zatknutiu predstaviteľa *Charty 77* Václava Havla a vyzvalo, aby sa začal politický dialóg, ktorý by viedol k prepusteniu zatknutých počas demonštrácií k 20. výročiu smrti Jana Palacha. Prehlásenie podpísalo 692 osobností oficiálnej a neoficiálnej kultúry.

27. januára 1989

Predstavitel' poľskej vlády Czesław Kiszczak a predstaviteľ' opozičnej Solidarity Lech Walesa sa vo varšavskej vile *Magdalenka* dohodli o okolnostiach začatia rozhovorov za „okrúhlym stolom“. Zároveň dohodli, že 20 zástupcov bude mať opozícia, 6 oficiálne odbory, 2 cirkev a 14 zástupcov bude mať vládna koalícia.

Nasledujúci deň tajomník ÚV PZRS Józef Czyrek prehlásil pre francúzsky denník *Le Monde*, že v nastávajúcich voľbách do Sejmu vytvorí vláda s „konštruktívnou opozíciou“ spoločnú volebnú platformu. Predpokladal, že opozícia získa 30 – 40 poslancských mandátov.

29. januára 1989

Predstavitel' vládnucej Maďarskej socialistickej robotníckej strany Imre Pozsgay oznámil výsledok šetrenia historickej subkomisie, ktorá udalosti roku 1956, vyjadrujúce snahy o revíziu stalinského modelu socializmu, označila ako ľudové povstanie. Vo vedení strany však prevládala nejednotný názor a podobne aj na postavu Imre Nagya, ktorého exhumáciu pozostatkov schválila vláda 26. januára.

31. januára 1989

V Bratislave zomrel vo veku nedožitých 78 rokov významný slovenský režisér a herec Jozef Budský (nar. 11. 6. 1911 Praha). Do slovenského divadelníctva priniesol údernosť, razanciu, expresionizmus a racionalitu. Vo svojej režijnej tvorbe sa pokúsil o syntézu slovenskej a európskej dramatickej tradície.

1. februára 1989

- Prvý tajomník ÚV PZRS a predseda Štátnej rady Poľska Wojciech Jaruzelski navštívil ČSSR. V rozhovore s generálnym tajomníkom ÚV KSČ Milošom Jakešom sa vyjadril, že si je síce vedomý hrozieb nátlaku opozície, ale chce, aby táto bola pohltená „naším systémom“. Išlo by o veľký dejinný experiment, ktorý môže presiahnuť hranice Poľska, no konštatoval, že Poľsko sa ocitlo v „hybridnom stave“ a nevyhnutne treba prikročiť k reformám. Kríza trvala od vyhlásenia výnimočného stavu v roku 1981. Vzrástla sila opozičnej *Solidarity* a jej predstaviteľa Ľecha Walesu. Na druhej strane sa oslabili pozície vládnucej Poľskej zjednotenej robotníckej strany. Spoločenská atmosféra sa v Poľsku natolko zmenila, že nemožno pokračovať v represívnej politike, konštatoval Jaruzelski. Vyjadril značnú podporu daniu v Sovietskom zväze.
- Člen Predsedníctva ÚV KSČ Jan Fojtík počas trojdňovej návštevy NDR rokoval s predstaviteľom východonemeckých komunistov Erichom Honeckerom o hospodárskej a politickej situácii v NDR. Honecker spomenul, že sa v NDR odmieta voľba riaditeľov podnikov podľa sovietskeho vzoru. Tvrdil, že NDR zaznamenáva stály hospodársky rast, a preto sa netreba sústavne zaoberať porovnávaním so SRN. Nepáčilo sa mu, že na viedenskej schôdzke KBSE ustúpili socialistické krajiny požiadavkám západných krajín, pričom len NDR a Rumunsko zaujali odmietavý postoj. Podľa Honeckera sa vzťahy medzi Západom a Východom nezlepšili. Spolu s Fojtíkom boli za energický postup voči propagande, ktorá útočila proti základom socializmu. Fojtík zdôraznil, že vedenie KSČ nepriistúpi k prehodnoteniu udalostí roku 1968.

2. februára 1989

- Nová nezávislá iniciatíva pod názvom *Petícia československých občanov*, ktorá bezprostredne vznikla ako priama reakcia na udalosti z 15. – 21. januára, oznámila najvyšším štátnym orgánom ČSSR, že jej protestný text podpísalo do 31. januára vyše 2100 osôb.
- V materiáli „*Informácia o nepriateľských aktivitách nelegálnych skupín*“, ktorý vznikol na pôde Predsedníctva ÚV KSČ, sa konštatoval vplyv asi 20 nezávislých iniciatív na verejnú mienku, pričom sa zaznamenali „*závažné zmeny v štruktúre a zameraní činnosti nelegálnych skupín smerom k výraznejšiemu vplyvu na verejnú mienku*“. Opozícia vraj mala asi tisíc sympatizantov a asi 500 aktivistov, predovšetkým v českých krajinách. Vedenie komunistickej strany chcelo proti opozícii bojovať „*politickými prostriedkami*“. No už 27. januára predsedníctvo ÚV KSČ prerokovalo rozsiahle „*Opatrenia k účinnému pôsobeniu proti nepriateľským aktivitám nelegálnych štruktúr*“. Tie sa mali hneď realizovať a vzťahovali sa v podstate na všetky sféry verejného života.
- Najúspešnejší slovenský krasokorčuliar Ondrej Nepela zomrel na AIDS v západo-nemeckom Mannheime vo veku 38 rokov (narodil sa 1. januára 1951v Bratislave). Nepela bol niekoľkonásobný majster sveta a Európy, neskôr pôsobil, už počas emigrácie, v ľadovej revue.

3. februára 1989

- Predsedníctvo ÚV KSČ konštatovalo v „*Informácii o postupe KSČ v medzinárodnom komunistickom a robotníckom hnutí*“, že toto hnutie drží pohromade len spoločný ideologický základ a vlastne jeho spoločný program neexistuje. Bolo treba nájsť taký „*model*

vedúcej úlohy strany“, ktorý dosiahne reálnu podporu obyvateľstva. Okrem iného preto, že zoslabla „príťažlivosť socializmu“. V informácii sa tvrdilo, že stále existovali „triedne záujmy a triedny boj“, no treba podporovať mierové spoluzhnutie štátov s rozdielnym spoločenským zriadením.

- Členovia kongresu USA D. De Concini a S. Hoyer navrhli, aby bola Václavovi Havlovi udelená *Nobelova cena mieru* za rok 1989. Nezávislé iniciatívy v Československu ustanovili *Výbor na podporu udelenia Nobelovej ceny mieru V. Havlovi*, čo do leta 1989 podporilo vyše 4300 občanov.

6. februára 1989

V *Miestodržiteľskom paláci* vo Varšave sa začali rokovania medzi vládnu koalíciu a opozíciu za „okružným stolom“. Rokovalo sa v skupinách o hospodárskej a sociálnej politike (za koalíciu Władysław Baka, za Solidaritu Witold Trzeciakowski), o politických reformách, Janusz Reykowski a Brinoslav Geremeki) a o odborárskom pluralizme (Aleksandr Kwaśniewski, Tadeusz Mazowiecki a ďalší). Rozhovorov v skupinách a podskupinách sa zúčastnilo celkovo 452 osôb.

11. februára 1989

Ústredný výbor Maďarskej socialistickej robotníckej strany schválil postupný prechod k pluralitnému politickému systému a udalosti z 23. októbra 1956 považoval za ľudové povstanie. Vo výbore sa diskutovalo tiež o modernizácii maďarskej ústavy tým spôsobom, aby akceptovala pluralitný politický systém, čo onedlho privítali nezávislé politické organizácie a strany.

12. februára 1989

Vyššie 650 odborných pracovníkov, najmä z vedeckých ústavov Československej akadémie vied (ČSAV) v Prahe, v Brne a SAV v Bratislave, odsúdilo v liste predsedovi federálnej vlády Ladislavovi Adamcovi policajné zákroky proti demonštrantom v tzv. *Palachovom týždni* a následné rozsiahle represie voči nim. Odpoveďou boli snahy o vypátranie organizátorov akcie po ústavoch akadémií.

14. februára 1989

Predsedníctvo Federálneho zhromaždenia Československej socialistickej republiky vydalo zákonné opatrenie č. 10/1989 k ochrane verejného poriadku. „*V záujme ochrany verejného poriadku*“ toto zákonné opatrenie definovalo ako prečin vyhotovenie, umožnenie vyhotovenia alebo rozšírenie tlačovín, ktoré „*svojím obsahom narušujú záujem socialistického štátu na zachovávaní verejného poriadku*“. Trestanie osôb za tlač, šírenie a vydávanie samizdatov, za účasť na proti režimových podujatiach a pod. bola typickou praxou pre celých štyridsaťjeden rokov vlády KSČ až do novembra 1989.

15. februára 1989

- Sovietsky zväz ukončil stiahnutie svojich ozbrojených síl z Afganistanu. Odchod 115-tisícovej armády ukončil deväťročnú vojenskú intervenciu Sovietskeho zväzu, ktorá eskalovala studenú vojnu medzi Východom a Západom. Občiansku vojnu v Afganistane, počas ktorej zahynul asi jeden milión Afgáncov, však naďalej Sovietsky zväz

vojensky podporoval a podobne sa správali USA. Predsa len sa napätie studenej vojny odchodom sovietskych vojsk zmiernilo. V Afganistane padlo 14-tisíc sovietskych vojakov, čo spôsobilo značné rozčarovanie a traumy verejnosti v Sovietskom zväze.

- Na pôde Slovenskej národnej rady sa zaoberali stavom „*využívania a efektívnosti výrobného potenciálu a prostriedkov, ktoré sa vynakladali na spoločenskú a osobnú spotrebu v ČSR a SSR*“ v zmysle konštatácie XVII. zjazdu KSCĽ, že „*sociálno-ekonomická úroveň oboch našich národov sa v podstate vyrovnala.*“

Táto konštatácia nebola náhodná, lebo v politike komunistickej strany bola jedným z hlavných zámerov od prevzatia moci vo februári 1948 línia ekonomického a sociálneho vyrovnania medzi Slovenskom a českými krajinami. Vplyvom viacerých politických a ekonomických faktorov sa však často hovorilo o „*doplácaní*“ na Slovensko, čo vyjadrovali aj postoje predsedu federálnej vlády Ladislava Adamca.

Podľa materiálov federálnej vlády ČSSR a vlády SSR predstavovali v roku 1987 investície na 1 obyvateľa v SSR 11 350 korún a v ČSR 11 415 korún, pomer v osobnej spotrebe bol 18 185 : 19 805 korún, národný dôchodok vytvorený na 1 obyvateľa bol v SSR 35 381 korún, v ČSR 40 583 korún.

16. – 18. februára 1989

- Predseda federálnej vlády Ladislav Adamec rokoval s predsedom Rady ministrov ZSSR Nikolajom Ryžkovom o hospodárskej spolupráci. Podpisali dokumenty *Koncepcia hospodárskej a vedecko-technickej spolupráce medzi ČSSR a ZSSR na nasledujúcich 15 – 20 rokov*, ďalej *Protokol z rokovaní predsedov vlád* a dokument *Dohoda medzi vládami ČSSR a ZSSR o spolupráci v oblasti ochrany životného prostredia*.

- Generálny tajomník Maďarskej socialistickej robotníckej strany Károly Grósz sa v rozhovore s generálnym tajomníkom ÚV KSCĽ Milošom Jakešom vyjadril, že zásah sovietskej armády do udalostí v Maďarsku roku 1956 bol správny, avšak nové vedenie maďarskej strany sa nezjednotilo v názoroch na hodnotenie tohto roku. Člen vedenia strany Imre Pozsgay však zastával názor, že udalosti boli „*ľudovým protitotalitným povstaním*“, a teda nešlo o „*kontrarevolúciu*“. Podľa K. Grósza maďarská tlač získala „*mocenské*“ pozície, ktoré sa už vymykali kontrole strany, politicky sa aktivizovala humanitná inteligencia a vážnym javom bol vzrastajúci počet odchádzajúcich členov z radov strany, ktorá sa začala predsa len transformovať na sociálnodemokratickú stranu, ba čoraz viac sa uvažovalo o spoločenských reformách.

17. februára 1989

- Národné rady SSR a ČSR prijali mesiac po „*Palachovom týždni*“, vraj „*v záujme zachovania verejného poriadku*“ zákonné opatrenia s okamžitou účinnosťou. Toto opatrenie prijalo Federálne zhromaždenie už 14. februára 1989. V ňom sa za účasť „*na nepovolenom verejnom zhromaždení*“, za poburovanie proti záujmom socialistického štátu a za rozširovanie tlačovín zvyšovala trestná sadzba, oproti zákonným opatreniam z augusta 1969 zo 6 mesiacov na 1 rok, podmienený trest z 3 na 6 mesiacov a pokuta z 5- na 20-tisíc korún. Keď plénum SNR schvaľovalo opatrenia v apríli 1989, nikto z poslancov neprotestoval. Proti opatreniam, ktoré predložil predseda Federálneho zhromaždenia Alois Indra a boli schválené predsedníctvom ÚV KSCĽ už 3. februára, sa zdvihla ďalšia vlna občianskeho odporu, žiadajúca ich zrušenie.

- Predsedníctvo ÚV KSČ prerokovalo návrh časti Ústavy ČSSR o spoločenskom zriadení, ktoré sa zakladalo na „*vyjadrení suverenity ľudu ako jediného zdroja moci, ktorú ľud uskutočňuje formou socialistickej demokracie – zastupiteľskými zbormi*“. KSČ si mala zachovať vedúcu úlohu v spoločnosti. Kultúra, vzdelanie a výchova sa mala viesť v duchu marxizmu-leninizmu. Nemenil sa politický systém Národného frontu, v platnosti zostali princípy demokratického centralizmu, socialistickeho spoločenského zriadenia a plánovitého riadenia národného hospodárstva. Popri socialistickej demokracii návrh ústavy predpokladal „konzultatívnu“ demokraciu v podobe verejnej diskusie, ako aj priamu vo forme referenda, čo bolo nóvum. Odôvodnilo sa to snahou o charakterizovanie ČSSR „*nielen ako socialistický, ale aj ako novo demokratický štát*“, ako aj potrebou zosúladenia návrhu ústavy s prestavbou hospodárskeho mechanizmu. Pokiaľ išlo o druhy a formy vlastníctva, návrh obsahoval „*vlastníctvo spoločenských a iných organizácií*“. Pripustilo sa drobné podnikanie. V návrhu sa nanovo formulovalo postavenie spoločenských organizácií a národných výborov, čím sa podľa návrhu rozširovali formy socialistickej demokracie. Zásady štátnej, hospodárskej, sociálnej a kultúrnej politiky „*zodpovedali cieľom prestavby*“, ba „*zvýrazňovali dodržiavanie noriem medzinárodného práva a záväzkov*“. Takto reagovalo Predsedníctvo ÚV KSČ na závery následnej schôdzky KBSE vo Viedni.
- Výbor SNR prijal uznesenie k správe „*O stave plnenia vecných a systémových opatrení ku komplexnej prestavbe hospodárskeho mechanizmu*“.

24. februára 1989

- Poľský Sejm schválil zákon *O niektorých podmienkach konsolidácie národného hospodárstva*, ktorý umožnil preberanie štátneho majetku do užívania súkromným osobám formou prenájmu, prepožičania či jeho vkladu do súkromno-štátnej spoločnosti.
- V poľskom Krakove došlo k vážnym pouličným stretom medzi demonštrantami a políciou. Na oboch stranách bolo veľa ranených.
- Prezidiálna rada rozhodla o pripojení Maďarska k ženevským dohovorom o utečencoch.

27. februára 1989

Federálny štatistický úrad pripravil správu o vývoji národného hospodárstva ČSSR v roku 1988. V danom roku boli uskutočnené prvé kroky na ceste k prestavbe hospodárskeho mechanizmu. Podľa správy bol rast národného dôchodku vyšší ako v roku 1987, no zámery 8. päťročnice sa nedarilo splniť. Údajne sa znížila materiálová a energetická náročnosť pri tvorbe národného dôchodku – v porovnaní s predchádzajúcim rokom. No na druhej strane prišlo k zväčšeniu nesúladu medzi sortimentom, kvalitou a technickou úrovňou výrobkov s potrebami spoločnosti. Vzrastalo napätie v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch, pretrvávali problémy v oblasti realizácie výrobkov na zahraničných trhoch, ako i prehĺbenie sortimentnej nerovnováhy na domácom trhu. Na ňom sa tiež prejavovali snahy skrytým spôsobom zvyšovať ceny tovarov a služieb – na druhej strane hladina maloobchodných cien zostávala relatívne stabilná. V oblasti zahraničného obchodu sa nedosiahli žiadané efekty, nepodarilo sa znížiť narastajúce aktívum v obchode s tzv. socialistickými krajinami, naďalej rástli pohľadávky po lehote splatnosti v obchode s rozvojovými krajinami a navyše sa zvýšilo napätie v devízovej platobnej oblasti, najmä v obchode s kapitalistickými krajinami.

27. februára – 1. marca 1989

Na stretnutí delegácie „pracovníkov“ propagandy a agitácie ÚV KSČ s funkcionármi ideologického oddelenia a medzinárodného oddelenia ÚV KSSZ v Moskve odznela podpora sovietskych komunistov vedeniu KSČ a jej politike, ako aj to, že vedenie KSSZ nezreviduje svoje stanovisko ku krízovému obdobiu v ČSSR v rokoch 1968 – 1969.

Február 1989

Ústav ekonomiky svetovej socialistickej sústavy Akadémie vied ZSSR v analýze o zmenách v krajinách východnej Európy a o ich vplyve na Sovietsky Zväz zdôraznil vyostrovnanie vnútorných konfliktov a stupňovanie sociálno-politického napätia, ktoré „možno povedú k prevratom“. V krajinách sa spomalil hospodársky rast a zvýšilo sa hospodárske zadlžovanie, ba v Poľsku a Juhoslávii narastala vysoká inflácia. Podľa materiálu sa oslabovala pozícia vládnych komunistických strán, zužovala sa ich sociálna základňa a v Poľsku a Maďarsku prijímali koaličnú formu vlády. Ideologická sféra komunistických strán stagnovala a radikalizovali sa jednotlivé spoločenské skupiny, vrátane Československa. Aj tu počítačová technika vytvárala podmienky pre vznik nezávislej kultúry. Krízové javy, oproti ostatným krajinám, sa považovali za „otvorené“ v Poľsku, Maďarsku a Juhoslávii, kde poklesla životná úroveň početných skupín obyvateľstva. Vedenia vládnych strán neboli schopné adekvátne reagovať na sociálno-politické procesy a príprava reforiem za nimi zaostávala.

Ďalej sa v materiáli uviedlo, že v ČSSR možno očakávať prudké zosilnenie napätia na jar alebo na jeseň toho roku pre násilné potlačenie demonštrácií a slabé výsledky ohlasovaných ekonomických krokov. Možnosti spoločenských zmien sa videli v značnej výmene garnitúry Miloša Jakeša a v širokej demokratizácii.

V materiáli sa spomenul aj význam novej politickej sily – *Klubu za socialistickú prestavbu Obroda* v českých krajinách, ktorú práve v tom čase založila skupina bývalých členov a funkcionárov KSČ na čele s aktérmi obrodného procesu roku 1968, Vojtěchom Měnlom, Josefom Domaňským, Václavom Kuralom, Čestmírom Císařom, Oldřichom Černíkom, Antonínom Benčíkom, Milušou Fischerovou, Věněkom Šilhánom, Milošom Hájkom a ďalšími.

2. marca 1989

• Vo Varšave sa konalo stretnutie medzi predstaviteľmi vládnej koalície a opozície o rozdelení mandátov v budúcom Sejme, o prezidentských právomociach, ďalej reforme právneho systému a o registrácii nezávislého študentského združenia. Vznikol návrh na úplne slobodné voľby do Senátu. O dva dni sa predmetom rokovania častí pracovných skupín za „okrúhlym stolom“ stali úpravy zmien v ústave a neskôr podoba volebného systému.

• V Budapešti okolo 1500 manifestantov vyjadrilo solidaritu s Václavom Havlom a ďalšími politickými väzňami v ČSSR.

3. marca 1989

Predstavitel' reformného krídla Maďarskej socialistickej robotníckej strany Miklós Németh sa v rozhovoroch so sovietskymi predstaviteľmi vyjadril, že Maďarsko pristupuje k budovaniu parlamentnej demokracie so systémom viacerých politických strán.

Maďarskí komunisti by tak už netrvali na vedúcej úlohe strany a o vnútropolitickom vývoji by rozhodli slobodné voľby. O ich voľnejšej podobe sa uvažovalo aj v Sovietskom zväze, no vedúca úloha strany sa mala zachovať. Napriek tomu Németh nenarazil na odmietavé stanovisko sovietskych predstaviteľov, ktorí už nechceli zasahovať do vnútropolitického vývinu Maďarska. M. Gorbačov už krátko po svojom nástupe do najvyššej politickej funkcie v marci 1985 odmietol na stretnutí v Moskve s vedúcimi delegácií štátov Varšavskej zmluvy tzv. Brežnevovu doktrínu „o obmedzenej suverenite“ štátov sovietskeho bloku a spomenul samostatný prístup v ich rozhodovaní. Toto konštatovanie sa chápalo ako „stereotyp sovietskych vodcov“, ktorý treba prekonať.

5. marca 1989

Na podklade rokovaní M. Németha v Moskve tajomník ÚV MSRS György Fejtő diskutoval s predstaviteľmi už existujúcich opozičných strán, z ktorých bolo najsilnejšie *Maďarské demokratické fórum*. Tito si však ešte neujasnili vzťahy s niektorými maďarskými komunistami. Na rokovaní sa predsa len dohodlo, že by sa v roku 1990 mali konať slobodné voľby.

6. marca 1989

• Predsedníctvo ÚV KSS prerokovalo správu federálneho ministra vnútra Františka Kincla o štátno-bezpečnostnej situácii na Slovensku za rok 1988, v ktorej sa uviedlo, že „narastá aktivita vonkajších a vnútorných nepriateľov“ a vedie „k narušovaniu vnútro politickej stability“. Správa ako výraz úsilia o politické zjednotenie opozície hodnotila signovanie manifestu Hnutia za občiansku slobodu *Demokracia pre všetkých*. Zo signatárov dokumentu zo Slovenska uvádzala Jána Čarnogurského, Milana Šimečku, Jozefa Jablonického, Miroslava Kusého, Ivana Hoffmana, Jána Langoša a Vladimíra Maňáka. Správa pripomínala aj aktivity Alexandra Dubčeka s jeho „nezávislým postavením“, ktorý stále kládol dôraz na rehabilitáciu reformom roku 1968. Ďalšou skupinou „vnútorných nepriateľov“ boli tí, čo „vedú útoky proti národnostnej politike KŠČ s cieľom zneužiť národné cítenie občanov Slovenska maďarskej národnosti“, no ich mená sa neuvádzali. Ako viacmenej nová skupina „nepriateľov“ sa objavilo nezávislé ekologické hnutie a jeho kampane proti výstavbe vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros, proti prevádzke jadrovej elektrárne Jaslovské Bohunice atď.; konkrétne sa uvádzali mená Pavol Šremer, Mikuláš Huba a Peter Tatár. Mimoriadne obsiahlou časťou správy bolo hodnotenie „cirkevno-politickej situácie“. Hovorilo sa o úsilí „domácej reakčnej katolíckej hierarchie spolitizovať vzťahy medzi cirkvou a štátom a organizačne i ideovo zjednotiť všetky cirkevné štruktúry“. V tejto súvislosti sa spomínalo hnutie *Focolare*, úloha rádov a reholí, kampaň podpisov pod 31 bodov Augustína Navrátila, *sviečková manifestácia* v Bratislave 25. marca 1988, aktivity pri pútiach, najmä v Nitre, Levoči a v Gaboltove, tlak na prorežimové hnutie ZKD (Združenie katolíckeho duchovenstva) – *Pacem in terris* atď. Správa hodnotila štátno-bezpečnostnú situáciu na Slovensku ako „stabilizovanú“ a vrátili sa k tomu, že jedinou výnimkou vraj bola *sviečková manifestácia* v Bratislave v marci 1988, ktorú pripravili „exponenti nelegálnej cirkvi a laického apoštolátu, za širokej publicity Hlasu Ameriky a Slobodnej Európy“. Napriek týmto aktivitám sa štátno-bezpečnostná situácia označila za stabilizovanú. Za hlavné metódy ŠtB sa naďalej považovali preventívne opatrenia na rozklad „vnútorného nepriateľa“.

Vo vnútrostraníckej informácii z 8. marca sa uviedlo, že názory komunistov a ostatnej verejnosti na udalosti z „Palachovho týždňa“ boli „diferencované a rozporné“. Oficiálne masovo komunikačné prostriedky nereagovali pružne a čoraz viac sa vo verejnosti dopieva k názoru o stúpajúcom vplyve opozičných skupín.

• Ministri zahraničných vecí členských štátov KBSE potvrdili vo viedenskom Hofburgu otvorenie nového kola vyjednávania o *Konvenčných ozbrojených silách v Európe* medzi 23 členskými krajinami NATO a Varšavskej zmluvy, ako aj o *Opatreniach na posilnenie vzájomnej dôvery a bezpečnosti*, ktoré sa vzťahovali na všetkých 35 účastníckych štátov KBSE, vrátane Československa.

6. – 13. marca 1989

Bol odvysielaný päťdielny televízny seriál *Kríž v osídlach moci*, ktorý 14. marca 1989 zakončila beseda o „klerikalizme a klérofašizme“. Seriál pripravila Československá televízia v Bratislave a bol produktom pracovníkov Ústavu vedeckého ateizmu SAV. Jeho cieľom bolo za každú cenu kompromitovať katolícku cirkev. Proti takejto urážke veriacich protestovali viacerí kňazi a laici. Biskup Ján Ch. Korec poslal 9. apríla 1989 Československej televízii v Bratislave rozsiahly list, v ktorom uviedol: „Cieľ bol jasný – vyvíjať tlak na dnešných veriacich. Vnútiť im myšlienku, že cirkev bola žriedlom všetkého zla na Slovensku, a že veriaci musia preto mlčať.“

8. marca 1989

Proreformný Mátyás Szűrös bol zvolený za predsedu maďarského Národného zhromaždenia. Poslanci schválili koncepciu novej ústavy, v ktorej sa namiesto Prezidiálnej rady zaviedla funkcia prezidenta republiky.

9. marca 1989

Slovenská vláda odovzdala návrhy a námety na zabezpečenie úloh vyplývajúcich zo záverečného dokumentu viedenskej následnej schôdzky KBSE predsedovi federálnej vlády Ladislavovi Adamcovi s tým, aby ich vláda ČSSR prijala. Návrhy sa dotýkali širokého okruhu otázok ľudských práv, životného prostredia, informácií, školstva a iných sfér. Proti nedodržiavaniu týchto práv vystupovali disidenti a opozičné sily. Do pádu komunistického režimu sa tieto návrhy, najmä legislatívneho charakteru, nespĺnili.

10. marca 1989

• Generálny tajomník ÚV KSC Miloš Jakeš prijal člena politbyra a tajomníka ÚV KSSZ Jegora Ligačova, ktorého informoval o prestavbe v oblasti hospodárstva a o „demokratizácii politického života a rozvoji verejnej informovanosti.“ Podľa Jakeša by snahy o politickú rehabilitáciu Alexandra Dubčeka viedli „k rozkladu KSC“ a s nevíťou spomenul, že sa zvyšoval spoločenský tlak na sovietske vedenie, aby odsúdilo vstup vojsk Varšavskej zmluvy do ČSSR v auguste 1968.

• Predsedníctvo ÚV KSC schválilo dokument „Dlhodobá koncepcia propagandy do zahraničia“, ktorý predložili Jan Fojtík a Jozef Lenárt. Dokument obsahoval snahu o opustenie „zastaraných foriem a metód“ v práci strany a vychádzal z možnosti mierovej koexistencie a vzájomného pôsobenia dvoch spoločenských sústav – socializmu a kapitalizmu, pričom pôjde o „súperenie ideí“.

11. marca 1989

Denník *Smena* sa zaoberal prestavbou školstva. V tejto súvislosti treba uviesť, že do konca 80. rokov Slovensko dosiahlo výrazný posun v stupni vzdelanosti. Napriek tomu, že sa nevyhlo problémom (ešte stále bolo takmer 37 000 pracovníkov vo vyšších riadiacich funkciách s predpísaným VŠ vzdelaním bez maturity).

11. – 12. marca 1989

Opozičné Maďarské demokratické fórum prijalo na svojom prvom celoštátnom zhromaždení stanovú a program. Postavilo sa za národné sebaurčenie, parlamentnú demokraciu, hospodársku obrodu a obhajobu všeobecných záujmov „*maďarstva*“.

13. marca 1989

Rada národnej bezpečnosti USA prijala tajný dokument o cieľoch rokovania americkej vlády s predstaviteľom Sovietskeho zväzu Michailom Gorbačovom, v ktorých údajne nepôjde ani tak o poskytnutie pomoci, ale dosiahnuť takú „*súčinnosť so ZSSR, aby dochádzalo k jeho posúvaniu v smere, ktorý je pre nás výhodný*“. Americkej vláde vyhovovala ústupčivosť Gorbačova, ktorý pre vnútropolitické problémy sa snažil vyvážiť ich relatívnymi úspechmi v zahraničnopolitickej oblasti, vrátane odzbrojovacích procesov a vypracovania európskeho systému bezpečnosti, ktoré sa dotýkali aj ČSSR.

14. marca 1989

Vedenie Maďarskej socialistickej robotníckej strany prerokovalo návrhy na zriadenie Ústavného súdu, k čomu by malo dôjsť skôr, ako sa prijme osnova zákona o politických stranách. Podľa vedenia základom hospodárskej politiky by bolo otvorenie sa svetovému hospodárstvu, pričom sa predpokladala hospodárska liberalizácia a korektúry v orientácii Maďarska na RVHP. Vedenie sa k týmto otázkam vrátilo 21. marca, reagujú na poradu ekonomických tajomníkov komunistických a robotníckych strán krajín RVHP v Prahe, ktorá sa konala 6. – 7. marca. RVHP sa malo otvoriť svetovému hospodárstvu, uvoľniť vnútorné vzťahy v Rade a zvýšiť úlohu jej členských štátov. Hovorilo sa o budovaní trhových pomerov zdola, pričom by sa údajne najskôr utvorili národné trhy a modernizoval by sa vnútorný ekonomický mechanizmus.

15. marca 1989

V Budapešti manifestovali desaťtisíce ľudí pri príležitosti výročia revolúcie roku 1848 a požadovali plnú obnovu jej historických tradícií, ako aj hlbšie súčasné spoločenské reformy. Manifestácia sa vyznačovala spontánnosťou a verejne vyjadrovala zmysľanie maďarského obyvateľstva.

16. marca 1989

Na stretnutí vedúcich oddelení medzinárodných stykov ÚV KSČ Michala Štefaňáka a východonemeckej ÚV Jednotnej socialistickej strany (SED) Gerda Siebera v Prahe sa tento vyjadril za prehodnotenie situácie v RVHP podľa vzoru Európskeho hospodárskeho spoločenstva. Vedenie východonemeckých komunistov sa obávalo o „*ďalší vývoj socializmu*“, pričom západoeurópske štáty zosilnili vplyv na verejnú mienku v Nemeckej demokratickej republike. Sieber považoval situáciu v Poľsku za „*bezperspektívnu*“,

Maďarsko sa ocitlo v zložitej hospodárskej situácii, pomery u maďarských komunistov boli znepokojujúce a v Bulharsku existovali hlboké rozpory voči presadzovaniu prestavby. Viedenská schôdzka Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe vraj donútila krajiny východnej Európy k ústupkom.

20. marca 1989

Osem nezávislých iniciatív zaslalo poslancom Federálneho zhromaždenia ČSSR list, v ktorom ich vyzvalo, aby neschválili zákonné opatrenie Predsedníctva FZ ČSSR zo 14. februára toho roku. Toto opatrenie však poslanci nasledujúci deň schválili.

21. marca 1989

- Federálne zhromaždenie ČSSR sa pri rokovaní o záverečnom dokumentu KBSE z Viedne ohradilo proti „vnucovaniu“ predstáv o ľudských právach a o demokracii druhými krajinami. Podobne sa záväzkami zaoberala vláda ČSSR 20. apríla 1989, ktorá upozornila na údajné zneužívanie *Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* z roku 1966 opozíciou. Predsedníctvo ÚV KSČ schválilo uznesenie vlády ČSSR z 20. apríla o rokovaní KBSE vo Viedni 5. mája.
- Senát Mestského súdu v Prahe zmiernil za prítomnosti viacerých zahraničných agentúr rozsudok Odvodného súdu v Prahe v prípade Václava Havla z 9 na 8 mesiacov väzenia. Na začiatku apríla bol založený *Výbor na podporu Václava Havla*, ktorý do značnej miery vznikol na základe podpornej petičnej iniciatívy niekoľko tisíc kultúrnych a vedeckých pracovníkov.

22. marca 1989

- Noviny talianskych komunistov *L'Unita* uverejnili pozdravný list bývalého prvého tajomníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka zjazdu talianskych komunistov, v ktorom sa menom členov KSČ vylúčených po roku 1968 vyjadril, že pre všetkých komunistov a iné ľavicové sily, i demokratov, je dôležitý úspech sovietskej prestavby. Zasadzoval sa za budovanie socializmu na univerzálnych hodnotách ako sloboda a pluralizmus. V liste A. Dubček ocenil úlohu Komunistickej strany Talianska pri podpore a obrane reformného procesu v Československu roku 1968 a vyzdvihol jej novátorský, dogmatizmu sa zbavujúci prístup k teórii a praxi socializmu. Dubček konštatoval, že československý problém sa stal medzinárodnou záležitosťou, avšak nie vinou orgánov ČSSR.
- Federálne ministerstvo financií vydalo vyhlášku č. 40/1989 Zb. o vydaní pamätných strieborných sto korún k 50. výročiu udalosti 17. novembra 1939.
- V Budapešti sa začali rokovania predstaviteľov ôsmich najväčších disidentských skupín.

23. marca 1989

Juhoslovenská republika Srbsko dosiahla zmenou ústavy väčší vplyv v autonómnej oblasti Kosovo, prevažne obývaného albánskym obyvateľstvom (87 %, Srbi 10 % a ostatní). Nátlak Srbska obmedzil právomoci polície a pri obsadzovaní do vyšších orgánov v správnych orgánoch. Vypukli však nepokoje a došlo k stratám na životoch. Aj v ostatných zväzových republikách Juhoslávie sa stupňovalo národnostné napätie. Každá z republík bola značne národnostne pestrá, v Bosne-Hercegovine bolo 39,5 %

moslimov, 32% Srbov a 28, 5% ostatných. V samotnom Srbsku bolo 66,4% Srbov, 14% Albáncov a 19,6% ostatných. Najvyššiu dominanciu vo svojej republike mali Slovinci, až 90, 5-percentný podiel.

24. marca 1989

Predsedníctvo ÚV KSČ prijalo uznesenie k „Správe o nepriaznivom vývoji zahraničných vývozných pohľadávok voči oblasti nesocialistických krajín...“, ktorú pripravil kolektív odborníkov z Ministerstva zahraničného obchodu ČSSR, Výboru ľudovej kontroly ČSSR a Štátnej banky československej. Správa konštatovala, že od polovice 80. rokov sa výrazne zhoršila devízová návratnosť československého vývozu. Táto skutočnosť sa prejavovala najmä tým, že značne vzrástol objem pohľadávok za československý export, ktorý nebol v dohodnutom čase zahraničným odberateľom zaplatený. Takto splatné pohľadávky dosiahli roku 1986 úroveň 12,4 mld. Kčs (čo bol takmer trojnásobok skutočnosti z roku 1985) a roku 1987 vzrástli už na 17 mld. Kčs. Zo správy tiež vyplývalo, že do značnej miery sa poskytli na tieto pohľadávky vládne úvery, predovšetkým na vývoz tzv. špeciálnej techniky (teda išlo o produkciu zbrojárskeho priemyslu).

25. marca 1989

Klub za socialistickú prestavbu Obroda zaslal Federálnemu zhromaždeniu ČSSR memorandum, v ktorom vyzýval, aby v prípade, že budú v súvislosti so zhoršujúcim sa zdravotným stavom Gustáva Husáka uvažovať o novom prezidentovi, zväzili možnosť kandidatúry Alexandra Dubčeka.

26. marca 1989

Po 70-tich rokoch sa v Sovietskom zväze konali voľby do Kongresu ľudových poslancov, v ktorých mohli občania rozhodnúť medzi viacerými kandidátmi. Nimi politická reforma dosiahla výrazný úspech a na rozdiel od komunistickej moci v Československu, ktorá o voľbách vo viac mandátových volebných obvodoch uvažovala v tom čase len v rámci návrhu novej ústavy, tieto sa v Sovietskom zväze už uskutočnili. V Moskve zvíťazil radikálny reformátor Boris Jelcin. Konzervatívci prehrali aj v Kyjeve. Z 2250-miestneho Kongresu dve tretiny volili občania a jednu tretinu delegovali spoločenské organizácie. Z neho sa volil Najvyšší soviets, 54-členný parlament a prezident Sovietskeho zväzu.

28. marca 1989

Výbory SNR a následne aj jej predsedníctvo sa zaoberalo vývojom národného hospodárstva v SSR, ktorý však nezodpovedal predpokladanému plneniu 8. päťročného plánu.

30. marca 1989

- V Prahe rokovalo ÚV KSČ o úlohách školstva v podmienkach prestavby spoločnosti.
- Nezávislé mierové hnutie adresovalo Federálnemu zhromaždeniu výzvu na uzákonne nie náhradnej vojenskej služby.

3. apríla 1989

• Predsedníctvo ÚV KSČ prerokovalo postup prác na návrhu časti politicko-právnych zásad novej ústavy ČSSR. V nich sa vyzdvihoval princíp vedúcej úlohy KSČ, pritom však mala byť oproti minulosti viazaná ústavou. Opierala sa tiež o princíp demokratického socializmu, o socialistické vlastníctvo výrobných prostriedkov, o štátne plánovanie a o uplatnenie marxizmu-leninizmu aj v časti o právach a povinnostiach občanov. Na ideológiu marxizmu sa viazala kultúrna politika, vzdelanie a výchova. Návrh ústavy si kládol za cieľ posilniť postavenie Národného frontu a národných výborov v rámci rozširovania socialistickej demokracie. Táto časť návrhu ústavy sa konkrétnejšie zaoberala súdmi, prokuratúrou, hospodárskou arbitrážou a advokáciou, ako aj Federálnym ústavným súdom.

Predsedníctvo ÚV KSČ navrhovalo v systéme všeobecných volieb viacmandátové volebné obvody, ako sa navrhovali už roku 1968, s počtom kandidátov prevyšujúcim počet mandátov. Volby do Federálneho zhromaždenia ČSSR a národných rád, podobne ako roku 1968, by sa časovo oddelili od volieb do národných výborov, pasívne volebné právo sa malo upraviť na 18 rokov do národných výborov a na 21 rokov do zákonodarných zborov. Predpokladalo sa, že sa volby uskutočnia v roku 1991 (po schválení návrhu ústavy). Ďalej sa predpokladalo ustanovenie o všeobecnosti, rovnosti, priamosti volieb, tajnosti hlasovania a neprístupnosti kontroly prejavu vôle občanov, ako aj ustanovenie o nezlučiteľnosti niektorých funkcií s mandátom poslanca. Avšak kandidáta mohla navrhovať predovšetkým komunistická strana, a potom organizácie Národného frontu.

Predsedníctvo ÚV KSČ ďalej svojím uznesením odobrilo vládny návrh zákona o národohospodárskom plánovaní. Návrh vypracovala Štátna plánovacia komisia a v danej dobe bol už schválený všetkými tromi vládami. Jeho cieľom bolo v právnej podobe zakotviť také metódy tvorby plánu a organizácie plánovacieho procesu, ktoré by zodpovedali požiadavkám prestavby hospodárskeho mechanizmu v ČSSR.

• Vo Varšave tajne rokovali pracovné skupiny za predsedníctva opozičného predáka Ł. Wałesu a člena vlády C. Kiszczaka o dosiahnutí kompromisu v rozsahu kompetencií prezidenta, v úprave vzťahov medzi Sejmom a Senátom. Dohodli sa na rozdelení mandátov v budúcom Sejme: 65 % pre členov vládnych PZRS, Zjednotenej socialistickej strany, Demokratickej strany a pre tri prevládne katolícke organizácie, a ostávajúcich 35 % mandátov mali obsadiť nezávislí kandidáti. Sejm previedol úpravy v ústave 7. apríla 1989.

4. apríla 1989

Predsedníctvo ÚV KSČ prerokovalo materiál s pracovným názvom „Návrh vecného a časového postupu zabezpečujúceho čo najširšie uplatnenie nového hospodárskeho mechanizmu od 1. januára 1990“. Tento materiál prerokovala vláda ČSSR koncom februára 1989. Návrh na jednej strane stanovoval zodpovednosť jednotlivých centrálnych orgánov, a na druhej strane prinášal časový harmonogram, podľa ktorého sa mali pripravovať zákonné normy v súvislosti so zavádzaním nového hospodárskeho mechanizmu. Jednou z najpodstatnejších jeho priorít malo byť zavádzanie samofinancovania jednotlivých podnikov od 1. januára 1990. V skutočnosti však v danej dobe neujasnilo, ako sa takýto radikálny krok komplexne prejaví v celej ekonomike a ako ovplyvní makroeko-

nomické dáta. Počítalo sa s tým, že dôchodková situácia podnikov sa bude významným spôsobom diferencovať. Koncom júna 1989 sa mali v súvislosti so zavádzaním nového hospodárskeho mechanizmu pripraviť alebo novelizovať zákonné normy o odvodoch a daniach, o finančnom hospodárení i pravidlá o usmerňovaní mzdových prostriedkov. Koncom septembra zasa zákonné normy o finančne ekonomických nástrojoch v zahraničnom obchode, predpisy v oblasti cenovej, ako i predpisy o zahraničnoobchodnej činnosti.

5. apríla 1989

- Poslanec Slovenskej národnej rady Vladimír Mináč v diskusii o správe vlády SSR o plnení úloh v tvorbe a ochrane životného prostredia v pléne SNR upozornil na potrebu uskutočniť rozhodné kroky v tomto smere, lebo aj Slovensko patrí k tým krajinám, ktoré mali výrazné ekologické problémy. Veľa znečisťujúcich podnikov malo vládne výnimky, asi tretina lesov bola poškodená a na mnohých plochách obsahovala pôda škodlivé látky. Časť obyvateľstva, vrátane detí, mala pod vplyvom škodlivín značné zdravotné problémy. K najviac znečisteným miestam patrili Bratislava, Istebné, Jelšava, Košice, Ružomberok, Žiar nad Hronom, Sereď a ďalšie.
- Vo Varšave podpísali vládni a opoziční rokovatelia zmluvy, ktoré otvárali politické reformy a ktoré by umožnili slobodné voľby a registráciu zakázaného odborového zväzu Solidarita. Zároveň sa mali začať široké spoločenské reformy a podiel Solidarity na spolurozhodovaní o chode štátu. Dohodami sa dosiahla obnova funkcie prezidenta republiky, ujasnenie si charakteru ekonomickej reformy a rozdelenie mandátov vládnej koalície a opozície pri voľbách do Sejmu.
- Politické byro vládnucej Maďarskej socialistickej robotníckej strany prijalo stanovisko o nezasahovaní štátu do vnútorných záležitostí cirkvi.

8. apríla 1989

- V Prahe sa uskutočnilo prvé stretnutie zástupcov nezávislej *Demokratickej iniciatívy* z celej republiky a vyjadrili potrebu novelizovať, respektíve zrušiť viaceré zákony, ktoré boli v protiklade so záverečným dokumentom viedenskej schôdzky KBSE.
- Z iniciatívy Maďarskej socialistickej robotníckej strany sa konali v Budapešti rozhovory so zástupcami siedmich politických a spoločenských organizácií o vytvorení rozhovorov za „okrúhlym stolom“.
- V Ostrave sa uskutočnila prvá súťaž Miss ČSSR po takmer 20 rokoch, ktorá tak, ako v predjarí roku 1968, prichádzala spolu s politickými pohybmi a spoločenským uvoľnením. Opäť získala titul Slovenka (Ivana Christová), ktorú čakala kariéra úspešnej medzinárodnej modelky.

10. – 21. apríla 1989

Delegácia Vatikánu na čele s arcibiskupom Francescom Colasuonnom rokovala so zástupcami československého štátu o obsadení viacerých biskupských stolcov, avšak zástupcovia štátu vyslovili voči viacerým kandidátom, navrhovaných Vatikánom, výhrady. Dohodli sa len na obsadení litoměřickej diecézy Josefom Kouklom, olomouckej Františkom Vaňákom a na menovaní trnavského biskupa Jána Sokola arcibiskupom.

13. apríla 1989

V správe Komisie ÚV KSČ pre politický systém sa uviedlo, že „problém opozičných síl u nás existuje“, a sú „snahy o konštituovanie opozičných politických strán“. Vo výskume verejnej mienky pri Federálnom štatistickom úrade respondenti uviedli, že do Národného frontu by sa mali zaradiť i organizácie, ktoré nesúhlasili s oficiálnymi názormi (rozhodne súhlasilo 20 % a skôr súhlasilo 18 % respondentov). Bolo zaujímavé, že v tom čase komisia navrhovala, aby sa všeobecné voľby uskutočnili podobne ako roku 1968 vo viac mandátových volebných obvodoch. Podľa výsledkov výskumu sa vedúca úloha KSČ správne realizovala len podľa 6 % (!) opýtaných (v roku 1986 to bolo 20 %), za skôr áno na otázku, ako sa úloha uplatňuje, sa vyslovilo 28 %, a za skôr nie 34 %, ba rozhodne nie 15 % respondentov. Tieto výsledky viedli na inom mieste k upozorneniu, že v spoločnosti bolo asi 25 % nositeľov silných liberalizačných tendencií, čo naznačovalo jej posun k zmene spoločenských pomerov. Pritom: „KSČ je jednoznačne považovaná za rozhodujúci subjekt moci. Pri jej rozhodovaní v spoločnosti však ľudia často chápu komunistickú stranu nie ako celok, ale spravidla ako ÚV KSČ alebo jej vedenie (obdobne i vládu a parlament)“.

KSČ rozhodovala o všetkom podľa 40 % respondentov v českých krajinách a podľa 34 % na Slovensku. Skôr rozhodovala – súhlasilo v pomere 37 : 33 percent. Podobne tomu bolo v otázke plnenia úlohy Národného frontu, ako aj vo vyjadrení, že len „opozičná strana zabezpečí demokraciu“.

17. a 24. apríla 1989

Vystúpenia Alexandra Dubčeka v maďarskej televízii v dvoch častiach, s menom ktorého sa spájali spoločensko-politické reformy roku 1968, vyvolali značnú odozvu v západných oznamovacích prostriedkoch aj preto, že dostal možnosť vystúpiť v štátnej inštitúcii v krajine socialistického tábora.

Dubček vo svojich vystúpeniach obhajoval reformy z roku 1968 v ČSSR a bránil sa proti obvineniam, najmä Kremľa, že išlo o kontrarevolúciu. Pripomenul, že intervencia vojsk Varšavskej zmluvy do ČSSR pribrzdila reformy v krajinách východného bloku. A. Dubček vysvetľoval vtedajšiu politiku KSČ a kriticky sa vyjadroval k vtedajším postojom Jánoša Kádára, ako aj poľského komunistického vodcu Wladislava Gomulku.

Na vystúpenia A. Dubčeka negatívne reagovali masmediálne prostriedky v ČSSR, dokonca obvinili Maďarsko z „nepripustného zasahovania do vnútorných záležitostí Československa“. Maďarské vedenie nepodniklo žiadne kroky, hoci československá strana žiadala, aby A. Dubček už druhýkrát nevystúpil v televízii. Odôvodnilo to tým, že masovokomunikačné prostriedky v Maďarsku boli už slobodné.

Západné agentúry pripomínali, že práve v tom čase bol v Moskve generálny tajomník ÚV KSČ Miloš Jakeš, ktorý na tlačovej konferencii odmietol rehabilitáciu A. Dubčeka a označil ho za „súkromnú osobu“. Podobne M. Jakeš odmietol podobnosť reforiem z roku 1968 s perestrojkou a uviedol, že KSČ nechce zaviesť pluralitný politický systém.

17. apríla 1989

Vojvodský súd vo Varšave zaregistroval nezávislý samosprávny odborový zväz Solidarity, čím sa dosiahla jeho legalizácia, ktorá sa stala predmetom rokovaní vládnej koalície a opozície za „okrúhlym stolom“. Vládna koalícia nakoniec ustúpila požiadavkám opozície na návrat Solidarity do politického diania, tá dosiahla masovú podporu a podiel na voľbách do Sejmu.

18. apríla 1989

Najvyšší sovietsky predstaviteľ Michail Gorbačov počas návštevy generálneho tajomníka ÚV KSČ Miloša Jakeša v Moskve povedal, že Poľsko a Maďarsko sa ocitli na „hranici rozkladu spoločnosti“ a hrozil v nich politický chaos. Gorbačov označil voľby do Zjazdu ľudových poslancov ZSSR za veľké víťazstvo proreformných síl a zaujímavé bolo, že sovietsku prestavbu považoval za zložitejšiu preto, že Sovietsky zväz na rozdiel od Československa nedisponoval „buržoáznymi demokratickými skúsenosťami“. Vyjadril sa, že vedenie KSČ malo prepracovanú koncepciu prestavby a podporil ho v tom, aby nepreghodnocovalo rok 1968 a *Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSČ* ponechalo v platnosti. Podľa Jakeša, ak by k tomu došlo, viedlo by to k „rozkladu strany“.

19. apríla 1989

Politické byro Maďarskej socialistickej robotníckej strany rokovalo o možnosti vytvorenia dvojkomorového Národného zhromaždenia, o zásadách zákona na zriadenie postu prezidenta republiky a o návrhu volebného poriadku poslancov. Zaoberalo sa aj informáciou o pripravovanom pohrebe predstaviteľa ľudovej revolúcie roku 1956 Imre Nagya.

Maďarská opozícia začala rozhovory s MSRS o právnych zásadách prechodu k demokracii a o termíne volieb do Národného zhromaždenia.

20. apríla 1989

- Federálna vláda schválila *Uznesenie o opatreniach k zabezpečeniu realizácie záverov viendenskej následnej schôdzky KBSE*, podľa ktorého by sa Ústava ČSSR zosúladiť s medzinárodnými záväzkami, ku ktorým sa ČSSR zaviazala. Uznesenie sa vzťahovalo aj na súdnu ochranu občianskych práv a slobôd, na oblasti, ktoré vymedzoval *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach*. Celkovo išlo o 68 námietok.

- Podľa „*Informácie o vývoji bezpečnostnej situácie v ČSSR*“, ktorú vypracovalo ministerstvo vnútra ČSSR, pôsobilo v štáte 23 opozičných skupín, vydávajúcich 80 samizdatov. Vzástla aktivita „vonkajších a vnútorných nepriateľov“ a medzi radikálne opozičné skupiny patrili *Charta 77*, *Nezávislé mierové združenie*, *Demokratická iniciatíva*, *Hnutie za občiansku slobodu* atd. Tieto si vytvárali vlastné štruktúry a usporiadali protirežimové demonštrácie. Ďalšia skupina pozostávala z reformného prúdu z roku 1968, ako *Klub za socialistickú prestavbu Obroda* a pod. Iniciatíva, hnutie a klub sa snažili o vznik opozičných politických strán.

21. apríla 1989

Predsedníctvo ÚV KSČ prerokovalo materiál „Návrh správy o stave československej ekonomiky pre rokovanie Federálneho zhromaždenia ČSSR“. Predkladal ju Ladislav Adamec, predseda federálnej vlády. V programovom vyhlásení federálnej vlády zo dňa 8. novembra 1988 zaznel totiž sľub vypracovať podrobnejšiu správu o stave hospodárstva. V správe sa konštatovalo, že prebiehajúca prestavba hospodárskeho mechanizmu odhaľuje okrem už všeobecne známych nedostatkov „i nemálo skrytých a doteraz zbytočne utajovaných disproporcií, rad prejavov ekonomickej neefektívnosti a nerozvážnosti“. Materiál upozorňoval na také závažné dôsledky, ako napríklad v uplynulých dvoch desaťročiach neschopnosť československej ekonomiky vyrovnáť sa s vážnymi problémami, ktorými prechádzala svetová ekonomika. ČSSR sa snažila o „najľahšiu cestu“, keď chcela využiť dostupné rezervy. Spomaľovalo sa však tempo rastu, ba aj obchod s tzv. socialistickými krajinami nevytváral náročné požiadavky na technickú úroveň výroby. Navyše na rozdiel od väčšiny vyspelých krajín s novými výzvami sa ČSSR vyrovnávala „pri zachovaní investične, materiálovo a energeticky náročných štruktúr, metód riadenia i spôsobov myslenia“.

21. - 22. apríla 1989

Maďarský Zväz komunistickej mládeže na svojom kongrese ukončil činnosť a vznikol Maďarský demokratický mládežnícky zväz.

26. apríla 1989

Maďarská vláda vytvorila komisiu expertov trestného práva a historikov k revízií politických monsterprocesov z 50. rokov, ktoré sa udiali aj v československých podmienkach. Roku 1968 československá vláda schválila zákon o súdnych rehabilitáciách, ktorý počítal s odškodnením okolo 100-tisíc osôb a pripravoval sa zákon o mimosúdnych rehabilitáciách, ktorý zahŕňal tiež okolo 100-tisíc osôb.

28. apríla 1989

• Predsedníctvo ÚV KSČ prerokovalo návrh časti politicko-právnych zásad novej Ústavy ČSSR o základných právach, slobodách a povinnostiach občanov najmä voči socialistickému štátu. Vychádzalo sa z premisy, že ČSSR „je socialistickým právnym štátom založeným na socialistickom humanizme a konkrétnom vymedzení právnych záruk jeho naplňovania“, pričom každý československý občan má na celom území Československej socialistickej republiky rovné práva a rovné povinnosti. Základné práva občanov sa rozširovali o právo na bezpečnosť a ochranu pri práci, právo na bývanie, na majetok v osobnom vlastníctve, právo obrátiť sa na súd, ďalej o právo na ochranu osobnosti a na slobodu tvorivej vedeckej, technickej a umeleckej činnosti. Zakotviť sa tiež mala sloboda prejavu, sloboda pohybu a pobytu občanov, ich právo na právnu pomoc pred súdom, pričom nikto nemal byť stíhaný mimo rámca zákonov.

Povinnosti občanov sa rozširovali o povinnosti vernosti republike a prispievať k tvorbe a ochrane životného prostredia, prírodného bohatstva, historických a národných kultúrnych pamiatok. Povinnosti štátnych orgánov spočívali vo vytváraní pracovných príležitostí občanom, podmienok pre ďalšie vzdelávanie a zvyšovanie kvalifikácie, práva na mzdu zaručujúcu slušný život, práva na sociálne zabezpečenie pri nezavinenej strate

zamestnania a pod. Zásada 14 priamo zakotvila, že: „*Materstvo, manželstvo a rodina sú pod ochranou štátu. Riadna výchova detí je právom a najmä povinnosťou rodičov. Štát a spoločnosť sa starajú o to, aby rodina bola základom úspešného rozvoja detí a mládeže. Štát poskytuje pri výchove detí všestrannú pomoc*“. Návrh ústavy sa zaoberal aj právami etnických menšín, vrátane zákazu všetkých foriem smerujúcich k odnárodňovaniu, ako i roznečovania národnostnej a rasovej nenávisťi. No v predsedníctve sa vyskytli viaceré pripomienky vo veci väčšieho koncepcného doladenia viacerých článkov návrhu.

- Do novozostavenej maďarskej vlády prišlo 6 ministrov, vrátane nového ministra zahraničia, proreformného Gyula Horna.

1. mája 1989

- Počas oficiálnych prvomájových osláv na *Václavskom námestí v Prahe* sa na jeho hornej časti zhromaždila väčšia skupina občanov, ktorí niesli transparenty s výzvami na prepustenie politických väzňov. Polícia túto skupinu vytlačila z námestia a proti ďalšej skupine brutálne zasiahla.

- Pri nezávislých prvomájových oslavách v poľskom Gdaňsku a vo Vratislavi došlo k stretom medzi demonštrantami a políciou. Poľský episkopát vyzval katolíkov k volebnej účasti.

2. mája 1989

Maďarsko začalo odstraňovať hraničné zátarasy s Rakúskom, čím ako prvá krajina Varšavskej zmluvy uvoľnilo „železnú oponu“ so Západom. Otváranie hraníc poskytovalo aj ostatným občanom východného bloku možnosť emigrácie.

4. mája 1989

Medzinárodná spoločnosť pre ľudské práva zverejnila vo Frankfurte nad Mohanom správu, v ktorej kriticky upozornila na sústavné porušovanie ľudských práv v ČSSR.

5. mája 1989

Pracovník medzinárodného oddelenia ÚV KSSZ Vadim Zagladin informoval generálneho tajomníka ÚV KSSZ Michaila S. Gorbačova o rozpornej situácii vo vedení KSČ, pokiaľ išlo o možnosti politických zmien. Podľa neho sa dokonca v Československu obmedzilo šírenie sovietskej tlače.

7. mája 1989

- Na Bradle sa stretli slovenskí aktivisti *Hnutia za občiansku slobodu* (Anton Selecký, Ján Čarnogurský, Hana Ponická a ďalší), aby si uctili pamiatku Milana R. Štefánika. Výzvy na stretnutie odvysielala rozhlasová stanica *Hlas Ameriky*. Usporiadali zhromaždenie, ktorého sa zúčastnilo asi 6-tisíc ľudí. Keď štátne orgány zistili, že výzvy majú u občanov ohlas, zorganizovali oficiálne oslavy. Na zásah bola pripravená ŠtB, dokonca aj pohotovostný oddiel s vodnými delami. Keď bola rozprestretá slovenská zástava, štátne orgány ju zhabali. J. Čarnogurský žiadal úplnú rehabilitáciu Milana R. Štefánika a navrátenie slovenských národných symbolov. H. Ponická, ktorá mala predostrieť žiadosť o navrátenie slovenského znaku do štátneho znaku republiky, vyzdvihla prostredníctvom vystúpenia J. Čarnogurského Štefánikov boj za národné a ľudské práva Slo-

vákov. Žiadala, aby sa po ňom pomenovali ulice. Neskôr, 4. júla, bolo v Predmieri pri Bytči, kde sa vtedy nachádzala jediná neodstránená socha M. R. Štefánika, stretnutie asi 30 disidentov.

- V komunálnych voľbách v NDR hlasovalo za kandidátov Národného frontu 98, 85% občanov, no vzniklo podozrenie z falšovania volebných výsledkov, čo vyjadrilo aj protestné zhromaždenie vo Východnom Berlíne 7. júna. Okolo 120 ľudí bolo na krátku dobu zadržaných.

8. mája 1989

- Ústredný výbor Maďarskej socialistickej robotníckej strany v Budapešti uvoľnil zo zdravotných dôvodov svojho najvyššieho predstaviteľa Jánosa Kádára z funkcií v strane.
- V Poľsku vyšlo prvé číslo opozičného časopisu *Gazeta Wyborcza* v náklade 150-tisíc výtlačkov.

10. mája 1989

Zomrel významný literárny kritik a spisovateľ Dominik Tatarka, popredný disident a ostrý kritik komunistického režimu. Jeho diela od roku 1956 vyvolávali značnú nevôľu u jeho predstaviteľov, preto ho sústavne perzekvovali. Na pohrebe sa zúčastnili predstavitelia opozície zo Slovenska, vrátane A. Dubčeka.

10. - 22. mája 1989

Vzťah občanov k politickému systému zisťoval Ústav pre výskum verejnej mienky v prieskume verejnej mienky. Takmer polovica respondentov nepovažovala politický systém v Československu za demokratický, tretina opýtaných uviedla, že môže slobodne vyjadrovať svoje názory. Približne polovica respondentov vyslovila súhlas alebo tolerantný prístup k demonštráciám v priebehu tzv. Palachovho týždňa.

12. mája 1989

Bola zverejnená kandidatúra Wojciecha Jaruzelského na úrad prezidenta Poľskej ľudovej republiky.

13. mája 1989

Maďarská vláda na mimoriadnom zasadnutí rozhodla o prerušení výstavby vodného diela na Dunaji na stupni Nagymaros, čo výrazne skomplikovalo výstavbu stupňa v Gabčíkove, a ani vedenie vládnucej MSRS sa nepostavilo proti tomuto rozhodnutiu, ktoré našlo podporu aj v občianskych iniciatívach. Československá vláda prehlásila, že tento krok Maďarska je v rozpore s bilaterálnou dohodou.

15. mája 1989

- Vláda ČSSR a Predsedníctvo vlády SSR rokovali o rozhodnutí vlády Maďarska o „dočasnom“ zastavení vodného diela v Nagymarosi. V ten istý deň prijal minister zahraničných vecí ČSSR v Prahe maďarského veľvyslanca M. Barityho s tým cieľom, aby ho oboznámil so stanoviskom československej vlády, ktoré zaujala k rozhodnutiu vlády MLR z 13. mája 1989. Z neho vyplývalo, že okamžite sa mali na dobu dvoch mesiacov zastaviť práce na výstavbe spoločného diela na Dunaji, na stupni Nagymaros.

- Najvyšší politický predstaviteľ Sovietskeho zväzu Michail S. Gorbačov sa stretol v Pekingu so svojím náprotivkom Teng Tsiao-phingom, čo bola prvá návšteva na tejto úrovni po 30 rokoch. Gorbačov si vytýčil cieľ normalizovať vzťahy Sovietskeho zväzu s Čínou, no jeho pobyt komplikovali demonštrácie a hladovka tisícov študentov na pekinskom *Námestí nebeského pokoja*, ku ktorým sa v rozhovoroch vôbec nevyjadril.

16. mája 1989

Právna komisia ÚV KSC prerokovala materiál *Právne a ideologické aspekty realizácie výsledkov Viedenskej následnej schôdzky KBSE*, ktorý si vytýčil cieľ zhodnotiť základné otázky vzťahu právneho poriadku a medzinárodných záväzkov ČSSR a súvisel s problematikou ľudských práv. Uviedlo sa v ňom, že sa ČSSR jednoznačne prihlásila ku koncepcii socialistického právneho poriadku, ktorý údajne právne garantoval práva a slobody občanov a došlo k zladeniu poriadku s medzinárodnými záväzkami československého štátu a k jeho internacionalizácii, vrátane práva na zhromažďovanie, právnu ochranu životného prostredia, na slobodu pobytu a pohybu, náboženského vyznania a petičné právo.

17. mája 1989

- Do Prahy priletel na oficiálnu návštevu najvyšší predstaviteľ Rumunska Nicolae Ceaușescu, ktorý tvrdil, že v Rumunsku bola dobrá hospodárska situácia. Dokonca sa vyjadril, že ciele sovietskej perestrojky v oblasti organizácie štátu, demokratického systému, samosprávy a „chozrasčotu“ už Rumunsko dosiahlo. Nepáčil sa mu spôsob volieb do Zjazdu ľudových poslancov a samotná sovietska prestavba vraj nezlepšuje hospodársku situáciu Sovietskeho zväzu. Odmietol zasahovanie západných štátov do vnútorných záležitostí štátov Varšavskej zmluvy. Generálny tajomník ÚV KSC Miloš Jakeš považoval politickú situáciu v Československu za „stabilnú“ a protirežimovú opozíciu za „nepočetnú“. Umožní sa vraj návrat niektorých vylúčených členov KSC práve preto, aby ich nezískala opozícia.
- Poľský Sejm schválil zákony, ktoré upravovali náboženské vzťahy, *O zárukách slobody svedomia a vyznania* a *O vzťahu štátu ku katolíckej cirkvi*, čím sa dosiahlo právo na vytváranie cirkevných a katolíckych organizácií. Cirkev získala majetkové práva, ako aj daňové a colné úľavy.
- Obvodný súd pre Prahu 4 rozhodol o podmienечnom prepustení Václav Havla z výkonu trestu po uplynutí jeho polovice. Zvyšok trestu mu bol odložený na skúšobnú dobu 18 mesiacov. Súd sa zišiel na podnet rodiny V. Havla a petičnej akcie na jeho podporu, ktorú podpísalo vyše 3300 občanov.

19. mája 1989

Predsedníctvo ÚV KSC rokovalo o návrhu zásad právnej úpravy o drobnom podnikaní občanov. O tejto problematike sa začínalo verejne diskutovať v snahe o prestavbu hospodárskeho mechanizmu v česko-slovenskom federatívnom štáte, čo bolo zvlášť dôležité pre fungovanie ekonomík oboch národných republík. Pritom prioritnou mala byť v každom prípade téza, že drobné podnikanie občanov bude založené na vlastnej práci občanov a členov ich rodiny s vylúčením možnosti námezdnjej práce. Rozhodujúcimi ekonomickými subjektmi v oblasti služieb (práve v tejto oblasti sa totiž predovšetkým

malo umožňovať drobné podnikanie) mali byť i do budúcnosti socialistické organizácie, riadené národnými výbormi, výrobné, bytové či spotrebné družstvá, ale i ďalšie organizácie ústredne riadené, JRD a zariadenia spoločenských organizácií.

21. mája 1989

Tajne vysvätený biskup Ján Ch. Korec poslal *Katolíckym novinám* list k štyridsaťročnej činnosti mierového hnutia katolíckych kňazov. Reagoval tak na *Katolícke noviny* z 23. apríla 1989, ktoré v rozšírenom vydaní priniesli správu o slávnostnom zasadnutí Združenia katolíckeho duchovenstva *Pacem in terris*. V štyridsaťstranovom liste J. Ch. Korec kriticky opísal údel prenasledovanej katolíckej cirkvi a lojalitu *Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva*, neskôr ZDK (Združenie katolíckeho duchovenstva) *Pacem in terris*. Z listu sa stal samizdatový „bestseller“, lebo dovtedy sa nikto neodvážil takto charakterizovať ťaživú situáciu cirkvi a pre režimové aktivity mierového hnutia kňazov. List sa dal na vedomie pražskému arcibiskupovi kardinálovi Františkovi Tomáškovi.

22. mája 1989

- Predsedníctvo ÚV KSČ dostalo k dispozícii „Správu o vývoji národného hospodárstva za 1. štvrtrok 1989“. Konštatovalo sa v nej, že od začiatku roka sa začali uplatňovať princípy prestavby hospodárskeho mechanizmu. V tej súvislosti sa zmenili odvodové povinnosti podnikovej sféry a uplatnili sa devízové normatívy v oblasti zahraničného obchodu. Podľa nových zásad začali hospodáriť organizácie v poľnohospodárstve a vo vnútornom obchode, pokračovalo zakladanie štátnych podnikov. Od 1. januára 1989 bola vykonaná prestavba veľkoobchodných a nákupných cien. V tej súvislosti sa za 1. štvrtrok index veľkoobchodných cien v priemysle znížil o 0,7 %. V správe sa tiež konštatovalo, že v národnom hospodárstve pretrvávali problémy známe z uplynulých rokov, či už v oblasti investičnej výstavby, zahraničného obchodu, alebo v oblasti zásob a vnútorného trhu. Časť vytvorených zdrojov ostávala umrtnená v zásobách a v často nepredajných výrobkoch. Za 1. štvrtrok mal podľa odhadov dosiahnuť rast hrubého národného dôchodku úroveň asi 1,8 %.
- Predstavitelia Varšavskej zmluvy navrhli NATO, aby sa postupne zrušili oba vojenské bloky.

23. mája – 1. júna 1989

Vo Washingtone sa československí predstavitelia zúčastnili na predbežných rokovaníach o podmienkach prijatia ČSSR do *Svetovej banky* a *Medzinárodného menového fondu*.

25. mája 1989

- Generálny tajomník ÚV KSSZ Michail S. Gorbačov sa stal predsedom Najvyššieho sovietu ZSSR. Bol tak nielen najvyšším predstaviteľom KSSZ, ale aj hlavou štátu.
- V návrhu nových *Stanov KSČ* adresovaných skôr novým kandidátom, ktorých počet však v druhej polovici 80. rokov sústavne klesal, sa uviedlo, že: „V otázkach členstva v strane [treba] vytýčiť základné rysy aktívneho a bojového charakteru členstva v strane, osobnú príkladnosť, angažovanosť a zodpovednosť komunistov pri realizácii úloh“. Cieľom KSČ bolo „vybudovanie sociálne spravodlivej spoločnosti“ a v strane nemali byť žiadne

frakcie, a tak prvoradá ostávala jej jednota a uplatňovanie princípu demokratického centralizmu. Členovia strany mali bojovať proti „antikomunizmu, oportunizmu, revizionizmu, sektárstvu, dogmatizmu a nacionalizmu“, čo predurčilo vylúčenie iných názorov na posudzovanie vedúcej úlohy KSČ. Všeobecne sa v článku 51 návrhu Stanov uviedlo, že KSČ vraj pôsobila „v súlade s ústavou a právnym poriadkom ČSSR“. Komisii ÚV KSČ pre otázky vnútorného života strany, ktorá prerokovala prvý variant návrhu nových Stanov KSČ, predsedal tajomník ÚV KSČ Karel Hoffman, jej členmi boli napríklad aj tajomník ÚV KSČ Mikuláš Beňo, Jozef Ďurica (za mládežnícke organizácie), podpredseda SNR Jozef Gajdošík, vedúci oddelenia štátnej administratívy ÚV KSČ Rudolf Hegenbart, Ignác Janák (prvý tajomník ÚV KSS), predseda Snemovne národov FZ ČSSR Ján Janík.

26. mája 1989

- V dokumente Demokratickej iniciatívy *Helsinská iniciatíva k demokratizácii a vytvoreniu právneho československého poriadku* sa odmietla oprávnenosť rozhodovať o novej ústave zhora naoktrojovanou komisiou či nedemokraticky zvoleným Federálnym zhromaždením ČSSR. Československý štát sa pritom zaviazal „Zabezpečovať na svojom území každému, kto spadá pod jeho jurisdikciu, ľudské práva a základné slobody bez akýchkoľvek rozdielov či už ide o rasu, farbu pleti, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické či iné presvedčenie, národnostný alebo spoločenský pôvod, majetkové pomery, miesto narodenia alebo iné okolnosti“. Najmä preto sa verejná diskusia mala vzťahovať na základné ľudské práva a slobody, ako aj na uplatnenie referenda. Odporúčalo prijať mimoriadny volebný zákon. Po jeho prijatí ústavodarné zhromaždenie malo roku 1990 pripraviť návrh novej demokratickej ústavy. O nej by rozhodlo ľudové hlasovanie 28. októbra 1991. K tomu treba, aby vzniklo prechodné demokratizačné obdobie do roku 1992 a dodržiavali sa zásady záverečného dokumentu KBSE z Viedne. Zrušiť treba právne predpisy, ktoré perzekvujú občanov.
- Politické byro Maďarskej socialistickej robotníckej strany sa vyslovilo za predčasné voľby, za dvojkomorový parlament a prijalo informáciu o príprave pohrebu predstaviteľa ľudovej revolúcie roku 1956 Imre Nagya, keď sa rávalo s jeho celkovou rehabilitáciou, ako aj osôb, ktoré postihli politické perzekúcie v rokoch 1949 – 1953.

29. – 30. mája 1989

Prezident USA George Bush oznámil na summite *Severoatlantickej rady NATO* v Bruseli nové podnety na obmedzenie konvenčných síl v Európe. Rada prijala koncepciu kontroly zbrojenia a odzbrojenia.

30. – 31. mája 1989

Československá vláda usporiadala v Prahe konferenciu o problémoch životného prostredia v strednej Európe, ktorej sa zúčastnili ministri pre životné prostredie z okolitých štátov. Dohodli sa na sedembodovom memorande, ktoré by ukazovalo cestu k zlepšeniu životného prostredia.

30. mája – 23. júna 1989

- Na konferencii KBSE v Paríži „o ľudskej dimenzii helsinského procesu“ kritizovali ministri zahraničných vecí Veľkej Británie, USA, Holandska, Rakúska, Luxemburska, Talianska a Švédska vlády ČSSR, NDR, Rumunska a Bulharska za nedodržiavanie medzinárodných záväzkov v oblasti ľudských práv a občianskych slobôd (ohľadom ČSSR postup moci počas tzv. *Palachovho týždňa* a za prijatie zákonných opatrení FZ ČSSR a národných rád), no predsa len väčšina delegácií označila konferenciu za užitočný nástroj k ďalšiemu rozvíjaniu celoeurópskeho procesu a posilňovania dôvery medzi štátmi. Pritom sa nemohlo konferencie zúčastniť niekoľko predstaviteľov nezávislých iniciatív z ČSSR. Na konferencii prepukol ostrý spor medzi delegáciami Maďarska a Rumunska o osud maďarskej menšiny v Rumunsku.
- Minister zahraničných vecí ČSSR Jaromír Johanes pritom v informácii pre sekretariát ÚV KSČ z 19. júla 1989 hodnotil *Parížsku konferenciu KBSE* v porovnaní s minulosťou ako prínosnú pre jej vecný a konštruktívny duch. J. Johanes tvrdil, že vláda ČSSR zodpovedne a systematicky pristúpila k plneniu výsledkov viedenských rokovaní, ktoré by zabezpečili „*náš platný právny poriadok*“. Minister sa už na konferencii vyjadril, že československá vláda sa usiluje o „*hlbokú prestavbu a demokratizáciu všetkých oblastí spoločenského života*“. Súčasne spomenul prípravu novely volebného a tlačového zákona, pripravované právne úpravy v oblasti postavenia cirkví, úpravy trestného zákonodarstva, otvorenia možností cestovania občanov do zahraničia, udeľovania víz a pod.
- Tajomník ÚV KSČ pre medzinárodné otázky Jozef Lenárt sa na zasadnutí tajomníkov pre medzinárodné otázky ústredných výborov komunistických a robotníckych strán v bulharskej Varne v septembri 1989 vyjadril, že „*proces KBSE, ktorý sa rozvíja už druhé desaťročie, nesporne preukázal životaschopnosť a priniesol svoje plody. Nové impulzy a dynamiku dalo celému procesu završenie viedenskej následnej schôdzky*“. Uviedol však, že sa nebude ustupovať Západu v otázke ľudských práv.
- Na skutočnú situáciu, v porovnaní s vyjadreniami ministra J. Johanesa, poukázal jeden zo vtedajších výskumov verejnej mienky v ČSSR, keď na otázku, ako sa zabezpečovali ľudské práva a slobody, odpovedalo 9 % respondentov, že úplne (ČSR 10% a SSR 8 %), z väčšej časti 32 % (ČSR 30 a SSR 38), z menšej časti 34 – 33 % respondentov, vôbec nie 16 % (ČSR 18 a SSR 11) a nevedelo posúdiť zhodne 9 percent respondentov. Situáciu najviac kriticky hodnotili robotníci (54 %), mládež (53 %), respondenti s vysokoškolským vzdelaním (60 %) a obyvatelia veľkých miest (63 %).

31. mája 1989

Prezident USA George Bush počas návštevy Spolkovej republiky Nemecko predložil návrhy na podporu slobodných volieb a utvorenia pluralitného systému v krajinách východnej Európy, ako aj na odstránenie *Berlínskeho múru*.

Máj 1989

Federálny štatistický úrad pripravil faktografický materiál s názvom „*Základné problémy vývoja národného hospodárstva ČSSR v 8. päťročnici*“. Okrem iného sa v ňom konštatovalo, že XVII. zjazd KSČ prišiel so strategickou líniou urýchlenia sociálno-ekonomického vývoja krajiny, a to predovšetkým cestou zvýšenia efektívnosti ekonomiky. Predpokladal sa ročný rast národného dôchodku na úrovni 3,5 %. Z dokumentu

vyplývalo, že v priebehu prvých troch rokov 8. päťročnice sa dosahoval tento rast len asi z troch štvrtín. Hlavnou príčinou údajne bolo, že „sa nedarí plniť zámery v racionalizácii výrobnej spotreby.“ Stále bola vysoká surovinová a energetická náročnosť pri tvorbe národného dôchodku. Nielenže sa neplnila plánovaná tvorba zdrojov, no navyše časť produkcie nebola vytvorená v potrebnej štruktúre, kvalite, sortimente a technickej úrovni. Tak sa prehlbovali problémy v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch, čo sa negatívne odrazilo v zahraničnoobchodnej výmene. Podľa materiálu sa naďalej prejavovali „rozsiahle systémové i vecné deformácie reprodukčného procesu...založené v pôsobení existujúceho hospodárskeho mechanizmu“. Z medzinárodného porovnania ukazovateľov stavu ekonomiky sa prejavovala „jasná“ tendencia zaostávania československej ekonomiky za najvyspelejšími krajinami.

1. júna 1989

- Prvý tajomník ÚV KSS Ignác Janák predložil Predsedníctvu ÚV KSS informáciu o listoch občanov. Občania Slovenska poslali ÚV KSS 772 listov so žiadosťami a sťažnosťami. Z toho bolo 136 anonymov, v ktorých vyjadrili kritiku a nesúhlas s politikou KSČ. Obsah týchto listov bol zameraný na kritiku televízneho seriálu „Križ v osidlach moci“ (o Slovenskej republike 1939 – 1945 a jej predstaviteľoch). Jeden list označil autorov seriálu a pracovníkov ÚV KSS za „luteránov, rozoštvávajúcích Slovákov proti sebe.“ V listoch vzrástla kritika a požiadavky vzťahujúce sa na náboženské slobody. Časť listov žiadala zrušiť ústavný článok o vedúcej úlohe KSČ a stranický aparát označili za „skorumpovaný a diktátorský, pretože obhajuje svoje záujmy na úkor spoločnosti.“

- Polícia rozoznala stretnutie asi sedemdesiatich aktivistov *Hnutia za občiansku slobodu* v pražskej reštaurácii *Na Hadovce*.

3. – 4. júna 1989

V Pekingu spôsobili ozbrojené sily značné straty na ľudských životoch pri potlačení masových demonštrácií študentov a občanov za demokraciu a ľudské práva na *Námestí nebeského pokoja* (Tchien-an-mien). Podľa niektorých odhadov zahynulo 3- až 5-tisíc ľudí a asi 60-tisíc bolo zranených. Čínsky vodca Teng Siao-pching, zástanca tvrdej línie, a ozbrojené sily siahli po bezohľadnom zásahu, aby čo najviac potlačil snahy študentov a občanov o rehabilitáciu bývalého reformne orientovaného predsedu strany Chu Jao-panga, o riešenie hospodárskych problémov, o uznanie nezávislých študentských spolkov a o odstránenie korupcie. Následné čistky však po masakre zasiahli tisíce osôb a asi 120-tisíc zatkli, čím sa násilne zastavili snahy o politickú liberalizáciu pomerov v Číne. Proti čistkám a masakre, počas ktorej mnohí ľudia boli prejdení tankami, protestovali mnohé krajiny a tlač sveta, ako aj nezávislé iniciatívy, vrátane *Charty 77*.

4. a 18. júna 1989

Slobodné voľby do poľského *Senátu* a čiastočné aj do *Sejmu* priniesli veľký úspech opozičného odborového zväzu *Solidarita* a jej politického *Občianskeho výboru*. Prvý raz po vyše 40-tich rokoch bolo umožnené kandidovať aj opozícii, ktorá dosiahla výrazné víťazstvo nad komunistickou Poľskou zjednotenou robotníckou stranou (PZRS). Veľa jej kandidátov neprešlo ani prvým kolom, ktorého sa zúčastnilo 62 % oprávnených voličov, druhého 25 % voličov.

Solidarita obsadila 18. júna 92 miest v 100-člennom Senáte a všetkých 160 voliteľných miest v Sejme. Ostatných 300, na základe iného kľúča, obsadila PZRS, Poľnohospodárska strana a Demokratická strana. Tieto sa čoskoro rozhodli pre spoluprácu s *Občianskym výborom*, čo umožnilo voľbu nekomunistického predsedu vlády.

9. júna 1989

Kardinál František Tomášek, arcibiskup pražský, v liste prezidentovi republiky Gustávovi Husákovi napísal, že katolícky postoj k štátu je síce kladný, no pre veriacich občanov je neprijateľné, aby podľa platnej ústavy všetka kultúrna politika, vzdelávanie, výchova a vyučovanie sa viedli v duchu marxizmu-leninizmu, čo protirečilo medzinárodným paktom, ktoré umožňovali náboženskú a mravnú výchovu detí podľa náboženského a mravného presvedčenia svojich detí. Postoj 600-tisíc veriacich z Čiech, Moravy a Slovenska vyjadrili v petícii moravských katolíkov za náboženské slobody, ktorí prišli s návrhom v 31 bodoch na „*Podnety katolíkov na riešenie situácie veriacich občanov v ČSSR*“. Podľa kardinála treba v ústave stanoviť právo každého občana žiť podľa svojej viery a zároveň právo cirkvi slobodne pôsobiť podľa svojho poriadku. Protestoval proti tomu, že v Komisii pre prípravu novej ústavy sa nevyskytoval skutočný legitímny zástupca katolíkov.

10. júna 1989

Poľský arcibiskup Bronisław Dąbrowski sa stretol s ministrom vnútra generálom C. Kiszczakom a v rozhovore uviedol, že ak by dovtedajší najvyšší predstaviteľ Poľska W. Jaruzelski „*nebol zvolený za prezidenta, hrozí nám ďalšia destabilizácia a celý proces politických zmien by musel byť ukončený*“. V podobnom duchu sa vyjadril aj 13. júna 1989.

10. - 11. júna 1989

Na festivale populárnej hudby *Bratislavská lýra* vystúpila ako hosť známa americká folková speváčka a aktivistka za ľudské práva Joan Baezová. Do jej vystúpenia však zasiahla ŠtB, keď na svojom koncerte privítala prítomných aktivistov *Charty 77*, vrátane Václava Havla a venovala im a ostatným československým disidentom pieseň. Po tom, čo na pódium pozvala „zakázaného“ pesničkára Ivan Hoffmana, aby mu umožnila vystúpiť, usporiadatelia vypli mikrofón a zhasli svetlo. Svoj koncert predčasne ukončila piesňou, ktorú zaspievala s hudobníkom Vladimírom Mertom. Po koncerte pripravenú tlačovú konferenciu riaditeľ festivalu Peter Lipa zrušil. Baezová sa onedlho stretla s disidentmi v hoteli *Fórum*. Víťazom festivalu sa stal slovenský spevák Richard Müller.

12. júna 1989

• Predsedníctvo ÚV KSČ prerokovalo Správu vlády ČSSR o stave národného hospodárstva. Podľa platného uznesenia bolo uložené L. Adamcovi, predsedovi vlády, správu dopracovať podľa tých pripomienok, ktoré odznali v diskusií. Správa mala byť v podstate konkretizáciou Programového vyhlásenia vlády z novembra 1988. Správa vymenovala pozitíva, ktoré vyplynuli z „hlbokých revolučných premien posledných štyroch desaťročí“, no konštatovala tiež, že v porovnaní s vyspelými štátmi „*sme nedokázali dostatočne zhodnotiť bohatstvo pokrokových tradícií kultúrnosti, demokratizmu, technickej tvorivosti a remeselnej zručnosti*“. Keďže sa nedostatočne využívali zdroje a v úzadí

zostávali historické zvláštnosti Československa, vznikali vážne problémy v riadení, no i v štruktúre a výkonnosti ekonomiky, čo v svojich dôsledkoch závažným spôsobom spomalovalo celkový spoločenský pokrok, tvrdilo sa v dokumente.

• Predsedníctvo ÚV KSS okrem iného schválilo „Zásady zriaďovania, riadenia a využívania expozícií revolučných tradícií v masovopolitickej práci“.

13. júna 1989

V Prahe sa konalo posledné zasadanie komisie na vypracovanie návrhu *Zásad programu KSČ*. Spory okolo programu KSČ boli obrazom celkových veľmi komplikovaných vzťahov vo vedení komunistickej strany. Jej konzervatívne krídlo nechcelo meniť ani program a ani dovedajší postup v prestavbe.

14. júna 1989

Predsedníctvo ÚV KSČ posudzovalo materiál o uplatňovaní leninskej zásady „otvorenej informovanosti“ v masovokomunikačných prostriedkoch. Celková stratégia informovanosti sa zameriavala na zvýšenie činnosti strany a jej politiky, no usúdilo sa, že v hospodárskej a v štátnej sfére sa „chápe zjednodušené“. Bolo treba zlepšiť prácu straníckych organizácií s novinármi, na týchto „cielavedome politicky pôsobiť“ a „vyzbrojovať ich informáciami a argumentmi o aktuálnych otázkach politiky strany“. Pritom „trvalým problémom zostáva nízka úroveň ekonomickej propagandy v podnikoch“. Tlač, rozhlas a televízia mali „dôsledne plniť povinnosť byť skutočnou školou demokracie“ a socialistického hospodárenia a v tomto smere pôsobiť na široké vrstvy spoločnosti.

15. júna 1989

Exilový novinár a spisovateľ Pavel Tigrid vyzval v rozhlase *Slobodnej Európy* Václava Havla, aby prijal politickú úlohu, postavil sa otvorene za slobodu a demokraciu v ČSSR a nevystupoval len ako spisovateľ.

16. júna 1989

Pohreb telesných pozostatkov popraveného ministerského predsedu Maďarska Imre Nagya v tajnom procese roku 1958, vodcu ľudového povstania v roku 1956, ktoré sa stalo jedným z najvýraznejších pokusov o vymanenie sa zo sovietskeho modelu socializmu v krajinách sovietskeho bloku, vyústil v celonárodnú udalosť. Na budapešťianskom *Námestí hrdinov* sa ho za účasti predsedu vlády Miklósa Németha a predsedu Národného zhromaždenia Mátyása Szűrösa zúčastnilo okolo 300-tisíc ľudí. Predseda vlády M. Németh a minister Imre Pozsgay držali pri rakvách Nagya a jeho ďalších štyroch popravených spolupracovníkov čestnú stráž. Zhromaždenie, ktoré sprevádzali občianske prejavy za rehabilitáciu postihnutých, podporili cirkvi existujúce v Maďarsku a 14. júna vydal Kongres USA prehlásenie, v ktorom sa uviedlo, že „maďarská revolúcia v roku 1956 bola medzníkom v najnovšej histórii a prvým dôležitým znamením nevynutného zrútenia sa stalinizmu“.

Pohreb I. Nagy priniesol pre vládnucu Maďarskú socialistickú robotnícku stranu citelnú politickú prehru. V Maďarsku vzrastal počet opozičných politických strán a komunisti sa čoraz viac prikláňali k ochote s nimi spolupracovať.

19. júna 1989

- Minister federálnej vlády Marián Čalfa v predsedníctve Federálneho zhromaždenia ČSSR v súvislosti s prípravou návrhu ústavy vyzdvihoval zachovanie princípu suverenity ľudu ako jediného zdroja moci a princípu vedúcej úlohy KSC, čím vymedzil jej cestu v záujme zachovania moci. Napriek tomu, že sa KSC spoliehala na prestavbu a demokratizáciu. Zakrývala sa skutočnosť, že nová ústava na niektorých miestach mohla svojím profilom, potvrdzujúcim hierarchiu a štruktúry politickej a štátnej moci, pôsobiť proti prestavbovým zámerom, ba nedokázala riešiť akútne problémy slovenskej a českej otázky vo federatívnom usporiadaní republiky.
- V Ženeve obnovili rokovania o obmedzení strategických jadrových zbraní (START).

20. – 22. júna 1989

Socialistická internacionála prijala na svojom VIII. kongrese *Deklaráciu princípov Socialistickej internacionály*, v ktorej sa okrem iného hovorilo o zlučiteľnosti socializmu a kresťanstva.

21. júna 1989

V Bratislave člen vedenia Maďarskej socialistickej robotníckej strany Mihály Jassó informoval člena Predsedníctva ÚV KSC Miroslava Štěpána o politickej situácii v Maďarsku. Vedenie strany nepredpokladalo tak rýchly vývoj udalostí. Strana sa vyznačovala nejednotnosťou a problémom bol aj pohľad na historický rok 1956. V Maďarsku vystupovalo viacero opozičných skupín.

22. júna 1989

- Na zasadaní ÚV KSS uvoľnili Ivana Knoteka z funkcie člena Predsedníctva ÚV KSS, Miroslava Hruškoviča z funkcie člena Predsedníctva, Sekretariátu a tajomníka ÚV KSS, za člena Predsedníctva, Sekretariátu a tajomníka ÚV KSS zvolili Pavla Bolvanského a za člena Predsedníctva ÚV KSS Pavla Hrivnáka. Novým predsedom vlády SSR sa namiesto Ivana Knoteka stal Pavol Hrivnák.
- Na pražských vysokých školách vzrastala aktivita študentských fór, ktoré často kritizovali politiku režimu. Pýtali sa na januárové udalosti, prečo sa nevyjadrujú učitelia a kultúrni pracovníci k politickému daniu a chceli informácie vrátane informácií o politických procesoch v 50. rokoch.

23. júna 1989

Bývalý prvý tajomník ÚV KSC Alexander Dubček v otvorenom liste ústrednému výboru a predsedníctvu KSC kritizoval politiku komunistickej strany v rokoch normalizácie 1970 – 1985 a obhajoval reformný proces z roku 1968. Ten mal podľa neho svoje podobnosti so sovietskou prestavbou. *Akčný program KSC* z apríla 1968 navrhol nápravu deformácií socializmu a dostal nebývalú podporu občanov, i keď: „*snaha po obnove, obrode, renesancii, demokratizácii, humanizácii bola proti ústavným orgánom štátu, ÚV KSC a hlavne proti vôli ľudu tejto krajiny vojenským zásahom piatich krajín Varšavskej zmluvy zmarená*“. Dubček žiadal zrušenie platnosti „*Poučenia z krízového vývoja...*“ a zbavenia sa dedičstva normalizácie, lebo: „*Tak našu spoločnosť, socializmus, KSC postihla doma i vo svete deformácia s nedozernými stratami. Dôsledky nesúhlasu zasahujúcich vedení*“.

strán a štátov dopadli na státisíce reformných komunistov – stúpcov akčného programu, ako aj odborných, mládežníckych, ženských, umelecko-kultúrnych pracovníkov, vrátane ďalších štyroch politických strán so všetkými dôsledkami dopadajúcimi na ich sociálne postavenie, vrátane detí“. A. Dubček osobitne kritizoval ideológov Vasila Bilaka a Jana Fojtika. Upozorňoval na stratu dôveryhodnosti vedenia KSČ, čo podmienilo opustenie politiky Národného frontu, v ktorom sa umŕtvili aktivity ostatných politických strán a jeho ďalších zložiek. Nasledovala stagnácia v rokoch 1970 – 1985 a prišla sovietska prestavba, ktorá poukázala na stratu dôvery ľudu v politiku KSČ. Treba nápravu, lebo: „Socializmus a humanizmus sú rovnako neodlučiteľné ako demokracia a socializmus“. V reformnom pohybe sa dostalo do popredia Maďarsko a Poľsko a v Československu bolo nevyhnutné dosiahnuť obrodu strany, socializmu a zefektívnenie hospodárstva.

23. – 24. júna 1989

Na zasadaní Ústredného výboru Maďarskej socialistickej robotníckej strany bolo zvolené proreformné štvorčlenné predsedníctvo (Károly Grósz, Miklós Németh, Rezső Nyers a Imre Pozsgay).

24. júna 1989

V Bratislave otvorili 21. medzinárodný chemický veľtrh *Incheba*, ktorý sa tešil veľkému záujmu občanov. Mohli na ňom vidieť produkty domácich a zahraničných firiem, vrátane firiem z krajín Západu.

26. júna 1989

Dôraz na vznik demokratického spoločenského zriadenia kládlo *Hnutie za občiansku slobodu*, keď predložilo dokument *Princípy novej ústavy*. V ňom zvýraznilo dosiahnutie parlamentnej demokracie s politickým pluralizmom, oddelenie moci zákonodarnej, výkonnej a súdnej, usporiadanie slobodných volieb, ktorým sa v Poľsku a v Maďarsku venovala značná pozornosť a ustanovenie základných ľudských práv a slobôd. Pritom ÚV vládnej Maďarskej socialistickej robotníckej strany už vo februári 1989 netrval na ústavnom zakotvení jej vedúcej úlohy v novej ústave.

Podľa hnutia by Ústava mala stanoviť pomer medzi občanom a štátom a deklarovať práva občanov a súčasne autoritu štátu. Budúca ústava mala „plniť svoju funkciu základného kameňa demokratickej, spravodlivej a na humanitných princípoch založenej spoločnosti (...) Ústava nesmie zakotvovať privilegované postavenie žiadnej strany ani inej organizácie. Československo je federáciou dvoch národných republík, Českej a Slovenskej. Doterajšiu ústavnú právomoc oboch republík nie je možné obmedzovať pod žiadnymi zámkami. Naopak by bolo vhodné, keby vedľa československej ústavy existovali i ústavy oboch republík. Všeobecnej deklarácii doterajšej ústavy o dobrovoľnom zväzku dvoch rovnoprávných národov by mal byť daný reálny právny základ ústavným postulovaním práva na sebaurčenie až po eventuálne odtrhnutie“.

28. júna 1989

- Na schôdzi SNR sa v rámci jej kontrolnej činnosti prerokovala informácia o výstavbe Sústavy vodných diel Gabčíkovo – Nagymaros. Konštatoval sa v nej výrazný posun v rozsahu stavebných prác a podstatné plnenie zámerov.

- Maďarská televízia odvysielala rozsiahlejšie interview s disidentom Václavom Havlom, ktorý vyslovil svoj kritický názor na vnútropolitickú situáciu v ČSSR a na nedodržiavanie ľudských práv a slobôd.

29. júna 1989

Rozhlasová stanica *Slobodná Európa* a ďalšie médiá zverejnili výzvu *Několik vět*, v ktorej sa žiadalo začatie slobodnej diskusie o problémoch vývinu Československa.

Signatári výzvy (Stanislav Devátý, Václav Havel, Jiří Křižan, Václav Benda, Věnek Šilhán, Alexandr Vondra, Ján Čarnogurský, Milan Kňažko a ďalší, spočiatku asi 1800 signatárov) žiadali prepustenie politických väzňov, novú ústavu, skutočnú ekonomickú reformu a postavili sa za uplatnenie petičného a práva na zhromažďovanie, rešpektovanie náboženských slobôd, prepustenie politických väzňov a žiadali verejnú diskusiu nielen k 50. rokom, ale aj k roku 1968 a následnej normalizácii. Upozornili na hrozbu spoločenskej krízy, z ktorej politická moc nemôže vyjsť bez predloženia účtu pred českú a slovenskú spoločnosť za porušovanie ľudských práv a slobôd a za pokrivenie pohľadu na reformný proces roku 1968. Bolo potrebné legalizovať nezávislé iniciatívy a ustanoviť nezávislé a objektívne informujúce masovo-oznamovacie prostriedky. Výzvu podpísalo do novembra asi 40 tisíc občanov, čo predstavovalo značnú spoločenskú silu.

V komunistickom vedení nastal po uverejnení výzvy rozruch (napríklad článok „*Kto seje vietor*“). Podľa komunistickej tlače bola výzva konfrontáciou so socialistickým spoločenským zriadením, vraj „rozvracala prestavbu“, chcela uznanie *Charty 77*, rozbíjala jednotné odbory a znamenala by návrat k súkromnému podnikaniu. Naopak, podľa výzvy ČSSR stratí poslednú šancu, ak sa nechce dostať zo slepej uličky. Avšak Marián Čalfa, minister federálnej vlády tvrdil, že ČSSR je právnym štátom a nemožno zasahovať do jeho vnútorných záležitostí.

Proti mnohým signatárom výzvy zasiahla polícia, ktorá využila perzekučné zákonné opatrenia FZ ČSSR a národných rád oboch republík federácie z februára 1989.

30. júna 1989

Viacere poľské radikálne antikomunistické organizácie žiadali odchod Wojciecha Jaruzelského z najvyšších politických a štátnych funkcií. Tento prehlásil, že nebude kandidovať na prezidenta Poľska a odporučil ÚV PZRS, aby kandidoval generál C. Kiszczak. Jaruzelski však 18. júla súhlasil s kandidatúrou.

1. júla 1989

- Slávnostnej bohoslužby v katedrále sv. Víta v Prahe k deväťdesiatke narodenín kardinála Františka Tomáška sa zúčastnilo asi 5-tisíc veriacich, tri desiatky kardinálov a biskupov zo zahraničia. Osobne mu priali aj Václav Havel a Alexander Dubček.

- Právoplatnosť nadobudla vyhláška ministerstiev financií ČSR a SSR, ktorá doplnila vyhlášku č.136/1985 Zb. Podľa vyhlášky sa zvýšila štátna sociálna podpora mladých manželstiev. Príspevok na individuálnu bytovú výstavbu rodinných domov narástol z 35 000 na 50 000 Kčs, pre poberateľov do 35 rokov až do 70 000 Kčs. Spolu s finančným zvýhodnením na budovanie studní, septikov, vodovodov a kanalizácie vo výške 10 000 Kčs, pri dokončení rodinného domu do 3 rokov + 20 000 Kčs (mladým do 4

rokov výstavby 30 000 Kčs, príspevok sa pre nich vyšplhal až na 150 000 Kčs). Príspevok sa už predtým násobil v prípade, ak bol rodinný dom riešený ako dvojgeneračný.

3. júla 1989

Predstavitelia viacerých nezávislých občianskych iniciatív (*Charta 77*, *Demokratická iniciatíva*, *Hnutie za občiansku slobodu*, *České deti*, *Mierový klub Johna Lenmona* a ďalšie) vyzvali vedenia štátov, ktorých vojská okupovali v auguste 1968 ČSSR, aby sa od tohto násilného činu dištancovali. Súčasne kritizovali postoje politického vedenia ČSSR k petícii *Několik vět*. Rozpor medzi oficiálnou politikou vedenia komunistickej strany a stavom slovenskej a českej spoločnosti sa stal podľa iniciatív jednou z hlavných príčin, že dokumenty ČSSR a európske právne normy o ľudských právach, ako aj faktické ignorovanie výziev nezávislých prúdov, nedosiahli potrebný vnútropolitický vplyv na riešenie problémov každodenného života obyvateľstva.

O deň neskôr poslal podobný list *Klub za socialistickú prestavbu Obroda*.

4. júla 1989

Na zasadaní oboch komôr poľského parlamentu sa stal maršálkom Sejmu Mikołaj Kozakiewicz z nekomunistickej Zjednotenej ľudovej strany a maršálkom Senátu Andrzej Stelmachowski z Občianskeho parlamentného klubu.

6. júla 1989

- V deň, keď Predsedníctvo rady maďarského Najvyššieho súdu zrušilo rozsudok nad Imre Nagyom a jeho spolupracovníkmi, zomrel dlhoročný najvyšší komunistický predstaviteľ János Kádár, ktorého 14. júla pochovali za účasti niekoľko desiatok tisíc ľudí. Ministerstvo spravodlivosti uverejnilo, že v súvislosti s udalosťami spojenými s rokom 1956 bolo popravených 277 osôb.
- Najvyšší sovietsky predstaviteľ Michail S. Gorbačov vo svojom prejave v *Európskej rade* v Štrasburgu uviedol, že sa vyskytla možnosť „vytvorenia európskeho pásma na základe zhodných názorov a prístupov, ktorých môže v oblasti ľudských práv pribúdať“.

7. – 8. júla 1989

Na zasadnutí Politického poradného výboru Varšavskej zmluvy v Bukurešti sa generálny tajomník ÚV KSČ Miloš Jakeš vyjadril o aktivizácii „rôznych opozičných síl“ v ČSSR, ktoré sa podľa neho usilovali o prehodnotenie udalostí roku 1968 a žiadal zúčastnených predstaviteľov, aby neodpovedali na list bývalého prvého tajomníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka a predsedu vlády Oldřicha Černíka z roku 1968, snažiacich sa o odsúdenie okupácie ČSSR v auguste 1968.

Poradný výbor v súvislosti s vnútropolitickým vývojom v Poľsku a Maďarsku vylúčil použitie násilia, pričom treba „rešpektovať nezávislosť bratských strán“. Sovietsky predstaviteľ Michail Gorbačov zdôraznil, že každá krajina východného bloku dosiahla právo ísť svojou cestou a tzv. Brežnevova doktrína o „obmedzenej suverenite“ krajín sovietskeho bloku sa už neuplatňuje.

Sovietsky zväz sa pritom v tom čase neustále zmietať v národnostných a hospodárskych problémoch. Gorbačov onedlho po štrajku okolo 300-tisíc baníkov, najmä na Ukrajine, vyhlásil, že tento ohrozuje politiku perestrojky. Predpokladal však, že socialistický sys-

tém bude pokračovať nielen v Sovietskom zväze, ale po výmene garnitúr aj v ostatných krajinách sovietskeho bloku.

14. júla 1989

• Predsedníctvo ÚV KSČ prerokovalo *Návrh politicko-právnych zásad časti novej ústavy*. Hľadali sa alternatívy štátnych symbolov česko-slovenskej federácie a národných republík. Prvý variant znel : „*Štátny znak Československej socialistickej republiky tvorí červený štít v tvare husitskej pavézy s päťcípou hviezdou v hornej časti, na ktorom je biely dvojchvostový lev nesúci na hrudi červený štítok s modrou siluetou Kriváňa a s vatrou zlatej farby. Kresba znaku je zlatá*“. Druhý variant hovoril toto : „*Štátny znak Československej socialistickej republiky tvorí červený polený štít, v ktorom je vpravo biely dvojchvostový lev, vľavo je symbol Slovenskej socialistickej republiky. Štít je lemovaný zlatou stuhou, dole bielo-červenou-modrou stuhou s viazanými lipovými ratolesťami, medzi vrcholmi ktorých je vsadená červená päťcípá hviezda*“. Predsedníctvo však bolo najmä z ekonomických dôvodov proti druhému variantu.

Garantmi návrhu časti ústavy o štátnych symboloch sa stali Ladislav Novotný a Viliam Plevza, ktorý požadoval priamo náhradu dovtedajšieho štátneho znaku znakom poleným. Garanti sa obrátili na expertov – heraldikov Jana Filipa, Jiřího L. Bílého a Jozefa Nováka. V podstate zhodnom podklade, ktorý legislatívne pripravili prví dvaja, sa rešpektovalo štátoprávne usporiadanie a dodržanie heraldických pravidiel. J. Novák sa vo svojom politickom vyjadrení jednoznačne prihovril za prekonanie dovtedajšieho stavu štátnej symboliky: „*Pre národné republiky je potrebné obnoviť ich historické znaky. Znak ČSSR možno vytvoriť iba spojením dvoch historických národných symbolov. Pri vzájomnom usporiadaní národných symbolov sa možno rozhodnúť medzi dvoma variantmi: buď budú obidva znaky v rovnocennej pozícii (na štepenom štíte v prvom poli český lev, v druhom slovenský historický znak), alebo bude slovenský symbol – tak ako doteraz vždy – umiestnený na prsiach českého leva*“. Novákov návrh sa však neakceptoval.

• V informácii XII. správy Štátnej bezpečnosti o štátnobezpečnostnej situácii na Slovensku sa uviedlo, že: „*Základné tendencie podvratnej činnosti vonkajšieho protivníka proti ČSSR naďalej odrážajú platnú stratégiu USA a ďalších krajín NATO dosiahnuť cestou politickej a ekonomickej destabilizácie našej spoločnosti mocensko-politického zvratu a likvidácie socializmu v ČSSR*“. Protivník sa sústreďoval na získavanie informácií, ktoré využíval pri koncipovaní politiky kapitalistických štátov voči ČSSR a pri realizácii nátlakových akcií, ako aj zisťovaní obranyschopnosti jej armády, pričom sa zameriaval na sovietske jadrové prostriedky na území štátu, prvosledové jednotky armády, objekty a závody v Trenčíne, Komárne, Nových Zámkoch atď. Podľa správy vonkajší protivník podporoval exponentov opozície Miroslava Kusého, Milana Šimečku, Jána Čarnogurského, Antona Seleckého a ďalších. Vzrástol dovoz škodlivej literatúry. Správa práve po línii vnútorného protivníka konštatovala, že: „*Tendencie v prostredí vnútorného protivníka smerujú k vytvoreniu politickej základne, prvkov štruktúry a riadenia opozičnej činnosti smerujúcej k vytvoreniu širokej masovej základne pre protisocialistickú činnosť a k vzniku politickej opozície, čo by v ďalšej etape umožnilo protivníkovi prejsť k frontálnemu útoku proti základom socializmu v ČSSR*“.

- Radoví komunisti a ďalší občania kritizovali zlé zásobovanie potravinami, liekmi a tovarmi dennej potreby. Vyplýva to zo správ krajských a mestských výborov KSČ a KSS, ktorými sa zaoberalo Predsedníctvo ÚV KSČ.
- Minister zahraničných vecí SRN Hans-Dietrich Genscher počas oficiálnej návštevy Československa prejavil záujem o prehĺbenie hospodárskej spolupráce oboch krajín, no reakciu oficiálnych kruhov na petíciu *Několik vět* považoval za „nepochopiteľnú“. (V tom čase prichádzali na ÚV KSČ stovky písomných stanovísk, ktoré odsudzovali „pamflet“ a vyjadrovali „podporu politiky strany“.) Minister vyzval československú vládu, aby sa pripojila k tým štátom východnej Európy, kde sa začali rešpektovať ľudské práva. Stretol sa s Václavom Havlom, bývalým ministrom zahraničných vecí Jiřím Hájkom a s kardinálom Františkom Tomáškom.

15. - 16. júla 1989

Najvyspelejšie západné štáty sa na svojej vrcholnej schôdzi v Paríži rozhodli podporiť liberalizačné hnutia v krajinách sovietskeho bloku a poskytnúť hospodársku pomoc Poľsku a Maďarsku.

19. júla 1989

Národné zhromaždenie zvolilo jediného kandidáta – predstaviteľa komunistickej PZRS a generála Wojciecha Jaruzelského za prezidenta Poľskej ľudovej republiky. Z 544 poslancov a senátorov kladne hlasovalo 270, 233 bolo proti a 34 sa zdržalo hlasovania, 7 hlasov bolo neplatných. Predstaviel opozičnej Solidarity vyhlásil 25. júla, že táto nevstúpi do veľkej vládnej koalície a treba, aby sa vláda odovzdala tým silám, ktoré by podporila väčšina spoločnosti. Sejm však 2. augusta potvrdil kandidatúru Czesława Kiszczaka za predsedu rady ministrov.

20. júla 1989

Maďarská vláda týmto dňom oficiálnym spôsobom zastavila práce na spoločnom vodnom diele na Dunaji. V tomto období boli stavebné práce plánované československou stranou dokončené približne na 85 – 90%.

Predseda vlády ČSSR Ladislav Adamec sa v Budapešti vyjadril pri rokovaníach s maďarským premiérom M. Némethom a predsedom maďarských komunistov R. Nyersom za dostavbu vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros. Maďarskí predstavitelia ho upozornili, že o týchto otázkach rozhoduje maďarský parlament, ktorý podporil maďarskú vládu v uznesení o zastavení stavby vodného diela.

21. júla 1989

Poľskí aktivisti *Solidarity* sa stretli v Československu o. i. s Václavom Havlom, kardinálom Františkom Tomáškom a Alexandrom Dubčekom, aby si vymenili názory na vnútropolitickú situáciu v Poľsku a Československu.

23. júla

Vystúpenie českého hudobníka Michaela Kocába v Československej televízii v programe TKM (*Televízny klub mladých*) o „znovunadobudnutí práv a slobôd“ znepokojilo a pobúrilo štátne orgány. Začali proti týmto „deštruktívnym aktivitám“ riadenú

propagandistická kampaň, ktorej súčasťou boli režimom zorganizované protesty pracujúcich z rôznych oblastí hospodárstva.

26. júla 1989

Pápež Ján Pavol II. vymenoval v Ríme za arcibiskupa rímsko-katolíckej cirkvi na Slovensku Jána Sokola.

30. júla 1989

Najvyšší sovietsky Lotyšsko oznámil vo svojom prehlásení požiadavku na štátnu samostatnosť tejto zväzovej republiky Sovietskeho zväzu. V druhej polovici augusta vytvorili občania pobaltských štátov mnohokilometrovú živú reťaz za ich nezávislosť. Reagovali tak na zmluvu medzi ministrami zahraničných vecí Nemecka a Sovietskeho zväzu Joachimom von Ribbentropom a Viačeslavom Molotovom z augusta 1939, ktorá sa stala základom pripojenia pobaltských štátov Litvy, Lotyšska a Estónska k Sovietskemu zväzu. Účastníci reťaze ju však považovali za porušenie medzinárodného práva. Predstavitelia Sovietskeho zväzu požiadavku osamostatnenia štátov v marci 1990 odmietli.

Júl

Slovenská menšina v Békešskej Čabe (Békéscaba) reagovala na program maďarskej televízie venovaný maďarskej menšine v ČSSR a upozornila listom maďarské médiá a predsedu parlamentu na neporovnateľne horšiu situáciu slovenskej menšiny v Maďarsku. Kritizovala absenciu skutočne funkčného národnostného školstva, nové územné rozdelenie obcí a školských obvodov, ktoré poškodzujú práva Slovákov v Maďarsku, nedostatočné vybavenie škôl, kultúrnu izoláciu, absenciu TV signálu, ktorý by im umožnil bližší kontakt s domovskou krajinou, rodným jazykom, kultúrou, ale aj aktuálne informácie o nej a jej hlbšie poznávanie.

1. augusta 1989

Na schôdzi práve sa obnovujúceho českého *Pen-klubu* v Prahe zadržala ŠtB aj spisovateľa Milana Šimečka.

Za založením klubu nielen tam, ale aj na Slovensku (pozri október 1989) boli „oficiálni“ a „neoficiálni“ publicisti (Martin M. Šimečka, Hana Ponická, Ivan Kadlečík, Viliam Klimáček, Miloš Žiak a iní).

1. augusta 1989

- V Prahe sa konalo zhromaždenie funkcionárskeho aktívu KSC, príslušníkov Ľudových milícií a Zboru národnej bezpečnosti, na ktorom predniesol prejav člen Predsedníctva ÚV KSC a vedúci tajomník Mestského výboru KSC v Prahe Miroslav Štěpán. Výzvu *Několik vět* označil za pamflet, za „protiprestavbový a kontrarevolučný program“. Pohrozil použitím sily k ochrane verejného poriadku, najmä v súvislosti s blížiacim sa výročím intervencie v roku 1968, na ktoré sa vraj nezávislé iniciatívy pripravujú.
- Predsedníctvo ÚV KSS prerokovalo informáciu o listoch občanov adresovaných ÚV KSS. Konštatovalo sa v nej, že z celkového počtu 400 listov bola jedna pätina anonymných. V nich občania vyjadrili svoje politické postoje nesúhlasom „s ideologickou ofenzívou voči pamfletu *Několik vět*“, zastrašovaním občanov a nechýbali ani „útoky na stranu

a jej aparát“, ktorý bol označený za „príživníkov národa“. V neanonymných listoch občania vyjadrili znepokojenie v súvislosti s problémami s výstavbou vodného diela na Dunaji a nad požiadavkami maďarskej menšiny v školskej politike. Počet anonymných listov v nasledujúcich mesiacoch narastal.

2. augusta 1989

Poľský Sejm schválil kandidatúru Czesława Kiszczaka do funkcie predsedu vlády 237 hlasmi poslancov, proti bolo 173 poslancov. Predstavitel' poľskej opozičnej Solidarity Łech Walesa vyhlásil 7. augusta, že monopolná vláda komunistickej PZRS a Kiszczakovo „premiérovanie“ neznamená posun vpred pre spoločnosť, čo skomplikovalo zostavovanie vlády z jeho strany. Walesovo vyjadrenie vyvolalo vlnu kritiky a Kiszczak vydal 14. augusta vyhlásenie, v ktorom sa vzdal svojho postu v prospech predstaviteľa Zjednotenej ľudovej strany Romana Malinowského. Po konzultáciách s prezidentom W. Jaruzelským došlo k dohode na kandidatúre Tadeusza Mazowieckého na post predsedu poľskej vlády.

8. augusta 1989

Slovenskí disidenti Hana Ponická, Ján Čarnogurský, Anton Selecký a Vladimír Maňák požiadali Mestský národný výbor vo Zvolene „aby v deň výročia SNP 29.8.1989 o 18,00 hod. boli položené kvety v blízkosti pôvodného miesta pomníka generálov [Rudolfa] Viesta a [Jána] Goliana pri severnej strane zámku vo Zvolene oproti hotelu Polana“, no odbor vnútorných vecí ONV vo Zvolene im dňa 18. augusta 1989 dal odmietavú odpoveď. Viest a Golian predstavovali hlavných vojenských veliteľov Slovenského národného povstania (SNP) v roku 1944, ktoré sa zaradilo k najdôležitejším protifašistickým vystúpeniam v okupovaných krajinách počas druhej svetovej vojny.

10. augusta 1989

- Nezávislé iniciatívy *Charta 77*, *České deti*, *Mirový klub Johna Lennona*, *Společenství přátel USA* a ďalšie sa vyjadrili k významu nadchádzajúceho výročia okupácie Československa v auguste 1968 a upozornili na možnosť represii zo strany štátnej moci. Z tohto dôvodu si nepriali akcie, ktoré by ohrozili bezpečnosť občanov a odporučili pokojné korzovanie v uliciach miest.
- O päť dní na to disident Václav Havel varoval v rozhlasovom vysielaní *Slobodnej Európy* pred možnosťami vyvolania konfrontácií zo strany štátnej moci, ktorá by chcela potlačiť akcie nezávislých iniciatív. Podľa neho ešte nenastala situácia, ktorá by si vyžiadala veľké riziká. Reagoval tak na zvýšenie perzekúcií občanov Štátnou bezpečnosťou.
- Po prvý raz sa konala vernisáž výstavy amerického umelca slovenského pôvodu, významného predstaviteľa pop-artu, Andyho Warhola v *Bratislavskej mestskej galérii v Pálffyho paláci*. Výstava bola otvorená do 1. septembra.
- Denník *Pravda* publikoval prejav novinára a básnika Ladislava Novomeského v roku 1968 na konferencii *Zväzu slovenských spisovateľov* v Bratislave v hoteli Dukla. Jej priebeh charakterizovali rozporuplné postoje spisovateľskej obce k reformnému dianiu v Československej jari. Keďže L. Novomeský sa na nej hlásil ku konzervatívnemu krídlu, ktoré kritizovalo „anarchiu“ a ohrozenie samotnej podstaty socialistického systému, išlo o zneužitie mena mŕtveho básnika na účelovú podporu režimu v čase naras-

tajúcich kritických aktivít disentu, cielených na prebudenie pasívnej českej a slovenskej verejnosti.

15. augusta 1989

Politický výkonný výbor Maďarskej socialistickej robotníckej strany oznámil v stanovisku k vojenskej intervencii Varšavskej zmluvy do ČSSR v auguste 1968, že sa s touto intervenciou „*nestotožňuje*“ a podľa neho bolo hodnotenie roku 1968 záležitosťou ľudu Československa a KSC. Vedenie maďarských komunistov pripomenulo, že pôvodne zastávalo cestu politického riešenia, no ukázalo sa, že od leta 1968 narastal tlak Moskvy na uskutočnenie vojenského zásahu.

Výbor prijal opatrenia, aby sa uzavrela dohoda o volebnom zákone a zákone o politických stranách, ako aj o tom, aby inštitút prezidenta republiky schválilo referendum. Nesúhlasil so zrušením stranických organizácií na pracoviskách s tým, aby možnosť ich zakladania dostali aj ostatné politické strany.

17. augusta 1989

• V Bratislave sa začalo stíhanie vo veci trestného činu poburovania proti slovenským disidentom tzv. bratislavskej päťky Jánovi Čarnogurskému, Miroslavovi Kusému, Hane Ponickéj, Antonovi Seleckému (neskôr aj Vladimírovi Maňákovi), ktorých pozatýkala Štátna bezpečnosť 14. augusta za to, že vyzvali občanov Slovenska k účasti na pokojných manifestáciách k výročiu augusta 1968. Položili kvety obetiam okupácie na *Námestí SNP* (Peter Legner) a na *Šafárikovom námestí* (Danka Košanová). Zloženie „bratislavskej päťky“ bolo typické pre túto dobu. Selecký a Čarnogurský predstavovali katolíckych aktivistov, Hana Ponická bola spisovateľka a evanjelička, Kusý a Maňák boli z radov bývalých členov KSS. Ich obhajcom bol Tibor Böhm, neskorší generálny prokurátor po *Novembri '89*.

Na J. Čarnogurského a M. Kusého uvalili väzbu. Perzekúcia tzv. bratislavskej päťky vyvolala vlnu odporu v ČSSR a v zahraničí. K protestom sa pripojila svetová intelektuálna elita, Yves Montand, Jules Martinet, Günter Grass, Graham Greene, Tom Stoppard, Friedrich Dürrenmatt, Arthur Miller a ďalší. Za ich prepustenie sa angažovali napríklad aj vtedajší ministri zahraničných vecí Rakúska a USA - Alois Mock a James Baker. Disident a spisovateľ Václav Havel požiadal o podporu predstaviteľa radikálneho reformného krídla MSDS Imre Pozsgaya a budúceho poľského premiéra T. Mazowieckého. Disident a spisovateľ Milan Šimečka napísal otvorený list Michailovi S. Gorbačovovi.

• Nezávislé iniciatívy *Hnutie za občiansku slobodu* a *Demokratická iniciatíva* zdôraznili nebezpečenstvo zásahu orgánov štátnej moci proti manifestujúcim občanom a odporučili svojim členom a stúpencom, aby sa 21. augusta len prechádzali v centre Prahy po pešej zóne. Iniciatívy poukázali na to, aby československý štát dodržiaval ľudské práva, ktoré vyjadroval helsinský proces.

17. – 18. augusta 1989

• Sejm a Senát Poľska prijali vyhlásenie k udalostiam v Československu v auguste 1968, ktoré sa približovalo k stanovisku odborového zväzu Solidarita. Odsúdili v ňom invá-

ziu do ČSSR, čo bolo hodnotenie, ktoré sa dovtedy v stanoviskách štátov zúčastnených na invázii nevytkovalo.

- V tých istých dňoch vydali vláda ČSSR a Federálne zhromaždenie ČSSR výzvu k občanom, aby podporili prestavbu a demokratizáciu spoločnosti a odsúdili pripravované akcie opozície na 21. august. Obvinili Poľsko a Maďarsko z hrubého zasahovania do vnútorných záležitostí ČSSR a odmietli stanoviská Senátu a Sejmu Poľska.
- Denník *Neues Deutschland* v NDR odôvodnil vojenský zásah r. 1968 vtedajšou zostreňnou medzinárodnou situáciou a vnútropolitickými pomermi v ČSSR, čím sa ignorovali snahy viacerých štátov o politiku *détende* a demokratizačný charakter *česko-slovenskej jari*. Internacionálna pomoc sa ukázala „ako jediné účinné východisko“. Podobne sa vyjadrilo bulharské *Rabotničesko delo*, ktoré obvinilo niektoré kruhy (aj NATO) zo skresľovania udalostí v auguste 1968 a zostrovania situácie v ČSSR roku 1989. V sovietskom denníku *Izvestija* Kirill Mazurov, roku 1968 člen politbyra ÚV KSSZ a prvý podpredsa Rady ministrov ZSSR a organizátor udalostí v Prahe, vysvetľoval zásah ťažkou a zložitou medzinárodnou situáciou a hrozbou vojny. Ivan Pavlovskij, ktorý velil vojskám Varšavskej zmluvy, sa vyslovil podobne. Neuviedli však politické a najmä vojenskostrategické záujmy ZSSR, ktoré boli príčinou okupácie ČSSR.

18. augusta 1989

- Riaditeľ odboru Ministerstva zahraničných vecí ČSSR Milan Větrovec prijal v Prahe chargé d'affaires MLR v Československu J. Hanka. Pri tejto príležitosti mu odovzdal diplomatickú nótu, ktorá obsahovala stanovisko československej vlády k výstavbe vodných diel na Dunaji. Táto nóta akcentovala rozhodnutie vlády ČSSR z 15. mája 1989, ktorým sa rozhodla trvať na dodržaní zmluvy o výstavbe vodného diela. Poukázalo sa v nej zároveň na tie škody, ktoré vznikajú v súvislosti s oneskorením stavebných prác s tým, že zo strany ČSSR sa bude žiadať ich náhrada. V nóte sa tiež zdôraznilo, že všetku zodpovednosť za dôsledky jednostranných rozhodnutí z maďarskej strany ponese výhradne vláda MLR, pretože sa uskutočnili v rozpore s medzinárodným právom.
- Podľa „*Informácie o bezpečnostnej situácii a ďalších úlohách proti vnútorným nepriateľom*“, ktorú predložil Predsedníctvu ÚV KSČ federálny minister vnútra František Kincl, sa domáce a zahraničné nezávislé iniciatívy chystali na demonštráciu k výročiu 21. augusta 1968, ktoré považovali „za príležitosť ku konfrontácii zo štátnou mocou“. V prípade ostrejších prejavov bude pripravená poriadková jednotka, uviedol minister.

21. august 1989

- V Prahe na *Václavskom námestí* sa konalo niekoľkotisícové protestné zhromaždenie občanov, ktorí si pripomenuli tragické udalosti z 21. augusta 1968. Proti občanom brutálne zasiahla polícia a bolo zadržaných okolo 300 československých občanov. Manifestácie sa zúčastnili aj politickí aktivisti najmä z Maďarska, Holandska, Poľska a Talianska. Časť z nich tiež zadržala polícia. Proti ich účasti o dva dni neskôr protestovalo Ministerstvo zahraničných vecí ČSSR.
- Okolo tisíc občanov NDR prekročilo maďarsko-rakúske hranice. Postupne nasledovali ďalší a o tomto probléme rokoval predseda maďarskej vlády Miklós Németh v Bonne.

23. augusta 1989

Marián Čalfa, minister vlády ČSSR v rozhovore pre denník *Práce* zdôraznil, že považuje za samozrejmé v novej ústave zakotviť vedúcu úlohu KSČ a v prípade Československa, na rozdiel od Sovietskeho zväzu, netreba hovoriť o „budovaní právneho štátu“, lebo už sa vytvorili jeho atribúty, ako zvrchovanosť zákona, podriadenie výkonných orgánov zastupiteľským atď. Tvrdil, že ČSSR je právnym štátom.

24. augusta 1989

Kandidát *Občianskeho výboru* Solidarity Tadeusz Mazowiecki, po získaní 378 hlasov zo 423 prítomných poslancov Sejmu, sa stal predsedom prvej nekomunistickej vlády v Poľsku po 40-tich rokoch. Poľsko sa stalo prvou krajinou východného bloku, v ktorej vznikla takto zložená vláda, ktorá ohlásila vo svojom prvom vyhlásení reformy a potrebu prekonania hospodárskej krízy, hoci USA vyhlásili, že Poľsko nemôže očakávať okamžitú hospodársku pomoc. Poľská zjednotená robotnícka strana si vo vláde udržala 4 kreslá z celkových 23 kresiel.

25. augusta 1989

Predsedníctvo ÚV KSČ sa zaoberalo návrhom Rumunska, aby viaceré štáty sovietskeho bloku vyjadrili nesúhlas so zostavením poľskej vlády predstaviteľom opozičnej Solidarity. Poľský veľvyslanec informoval člena vedenia KSČ Jozef Lenárta o podpore ÚV PZRS, čo sa týka vstupu komunistov do vlády vytvorenej Solidaritou. Potom vedenie KSČ odmietlo rumunský návrh, lebo zloženie poľskej vlády „je v suverénnej kompetencii poľského ľudu“.

27. augusta 1989

Podľa opozičných skupín *Hnutie za občiansku slobodu*, *Demokratická iniciatíva* a *Sdruženie T. G. Masaryka* ich výzvy na vystúpenia občanov k výročiu augustovej okupácie korešpondovali s postojmi občianskej verejnosti a „nastal čas“ aktivity smerujúcej k utvoreniu demokratickej a pluralitnej spoločnosti. Preto bolo treba, aby sa opozičné skupiny zjednotili v spoločnom postupe.

27. – 28. augusta 1989

Minister vnútra ČSSR František Kincla a vysokí funkcionári Štátnej bezpečnosti rokovali na návšteve Sovietskeho zväzu s predsedom Výboru Štátnej bezpečnosti pri Rade ministrov ZSSR Vladimirom Krjučkovom a ďalšími predstaviteľmi KGB. Minister Kincl zdôraznil, že štátna moc v Československu nezačne dialóg s opozíciou, lebo táto nedosiahla podporu robotníkov a roľníkov a má silnejšie pozície len v Prahe.

29. augusta 1989

Výkonný výbor socialistického klubu *Obroda* vydal vyhlásenie na obranu tzv. bratislavskej päťky, ktorej aktivity súviseli s výročím augustovej invázie do ČSSR. Protestoval proti zatknutiu jej členov.

30. augusta 1989

• Viacerí predstavitelia opozície a inteligencie na Slovensku adresovali prezidentovi ČSSR Gustávovi Husákovi protestný list, v ktorom naňho apelovali, aby zväžil zatknutie členov tzv. bratislavskej päťky, lebo: „*Trestné stíhanie a uväznenie menovaných nás napĺňa obavami. Ich oznámenie položiť kvety na pamiatku mŕtvych nebolo trestným činom, lež ľudsky dôstojným zámerom, na ktorý má občan právo podľa svojho presvedčenia*“. (Mali na mysli Danku Košanovú a Petra Legnera). Odvolávali sa na právnu normu z roku 1976, ktorá bola reagenciou na helsinský záverečný akt z roku 1975, ako aj na pakty OSN o ľudských a iných právach a slobodách, ktoré komunistický režim sústavne porušoval.

Odpor proti zatknutiu zblížil rôzne opozičné skupiny. List podpísali reformní komunisti Alexander Dubček, Ivan Laluha, Hvezdoň Kočtúch, Ján Uher, Július Strinka, katolícki aktivisti Ján Ch. Korec, Silvester Krčméry a František Mikloško, disidenti Milan Šimečka, Martin M. Šimečka, Ivan Kadlečík, Ludvík Vaculík a Ivan Hoffman, literárni historici Milan Hamada a Michal Gáfrik, ochranári Ján Budaj, Mikuláš Huba, Peter Tatár a Ladislav Snopko, herci Magda Vášáryová, Milan Lasica a Milan Kňažko, literáti Katarína Lazarová, Andrej Ferko, Ľubomír Feldek, Ján Štrasser, Peter Zajac, Roman Kaliský a sociológovia Soňa Szomolányi, Fedor Gál, Pavol Frič a Martin Bútora. Protest 33 osôb odvysielalo *Rádio Slobodná Európa* práve 30. augusta 1989.

• V *Rytierskej sieni Bratislavského hradu* otvorili výnimočnú výstavu *Národné kultúrne pamiatky v archívoch SSR*, zostavenej so skvostov kultúry na Slovensku.

August 1989

• Na FFP leto '89 (*Filmový festival pracujúcich*) uviedli premiéru filmu režiséra Juraja Jakubiska *Sedím na konári a je mi dobre*. Scenár filmovej feérie z obdobia bezvládia panujúceho po skončení vojny spolu s ním napísal Jozef Paštéka. Premiéru tu mal aj hudobný film scénaristu Borisa Filana, režiséra Dušana Rapoša *Rabaka*, zostavený z piesní populárnej slovenskej rockovej skupiny *Elán*. Ešte začiatkom roku prišiel do kín vynikajúci film režiséra Miloslava Luthera venovaný 45. výročiu SNP *Chodník cez Dunaj*, v ktorom exceloval jeden z hlavných predstaviteľov Roman Luknár.

• V Phjongjangu, kam prišli vyslaní redaktori *Pravdy* Jozef Leikert a Karol Ježík, sa na XIII. *Festivale mládeže a študentstva* zúčastnilo 600 účastníkov. Pri tejto príležitosti prijal najvyšší predstaviteľ Kórejskej republiky, jeden z najstarších žijúcich reprezentantov najortodoxnejšieho komunistického totalitného režimu z 50. rokov Kim Ir Sen, jedného z predstaviteľov vedenia KĽK Miroslava Štěpána.

1. septembra 1989

Zástupcom ČSSR odovzdali na Ministerstve zahraničných vecí v Budapešti nótu, ktorá sa zaoberala problematikou výstavby spoločného vodného diela na Dunaji. Nároky československej strany na odškodnenie sa v nej označili za „nepodložené“. Uvádžalo sa v nej tiež, že ak v súvislosti so zastavením stavebných príprav na prevedenie toku *Dunaja* do nového riečiska pri Dunakiliti na československej strane vznikali idey o prípadných technických protiopatreniach, tieto by boli na maďarskej strane pokladané za porušenie zmluvy o výstavbe vodných diel a ich prevádzke. Podľa nóty by z takéhoto

procesu vznikali medzinárodnoprávne spory, ba za všetky škody ekologického charakteru mala niesť údajne zodpovednosť výhradne československá strana.

3. septembra 1989

Bývalý prvý tajomník ÚV KSČ z roku 1968 Alexander Dubček sa v článku pre taliansky komunistický denník *L'Unita* vyjadril k výročiu okupácie Československa v auguste 1968 a k udalostiam, ktoré nasledovali po nej, zamyslel nad jej príčinami, a to najmä v kontexte s akútnym stavom v slovenskej a českej spoločnosti i v okolitých krajinách sovietskeho bloku. Podľa Dubčeka politický vývoj v nich súvisel s pôsobením dvoch tendencií: po prvé, pozitívnej, ktorá mala pôvod o. i. v kritike diktátorských metód riadenia spoločnosti po XX. zjazde komunistov Sovietskeho zväzu v roku 1956 a po druhé, tendencii, ktorú nazval stereotypne dogmatickou. Táto stála za porážkou *československej jari* v roku 1968.

Dubček privítal, že v lete 1989 došlo k pozitívnym zmenám v Poľsku a Maďarsku, kde politické a štátne orgány prehodnotili ich odmietavý postoj k obrodnému procesu v Československu z roku 1968. Podobné tendencie sa objavovali aj v Sovietskom zväze. Dubček usúdil, že vývoj smeruje k „rozuzleniu“.

4. – 6. septembra 1989

Predseda vlády ČSSR Ladislav Adamec počas návštevy Rumunska vyjadril jeho predstaviteľom znepokojenie nad situáciou v Poľsku a Maďarsku. Informoval ich o návrhu generálneho tajomníka ÚV KSČ Miloša Jakeša zvolať poradu komunistických a robotníckych strán na najvyššej úrovni o súčasných vzťahoch „medzi socialistickými krajinami“. Tento návrh poslal najvyššiemu sovietskemu predstaviteľovi Michailovi S. Gorbačovovi, ktorý s ním 8. septembra predbežne súhlasil.

5. septembra 1989

Vedenie Maďarskej socialistickej robotníckej strany uvažovalo o skoršom termíne volieb ako bol december 1990. Nová ústava mala zakotviť inštitúciu Ústavného súdu a inštitút prezidenta republiky.

8. septembra 1989

V Prahe sa začala celoštátna konferencia učiteľov, ktorá reagovala na problematický stav v školstve a vo výučbe, ako aj na úlohy, ktoré vyplývali z procesu prestavby.

9. septembra 1989

• Podpredseda vlády ČSSR Pavol Hrivnák v Bratislave rokoval s námestníkom predsedu rady ministrov Maďarskej ľudovej republiky P. Medgyessym. Cieľom rokovanií bola príprava stretnutia predsedov vlád Československa a Maďarska, na ktorom by hovorili predovšetkým o sústave vodných diel Gabčíkovo – Nagymaros. Predstaviteľ Maďarska sa po stretnutí s P. Hrivnákom vyjadril v tom zmysle, že „stanoviská oboch strán sa ...nepohli z miesta, len sa upresnili“.

• V Spišskej Kapitule bol za diecézneho biskupa vysvätený František Tondra. Za biskupa ho vymenoval pápež Ján Pavol II. 26. júla 1989. Na konci 70. rokov pôsobil na Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte v Bratislave, potom v Tvrdošíne a Levoči.

11. septembra 1989

- Maďarsko vypovedalo zmluvu s NDR o pravidlách cestovania, pričom sa odvolávalo na závery konferencií KBSE vo Viedni a Paríži z prvej polovice roku 1989. Maďarsko zmluvou reagovalo na masové úteky občanov NDR, z ktorých väčšina prekročila maďarsko-rakúsku hranicu potom, čo boli na nej odstránené zátarasy. K útekom prispelo aj to, že okolo 20-tisíc východných Nemcov preniklo do objektov západonemeckých veľvyslanectiev v Prahe a Varšave a potom viacerými cestami emigrovali na Západ. Maďarsko umožnilo, aby do Rakúska odcestovalo okolo 12-tisíc východnemeckých občanov.
- V NDR sa vytvorilo celoštátne opozičné reformné hnutie *Nové fórum*. K jeho zakladateľom patrili Bärbel Bohleyová a Jens Reich, ku ktorým sa pripojilo okolo 1500 občanov, medzi nimi aj členovia vládnucej SED. Onedlho však ministerstvo vnútra označilo fórum za „nepriateľa štátu“, ako aj ilegálne združenie. Jeho žiadosť o oficiálne povolenie činnosti zamietlo. Podobné problémy mali zástupcovia cirkvi v združení *Demokratické vzplanutie* (Rainer Eppelmann, Rolf Heirich a ďalší), ako aj zástancovia dodržiavania ľudských práv v *Demokracii teraz*. V NDR pribúdali masové demonštrácie, silne podporované evanjelickými veriacimi, ako napríklad v Lipsku.

12. septembra 1989

- V poľskej vláde Tadeusza Mazowieckého obsadila opozičná Solidarita 12 miest, po štyri Zjednotená ľudová strana a PZRS, tri posty mala Demokratická strana a jeden člen vlády bol nezávislý. Poľský Sejm odhlasoval novú vládu počtom 402 poslancov a 13 poslancov sa zdržalo hlasovania.
- Na pôde SNR sa rokovalo o návrhu zákona vlády ČSSR o Štátnej banke československej, ktorá mala v bankovej sfére výsostné monopolné postavenie.

13. septembra 1989

Podľa vnútrostraníckej komunistickej „Informácie o politickej situácii v krajoch“ v ČSSR mali mnohí občania obavy z „destabilizácie a chaosu“, ktorý vraj existoval v Poľsku a v Maďarsku.

14. septembra 1989

- Predsedníctvo ÚV KSČ prerokovalo materiál o nekomunistických stranách Národného frontu, kde prebiehala rozporná názorová stratifikácia. Menej v Československej socialistickej strane, viac v Československej strane lidovej. Strana slobody čelila tlaku z východu Slovenska, aby viac dbala na záujmy veriacich a v Strane slovenskej obrody sa v Bratislave vytvorila opozičná skupina.
- Predsedníctvo ÚV KSČ sa ďalej zaoberalo materiálom s názvom „Návrh pravidiel usmerňovania vývoja ekonomiky“. Prerokoval sa v súvislosti s prechodom na nový spôsob riadenia ekonomiky, ktorý sa mal uplatniť od januára 1990. Tento návrh pravidiel mal predstavovať súbor nástrojov a postupov, ktoré by malo riadiace centrum využívať predovšetkým na korekciu takeého vývoja ekonomiky, ktorý by sa odlišoval od plánovaneého. Podľa ďalších analytických materiálov však daný návrh neposkytoval dostatočné záruky na to, „že nástroje usmerňovania vývoja ekonomiky nebudú uplatnené tak, aby nepotlačovali nové prvky riadenia obsiahnuté v ostatných dokumentoch prestavby“.

15. septembra 1989

Nezávislá (Československá) *Demokratická iniciatíva* vo svojom programovom vyhlásení upozornila na akútnosť súčasnej spoločenskej krízy, do ktorej patrila aj kríza československej štátnosti, kríza vládnutia, potlačovanie ľudských a náboženských práv, obmedzovanie slobody vedy, kultúry a umenia, vzdelávania a vyučovania. Zvyšovala sa kríza životnej úrovne a zhoršovalo sa životné prostredie. Iniciatíva videla nápravu v dodržiavaní medzinárodných paktov a vo vypracovaní demokratickej ústavy. Žiadala zrušenie vedúcej úlohy KSČ v spoločnosti, uskutočnenie slobodných volieb a dodržiavanie ľudských práv a slobôd.

16. septembra 1989

Diskusné vystúpenie generálneho tajomníka ÚV KSČ Miloša Jakeša na funkcionárskom aktíve Západočeského kraja na *Červeném Hrádku* zo 17. júla, ktorého časti odvysielala rozhlasová stanica *Slobodná Európa*, sa pre jeho nesúvislé a torzovité vyjadrenia stalo predmetom mnohých vtipov. Bolo prejavom jeho intelektuálnej a politickej úrovne i značnej izolácie, do ktorej sa dostalo stranícke a štátne vedenie v ČSSR. Oficiálna televízia Jakešov prejav na *Červeném Hrádku* radšej neodvysielala. O chartistoch sa napríklad vyjadril: „*Nevěřte tomu, že se neví, jak se dole myslí, jak se jedná, na co se nadává, s čím jsou lidé nespokojený. A teď ještě píšou ty chartisti, všichni tihle lidé*“. Ďalej „*milá holka Zagorová*“ príliš veľa zarába. Strana plnila vôľu ľudu „*a ne prostě, aby my jsme tam byli sami jak kůl v plotě*“. Ľud mu ten kôl „nezabudol“ a vyvodil z toho dôsledky.

20. septembra 1989

Zástupcovia petície *Několik vět* v liste predsedovi federálnej vlády Ladislavovi Adamcovi ho upozornili, že desaťtisíce občanov, ktorí petíciu podpísali, predstavovali značnú spoločenskú silu a preto by vláda mala začať spoločenský dialóg o požiadavkách, ktoré predostrela petícia. Kardinál František Tomášek sa ponúkol, že tento dialóg sprostredkuje, ale na jeho list predseda vlády neodpovedal.

26. – 28. septembra 1989

Na schôdzke ideologických tajomníkov komunistických strán štátov Varšavskej zmluvy v bulharskej Varne, ktorej sa zúčastnili aj zástupcovia strán Kuby, Mongolska, Laosu, Vietnamu a Severnej Kórey, sa skonštatovalo, že treba rozhodne bojovať s antikomunizmom, ideológiou imperializmu a s protisocialistickou propagandou. Podľa tajomníka ÚV KSČ Jozefa Lenárta sa porada konala v napätí a kontroverznej atmosfére, najmä medzi východonemeckou a maďarskou delegáciou ohľadom utečencov, poľskou a rumunskou delegáciou v otázke úlohy strany a pod. Lenárt bol ďalej toho názoru, že komunistické strany si prehodnocujú pohľad na „internacionalizmus“ a skôr si všímajú vlastné vnútropolitické záujmy. Podľa neho treba prejsť k „*zrešiemu modelu socialistickej spoločnosti, ktorý by zodpovedal dosiahnutej technologickej a kultúrnej úrovni ľudskej civilizácie*“. Účastníci porady sa zaoberali aj vytvorením bezjadrových pásiem, vrátane strednej Európy, ako aj pásma dôvery, možnosťami spolupráce a dobrých susedských vzťahov „na línii dotyku štátov Varšavskej zmluvy a NATO“.

28. septembra 1989

- Začalo sa vrcholné hudobné podujatie na Slovensku – *Bratislavské hudobné slávnosti*.
- Maďarské Národné zhromaždenie sa dištancovalo od vojenskej intervencie do Československa roku 1968 a odsúdilo vyslanie maďarských vojenských jednotiek bez jeho schválenia.

29. septembra 1989

Predsedníctvo ÚV KSČ sa zaoberalo komplexným návrhom novej Ústavy ČSSR, ČSR a SSR, predloženým ministrom federálnej vlády Mariánom Čalfom. Začiatok preambuly zahrňoval vyjadrenie „*My ľud československý*“. V hlave prvej návrhu ústavy ČSSR, ČSR a SSR o spoločenskom zriadení sa vychádzalo z toho, že zdrojom všetkej moci je ľud (čl. 2). Najdôležitejšie otázky celospoločenského významu sa predkladali občanom na posúdenie formou verejnej diskusie a mohli byť predložené všetkému ľudu na hlasovanie (čl. 5). ČSSR sa vyhlasovala za právny štát, ktorý sa riadi zvrchovanosťou ústavy a zákonov (čl. 11). Články 37 až 46 obsahovali sociálne práva, 47 až 53 politické práva (sloboda tvorivej vedeckej, technickej a umeleckej činnosti, združovacie právo, sloboda zhromažďovania). Nasledovali články o osobnej slobode s rešpektovaním medzinárodných záväzkov, a to aj pod vplyvom konferencií KBSE vo Viedni a Paríži, ku ktorým ČSSR pristúpila (právo občana obrátiť sa na súd, aby preskúmal zákonnosť rozhodnutia správneho orgánu, právo ochrany občana, pokiaľ ide o jeho osobný a rodinný život, česť, dôstojnosť a meno, ďalej nedotknuteľnosť osoby občana, prezumpcia nevinoty atď.). Články 63 až 65 upravovali práva národnostných menšín (na kultúrny rozvoj, právo na vzdelanie v ich jazyku, ktorý možno používať v úradnom styku v oblastiach obývaných príslušnou národnostnou menšinou, zákaz všetkých foriem nátlaku smerujúcich k odnárodňovaniu, roznečovanie národnostnej a rasovej nenávisťi atď.). Podobne článok 66 zakazoval roznečovanie náboženskej neznášanlivosti, pričom sa zaručovala sloboda svedomia a vyznania. Články 67 až 72 vymedzovali povinnosti občanov, napríklad občania mali prispievať k tvorbe a ochrane životného prostredia, ochrane zdravia, prírodného bohatstva, historických a národných kultúrnych pamiatok krajiny. Komplexný návrh ústavy mala predložiť pracovná komisia predsedníctva ÚV KSČ do 20. októbra 1989 a mal byť zverejnený v marci 1990, keď sa mala o ňom začať široká diskusia.

30. septembra 1989

Minister zahraničných vecí SRN Hans-Dietrich Genscher po príchode do Prahy oznámil východonemeckým utečencom, že môžu odcestovať do Západného Berlína na základe dohody oboch nemeckých štátov, ktorá sa vzťahovala na šesťtisíc osôb. Okrem nich odcestovalo zo západonemeckých veľvyslanectiev v Prahe a Varšave okolo štyritisíc osôb. Na veľvyslanectvách vznikla napätá situácia pre veľký počet utečencov.

september 1989

- Formovala sa slovenská časť prípravného výboru na založenie *Európskeho kultúrneho klubu*, ktorý spájal najmä výtvarníkov a spisovateľov. Organizátorom bol Ladislav Snopko, výbor tvorili Martin M. Šimečka, Milan Kňažko, Jozef Jankovič, Milan Lasica, Ivan Hoffman, Rudolf Sikora, Ľubomír Feldek, Alex Mlynarčík a Miloš Žiak.

- Základ *Pen-klubu* spisovateľov a literátov maďarskej národnosti na Slovensku vytvorili László Nagy, Lajos Grendel, Károly Tóth a ďalší. Jej vznik podporili kluby v Prahe aj v Budapešti.
- Najmä v druhej polovici 80. rokov sa výtvarná obec na Slovensku aktivizovala aj cez nevládnú organizáciu celosvetového charakteru *Servas Internacional*. Po tejto línii bol činný najmä Juraj Mihálik.
- Medzinárodná porota *Bienále ilustrácií Bratislava* (BIB) udelila „Zlaté jablko“ Vere Gergelovej za ilustrácie v knihe *Čertov mlynček* a „Plaketu BIB“ Kataríne Šutekovej za *Riekanky*.
- *Svetový kongres Slovákov* vyzval Slovákov v zahraničí k solidarite s prenasledovanými členmi tzv. bratislavskej päťky.

1. októbra 1989

- Minister zahraničných vecí USA James Baker v rozhovore s ministrom zahraničných vecí ČSSR Jaromírom Johanesom uviedol na pôde valného zhromaždenia OSN v New Yorku, že zlepšenie vzťahov medzi oboma krajinami v mnohom záleží od rešpektovania ľudských práv v ČSSR. Podľa Bakera ekonomická prestavba nebude mať úspech bez potrebných zmien v politickej sfére.
  - Do obehu bola zavedená stokorunová bankovka s portrétom prvého komunistického prezidenta republiky Klementa Gottwalda, počas éry ktorého došlo k najhrubším nezákonnosťiam a k porušovaniu ľudských a občianskych práv a slobôd občanov, vrátane justičných vrážd. Stretlo sa to s nevôľou verejnosti, deklarovanou privátne i verejne.
- Dňa 25. októbra sa na pražskej pešej zóne konalo zhromaždenie na protest proti zavedeniu tejto bankovky. Asi dvestočlenné zhromaždenie rozohňala policajná jednotka. Bankovky neboli v obehu dlho, stiahnuté boli približne po roku. Nahradili sa bankovkou ľudovo nazývanou *Zelené Hradčany*.

2. októbra 1989

Vlády ČSSR, SSR a ČSR sa zišli v Prahe, aby posúdili stav prestavby hospodárskeho mechanizmu, ktorý sa mal realizovať od januára 1990. Predsedníctvo ÚV KSČ rokovalo o dopracovaní „*Návrhu hlavných smerov sociálneho a hospodárskeho rozvoja ČSSR na roky 1991 – 1995 a výhľad do roku 2005*“ tak, aby dosiahol podporu občanov. Naďalej sa mala uplatňovať vedúca úloha KSČ a nepredpokladala sa zmena spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov.

5. októbra 1989

- Predsedníctvo ÚV KSČ sa zaoberalo materiálom s oficiálnym názvom „*Návrh programu obnovy a upevnenia rovnováhy československej ekonomiky*“, ktorý pripravila Štátna plánovacia komisia. Okrem iného sa v ňom konštatovalo, že prestavba hospodárskeho mechanizmu v ČSSR sa uskutočňovala v zložitých podmienkach, za stavu, keď sa československá ekonomika nachádzala v nerovnováhe. Tá sa prejavovala narastajúcim predstihom dopytu pred ponukou, no i vo zväčšovaní disproporcií, ktoré existovali medzi štruktúrou ponuky tovarov a služieb a medzi štruktúrou dopytu vo všetkých oblastiach. Tieto disproporcie pritom čoraz viac narastali. Znepokojivé pritom bolo, že tendencie nerovnováhy sa spájali s poklesom hospodárskej dynamiky. V uplynu-

lých troch rokoch trvali preto tendencie k schodku štátneho rozpočtu v rozsahu 0,6 – 3 miliárd Kčs. Na vnútornom trhu každý rok chýbal deficitný tovar asi v hodnote 6 – 8 mld. Kčs. Tieto nepriaznivé tendencie sa pritom spájali s ďalším problémom, keď síce narastalo aktívum československej ekonomiky voči socialistických a rozvojovým krajinám, no časť z takto vzniknutých dlhov mala obmedzenú návratnosť. Na druhej strane narastalo zadlžovanie Československa voči vyspelým západným krajinám, v roku 1985 bol tento dlh na úrovni 5,3 mld. USD a v roku 1988 – 7 mld. USD. Preto sa problematika nevyváženej československej ekonomiky dostávala do pozornosti.

• Vláda ČSSR vydala nariadenie č. 116/1989 Zb., ktorým sa menilo a dopĺňalo nariadenie vlády ČSSR č. 118/1988 Zb. o mimoriadnom poskytovaní starobného dôchodku.

6. – 7. októbra 1989

Najvyšší predstaviteľ Sovietskeho zväzu Michail Gorbačov na návšteve Východného Berlína k 40. výročiu založenia NDR vyzval k reformám v tomto štáte, pričom sa vyslovil, že každý štát Varšavskej zmluvy má právo samostatného rozhodovania o vnútorných záležitostiach. Slávnosti za účasti politikov zo 70-tich krajín sprevádzali demonštrácie tisícov občanov proti politike vládnucej SED. Gorbačov sa síce v prítomnosti predsedu strany Ericha Honeckera zdržal vyjadrení k útekom občanov NDR, no iní mu počas presunu mestom prejavovali sympatie.

V tom čase desaťtisícové demonštrácie za demokraciu a politické reformy vo Východnom Berlíne, Lipsku, kde pôsobilo 25 opozičných skupín, Jene, Drážďanoch a v ďalších mestách NDR sprevádzali represie bezpečnostných síl, ku ktorým ich vyzval aj sám Honecker. Demonštranti požadovali, aby sa vládna SED vzdala mocenského monopolu, uskutočnili sa slobodné voľby a obmedzila sa činnosť štátnej bezpečnostnej služby. Honecker však podcenil reálnu vnútropolitickú situáciu a postavil sa proti reformám. Naopak, stúpala rola protestantskej cirkvi, podobne ako rola katolíckej cirkvi v ČSSR, ktoré sa stali jedným z rozhodujúcich opozičných hnutí v oboch štátoch.

7. októbra 1989

Spisovateľ a disident Václav Havel sa vyslovil v samizdatových *Lidových novinách* o nezávislých iniciatívach, ktoré sa ešte nedostali do pozície skutočnej politickej opozície. Protirežimové demonštrácie podľa neho netreba preceňovať a žiadalo by sa viac venovať drobnej politickej práci.

8. októbra 1989

Na mimoriadnom zjazde Maďarskej socialistickej robotníckej strany (MSRS) 1202 jeho delegátov odsúhlasilo zmenu názvu strany na Maďarská socialistická strana. Proti bolo 152 delegátov. Táto zmena otvorene signalizovala, že už pôjde o stranu sociáldemokratického typu. Bol to bezprostredný dôsledok zasadania MSRS v Kecskeméte (Kecskemét) 6. októbra 1989, kde sa rozhodlo o jej samorozpustení. Predsedom strany sa stal Rezső Nyers a v novom vedení boli dve tretiny členov bez predchádzajúcich vedúcich funkcií.

9. októbra 1989

Mestská prokuratúra v Bratislave vznesla obžalobu na Jána Čarnogurského, Miroslava Kusého, Hanu Ponickú, Antona Seleckého a Vladimíra Maňáka.

10. októbra 1989

Podľa Komisie ÚV KSČ pre politický systém komunisti v Poľsku strácali vedúce pozície: „*Pokiaľ ide o sociálny základ politického vývoja v Poľsku, väčšina rozborov, vykonaných poľskými i zahraničnými sociológmi svedčí o tom, že strana stratila sociálny základ v robotníckej triede. Bezprostredným impulzom roztržky strany a robotníckej triedy sa potom stala situácia, v ktorej dôsledky ekonomických reforiem najviac pocítili práve početné vrstvy robotníckej triedy*“. Uviedlo sa to najmä preto, že na začiatku 80. rokov sa stali sociálne príčiny vážnou rozbuškou občianskych vystúpení.

11. októbra 1989

Predseda maďarskej vlády Miklós Németh rokoval v Prahe so svojím česko-slovenským náprotivkom Ladislavom Adamcom o hospodárskej a vedecko-technickej spolupráci, o zriadení *Kultúrneho a informačného strediska* v Bratislave a o vodnom diele Gabčíkovo – Nagymaros. M. Németh sa tiež vyjadril v tom zmysle, že v súvislosti s transformáciou maďarskej ekonomiky treba v nasledujúcom období zúčtovať vzájomný obchod v dolároch.

11. - 12. októbra 1989

V Prahe sa konalo 15. zasadanie ÚV KSČ, ktoré sa zaoberalo otázkami ochrany životného prostredia. Generálny tajomník ÚV KSČ Miloš Jakeš v správe predsedníctva ÚV KSČ hodnotil politickú situáciu v krajine ako „stabilizovanú“ a uviedol, že politika komunistickej strany sa „teší podpore ľudu“.

12. októbra 1989

Stretnutie zástupcov nezávislých občianskych iniciatív *Hnutia za občiansku slobodu, Demokratické iniciatívy, Obroda* a *Nezávislého mírového združenia* v krátkom čase prerušila Štátna bezpečnosť a zadržala ich. Nasledovali výsluchy a po niekoľkých hodinách ich prepustila.

13. októbra 1989

Predsedníctvo ÚV KSČ rokovalo o vnútropolitickej situácii v súvislosti s blížiacimi sa oslavami výročia vzniku Československa v roku 1918. Hlavné závery z rokovania sa zhrnuli do listu generálneho tajomníka ÚV KSČ Miloša Jakeša krajským a okresným výborom KSČ. V liste sa uvádzalo, že tzv. nezávislé skupiny v čele s chartistami sa pokúsili zjednotiť sily a utvoriť jednotnú opozičnú stranu. Vzrastal počet nezávislých iniciatív, ktoré prenikali do oficiálnych štruktúr. Opozičné sily sa vraj pripravovali na zneužitie výročia a pripustilo sa, že „*sa pokúsia o otvorenú konfrontáciu so štátnou mocou*“. Pri tom M. Jakeš žiadal prísne tresty pre komunistov, ktorí podporia rôzne nelegálne akcie. Ďalej predsedníctvo venovalo pozornosť uplatňovaniu vedúcej úlohy strany v česko-slovenskej armáde, ktorá „*zvýšila*“ svoju bojaskopnosť a prehľbil sa v nej vplyv komunistickej strany.

14. októbra 1989

- Asi 500 ľudí z radov opozične zmýšľajúcich ochranárov, hercov, spisovateľov sa zúčastnilo na podujatí *Archa* na tému *Bratislava bez bariér*.
- Druhý zjazd opozičného maďarského *Zväzu mladých demokratov* rozhodol, že sa zatiaľ nezmení na politickú stranu.

16. októbra 1989

Alexander Dubček v otvorenom liste protestoval proti obvineniam Miroslava Štěpána (vedúceho tajomníka Mestského výboru KSČ v Prahe a člena Predsedníctva ÚV KSČ) voči bývalému ministrovi zahraničných vecí ČSSR z roku 1968 Jiřímu Hájkovi, ktorý vtedy vyvíjal aktivity na pôde OSN, aby tam vzniesol protest proti intervencii do ČSSR. Na postoji Kirilla Mazurova, ktorý sa podľa Dubčeka na nej podieľal, bolo vidieť, kam až siahali vykonštruované stanoviská vtedajšieho vedenia ÚV KSSZ, aby odôvodnili protiprávne vojenské potlačenie obrodnej reformnej politiky, ucelene vyjadrenej v akčnom programe strany. A. Dubček žiadal slobodu tlače v súčasnom období. Na adresu vedenia KSČ uviedol: „*Ak to nedokázate, prečo vedenie štátu podpisuje medzinárodné dokumenty, ktoré nepremietne do zákonov a najmä nedodržuje v praxi*“. Okrem iného Dubček v liste spomenul a plne podporoval aj článok spisovateľa Ľubomíra Feldeka, uverejnený v *Literaturenej gazete*, ako i článok Jiřího Hanzelku v moskovskej *Komsomolskej pravde*, v ktorých sa obaja kriticky vyjadrili k normalizačnej politike KSČ.

17. októbra 1989

Slovenská národná rada prerokovala správu o plnení úloh 8. päťročnice na Slovensku, v ktorej sa konštatovalo nedostatočné plnenie úloh v hospodárskej a sociálnej sfére. Pritom sa plán orientoval na znižovanie materiálovej a celkovej nákladovosti. Iba čiastočne sa uskutočnili štrukturálne zmeny v priemysle či v bytovej výstavbe, čo ovplyvnilo rast životnej úrovne. Hospodárstvo SSR disponovalo základnými prostriedkami v hodnote vyše 1,3 bilióna korún, z toho vo výrobnjej sfére vo výške 787 miliárd korún.

V priemysle pracovalo z celkového počtu zamestnaných osôb 2 milióny 498-tisíc okolo 842-tisíc, v poľnohospodárstve 316-tisíc, v školstve 173-tisíc, vo vede a výskume 60-tisíc, v kultúre 35-tisíc atď.

V správe sa konštatovalo, že spoločenská spotreba obyvateľstva rástla rýchlejšie, ako sa predpokladalo. Index spoločenskej spotreby v oblasti školstva vzrástol oproti roku 1985 na 122 %, v oblasti zdravotníctva na 127 % a v sociálnom zabezpečení na 108 %. V školstve sa prešlo na desaťročné stredné vzdelanie všetkej mládeže. Vyšlo 9300 titulov kníh, hoci ich nákladovosť klesla. V zdravotníckych zariadeniach bolo k júniu 1989 skoro 60-tisíc postelí, no neplnil sa plán výstavby zariadení.

Za tri a pol roka objem dávok sociálneho zabezpečenia dosiahol 97 miliárd korún. Za ten čas sa zvýšili o 8,4 %. Od októbra 1988 sa zvyšovali priemerné dôchodky, starobné dôchodky z 1 353 korún na 1 506 korún u pracovníkov a družstevných roľníkov z 1 041 na 1 207 korún, čo bolo relatívne málo.

Slovensko stále trpelo znečistením životného prostredia, klesala kvalita vody, lesov a pod. Vzťahovalo sa to najmä na Bratislavu, Žiar nad Hronom, Ružomberok, oblasť Strážske – Vranov, Hornú Nitru a región Sered' – Šaľa. Meškala výstavba čistíčiok odpadových vôd.

Slovenská národná rada neprijala k správe uznesenie, ale konštatovala zložité vnútorné a vonkajšie podmienky ekonomického vývoja a uviedla, že sa podarilo „*minimalizovať*“ výpadky v plnení úloh 8. päťročného plánu. Pritom sa Predsedníctvo SNR vyjadrilo v marci 1989, že celkové plnenie päťročnice bolo ohrozené a vo vývoji národného hospodárstva prevládala stále extenzívny charakter. Navyše pretrvávala vysoká platobná neschopnosť mnohých podnikov.

18. októbra 1989

- Podľa správy krajských a mestských výborov KSČ a KSS bola nálada u radových komunistov kritická. Predmetom najväčších obáv bol osud socialistického zriadenia vo východnej Európe „*v dôsledku*“ zahraničnej politiky Michaila S. Gorbačova. Okrem toho správa obsahovala kritiku radových členov komunistickej strany na adresu zásobovacích výhod vysokých straníckych a štátnych funkcionárov, ktoré porovnávajú s nedostatkom sortimentu tovarov základnej potreby v bežnej obchodnej sieti. Žiadali vládu, aby prijala okamžité opatrenia na zamedzenie hromadného vykupovania obchodov poľskými, maďarskými a juhoslovanskými turistami.

- Generálneho tajomníka Socialistickej zjednotenej strany (SED) Ericha Honeckera, ktorý bol vo funkcii od roku 1971, nahradil Egon Krenz, ktorý sa 24. októbra stal aj predsedom Štátnej rady NDR. Došlo k tomu v čase politických demonštrácií a emigrácie ďalších tisícov občanov NDR. Voľba Krenza však vyvolala nevoľu obyvateľstva, pretože zastával nielen konzervatívnu líniu SED a odporoval reformám, ale nezabudlo sa ani na podozrenie z jeho možnej manipulácie volebných výsledkov v komunálnych voľbách v máji 1989. Pri hlasovaní 24. októbra sa vyskytli aj hlasy proti voľbe Krenza, čo bol jeden z ďalších prejavov nesúhlasu poslancov proti politike režimu, podobne ako k tomu onedlho došlo na pôde SNR.

19. októbra 1989

Na oslavách 70. výročia založenia *Univerzity Komenského*, na ktorej v tom čase pôsobil okolo dvetisíc pedagógov a v dennom štúdiu bolo okolo desiat tisíc poslucháčov, sa zdôraznil význam univerzity pre slovenskú spoločnosť, ako aj jej pedagogicko-vedeckej činnosti.

23. októbra 1989

- Predseda maďarského parlamentu Mátyás Szűrös vyhlásil presne v deň, keď vypuklo maďarské povstanie roku 1956, novú Maďarskú republiku ako slobodný, demokratický, nezávislý právny štát. Smerovala k parlamentnej pluralitnej demokracii a ku korektúram v zahraničnej politike, najmä k odklonu od Varšavskej zmluvy a RVHP. Maďarsko sa začalo otvorenejšie angažovať v zjednotení dvoch nemeckých štátov.

- Predseda Slovenskej strany obrody Jozef Šimúth nesúhlasil v predsedníctve Federálneho zhromaždenia ČSSR so spôsobom schvaľovania návrhu na vydanie ústavného zákona o prijatí ústavy. Ohradil sa proti formálnemu podpisu návrhu, ktoré vylučovalo možnosť zaujatia stanoviska so znalosťou pozadia a povedal: „*došiel som k záveru, že vlastne ide o zrušenie článku 142, odstavca 2, prvej vety ústavného zákona o Československej federácii*“, teda išlo o existenciu ústav národných republík. Obrátil sa na generálneho tajomníka ÚV KSČ Miloša Jakeša a predsedu Federálneho zhromaždenia ČSSR Alo-

isa Indru so žiadosťou o odloženie „schvaľovania návrhu uvedeného zákona v pléne ČNR a SNR. Zrušenie tak závažného zákona o čs. federácii, ako je existencia Ústavy ČSSR a ústav národných republík je tak závažné, že tomu musí predchádzať seriózna príprava a musí sa zabezpečiť verejná informovanosť“. A práve verejnosť ani netušila, čo sa prakticky pripravuje. Dokonca Predsedníctvo FZ ČSSR prerokúvalo návrh ako svoj posledný bod programu z 13 bodov. Návrh predložil Mariána Čalfa a A. Indra mal zabezpečiť jeho prerokovanie vo Federálnom zhromaždení ČSSR v decembri 1989.

• Predsedníctvo ÚV KSS prerokovalo správu o štátno-bezpečnostnej situácii na Slovensku, ktorú vypracovalo federálne ministerstvo vnútra. Správa hovorila o „relatívne stabilizovanej situácii“, no pripomínala aj javy, ktoré „môžu vytvoriť potenciálny základ prípadnej väčšej protispoločenskej akcie“. Pozornosť si podľa správy vyžadovali najmä tieto prípady: propagácia „pamfletu“ *Několik vět*; aktivity na zastavenie trestného stíhania Jána Čarnogurského a Miroslava Kusého; ďalej „narušená situácia“ vo *Zväze slovenských spisovateľov*, kde „nežiaduce aktivity Ľubomíra Feldeka a niektorých ďalších získali podporu aj v základnej organizácii KSS“; ohlas „provokačných vystúpení“ Joan Baezovej na *Bratislavskej lýre 89* a Jana Buriana na *Bratislavských hudobných slávnostiach*; výskyt *Výzvy za obrodu ideálov socializmu*, adresovanej ÚV KSČ a hodnotiacej doterajších 40 rokov socializmu v Československu, najmä obdobie „normalizácie“ atď. Takáto správa o štátno-bezpečnostnej situácii na Slovensku bola posledná pred pádom komunistického režimu.

24. - 25. októbra 1989

Predseda federálnej vlády ČSSR Ladislav Adamec počas oficiálnej návštevy Rakúskej republiky, kde sa stretol so spolkovým kancelárom Franzom Vranitzkym a prezidentom Kurtom Waldheimom, vyslovil názor, že signatári *Charty 77* a jej prví hovorcovia disident Václav Havel a bývalý minister zahraničných vecí ČSSR z roku 1968 Jiří Hájek sú „politické nuly“. Adamec tvrdil, že rakúske masovokomunikačné prostriedky informovali o diani v ČSSR neobjektívne, no na druhej strane hodnotil svoju návštevu ako veľmi úspešnú.

28. októbra 1989

Proti asi desiatitisíc demonštrantom v Prahe na *Staroměstském náměstí*, ktorí žiadali prepustenie politických väzňov a slobodné voľby, brutálne zasiahla polícia a Ľudové milície. Až 359 aktívnych účastníkov demonštrácie zadržali. K manifestácii k 71. výročiu vzniku ČSR roku 1918 vyzvali občianske iniciatívy *Charta 77*, *Hnutie za občiansku slobodu*, *Demokratická iniciatíva*, *Obroda* a *Nezávislé mírové sdruženie*, ktoré tak vyjadrili svoj odpor proti politike komunistickému režimu v ČSSR. K zadržaniu účastníkov demonštrácií došlo aj v ďalších mestách ČSSR.

V novembri uverejnili samizdatové *Ľudové noviny* komentár disidenta Jana Rumla *Hra s čísly*, v ktorom sa autor zamýšľal nad situáciou v spoločnosti. Reagoval na „nízku“ účasť občanov na protirežimovej demonštrácii 28. októbra 1989. No približne tridsaťsedemtisíc občanov bolo v deň výročia vzniku prvej Československej republiky v uliciach českých a slovenských miest. Článok reflektoval aj udalosti v okolitých krajinách „socialistického bloku“. J. Ruml usúdil: „*Buďme úprimní: spoločnosť precitá iba veľmi zvolna. V podstate bez záujmu prijíma priame a nehanebné provokácie režimu*“. Článok

uzatvoril obavou, aby sa československý štát nestal nakoniec slobodným bez pričinenia vlastného obyvateľstva: „A časom to trebárs dôjde tak ďaleko, že nás ani nikto strážiť nebude a my s hrôzou zistíme, že bez vlastného pričinenia sme už tiež slobodní“.

30. - 31. októbra 1989

Novým predsedom maďarského Národného zhromaždenia sa stal István Fodor. Zhromaždenie rozhodlo o konečnom zastavení výstavby vodného diela v Nagymarosi. Československá vláda prehlásila, že bude požadovať náhradu škody.

31. októbra 1989

- Hlavným bodom rokovania Slovenskej národnej rady bolo prerokovanie návrhu skupiny poslancov Federálneho zhromaždenia ČSSR na vydanie ústavného zákona o spôsobe prijatia novej ústavy ČSSR, ČSR a SSR. Problém vyplýval z dôsledného nenaplnenia ústavného zákona o česko-slovenskej federácii z októbra 1968, ktorý v článku 142 uvádzal, že spolu s prijatím ústavy Československa prijmú obe jeho zväzové republiky vlastné ústavy, čo 20 rokov komunistická moc splniť odmietala.

Predseda SNR Viliam Šalgovič, popredný normalizátor a jeden z hlavných kolaborantov pri okupácii v auguste 1968, sa vyjadril za spoločnú ústavu. Značná časť poslancov sa odmietavo postavila k návrhu zákona. Napríklad Vladimír Mináč vyslovil presvedčenie, že nové ústavy by mali potvrdiť základnú samostatnosť národných republík vo všetkých oblastiach. Pritom predložený návrh zabraňoval diskusii, ba vylučoval alternatívy a protidemokraticky oktrojoval novú podobu ústavy pred všeludovou diskusiou. Spočiatku Ústavnoprávny výbor SNR (predseda Andrej Bajcura), Výbor pre obchod, služby a dopravu (predseda Dezider Krocsány bol jediný, ktorý spočiatku bol za prijatie návrhu zákona, ostatní poslanci návrh odmietli!), Výbor pre národné výbory a národnosti (predseda Július Filler) a Výbor SNR pre plán a rozpočet (predseda Ján Gregor) zaujali odmietavé postoje k prijatiu návrhu zákona. Teda až 4 výbory z 9 sa postavili „na odpor“, ale pod hrozbou straníckych trestov zo strany V. Šalgoviča a Mariána Čalfu, prvého podpredsedu vlády ČSSR boli opoziční poslanci „spacifikovaní“. Predsa len sa v hlasovaní 118 poslancov vyjadrilo za prijatie a napriek uvedenej situácii si „dovolilo“ ešte 7 poslancov hlasovať proti návrhu a 6 poslancov sa zdržalo hlasovania. Odmietavé postoje poslancov boli veľmi zriedkavým javom v „hlasovacej mašinérii“ komunistického režimu.

- Maďarský parlament schválil návrh vlády na zastavenie výstavby stupňa Nagymaros na sústave vodných diel na Dunaji. Zároveň ju splnomocnil znemožniť prevádzkovanie stupňa Gabčíkovo na špičkovú úroveň výroby elektrickej energie.

Október 1989

Konala sa ustanovujúca schôdza slovenského *Pen-klubu*, hlavným iniciátorom bol literát Peter Zajac. Členovia klubu v rámci svojich aktivít protestovali proti zatknutiu tzv. bratislavskej päťky.

5. novembra 1989

Charta 77, *Hnutie za občiansku slobodu*, *Obroda*, *Československý helsinský výbor* a ďalšie nezávislé iniciatívy vyzvali ministra zahraničných vecí Sovietskeho zväzu Eduarda Ševardnadzeho, aby odsúdil vojenskú okupáciu Československa v roku 1968.

7. novembra 1989

Východonemecká vláda Williho Stophu podala demisiu pod tlakom masových demonštrácií, ktorých účastníci žiadali slobodné voľby a zrušenie komunistického monopolu moci. O deň neskôr rezignovalo vedenie vládnucej SED. Dňa 13. novembra sa stal novým ministerským predsedom Hans Modrow, ktorý ako jeden z mála predstaviteľov SED dosiahol podporu obyvateľstva, aj keď sa nechcel vzdať vedúcej úlohy SED, postavil sa za reformy a za vyvedenie NDR z krízy.

9. novembra 1989

Padol *Berlínsky múr*, ktorý obsadili tisíce občanov a začal kolaps východonemeckého komunistického režimu, ako aj výrazný pád „*železnej opony*“ medzi Východom a Západom. Ministerská rada NDR rozhodla, že občania NDR môžu voľne cestovať do zahraničia bez zvláštnych dokladov. Prispela k tomu miliónová demonštrácia vo Východnom Berlíne a dohoda vlád NDR, SRN a ČSSR o priamom vycestovaní občanov NDR cez ČSSR bez ďalších formalít. Tisíce východonemeckých občanov smerovalo do Západného Berlína a našli podporu nielen miestneho obyvateľstva, ale aj poslancov Spolkového snemu v Bonne. Nasledujúci deň spolkový kancelár Helmut Kohl, ktorý 9. novembra pri návšteve Poľska podporil nemecko-poľské zmierenie, minister zahraničných vecí SRN Hans Dietrich Genscher, čestný predseda SPD Willy Brandt a ďalší prehovorili v Berlíne na veľkej manifestácii občanov.

10. novembra 1989

- Predsedníctvo ÚV KSČ prerokovalo expertízu *Vývoj sociálno-triednej štruktúry a rozvoja socialistickej demokracie v ČSSR*, ktorá ukázala na výrazný rast vzdelanosti obyvateľstva, jeho sociálne podmienky a možnosti uplatnenia vo verejnom živote.
- Ústredný výbor Bulharskej komunistickej strany odvolal rozdielom jedného hlasu z najvyššej politickej funkcie Todora Živkova. Jeho nástupcom sa stal predchádzajúci minister zahraničných vecí Petar Mladenov, ktorý mal podporu Sovietskeho zväzu oproti „stalinstickému“ Živkovovi. Nasledovali ďalšie zmeny vo vláde. Mladenov uskutočnil kroky k uvoľneniu vnútropolitických pomerov, vrátane otvorenia žiadostí o dodržiavanie ľudských práv a prisľúbil konanie slobodných volieb.

12. novembra 1989

Na vlnách rádia *Slobodná Európa* pokračovala diskusia o situácii v českej a slovenskej spoločnosti. Téma politickej pasivity obyvateľstva bola už niekoľko týždňov čoraz viac aktuálna a v dňoch bezprostredne pred 17. novembrom sa nenašiel v dennej tlači ani náznak predzvesti prevratných udalostí. Noviny, ako napríklad *Pravda*, *Práca* a *Smena*, písali o bežných udalostiach, ktoré obvykle a dlhodobo zapĺňali ich stránky.

14. novembra 1989

Federálne zhromaždenie Československej socialistickej republiky schválilo zákon č. 128/1989 Zb., ktorým sa menil a dopĺňal zákon č. 21/1971 Zb. o jednotnej sústave sociálno-ekonomických informácií.

11. – 17. novembra 1989

V Tepliciach, Litvínove, Moste a Děčíne sa konali spontánne demonštrácie proti katastrofálnemu životnému prostrediu. Rýchlo nadobudli protirežimový charakter a tento ekologický prúd sa stal jedným z dôležitých momentov v aktivitách českej spoločnosti.

12. novembra 1989

V Ríme bola za účasti predstaviteľov katolíckej cirkvi v ČSSR a niekoľko tisíc českých a slovenských pútnikov z domova a z exilu kanonizovaná Anežka Přemyslovna, sestra českého kráľa Přemysla Otakara I. Kanonizácie sa zúčastnila aj delegácia vlády ČSSR, vedená Vladimírom Janků, námestníkom ministra a riaditeľom Sekretariátu vlády ČSSR pre veci cirkevné. V dňoch 14. – 16. novembra 1989 rokovala s delegáciou Vatikánu, vedenou arcibiskupom Francescom Colasuonnom, pápežským nunciom s osobitým poslaním o vzájomných vzťahoch medzi Vatikánom (Svätou stolicou) a ČSSR a o menovaní nových biskupov po 20-tich rokoch.

14. novembra 1989

- Pred Justičným palácom v Bratislave sa konala spontánna demonštrácia občanov proti poslednému politickému procesu na Slovensku s tzv. bratislavskou päťkou. Občania žiadali oslobodenie ešte stále zadržovaných členov a z ich podnetu mal pred palácom prvé verejné vystúpenie po dlhom čase na domácej pôde Alexander Dubček.
- Sekretariát Mestského výboru KSČ v Prahe schválil politicko-organizačné zabezpečenie akcie v súvislosti so spomienkovou manifestáciou študentov k 17. novembru 1939. Uložil náčelníkovi Správy ZNB hlavného mesta Prahy a Stredočeského kraja plukovníkovi Chmelíčkovi a vedúcemu oddeleniu štátnej administratívy MV KSČ Kašparovi „pripraviť postup k zamedzeniu eventuálnych provokácií skupín študentov, ktorí by chceli postupovať inou trasou (Opletalova ulica)“.
- Proreformný Hans Modrow bol zvolený za predsedu východonemeckej vlády.

15. novembra 1989

- V Justičnom paláci bol vynesený oslobodzujúci rozsudok nad členmi tzv. bratislavskej päťky H. Ponickou, V. Maňákom a A. Seleckým. M. Kusý dostal „symbolický“ trest.
- Na aktíve študentov *Divadelnej akadémie múzických umení* bola vznesená požiadavka zrušenia Socialistického zväzu mládeže, ktorý vraj nemal právo zastupovať mládež ako celok.

16. november 1989

- Zhromaždenie študentov na Mierovom námestí v Bratislave pôvodne zorganizované pri príležitosti Medzinárodného dňa študentstva sa zmenilo na protestnú demonštráciu.

ciu proti pomerom v štáte. Jej účastníci sa presunuli pred budovu Ministerstva školstva, kde s nimi prišiel osobne diskutovať ideologický tajomník ÚV KSS Gejza Šlapka. Zo strany vládnej moci pozorne sledovaná akcia prebehla bez väčších konfliktov napriek tomu, že nespokojnosťou to medzi študentmi vrelo. Hoci predseda Slovenskej národnej rady a dlhoročný funkcionár najstaršej straníckej garnitúry Viliam Šalgovič ich protest na druhý deň zbagatelizoval, v skutočnosti sa stal úvodným aktom udalostí „nežnej“ revolúcie.

- Ústredný výbor KSS, krajské a okresné výbory KSČ, Hlavná politická správa Československej ľudovej armády (ČSLA) a ďalšie stranícke a štátne orgány boli informované zahraničným oddelením ÚV KSČ o situácii v Maďarsku a Bulharsku. Kým novovznikajúca Maďarská socialistická strana bola hodnotená ako strana, ktorá mala tendenciu prispôbiť maďarskú politiku a hospodárstvo západoeurópskym pravidlám, Bulharská komunistická strana, kde Todora Živkova vystriedal na čele Peter Mladenov, sa hodnotila ako „stabilná“ a schopná na rozdiel od Maďarska eliminovať pomerne slabú opozíciu.

II. Zmena spoločenského systému na Slovensku a v Československu po 17. novembri 1989 do júnových volieb 1990

17. novembra 1989

• Pri príležitosti Medzinárodného dňa študentstva a 50. výročia tragických udalostí roku 1939 sa konalo v Prahe na *Albertov* zhromaždenie študentov, ktorého časť sa po oficiálnej manifestácii začala presúvať do centra mesta. Na *Národní třída* ich zastavili už pripravené jednotky špeciálnych zložiek polície a brutálne sprievoď asi 15 000 ľudí rozohňali. Bolo zranených 568 ľudí, následne, v skorých ranných hodinách vyhlásili študenti DAMU prvý štrajk. Na druhý deň odvysielala rozhlasová stanica *Slobodná Európa* správu o prvej ľudskej obeti policajného zásahu – študentovi Martinovi Šmídovi, napriek tomu, že v tom čase správu dementovala matka študenta priamo v *Realistickom divadle*, kde v tom čase už sídlilo disidentské vedenie (M. Žantovský, V. Havel) budúcej „zamatovej revolúcie“. Práve nepravdivá správa o smrti študenta bola spúšťacím mechanizmom nastávajúcich nepokojov v krajine. Účasť Štátnej bezpečnosti na akcii 17. novembra 1989 nebola do dnešných dní uspokojivo vysvetlená, čo je základom konšpiračných teórií o počiatkoch udalostí spätých s „*nežnou revolúciou*“. Neskôr nezávislá vyšetrovacia komisia zistila totožnosť domnelého študenta Šmída, ktorým bol agent ŠtB Ludvík Živčák, ktorý bol pod menom Růžička jedným z hlavných organizátorov a vodcov osudnej demonštrácie.

Napriek tomu 17. november 1989 otvoril priestor pre systémové zmeny v slovenskej a českej spoločnosti. Občania dostali možnosť vykročiť na cestu k demokracii, politickej a ekonomickej pluralite, ako aj k náprave vlastníckych vzťahov. Uznanie ľudských práv a slobôd sa stalo súčasťou verejného života. V demokratických podmienkach sa riešili štátoprávne vzťahy medzi slovenským a českým národom. Duchovná a sociálna sféra, verejný život, kultúra a školstvo, dostali nové impulzy. Rozsiahle spoločenské reformy, vrátane ekonomických a vlastníckych, menili celý spoločenský systém. Kodifikoval sa právny štát a nový právny poriadok. Prikročilo sa k rehabilitáciám celých spoločenských skupín, ktoré postihli politické perzekúcie komunistického režimu. Začali sa uplatňovať princípy parlamentarizmu a pluralitného politického systému s možnosťou prepojenia na nový volebný systém a obnovy občianskej a miestnej samosprávy. Utváranie občianskej slovenskej a českej spoločnosti sa stalo základom sformovania demokratickej štruktúry štátu a jeho nového politického systému.

Bipolárny svet a jeho „*železná opona*“ sa rozpadávali. Demokratická transformácia Československa, a jeho rovnoprávnej súčasti Slovenskej republiky, mu umožnila zaradiť sa medzi demokratické krajiny Európy a do jej integračných štruktúr. Uskutočnili sa zásadné zmeny v zahraničnej a bezpečnostnej politike ČSSR.

• Člen vedenia KSSZ Georgij Ch. Šachnazarov napísal generálnemu tajomníkovi ÚV KSSZ Michailovi S. Gorbačovovi list, v ktorom uviedol, že prijal riaditeľa Ústavu štátu a práva Československej akadémie vied (ČSAV) Josefa Blahoža, ktorý vyslovil znepokojenie tvorivej inteligencie, spojenej s KSC, nad snahami jej vedenia oddialiť reformy, ktoré by mohli viesť pri ich odmietaní k podobnému vývoju ako v NDR. Podľa Blahoža, ktorý pôsobil v Komisii ÚV KSC pre politický systém, sa neuskutočnili ani rehabilitácie desiatky tisíc postihnutých po roku 1968, čo ešte zvyšovalo spoločenské napätie.

18. novembra 1989

- Študenti v Prahe vrátane tých, proti ktorým zasiahla polícia v predchádzajúci deň, vstúpili do štrajku, ku ktorému sa pripojili divadelníci a ďalší predstavitelia kultúrnej obce. Protestujúci navrhli, aby sa 27. novembra uskutočnila generálny štrajk.
- Bratislavské *Štúdio S*, v ktorom pôsobili najmä protagonisti satiry na Slovensku herci Milan Lasic a Július Satinský, dostalo správu z pražského divadla *Semafor* o vstupe pražských divadiel do štrajku. Zároveň sa oboznámili s textami rezolúcie študentov z *Divadelnej akadémie múzických umení (DAMU)*, ktorí už 15. novembra zrušili svoju fakultnú organizáciu SZM a tiež aktívnu pražských divadelníkov.
- V Šali vznikla Maďarská nezávislá iniciatíva ako demokratické politické zoskupenie maďarskej menšiny na Slovensku.

19. novembra 1989

- V dopoludňajších hodinách sa zišli v byte akademického maliara Miroslava Cipára viacerí predstavitelia slovenskej kultúry: Vladimír Kompánek, Rudolf Sikora, Ján Jankovič, Karol Lacko, L. Longauer, Daniel Fischer, Ladislav Čarný, P. Horváth, Lubomír Feldek, M. Holý. Z ich podnetu sa konalo o 17. hodine v *Umeleckej besede* v Bratislave verejné zhromaždenie za účasti asi 500 osôb, kde L. Longauer prečítal rezolúciu odsudzujúcu brutálny zásah polície proti študentom v Prahe a žiadajúcu očistu verejného života od „stalinských živlov“.
- V Prahe vzniklo v *Realistickom divadle* Občianske fórum (OF), v ktorom sa združili predstavitelia *Charty 77*, *Československého helsinského výboru*, nezávislí študenti, zástupcovia cirkví, členovia nekomunistických politických strán, ako aj členovia KSC, ktorých postihla normalizácia. Vo vyhlásení OF sa zdôraznilo, že jeho snahou bude vyjadrovanie požiadaviek verejnosti, vrátane odstúpenia predstaviteľov normalizačnej politiky KSC (Gustáva Husáka, Karla Hoffmana, Miloša Jakeša, Aloisa Indru, Jan Fojtíka a ďalších). Generálny štrajk sa mal konať 27. novembra, prepustiť sa mali politickí väzni a žiadalo sa ustanovenie vyšetrovacej komisie na zásah proti občanom 17. novembra.
- Herec Milan Kňažko, ktorý sa práve vrátil z Prahy, prečítal *Vyhlásenie bratislavských divadelných umelcov*, ktorí sa pripojili k výzve pražských hercov.
- Zástupcovia študentov bratislavskej *Vysokej školy múzických umení (VŠMU)* prečítali list z partnerskej pražskej DAMU. Všetci prítomní na zhromaždení uvedené dokumenty podpísali.
- Na návrh literáta Petra Zajaca sa ustanovil koordinačný výbor pre vznikajúce občianske iniciatívy. Večer v byte Jána Langoša (Ján Budaj, Oleg Pastier, Martin M. Šimečka, Miloš Žiak) vzniklo pomenovanie – *Verejnosť proti násiliu (VPN)*.
- Vedenie KSC a štátu zamlčovalo brutálny zásah polície proti študentom zo 17. novembra a vyslovilo sa, že ich manifestácia mala „*protisocialistický charakter*“. Predseda českej vlády František Pitra sa dokonca vyjadril, že manifestácia bola zneužitá niektorými domácimi a zahraničnými kruhmi, ktoré chceli vyvolať vnútropolitický rozvrat. Vedenie KSC vyslalo výzvu krajským a okresným výborom strany, aby „*odmietli nepriateľské snahy*“ a zabezpečili „*plynulost práce, pokoja a poriadku*“.
- *Maďarská nezávislá iniciatíva* vydala vyhlásenie k udalostiam po 17. novembri 1989 a žiadala nastúpenie cesty k demokracii a slobode.

- *Československá demokratická iniciatíva* žiadala demisiu federálnej vlády do 25. novembra. Navrhla, aby vo vláde boli predstavitelia štátu z roku 1968 na čele s Alexandrom Dubčekom, ako aj predstavitelia opozičného hnutia s Václavom Havlom. Táto prechodná vláda by vypracovala demokratický volebný zákon, ktorý by umožnil uskutočniť voľby vo februári 1990.

20. novembra 1989

- V divadle *Malá scéna Slovenského národného divadla* (SND) sa po prvý raz zišiel koordinačný výbor vznikajúceho občianskeho hnutia, aby sformuloval vyhlásenie, ktoré sa večer deň predtým prednieslo vyše 500 účastníkom verejného zhromaždenia na pôde *Umeleckej besedy*. Konštatovali v ňom rastúcu nespokojnosť ľudí, deformácie v politickom aj hospodárskom živote, hlbokú morálnu krízu spoločnosti a žiadali nevyhnutné demokratické zmeny, ktoré vyvedú krajinu zo stagnácie a úpadku. Vyzvali ľudí, aby sa aktívne zapojili do hnutia za nový dôstojný život. Večer pokračovali v *Malej scéne SND*, kde herec Martin Huba oznámil divákovi štrajk divadelníkov.

Súbežne prebiehali zhromaždenia divadelníkov aj študentov, ktorí vyhlásili okupačné štrajky. V divadlách sa prestalo hrať a na ich pôde začali dialógy s verejnosťou.

V Bratislave sa na prvej schôdzke koordinačného výboru vo foyeri *Malej scény Slovenského národného divadla* prijal názov pre občianske hnutie Verejnosť proti násiliu, v ktorého radoch boli spočiatku najmä osobnosti z kultúrnej a vedeckej obce a disidenti. Verejnosť proti násiliu sa postavila do čela demokratických zmien na Slovensku.

O 17. hodine sa konalo v *Umeleckej besede* zhromaždenie, na ktorom Martin Bútora prečítal prvé vyhlásenie vznikajúcej Verejnosti proti násiliu. Na jeho zostavení sa z poverenia koordinačného výboru VPN podieľali Miroslav Cipár, Milan Šimečka, Fedor Gál, Ján Budaj, Lubomír Feldek, Vladimír Mikula, Milan Kňažko, Peter Zajac, Martin Bútora, Peter Tatár, Anton Zimmermann. Vyjadrili v ňom znepokojenie nad deformáciami v spoločenskom živote, kritizovali zlý stav ekonomiky, klesajúcu úroveň sociálnej a zdravotníckej starostlivosti, školstva a kultúry, devastáciu životného prostredia a pod. Podľa vyhlásenia zlyhali dovtedajšie spôsoby riešenia spoločenských problémov. Preto členovia výboru žiadali ich demokratické riešenia a obrátili sa na občanov, aby sa stali iniciátormi spoločenských zmien.

- Vo večerných televíznych novinách vláda ČSSR, ako aj česká a slovenská vláda, vydali proti vôli jej federálneho predsedu Ladislava Adamca vyhlásenie, ktoré podporilo Predsedníctvo ÚV KSČ. Označilo hnutie študentov a verejnosti ako konfrontačné a vedené protisocialistickými silami. Demagogicky „privítali“ podnety k procesu prestavby socialistickej spoločnosti a dokonca sa vyslovili za „čestnú a poctivú politiku“. Schválili opatrenia na obnovenie poriadku, ochrany majetku a života občanov, lebo „odmietali provokácie a nechceli ísť cestou konfrontácií“. Vlády vraj „nestripia porušovanie“ ústavy a zákonov. Vyhlásenie bolo konzultované s niektorými pracovníkmi sovietskeho veľvyslanectva, no títo odmietli akýkoľvek zásah, čím dala Moskva najavo, že nebude zasahovať do vnúropolitických pomerov Československa. Predsedníctvo ÚV KSČ vyzvalo na okamžité obnovenie výučby na školách.

- Na *Václavskom námestí* v Prahe žiadalo okolo 150-tisíc občanov výrazné politické reformy a protestovali proti zákroku bezpečnostných síl na *Národní třídě*. K nim sa

pridali pražskí vysokoškoláci, ktorí vyzvali k usporiadaniu generálneho štrajku na 27. november.

- V aule *Univerzity Komenského (UK)* v Bratislave sa v dopoludňajších hodinách konalo zhromaždenie študentov *Filozofickej fakulty*, jej vedenie však po búrlivej diskusii nepodporilo požiadavku študentov na vstup do štrajku. Študenti manifestačne odišli na VŠMU. Na jej pôde študenti obidvoch škôl prijali rozhodnutie o vstupe do štrajku. Zhromaždenia študentov sa konali aj na ďalších školách, najmä na *Strojníckej a Elektrotechnickej fakulte Slovenskej vysokej školy technickej (SVŠT)*.
- Vo večerných hodinách sa konalo niekoľkotisícové zhromaždenie občanov na *Hviezdoslavovom námestí* v Bratislave, na ktorom herec Milan Kňažko oboznámil občanov s programovým vyhlásením VPN, ktoré spontánne prijali.
- *Opera SND* a *Štúdio S* v Bratislave sa pripojili k štrajku českých kolegov a činohry SND.
- *Maďarská nezávislá iniciatíva* vydala vyhlásenie k svojmu vzniku, v ktorom sa zasadila za spoločenské reformy.
- *Československá nezávislá iniciatíva*, ktorá už pôsobila v rámci Občianskeho fóra, vystúpila s návrhom na rozpustenie federálneho parlamentu a ustanovenia nového začiatkom februára 1990.
- Na masových demonštráciách v Lipsku bola vyslovená požiadavka zjednotenia NDR a Spolkovej republiky Nemecko.

21. novembra 1989

- V *Umeleckej besede* sa konalo verejné zhromaždenie zvolané Koordinačným výborom VPN. Fedor Gál prečítal stanovisko VPN k vyhláseniu troch vlád, v ktorom ich žiadala, aby prehodnotili svoje postoje k udalostiam 17. novembra, aby sa vytvorila nezávislá vyšetrovacia komisia Federálneho zhromaždenia ČSSR, nastúpil otvorený dialóg a prepustili sa politickí väzni a takisto aby sa umožnil vstup do masmédií a k rokovaniam s predsedom vlády Slovenskej socialistickej republiky. Spisovateľ Ľubomír Feldek prečítal *Vyhlásenie radových komunistov*, v ktorom odznela výzva na zrušenie vedúcej úlohy KSČ v spoločnosti.
- Na mimoriadnom zasadnutí sa zišlo Predsedníctvo Slovenskej národnej rady, na ktorom jej predseda Viliam Šalgovič žiadal pripojenie sa k stanoviskám Predsedníctiev ÚV KSČ, ÚV KSS a troch vlád. Dokonca upozornil na vzrastajúcu aktivitu študentov a VPN a za základnú úlohu považoval „držať“ závody, dediny a tie mocenské pozície, ktoré boli za prestavbu a za demokratizáciu spoločnosti. V tejto súvislosti Predsedníctvo SNR považovalo zásah policajných síl proti manifestácii 17. novembra za opodstatnený (!) a udalosti na Slovensku v rozpore so záujmami socializmu. Podľa V. Šalgoviča ho demonštrácie ohrozovali a situácia na Slovensku sa kvalifikovala ako „politický boj“.
- Člen Koordinačného výboru VPN Peter Zajac sa v Prahe stretol s predstaviteľom OF Václavom Havlom a priniesol od neho príhovor k Bratislavčanom, v ktorom označil VPN za „slovenský náprotivok“ OF a vyslovil sa za zmenu „federalizovanej totality“ na „demokratickú federáciu“.
- Študenti vysokých škôl vystupovali podobne ako VPN, ich štrajky zasiahli už vysoké školy po celom Slovensku v Bratislave, Košiciach, Banskej Bystrici, Zvolene, Martine, Žiline, Nitre a Trnave. Pridali sa k stanoviskám pražských vysokoškolákov, k výzvam ku

štrajkom a vyslovili nesúhlas so stanoviskami troch vlád a zároveň aj nedôveru vedeniu *Socialistickému zväzu mládeže*, hoci tento vyslovil požiadavku zriadenia komisie FZ ČSSR na prešetrovanie udalostí 17. novembra a vytvorenie pôdy pre celospoločenský dialóg. K výzvam študentov sa pripojili *Predsedníctvo Zväzu slovenských dramatických umelcov*, ďalšie organizácie, priemyslové podniky, kultúrne inštitúcie atď.

- *Predsedníctvo ÚV KSS* sa zaoberalo situáciou na Slovensku. Vyjadrilo podporu stanoviskám vlád a bolo za „obnovu poriadku, pokoja v spoločnosti a výučby na školách“. *Predsedníctvo* tým reagovalo aj na stanoviská organizácií KSC, štátnych orgánov a organizácií *Národného frontu*, ktoré odmietli výzvy na protestné štrajky študentov a divadiel.

- Rozšírené *predsedníctvo Slovenskej odborovej rady* sa prihlásilo k stanovisku *Predsedníctva ÚV KSC*, *Predsedníctva ÚV KSS*, federálnej a oboch národných vlád o vnútro politickej situácii. Odmietlo destabilizačné snahy „síl nepriateľských socializmu“, usilujúcich sa o politický zvrät.

Predsedníctvo Ústrednej rady odborov sa vyjadrilo obdobným spôsobom.

- Ministri vnútra ČSSR František Kincl, ČSR Václav Jireček a SSR Štefan Lazar apelovali na aktivitu ozbrojených zložiek svojich rezortov, keďže udalosti posledných dní považovali za cieľavedomé snahy „*protisocialistických síl*“, podporovaných zo zahraničia, „na presadenie ich deštruktívnych zámerov.“

- Generálny tajomník ÚV KSC Miloš Jakeš vyhlásil v televízii, že KSC neustúpi od „*socialistickej cesty rozvoja*“.

- Na *Václavskom námestí* v Prahe sa konala ďalšia manifestácia, ktorú usporiadalo OF. Manifestácie sa zúčastnilo asi 200-tisíc osôb. VPN sa stotožnilo so stanoviskami *Občianskeho fóra*.

- Jeden z predstaviteľov *Občianskeho fóra* Jan Ruml predložil návrh na rezignáciu prezidenta Gustáva Husáka, čo podporili nielen OF, ale aj VPN.

- Večer sa stretlo na *Gottwaldovom námestí* v Bratislave (teraz *Námestie slobody*) asi 20-tisíc mladých ľudí. Na pokyn jedného z predstaviteľov VPN Jána Budaja prešli cez mesto na *Hviezdoslavovo námestie*, kde pokračovali v diskusii s hercami a inými osobnosťami.

- Študenti *VŠMU* v Bratislave vyhlásili okupačný štrajk.

- Solidaritu so študentmi v ČSSR vyjadrili aj demonštrujúci v Moskve.

- Na mimoriadnom aktíve *Činoherného súboru SND* v Bratislave sa zúčastnil diskusie člen *Predsedníctva* a tajomník ÚV KSS Gejza Šlapka a minister kultúry Pavol Koyš, ktorí však vyjadrili svoje rezervované postoje k občianskym aktivitám hercov.

- Pražský arcibiskup kardinál František Tomášek bezprostredne po návrate z Ríma, kde sa zúčastnil kanonizácie Anežky Přemyslovny, vydal vyhlásenie „*Všemu lidu Československa*“. Vyhlásil v ňom, že nesmie mlčať v situácii, keď sa ľudia zjednotili k protestom proti násiliu, ktoré na nich štátna moc páchala štyridsať rokov. V mene katolíckej cirkvi podporil demokratizačné hnutie.

- Bohoslovci *Cyrlometodskej bohosloveckej fakulty* v Bratislave napísali list arcibiskupovi Jánovi Sokolovi, v ktorom vyjadrili potrebu postaviť sa na stranu „utláčaných a bitých“. Arcibiskup Sokol ešte v ten istý deň vydal vyhlásenie, ktoré bolo dané na vedomie bohoslovcov, dekanátu a rektorátu CMBF a všetkým ordinárom Slovenska. Podpo-

ril demokratizačné hnutie a pridal sa k tým, ktorí odsúdili zásah proti študentom 17. novembra 1989.

- Predsedníctvo Ústredného výboru Strany slobody vydalo stanovisko k politickej situácii po 17. novembri 1989. Pripojilo sa k požiadavke, aby bol objektívne a pravdivo vyšetrený zásah poriadkových síl proti mladým ľuďom a urýchlene sa aplikovali medzinárodné záväzky v spoločenskej praxi. Požadovalo urýchlené schválenie nového zákona o združovaní a tlačového zákona. Nadalej zotrvalo na báze „*prehlbovania socialistickej demokracie a zdokonaľovania nášho politického systému*“, ako aj uplatňovania „*humanistických a demokratických ideí socializmu*“. Výbor sa postavil za nevyhnutné politické reformy v spoločnosti a za komplexnú prestavbu.
- Vedenie Socialistického zväzu mládeže s jeho predstaviteľom Vasilom Mohoritom odsúdilo zásah bezpečnostných síl na *Národni tříde* ako tvrdý, neadekvátny a politicky neuvážený a žiadalo prešetrenie zásahu.
- Predseda maďarskej vlády Miklós Németh oficiálne v parlamente oznámil, že zahraničná hrubá zadlženosť Maďarska sa bude ku konci roku pohybovať na úrovni 20 miliárd dolárov.

22. novembra 1989

- Zástupcovia VPN sa uzniesli na zložení Pracovného koordinačného výboru VPN: maliar Miroslav Cipár, spisovateľ Ľubomír Feldek, herec Milan Kňažko, ekológ Ján Budaj, prognostik Fedor Gál, dramaturg Ladislav Snopko, novinár Eugen Gindl, literárny vedec Peter Zajac, sochár a maliar Vladimír Kompánek, sociológ Martin Bútora a maliar Rudolf Sikora. Zároveň sa utvorila skupina tzv. rokovateľov. Hlavným hovorcom VPN sa stal Ján Budaj, užšie politické vedenie tvorili Milan Kňažko, Peter Zajac, Ján Budaj, Fedor Gál a Martin Bútora.
- Na zhromaždení asi 100-tisíc občanov na *Námestí Slovenského národného povstania* privítali hlavní moderátori mítingov, herec Milan Kňažko a „*ekologický*“ disident Ján Budaj zástupcov VPN, *Študentského koordinačného výboru*, Strany slovenskej obrody, ochranárov, *Zväzu výtvarných umelcov*, spisovateľov, divadelných umelcov a bratislavských robotníkov. Ich vyhlásenia mali politický charakter a podnietili u občanov „*ľudovú tvorivosť v reakciách*“. Občania však vyjadrili na svojom prvom povolenom zhromaždení túžbu po spoločenských zmenách, hoci ešte ráno primátor Bratislavy Štefan Barták varoval pred udalosťami, na podla neho nepovolenom zhromaždení. Vyhlásenie členov *Slovenského národného divadla* prečítala Magda Vášáryová. Prečítali aj pozdravný list Václava Havla. J. Budaj prečítal *Výzvu občanov*, v ktorej sa v 7 bodoch formulovali požiadavky na podporu študentov. Okrem toho sa vo *Výzve* žiadalo otvorenie diskusie o spoločenských reformách v rokoch 1968 – 1969 a o okupácii Československa v auguste 1968, ďalej rehabilitácia nespravodlivo prenasledovaných osôb, prijatie zákona o zhromažďovaní a spolčovaní, účasť občanov pri kontrole slobodných volieb a vstup do masmédií, ako aj prepustenie politických väzňov.
- Posledná požiadavka mala svoju konkrétnu podobu v zhromaždení asi 15-tisíc osôb pred *Justičným palácom* v Bratislave, ktorí žiadali slobodu pre katolíckeho disidenta Jána Čarnogurského, posledného obvineného z rozvracania komunistického režimu z tzv. bratislavskej päťky. Spevom náboženských piesní, transparentmi a výkrikmi prejavovali mienku o procese a vieru, že J. Čarnogurský bude oslobodený. Na zhromaždení preči-

tali list kardinála Františka Tomáška, vyhlásenie VPN a vyhlásenia štrajkových výborov bratislavských študentov. Prehovorili aj zástupcovia poslucháčov bohosloveckej fakulty a cirkevných činiteľov. Pretože senát nevyhovel požiadavke prenášať dianie v súdnej sieni reproduktormi na ulicu, spisovateľka a disidentka Hana Ponická čítala pribežné správy, posielané zo sály.

- Zástupcovia bratislavskej vysokoškolskej mládeže sa stretli na Úrade vlády SSR s predsedom vlády SSR Pavlom Hrivnákom, ministrom školstva Ľudovítom Kilárom a tajomníkom ÚV KSS Gejom Šlapkom, rektormi SVŠT, UK a VŠMU. Predseda vlády sa zasadzoval o zachovanie pokoja a poriadku, upozornil na nebezpečenstvo narušenia výroby a zásobovania pod vplyvom štrajkov. Spoločenský dialóg sa síce začal, ale požiadavky študentov boli prakticky odmietnuté.

Vo *Vyhlasení študentov slovenských vysokých škôl* sa žiadalo utvorenie nezávislej vyšetrovacej komisie, odstúpenie skompromitovaných osôb z vládnych a politických funkcií, uplatnenie politického pluralizmu a slobodných volieb, seriózny spoločenský dialóg, sprístupnenie masovokomunikačných prostriedkov a legalita študentského hnutia. V prípade nesplnenia týchto požiadaviek, študenti požiadali občanov o podporu formou generálneho štrajku 27. novembra. K tejto výzve sa pripojili študenti Univerzity Komenského, SVŠT a Vysokej školy ekonomickej (VŠE), stredné školy v Bratislave, Vysokej školy dopravnej (VŠD) v Žiline atď. Študenti v Košiciach a Prešove vstúpili do štrajku.

- V pražskom divadle *Disk* bol za účasti študentov z Prahy, Brna, Ostravy, Hradca Králové a Žiliny založený *Československý koordinačný a informačný štrajkový výbor študentov vysokých škôl*.

- Na schôdzi zahraničných výborov snemovní FZ ČSSR oznámil prvý námestník federálneho ministerstva vnútra Alojz Lorenc, že ministerstvo disponuje dôkazmi o 17. novembri ako vyprovokovanej akcii, z ktorej ťažia protisocialistické sily.

- Predseda SNR a člen predsedníctva ÚV KSS Viliam Šalgovič prijal velvyslanca ZSSR v Československu Viktora Lomakina, s ktorým hovoril o situácii v krajine a označil ju ako „nebezpečnú pre socializmus“.

- Trnavský arcibiskup Ján Sokol v liste, ktorý následne publikovali viaceré periodiká, hovoril o naliehajúcej potrebe riešiť problémy, ktoré sa vo verejnom živote nahromadili za posledných štyridsať rokov. Pripojil sa k protestom proti hrubému násiliu bezpečnostných zložiek 25. marca 1988 a 17. novembra 1989. Požadoval, aby na čele štátu stáli ľudia slobodne a demokraticky zvolení, ktorí by zabezpečili politickú a náboženskú slobodu.

- Predsedníctvo ÚV *Československého zväzu novinárov* odsúdilo zásah ozbrojených zložiek proti študentom 17. novembra.

- Predsedníctvo ÚV Národného frontu ČSSR sa postavilo za „prehlbovanie socialistickej demokracie“ po 17. novembri.

- Pracovníci a členovia SND ponúkli divadelné priestory pre verejnú diskusiu a prijali stanovisko k politickej situácii.

23. novembra 1989

- Od 16. hodiny sa konal na námestí SNP v Bratislave už druhý míting, ktorého sa zúčastnilo asi 100-tisíc ľudí. Jeho hlavnou požiadavkou prostredníctvom Milana Kňažka bol

prístup do televízie a tlače. Na mítingu prehovoril predstaviteľ reformiem roku 1968 Alexander Dubček o potrebe „obrody“ spoločnosti: „*Jeden z mnohých faktorov je ten, že ak si ľud osvojí ideu, akou bol a je 'socializmus s ľudskou tvárou', potom táto idea je vlastníctvom ľudu nášho národa,*“ s dopadom aj na mladú generáciu. Pripojil sa k hnutiu VPN. Člen vedenia OF Jiří Dienstbier pozdravil zhromaždených v mene *Charty 77 a Lidových novín*. Vladimír Ondruš z VPN odsúdil „*Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSCČ*“ z decembra 1970, jeden z hlavných normalizačných dokumentov. Spevák Miro Žbirka ocenil prínos Michaila Gorbačova pre demokratizačné procesy v krajinách východnej Európy. Martin Bútora vyzýval, aby sa spoločnosť na Slovensku zbavila strachu a obáv.

- Trestný senát Mestského súdu v Bratislave oslobodil JUDr. Jána Čarnogurského spod obvinenia z trestného činu rozvracania republiky, pričom aj v ten deň žiadalo niekoľko tisíc ľudí pred *Justičným palácom* jeho prepustenie z väzenia. K tomu došlo až o dva dni.
- Na *Václavskom námestí* v Prahe sa konala asi 300-tisícová demonštrácia ľudí za požiadavky občianskych iniciatív.
- Po porade na Ministerstve národnej obrany ČSSR minister Milán Václavík prijal opatrenie, na základe ktorého bolo na Slovensku v pohotovosti 2033 dôstojníkov a vojakov, 110 áut, 38 obrnených transportérov, 63 tankov a 18 vozidiel špeciálnej techniky. Tieto ozbrojené útvary boli pripravené na vojenský zásah proti opozícii a zhromaždeniam občanov.
- Mestský výbor KSS v Bratislave sa zaoberal politickou situáciou v meste. Vedúci tajomník MV KSS Štefan Rybár sa vyjadril v tom zmysle, že spoločnou črtou vývoja je snaha o „*zneužitie*“ študentského hnutia rôznymi skupinami, otvorenie priestoru pre boj o politickú moc a o zvrat spoločenského zriadenia. V tomto zmysle sa vypracovalo aj stanovisko Mestského výboru KSS.
- Rovnaké stanovisko vyjadril Ústredný výbor *Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov*, v podobnom duchu bolo aj spoločné vyhlásenie predsedníctiev Revolučného odborového hnutia, Českej a Slovenskej odborovej rady. Odmietli výzvu na generálny štrajk, hoci súhlasili s vyšetrením udalostí 17. novembra.
- Predsedníctvo Ústredného výboru Národného frontu SSR vyzvalo na urýchlené prekonanie krízy „*v záujme prestavby a socializmu*“ a vyjadrilo obavy zo zneužitia demonštrácií „*protisocialistickými silami*“.
- Zasadanie Predsedníctva Ústredného výboru Strany slovenskej obrody nesúhlasilo s „*krutým zákrokom poriadkových síl voči študentom*“ 17. novembra 1989 a podporilo prebiehajúce manifestácie. Požadovalo urýchlené schválenie zákona o slobodnom zhromažďovaní. Zasadajúci nastolili otázku, kto dal súhlas k násiliu v Bratislave 25. marca 1988 a v Prahe 17. novembra 1989.
- Publikované bolo „*Vyhlásenie demokraticky zmýšľajúcich komunistov*“, v ktorom sa títo vyslovili za spoločenský dialóg a demokratické zmeny v SSR.
- Arcibiskup Ján Sokol protestoval v liste proti prejavom násilia v ČSSR, akým bol 25. marec 1988 v Bratislave a 17. november 1989 v Prahe.
- Odmietavé reakcie verejnosti vyvolalo televízne vystúpenie ministra kultúry SSR Pavla Koyša, v ktorom znevážil umelcov za ich postoje k riešeniu spoločenskej situácie.
- V ten deň bola uverejnená aj výzva „*Za obrodu pôvodných socialistických ideálov*“, ktorá sa koncentrovala na obranu reformiem roku 1968 a kritiku obdobia normalizácie.

24. novembra 1989

- Veriaci rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku vydali vo Vrútkach vyhlásenie, v ktorom žiadali nezasahovanie štátu do vecí cirkvi, aby mohli zastávať funkcie vo všetkých oblastiach hospodárskeho a spoločenského života, vrátane školstva, ukončenie všeobecnej diskriminácie žiakov, ako aj študentov, slobodu vydávania náboženskej literatúry a slobodu vyučovania náboženstva na školách, obnovu reholí a pod.
- V Bratislave sa na námestí SNP konal tretí míting, opäť zvolaný VPN. Odznali tu viaceré výzvy, napríklad vyjadrenie solidarity robotníkov z CHZJD so študentským hnutím. Za ochranárov prehovoril Mikuláš Huba. Ján Budaj okrem iného zdôraznil: „*Naša revolúcia nie je revolúcia násilia, je to revolúcia porozumenia, zmierenia, lásky a dôvery.*“
- V Košiciach vyvrcholil týždenný štrajk študentov. Zúčastnilo sa na ňom asi 15-tisíc mladých ľudí. V Prešove skončil štrajk študentov *Univerzity Pavla Jozefa Šafárika*. Na demonstrácii v centre mesta študenti odmietli generálny štrajk a vyslovili sa za iné formy protestu.
- V bratislavskej televízii sa vo večerných hodinách konal prvý otvorený dialóg za účasti predstaviteľov VPN – Jána Budaja, Vladimíra Ondruša, Fedora Gála, Milana Kňazka, ktorí odmietli vedúcu úlohu KSC a hodnotenie augusta 1968 komunistickým režimom. Dialógu sa zúčastnili aj zástupcovia študentov, riaditelia závodov a zástupca KSS Peter Weiss.
- Na mimoriadnom zasadnutí ÚV KSC po dlhšej diskusii, v ktorej rezonoval odmietavý postoj k pohybu v českej a slovenskej spoločnosti, a dokonca minister obrany ČSSR hovoril o možnosti použitia ozbrojených zložiek, odstúpil z funkcie generálneho tajomníka ÚV KSC Miloš Jakeš a na jeho miesto bol zvolený Karel Urbánek. Odstúpilo celé predsedníctvo a sekretariát strany. Vo vedení však ostali skompromitovaní funkcionári Miroslav Štěpán, Miroslav Zavadil a Jozef Lenárt, ako aj ďalší medzi kandidátmi predsedníctva, čo vyvolalo búrku nevôle u verejnosti. Vo vedení KSC boli zo Slovenska okrem Lenárta, Ignác Janák, Ivan Knotek a Ondrej Šaling. Vedenie odporučilo predložiť na všeludovú diskusiu návrhy zákonov o zhromažďovaní a ďalších občianskych slobodách, o vysokých školách atď. Vyjadrilo poľutovanie nad udalosťami 17. novembra.
- Maďarský časopis *Szabad kapacitás* publikoval *Zásady a programové vyhlásenie* Maďarskej nezávislej iniciatívy, ktorá odmietla „*všetky formy totalitárnej ideológie*“ vrátane nacionalizmu a stalinizmu. Iniciatíva považovala za svoje základné hodnoty slobodu individua, toleranciu a solidaritu. Žiadala zabezpečenie suverenity štátu, vytvorenie parlamentnej demokracie v systéme viacerých politických strán, oddelenie zákonodarenej, výkonnej a súdnej moci, zaručenie vytvorenia samosprávy a občianskych združení, rovnoprávnosť všetkých foriem vlastníctva, slobodu podnikania a vznik trhového hospodárstva a pod.
- Na štvrtom mítingu OF na *Václavskom námestí* v Prahe prvý raz vystúpil Alexander Dubček, pričom zhromaždení skandovali „*Dubček na Hrad*“.
- *Celoštátny koordináčny štrajkový výbor študentov vysokých škôl* rozhodol o pokračovaní študentského štrajku. V Prahe vyšlo vyhlásenie *Medzinárodného zväzu študentstva* na podporu študentského hnutia v ČSSR. Bol publikovaný Politický program *Koordináčného výboru slovenských vysokých škôl*. V Bratislave pokračovali mítingy na vysokých školách.

- Vedenie odborov ČSSR a národných republík súhlasilo s vyšetrením príčin udalostí 17. novembra, no odmietlo generálny štrajk.
- Na zasadnutí Ústredného výboru Strany slovenskej obrody predstavil predseda strany a podpredseda Federálneho zhromaždenia ČSSR Jozef Šimúth *Princípy činnosti Strany slovenskej obrody v procese demokratizácie spoločnosti v zmysle I. zjazdu SSO*. Boli založené na európskych kultúrnych a morálnych hodnotách a tradíciách, na demokratickom usporiadaní spoločnosti. Strana sa vyslovila za demokratický a právny štát. Zasadanie uložilo Predsedníctvu ÚV SSO začať prípravné práce na zvolanie II. zjazdu SSO.
- Vláda SSR sa zaoberala vnútropolitickou a bezpečnostnou situáciou na Slovensku. Vyzvala k zachovaniu rozvahy, ako predpokladu k „*prestavbe*“ hospodárstva.
- Predsedníctvo ÚV KSS, napriek napätej vnútropolitckej situácii, rokovalo len o úlohách Národného frontu SSR.

25. novembra 1989

- VPN a *Koordináčny výbor slovenských vysokoškolákov* vydali spoločné *Programové vyhlásenie*. Malo 12 bodov, v ktorých sa žiadalo: reorganizácia SNR, sloboda tlače, podnikania, zhromažďovania, spolčovania, pohybu, svedomia a iné občianske práva a slobody, zrušenie vedúcej úlohy KSC v ústave, odideologizovanie školstva a kultúry, utvorenie právneho štátu, odľuka cirkví od štátu, slobodné odborové hnutie a nezávislé študentské organizácie, zrovnoprávnenie všetkých foriem vlastníctva, dôsledná demokratická federácia a práva pre národnosti na princípe rovnoprávnosti, právo na zdravé životné prostredie, rovnaká šanca pre všetkých pri voľbe životnej dráhy. Obidve slovenské občianske zoskupenia najmä tým, že žiadali zrušenie mocenského monopolu KSC, predstihli požiadavky OF. Zoskupenia podporilo zhromaždenie občanov na *Námestí SNP* v Bratislave (asi 70-tisíc ľudí). Privítalo odstúpenie Miloša Jakeša z politických funkcií a zvolenie Karla Urbánka na post generálneho tajomníka ÚV KSC, ale celkovo považovalo dovtedajšie zmeny v politických a štátnych orgánoch len za kozmetické úpravy. Podobne sa k staronovému zloženiu vedenia KSC vyjadriilo aj OF.
- Vláda ČSSR odporučila ÚV Národného frontu, aby prezident dal návrhy na doplnenie vlády o predstaviteľov iných politických strán a o nestraníkov. Aj ďalšie návrhy smerovali k uvoľneniu politických pomerov.
- Na piatej manifestácii OF na *Letenskej pláni* v Prahe sa zúčastnilo asi 800-tisíc ľudí. Jej priamy televízny prenos sledovali milióny občanov ČSSR. Alexander Dubček tu vystúpil po týždňovej chorobe, ktorá ho vo vtedajších hektických dňoch vyradila z verejného života.
- Koncepčná komisia OF pod vedením právnika a podpredsedu ČNR z roku 1968 Zdeňka Jičínskeho a jedného zo signatárov *Charty 77* pripravila vyhlásenie o návrhu kandidatúry Alexandra Dubčeka na funkciu prezidenta republiky.
- Predseda federálnej vlády Ladislav Adamec oznámil prepustenie politických väzňov a uskutočnenie radikálnych zmien v politickej a ekonomickej oblasti.
- Prezident ČSSR Gustáv Husák zastavil trestné stíhanie proti Jánovi Čarnogurskému, Miroslavovi Kusému, Janu Rumlovi a Petrovi Uhlovi. J. Čarnogurský bol v ten deň prepustený z väzenia.

- V Prahe vydali *Stanovisko československého Mierového výboru* o jeho postavení v novej spoločenskej situácii, v ktorej mohlo prispieť k ustanoveniu ľudských práv a slobôd v rámci helsinského procesu.

26. novembra 1989

- V Prahe sa uskutočnilo stretnutie predstaviteľov Občianskeho fóra a vlády ČSSR - Václava Havla a Ladislava Adamca. OF žiadalo okamžité prepustenie všetkých politických väzňov, odstúpenie skompromitovaných politikov, rezignáciu prezidenta G. Husáka a zostavenie nezávislej vyšetrovacej komisie k udalostiam 17. novembra.
- Na *Námestí SNP* v Bratislave sa konal piaty míting organizovaný VPN. V stanovisku VPN k vtedajšej situácii sa zdôraznili najmä dve požiadavky – zrušenie ústavného zakotvenia vedúcej úlohy KSČ a urýchlené vyhlásenie slobodných volieb. Ďalej VPN žiadala, aby sa predstavitelia Slovenska k týmto požiadavkám vyjadrili a nepredložovali politickú krízu. Vyslovilo plnú podporu Občianskemu fóru, požiadavkám študentov a umelcov, pričom člen koordinačného výboru VPN Milan Kňazko bol zároveň členom koordinačného výboru OF. VPN vyzvala občanov, aby vzali svoje záležitosti do vlastných rúk a podporili splnenie požiadaviek občianskych iniciatív generálnym štrajkom 27. novembra 1989 od 12.00 do 14.00. Na mítingu už prehovoril „oslobodený“ Ján Čarnogurský. P. Valo predniesol stanovisko redaktorov *Pravdy* a *Nového slova*, ktorí sa pripojili k iniciatíve VPN. Na mítingu prvýkrát zaznela pieseň Ivana Hoffmana „*Slúbili sme si lásku*“, ktorá sa stala symbolom „*nežnej revolúcie*“ na Slovensku. Literát Martin Šimečka sa vyslovil za slobodu literatúry a za odstránenie cenzúry, sochár a maliar Vladimír Kompánek z vedenia VPN za odstránenie „*železnej opony*“. Napriek tomuto spoločenskému pohybu viaceré odborové organizácie a štruktúry KSS vyjadrovali stále podporu Karlovi Urbánkovi a Ladislavovi Adamcovi.
- Nový generálny tajomník ÚV KSČ K. Urbánek na mimoriadnom zasadnutí ÚV KSČ vytýčil za najdôležitejšiu úlohu strany „*stanovenie jasnej a zrozumiteľnej orientácie strany pre najbližšie obdobie*“. Oboznámil členov výboru s personálnymi zmenami. Navrhol zvolať mimoriadny zjazd KSČ na 26. január 1990, ktorý mal schváliť konkrétny akčný program. Bol za dialóg s politickými stranami, *Klubom za socialistickú prestavbu Obroda* či Občianskym fórom. Národný front žiadal otvoriť pre širokú koalíciu politických strán, spoločenských organizácií a ďalších občianskych združení, no len tým, ktorým „*ide o socializmus*“.
- Študenti *Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulty* v Bratislave vydali stanovisko k udalostiam v ČSSR. Vyjadrili jednoznačný súhlas s požiadavkami slovenských vysokoškolských študentov, odmietli uplatňovanie „*nanútenej*“ marxisticko-leninskej ideológie a vyjadrili podporu Občianskemu fóru a Verejnosti proti násiliu.
- Strana slovenskej obrody vydala *Vyhlásenie k vnútro politickej situácii*, v ktorom podporila požiadavky verejnosti a prebiehajúci spoločenský pohyb.
- V Maďarsku sa konalo prvé referendum, ktorého sa zúčastnilo 58 percent oprávnených voličov. Rozhodlo, že sa bude konať voľba prezidenta po parlamentných voľbách.

26. – 27. novembra 1989

- Na mimoriadnom zasadnutí Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska zaznelo, že „*strana a celá naša spoločnosť stoja na historickej križovatke*“. Oproti pred-

chádzajúcemu zasadaniu, ktoré spolu s vedením KSČ odmietlo spoločenský pohyb po 17. novembri a pripravilo materiál o použití politických prostriedkov proti domácim a zahraničným protisocialistickým silám, dokonca príčiny svojho marazmu videlo v „oslabení spojenia strany s pracujúcimi“, ako aj v „neochote hovoriť ľuďom vždy plnú pravdu“, ba tiež v „nerešpektovaní mnohých základných princípov politického vedenia“. O tom skôr hovorilo *Slovo k radovým komunistom* zo strany spisovateľa Lubomíra Feldeka, ako suché vyjadrenie prvého tajomníka ÚV KSS Ignáca Janáka, že sa „naša strana začala meniť z politického predvoja na mocenský orgán“, hoci práve ten spôsobil rozsiahle a hlboké spoločenské škody.

Na mimoriadnom zasadaní ÚV KSS uvoľnili Ondreja Šalinga a Gejzu Šlapku z funkcie člena Predsedníctva, Sekretariátu a tajomníka ÚV KSS, Eleny Litvajovú, Štefana Rybára a Viliama Šalgoviča z funkcie člena Predsedníctva ÚV KSS. Do funkcií členov Predsedníctva ÚV KSS zvolili Annu Abelovičovú, Michala Blanára, Vladimíra Cirbesa, Milana Pružinca a Rudolfa Schustera. Zasadanie sa skončilo prijatím *Akčných opatrení na riešenie súčasnej situácie*.

Komunistická strana, nepripravená a zaskočená vývojom po 17. novembri, situáciu začala riešiť personálnymi zmenami - odchodom Miloša Jakeša, Gustáva Husáka, Aloisa Indru, Vasila Biláka, Jana Fojtíka, Karla Hoffmana, Miloslava Hruškoviča, Jozefa Lenárta, Mateja Lúčana, Ondreja Šalinga, Josefa Kempného, Antonína Kapeka a ďalších, ktorí niesli spoluzodpovednosť za 20 rokov normalizačnej politiky. Vnútrostranícka operatívna informácia z 26. novembra pritom hodnotila vtedajšiu politickú situáciu ako „veľmi zložitú a napätú“, i keď vraj väčšina komunistov podporovala nového generálneho tajomníka ÚV KSČ Karla Urbánka. Žiadala však „zásadný obrat v straníckej práci“. Miesto komunistickej strany vo vznikajúcom pluralitnom politickom systéme hľadal Ladislav Adamec, ktorý zohral významnú úlohu v pokojnom odovzdaní moci opozícii za *okružnými stolmi*, ďalej Peter Weiss, Pavol Kanis, Milan Ftáčnik a ďalší. Tieto kroky boli spojené s akčnými programami strany a to podmieňovalo aspoň čiastočné vyrovnanie sa s jej normalizačnou politikou.

- V divadle *Laterna Magika* v Prahe sa uskutočnila tlačová konferencia s Alexanderom Dubčekom a Václavom Havlom o možnostiach a perspektívach uplatnenia demokracie v Československu.

27. novembra 1989

- V celej ČSSR sa uskutočnil dvojhodinový manifestačný generálny štrajk, prvý od roku 1948, ktorý bol vtedy za nastolenie komunistického režimu, no v novembri 1989 občania žiadali práve jeho povalenie a podporovali demokratické požiadavky VPN, OF, študentov a umelcov. Demokratická revolúcia v československom štáte naberala na sile. Štrajk mal rôzne podoby, od zhromaždení v závodoch, napríklad v Slovnafte v Bratislave, VSŽ v Košiciach, až po veľké mítingy v centrách miest, ako Trenčín (20-tisíc), Banská Bystrica, Prešov (10-tisíc) a Bratislava. Študenti žiadali na celoštátnom stretnutí v Prahe prepustenie politických väzňov, ďalej zrušenie vedúcej úlohy KSČ v spoločnosti, nový vysokoškolský, tlačový a volebný zákon. Slovenskí vysokoškoláci sa opierali o podobný politický program. Privítali odstúpenie Miloša Jakeša z funkcie generálneho tajomníka ÚV KSČ. Občania na mítingoch na námestiach miest Slovenska poli-

tické „zmeny“ považovali za nedostatočné a vyslovili sa za zrušenie mocenského monopolu KSČ a za uskutočnenie slobodných volieb.

- Na *Námestí SNP* v Bratislave sa konal šiesty míting zvolaný VPN. Občania dali najavo svoju nespokojnosť s uskutočnenými zmenami v ÚV KSS a v ÚV KSČ a predstavitelia Koordinačného výboru VPN sa vyslovili za zosilnenie tlaku na štátnu moc. Na mítingu Milan Kňažko oznámil začatie dialógu medzi občianskymi iniciatívami a slovenskou vládou. Na mítingu okrem iných vystúpili český herec Pavel Landovský a spisovateľ Pavel Kohout. Pokus podpredsedu vlády SSR Štefana Murína vystúpiť na mítingu občanov neuspel, z ich radov sa ozývali výkriky: „Nikto vám neverí“, „Odstúpiť!“. Chcel vystúpiť „v mene štátneho a stranického vedenia na Slovensku.“
- Na *Václavskom námestí* v Prahe sa konala siedma manifestácia OF za demokratické spoločenské zmeny a nabádala k ich urýchleniu.
- Alexander Dubček znova vystúpil na manifestácii OF na *Letenskej pláni* v Prahe, kde opäť hovoril o ideáloch „socializmu s ľudskou tvárou“.
- Biskup Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku Eugen Mikó sa postavil na podporu aktivít mládeže.
- Československú sociálnu demokraciu obnovili ako politickú stranu, čo začalo výrazne meniť politickú scénu v českých krajinách.
- Pracovníci Ministerstva kultúry SSR sa vyjadrili za demokratické zmeny v ČSSR.
- Minister školstva, mládeže a telesnej výchovy Ľudovít Killár sa na stretnutí zo zástupcami *Koordinačného výboru slovenských vysokých škôl* zaoberal poskytnutím záruk študentom, ktorí sa zúčastňovali politického diania.

28. novembra 1989

- Zástupca VPN Ján Čarnogurský sa zúčastnil rokovaní medzi OF, VPN a delegáciami vlády ČSSR a ÚV Národného frontu ČSSR. OF na čele s Václavom Havlom a VPN žiadali demisiu vlády ČSSR, zrušenie článkov ústavy o monopolnom postavení KSČ, záruky občianskych slobôd a práv, prepustenie politických väzňov, odstúpenie prezidenta Gustáva Husáka atď. Zástupcovia OF a VPN zároveň vyhlásili, že sa nebudú podieľať na zostavení novej vlády. Premiér vlády Ladislav Adamec predložil návrh, že do 3. decembra podá návrh na zostavenie novej vlády.
- Vzhľadom na to, že sa nesplnili požiadavky študentov, *Celoštátny koordinačný štrajkový výbor študentov vysokých škôl* rozhodol o pokračovaní štrajkov.
- V Bratislave sa konalo zasadnutie Predsedníctva SNR. Najprv sa držalo vopred stanoveného programu, z čoho bolo zrejmé, že si neuvedomuje závažnosť spoločenského pohybu na Slovensku a skôr obhajovalo dovtedajší politický systém. Predsedníctvo sa nakoniec vyslovilo za urýchlené zvolenie pléna SNR, pretože v dovtedajšom zložení stratilo akcieschopnosť.
- Na celoštátnom aktíve KSČ v Prahe bol vyslovený súhlas s návratom bývalých členov, ktorí boli vylúčení zo strany po roku 1968.
- Zasadnutie *Slovenského ÚV Socialistického zväzu mládeže* podporilo požiadavky študentov, ako aj zrušenie vedúcej úlohy KSČ v ústave a vyhlásenie slobodných volieb. Kritizovala sa izolovanosť stranického a štátneho vedenia a jeho neschopnosť uskutočniť pozitívne, celou spoločnosťou na Slovensku očakávané zmeny.

- Skončila sa plenárna schôdza Slovenskej odborovej rady (SOR). Prijala uznesenie, v ktorom podporila zrušenie vedúcej úlohy KSČ v ústave a vypísanie slobodných volieb. Žiadala zakotviť v Stanovách Revolučného odborového hnutia princíp nezávislosti ROH od politických strán a zvolanie mimoriadneho všeodborového zjazdu.
- V Bratislave zasadalo Predsedníctvo ÚV NF SSR, ktoré rokovalo o vnútropolitické situácii.
- V Košiciach sa uskutočnilo rokovanie KV KSS a Strany slobody, na ktorom sa vyslovili za obrodzenie Národného frontu.
- Vo vyhlásení Ministerstva školstva, mládeže a telesnej výchovy SSR sa oznámilo zrušenie predmetu občianska náuka ako maturitného predmetu.
- V pražskom Paláci kultúry sa uskutočnil neverejný celoštátny aktív KSČ. Rezonovala na ňom obhajoba existujúceho modelu socializmu, odhodlanie nevzdať sa monopolu moci, zachovať Ľudové milície a „vedúcu úlohu“ KSČ v spoločnosti. KSČ mala spolupracovať len so „socialisticky orientovanými“ politickými silami. Účastníci aktívu vyslovili súhlas s návratom bývalých členov, vylúčených po roku 1968.

29. novembra 1989

- Federálne zhromaždenie ČSSR zrušilo ústavný článok číslo 4 o vedúcej úlohe KSČ v spoločnosti a na základe zmien v ďalších ústavných článkoch sa odstránilo monopolné postavenie KSČ v Národnom fronte a monopolné postavenie marxizmu-leninizmu vo výchove a vzdelávaní, čím sa dosiahol podstatný krok demokratickej revolúcie k odstráneniu komunistického režimu a k nastoleniu nového demokratického a pluralitného spoločenského systému. *Zamatová revolúcia* sa uskutočňovala nenásilne za okrúhlymi stolmi (rokovania medzi L. Adamcom a V. Havlom a ďalšími), keď predstavitelia komunistickej moci ju odovzdali formujúcej sa opozícii.
- Predstavitelia OF a VPN (Milan Kňažko, Ján Budaj, Vladimír Ondruš, Miroslav Kusý, Peter Zajac a Martin Bútora) si v Prahe vyjasnili vzájomné postavenie ako „*suverénnych reprezentantov českého a slovenského občianskeho hnutia.*“ Spoločným cieľom OF a VPN bola „*zmena Československa na demokratickú federáciu, v ktorej budú Česi a Slováci spolu s ostatnými národnosťami žiť vo vzájomnom priateľstve a porozumení.*“ Prezident ČSSR Gustáv Husák sa pri návšteve komunistických poslancov FZ ČSSR vyjadril o svojom zotrvaní v úrade, ktoré záviselo od stanovísk federálneho parlamentu, vedenia komunistickej strany a Národného frontu. Uviedol, že v ČSSR prebieha politický zápas a vyslovil sa za všeobecný dialóg, ktorého výsledky bude rešpektovať.
- Predseda federálnej vlády Ladislav Adamec sa zaoberal v televíznom vystúpení vnútropolitickou situáciou v Československu, ktorú považoval za zložitejšiu, než ako ju hodnotili oficiálne kruhy. Predpokladal, že v krátkom čase oboznámi občanov so stavom československej ekonomiky a otvoril posúdenie otázky augusta 1968 a rokovania so ZSSR o „*dočasnom pobyte*“ jeho vojsk na území ČSSR.
- Z funkcie predsedu Federálneho zhromaždenia ČSSR odstúpil Alois Indra, jeden z najpoprednejších komunistických konzervatívov a realizátorov politiky normalizácie v ČSSR po auguste 1968.
- V Bratislave sa v budove *Slovenského národného divadla* stretli zástupcovia OF a VPN za účasti zástupcov štrajkových výborov z celého Slovenska. Po prvý raz v Bratislave prehovoril Václav Havel.

- Prvý podpredseda vlády SSR Štefan Murín sa stretol s delegáciou VPN. Koordinačný výbor VPN vo vydaných dokumentoch vyjadril, že „VPN sa nechce podieľať na moci, nechce sa orientovať na politické boje. Ide skôr o kontrolu výkonu tejto moci, o konfrontáciu medzi slovami a činmi,“ a to aj preto, že VPN nebola politickou stranou, ale občianskym hnutím.
- FZ ČSSR zvolilo komisiu pre dohľad nad vyšetrovaním udalostí zo 17. novembra na *Národní třídě*.
- Denník *Rudé právo* uverejnilo *Programové zásady Občianskeho fóra*. Dňa 30. novembra urobila to isté aj *Pravda*, no napr. denník Strany slovenskej obrody *Lud* ich zverejnil už 28. novembra 1989.
- Uskutočnili sa viaceré personálne zmeny vo vedení Strany slobody.
- Mnohé národné výbory, vtedajšie miestne orgány štátnej moci a správy, nadviazali dialóg s občianskymi iniciatívami.
- VPN vydala *Návrh pre prácu akčných skupín VPN*, ktoré sa stali podkladom pre utvorenie jej štruktúr.

30. novembra 1989

- V Bratislave sa konala 17. schôdzka SNR. Poslanci vzali na vedomie žiadosť predsedu SNR Viliama Šalgoviča o odstúpenie z funkcie predsedu a člena Predsedníctva SNR, z ktorých ho odvolali. Novým predsedom SNR sa stal Rudolf Schuster, poslanec SNR za KSS. Predseda vlády SSR Pavol Hrivnák, informoval poslancov o úlohách vlády a vyjadril sa za jej reorganizáciu, uvoľnenia priestoru pre podnikateľskú činnosť, rozvoj kultúry a školstva, fungovania právneho socialistického štátu, vypracovania nových zákonov o občianskych právach a slobodách. V jeho vystúpení však absentovala požiadavka zavedenia trhového hospodárstva, ako aj reakcia na už sa utvárajúce zárodoky pluralitného politického systému. Skupina poslancov vypracovala *Vyhlásenie SNR k súčasnej vnútro politickej situácii*, v ktorom sa uviedlo, že národná rada „je presvedčená, že jedine právny štát, budovaný na socialistickom základe, zabezpečí nové rozmery vzťahov orgánov socialistického štátu s ďalšími zložkami politického systému ... Jedine právny poriadok, tvorený na mnohosti názorov všetkých vrstiev spoločnosti môže vytvoriť skutočné predpoklady na uplatnenie demokracie, humanizmu, sociálnej spravodlivosti, občianskych práv a slobôd, uplatňovanie rovnoprávnosti národov a národností v Slovenskej socialistickej republike“. Diskusia k vyhláseniu bola pre jeho nejasné formulácie z hľadiska budúceho smerovania Slovenska dosť rozpačitá a skôr sa v nej odrážali postoje poslancov na obranu socializmu, napriek tomu, že sa vyjadrili i postoje za pluralitný politický systém a za vypracovanie novej ústavy. Zároveň na pôde SNR vznikla komisia na prešetrenie udalostí z 25. marca 1988.
- Na Úrade vlády SSR sa zišli predseda vlády Pavol Hrivnák, jej podpredseda Štefan Murín a minister spravodlivosti Milan Čič s predstaviteľmi VPN Jánom Budajom, Lubomírom Feldekom, Máriou Filkovou, Fedorom Gálom, Eugenom Gindlom, Milanom Kňazkom, Jánom Langošom, Františkom Mikloškom, Milanom Šimečkom a ďalšími. Rokovania sa dotýkali praktického premietnutia dôsledkov zrušenia vedúcej úlohy KŠČ do štátnej správy, návrhu na zrušenie štátneho dozoru nad cirkvami, reorganizácie vlády a pod.

- V Prahe sa zišla na pôde Federálneho zhromaždenia ČSSR jeho komisia na prešetrenie zákroku polície proti študentom 17. novembra 1989.
- Výzvu na založenie kresťanskodemokratických klubov podpísali Ján Čarnogurský, Hana Ponická, Miroslav Tahy, Konštantín Viktorín, Ivan Čarnogurský, Anton Selecký, Ivan Hoffman a iní. Kluby sa neskôr stali základom vzniku Kresťansko-demokratického hnutia (KDH), ktoré sa malo ideovo zamerať na ekumenický kresťanský svetonázor, trvalo by na zárukách plnej náboženskej slobody a dodržiavaní ľudských práv, rovnoprávnosti všetkých foriem vlastníctva a podpory súkromného podnikania a zároveň by podporovalo pevné rodinné vzťahy.
- Predsedníctvo ÚV NF SSR prerokovalo postup príprav rekonštrukcie slovenskej vlády.
- Ustanovila sa koordinačná skupina na založenie Strany demokratického socializmu, zložená z bývalých komunistov, postihnutých normalizáciou, tzv. reformných komunistov v KSS a nestraníkov.
- Orientácia VPN na riešenie vážnych ekologických problémov, pretvorenie Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny (SZOPK) na demokratickú organizáciu a utvorenie Strany zelených (SZ) boli predmetom spoločného vyhlásenia SZOPK a prípravného výboru SZ.
- V Bratislave rokovalo vyše 200 zástupcov štrajkových výborov VPN z celého Slovenska.
- Odstúpilo Predsedníctvo a sekretariát Mestského výboru KSS v Bratislave.
- Zasadalo Predsedníctvo Ústredného výboru Strany slobody. Schválilo *Programové zásady Strany slobody*, ktoré budú predložené na vnútrostranícku diskusiu, a návrh *Akčného programu*.
- Predsedníctvo Ústredného výboru Strany slovenskej obrody požadovalo rešpektovanie neodnímateľných práv človeka a slobody zodpovedných občanov rozhodovať o osudoch vlastného národa a štátu. Navrhlo, aby 10. december ako *Deň ľudských práv a slobôd* sa stal dňom politického zmierenia. Vyjadrilo podporu generálnemu štrajku ako všeludovému referendu o zásadných politických zmenách a požadovalo vytvorenie komisie na prešetrenie udalostí 25. marca 1988.

Koniec novembra – december 1989

Komunistickí funkcionári museli vstúpiť do dialógu s nekomunistickými kolegami a vzdať sa svojho monopolu pri riadení pracovísk. Základné organizácie KSCĽ na pracoviskách strácali svoj vplyv. Kľúčové pozície dovtedy zastávali komunistické kádre a stranícki nominanti. Na pracoviskách dochádzalo postupne v tomto smere k demokratizácii. Nie vždy však hladko a rýchlo.

1. decembra 1989

- Vláda ČSSR prijala rozhodnutie o zrušení žienjino-technických zátaras na hraniciach s Rakúskom. Bol to jeden z významných krokov k odstráneniu „železnej opony“ medzi Československom a Rakúskom. Odstraňovanie zátaras sa dialo za emotívnej podpory obyvateľstva, ktoré sa zúčastňovalo nielen ako divák, ale aj ako ochotný pomocník. Mnohí občania si kúsky ostatého drôtu brali domov ako spomienkový suvení.

- Koordinačné centrum (KC) OF na čele s Václavom Havlom rokovalo s českým premiérom Františkom Pitrom o rekonštrukcii vlády Českej socialistickej republiky.
- Na *Námestí SNP* v Bratislave sa znova konal míting za účasti desať tisícov občanov. Bol venovaný augustu 1968 a preto sa na ňom zúčastnili aj rodiny niektorých obetí okupácie, vrátane matky zastrelenej Danky Košanovej. Míting pozdravil primátor Viedne Helmut Zilk. Mítingy sa konali aj v ďalších mestách Slovenska.
- Primátor Bratislavy prideliť VPN šesť miestností v *Mozartovom dome* (vtedy Jiráskova ulica, dnes Ventúrska), kde predtým paradoxne sídlila *Večerná univerzita marxizmu-leninizmu*. Dovtedy petície občanov, adresované VPN, dochádzali do budovy na Markušovej ulici (dnes Mariánska), kde bola organizácia Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny.
- Členovia ústavnoprávnych výborov snemovni FZ ČSSR prerokovali návrh tzv. trojjejedinej ústavy ČSSR, ČSR a SSR.
- V Bratislave sa konalo mimoriadne zasadnutie Ústredného výboru Strany slovenskej obrody. Odsúdilo štyridsaťročné paralyzovanie činnosti strany a podalo návrh na obnovu pôvodného názvu strany pred štátnym prevratom vo februári 1948 – Demokratická strana.
- Predsedníctvo ÚV KSS sa zaoberalo prípravou mimoriadneho zjazdu KSS.
- Predsedníctvo ÚV KSČ zverejnilo návrh akčného programu KSČ „*Za demokratickú socialistickú spoločnosť v ČSSR*“, v ktorom sa prihlásilo k ideálom socializmu, k politickému pluralizmu v rámci obnoveného Národného frontu ČSSR a odsúdilo okupáciu ČSSR v auguste 1968 ako chybnú a neopodstatnenú.
- Sekretariát SOR sa vyjadril k požiadavkám základných organizácií a pracovných kolektívov na zmeny v odborovom hnutí.
- Vo VSŽ v Košiciach bolo ustanovené miestne OF za účasti asi 500 ľudí. Podobné OF boli ustanovené aj na iných miestach východného Slovenska.
- Vedenie pravoslávnej cirkvi v ČSSR vydalo proklamáciu. Prihlásilo sa „*k zodpovednému budovaniu nového života v spoločnosti, ktorá už nebude spútať osobné a náboženské slobody veriacich*“. Vyslovilo presvedčenie, že cirkvi v nových podmienkach budú môcť pôsobiť vo väčšej miere spoločensky a kultúrne, ako aj v náboženskej výchove detí, cirkevnom zameraní mládeže a v charitatívnej službe.

2. decembra 1989

- VPN vydala *Vyhlásenie*, v ktorom definovala svoje postavenie v spoločnosti a úlohy, ktoré si kládla do budúcnosti ako občianske hnutie založené na širokom spektre názorov a na princípe plurality. VPN spomedzi svojich 12 požiadaviek považovala za najdôležitejšie odstránenie vedúcej úlohy strany v spoločnosti a uskutočnenie slobodných volieb. Úlohou VPN bolo riešiť nahromadené problémy na miestnej úrovni cestou verejných dialógov a chcela naďalej ostať širokým občianskym hnutím. Nevyhýbala sa politickej zodpovednosti za spoločenský vývoj a chcela zmenu volebného zákona.
- Mimoriadny aktív Mestskej organizácie Strany slobody v Bratislave vydal výzvu k súčasnému daniu. Požadoval zmenu stanov Strany slobody ako nemarxistickej a nezávislej politickej strany, založenej na princípe slobody, zasadzoval sa za slobodné voľby, rovnoprávne spolunažívanie Čechov a Slovákov, ochranu práv všetkých národ-

nostných menšín, návrat historických symbolov Slovenska (znak a zástava) a pozdvihnutie národnej kultúrnej ustanovizne *Matice slovenskej*.

- V Banskej Bystrici vznikla nová politická strana – Trend tretieho tisícročia – so zameraním na riešenie ekologických problémov.
- Skončil sa IX. zjazd jednotných roľníckych družstiev. V jeho priebehu oznámil Pavol Delinga založenie prípravného výboru Československej strany poľnohospodárov.
- V Prahe sa konalo zasadanie celoštátneho predstavenstva klubu *Obroda – za demokratický socializmus*, a to aj so slovenskou účasťou.

2. – 3. decembra 1989

Na Malte sa stretli najvyšší predstavitelia ZSSR a USA Michail Gorbačov a George Bush, za prítomnosti ministrov zahraničných vecí Eduarda Ševardnadzeho a Jamesa Bakera, kde hovorili najmä o situácii v štátoch strednej Európy a o možnostiach jej usporiadania. Tiež diskutovali o otázkach odzbrojenia, ako aj o vzájomných sovietsko-amerických vzťahoch. V pozadí rozhovorov sa črtala aj možnosť zjednotenia Nemecka. Gorbačov k nemu zaujal pomerne opatrný postoj, hoci sa objavili myšlienky o budúcom osude NATO a Varšavskej zmluvy a uviedol, že sa priamo potvrdila neplatnosť a zastaranosť doktríny Leonida I. Brežneva o „obmedzenej suverenite“ krajín sovietskeho bloku, ktorá sa prejavila v roku 1968 práve v súvislosti s okupáciou československého štátu. Predstavitelia ZSSR a USA sa zároveň dohodli, že ZSSR nebude zasahovať do vnútorných záležitostí iných krajín sovietskeho bloku, ako aj na tom, že rozhovory sa nezverejnia. Na druhej strane USA sa zaviazali, že nebudú komplikovať vzťahy Sovietskeho zväzu k týmto krajinám.

3. decembra 1989

- Federálna vláda ČSSR odsúdila okupáciu republiky 21. augusta 1968, ktorou intervenčné krajiny porušili medzinárodné právo, *Chartu OSN* a vzťahy medzi zvrchovanými štátmi. Vláda poverila svojho predsedu Ladislava Adamca, aby s týmto stanoviskom oboznámil sovietsku vládu, s ktorou by sa začali rokovania o medzivládnej dohode. Odchod sovietskych vojsk by sa uskutočnil v „súlade s postupom celoeurópskeho odzbrojovacieho procesu“. Najvyšší sovietsky predstaviteľ Michail S. Gorbačov sa však pri návšteve Prahy a Bratislavy v apríli 1987 neospravedlnil za okupáciu a až do začiatku decembra 1989 sovietska strana neprikročila k prehodnoteniu udalostí roku 1968, čo so sklamaním vnímala väčšina slovenskej a českej spoločnosti.

Federálne zhromaždenie ČSSR 3. decembra 1989 priamo žiadalo po vyhlásení federálnej vlády odsun sovietskych vojsk, ktorý by sa stal súčasťou celoeurópskeho odzbrojovacieho procesu : „*Poslanci Federálneho zhromaždenia ČSSR vyjadrujú podporu zahraničnopolitickým jednaniam, ktoré vedie československá vláda v záujme právneho vyriešenia otázok spojených s odsunom sovietskych vojsk z územia ČSSR tak, aby bola v náväznosti na helsinský proces garantovaná stabilita a rovnováha záujmov členských štátov Varšavskej zmluvy, Severoatlantického paktu a neutrálnych štátov na európskom kontinente.*“ Odsun sa začal po návšteve V. Havla v Moskve vo februári 1990.

- OF a VPN vyjadrili vo svojom vyhlásení nespokojnosť so zložením novej vlády ČSSR, ktorú vymenoval prezident republiky Gustáv Husák, lebo z 20 kresiel obsadili až 15 členovia KSČ. Zástupcov mali socialisti a ľudovci, traja členovia vlády boli bez straníckej

príslušnosti. Žiadali odchod ministrov zahraničia a ďalších rezortov, ktorých považovali za „nedostatočne kompetentných“ pre svoje nedávne postoje. Podľa OF a VPN mala KSČ vyvodit' dôsledky z toho, že stratila vedúce postavenie v slovenskej a českej spoločnosti.

Pritom Predsedníctvo ÚV KSČ vyjadrilo podporu novej vláde.

Slovenský koordináčny výbor vysokých škôl a zástupcovia umelcov zaujali kritické stanovisko k zloženiu federálnej vlády.

- Občianske iniciatívy vyslovili požiadavky, aby prezident ČSSR Gustáv Husák prepustil všetkých politických väzňov a odstúpil z funkcie 10. decembra – na *Deň ľudských práv*.

- Vo vyhlásení Národného frontu ČSSR na podporu spoločenských zmien po 17. novembri sa zdôraznilo nové jeho poňatie, pričom Národný front by bol „zbavený chýb a nedostatkov minulosti“. Tvoril by otvorenú spoločensko-politickú základňu politických strán, spoločenských organizácií, sociálnych a záujmových skupín a iniciatív. V Národnom fronte sa mali uplatňovať princípy „otvorenosti, dobrovoľnosti a rovnosti“.

- V NDR odstúpilo celé vedenie vládnucej SED s Egonom Krenzom.

4. decembra 1989

- Predstavitelia štátov Varšavskej zmluvy (Michail Gorbačov, Peter Mladenov, Rezső Nyers, Hans Modrow, Wojciech Jaruzelski, Nicolae Ceaușescu, Karel Urbánek) vyhlásili ozbrojený zásah proti ČSSR 21. augusta 1968 za protiprávny, neopodstatnený a chybný, ktorý prerušil demokratickú obnovu ČSSR.

- Generálny tajomník ÚV KSSZ Michail Gorbačov rokoval s generálnym tajomníkom ÚV KSČ Karlom Urbánkom a predsedom vlády ČSSR Ladislavom Adamcom o podmienkach pobytu sovietskych vojsk v Československu. Vo *Vyhlásení sovietskej vlády* bola odsúdená invázia do ČSSR v auguste 1968. Táto „akcia znamenala zasahovanie do vnútorných vecí ČSSR, ktoré je nezlučiteľné s normami vzťahov medzi zvrchovanými štátmi“. Vtedajšie sovietske vedenie zvolilo „jednostranný, nevyvážený, neadekvátny prístup a zásah do záležitostí s priateľenej krajiny“.

- V Bratislave sa konal ôsmy míting na námestí SNP zvolený VPN. Odznelo na ňom deň predtým vydané spoločné vyhlásenie VPN a OF, ako aj protesty proti zloženiu vlády ČSSR. Ak by neboli požiadavky splnené, mal byť vyhlásený generálny štrajk na 11. decembra 1989. Za štrajk sa vyslovil aj *Slovenský koordináčny výbor vysokých škôl*. Žiadal demisiu federálnej vlády a vyslovil nedôveru slovenskej vláde. Podobné stanovisko zaujal aj Sekretariát SOR.

- V Prahe, Bratislave a iných mestách ČSSR demonštrovali stá tisíce ľudí proti zloženiu vlády ČSSR. Na manifestácii OF na *Václavskom námestí* v Prahe predniesol z vedenia OF Václav Malý vyhlásenie KC OF a KV VPN k politickej situácii, v ktorom sa hovorilo, že základným cieľom oboch občianskych hnutí bola záruka slobodných volieb, ktoré sa mali uskutočniť najneskôr do júla 1990.

- Ústredný výbor Národného frontu ČSSR vydal vyhlásenie k spoločensko-politickému vývoju.

- Predsedníctvo ÚV KSS prerokovalo návrh na svoje odstúpenie (!), ako aj ustanovenie akčného výboru na prípravu mimoriadneho zjazdu KSS.

- V Trnave bolo prijaté *Programové vyhlásenie kňazov Slovenska*, ktorí sa tu zišli na čele s arcibiskupom Jánom Sokolom. Požadovali zrušenie dozoru štátu nad cirkvou, ukončenie činnosti Združenia katolíckeho duchovenstva – *Pacem in terris*, odstúpenie a odvolanie tých predstaviteľov katolíckych inštitúcií, ktorí stratili dôveru cirkvi. Kňazi sa pripojili k požiadavkám bohoslovcov CMBF (Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte) v Bratislave.
- V Prešove sa zišlo celodiecézne zhromaždenie 150 gréckokatolíckych duchovných. V prijatom vyhlásení podporili požiadavky Občianskeho fóra a Verejnosti proti násiliu a stotožnili sa s požiadavkami ostatných cirkví zrušiť štátny dozor nad cirkvami a udeľovanie štátneho súhlasu pre duchovnú činnosť. Pre svoju cirkev žiadali to, o čo usilovali už dlhý čas, t. j. plnú rehabilitáciu cirkvi a biskupa Pavla Gojdiča, vrátenie majetku a zrušenie všetkých nariadení, súvisiacich s tzv. prešovským soborom v roku 1950. Súčasne sa dožadovali vytvorenia priaznivých podmienok na činnosť cirkvi v oblasti výstavby chrámov, výchovy, vzdelávania, mužských a ženských rádov a reholí a všetkých pastoračných potrieb.
- Vo väčšine podnikov na Slovensku nemali vplyv odborové organizácie, ale už štrajkové výbory.

5. decembra 1989

- České OF navrhlo federálnemu predsedovi vlády Ladislavovi Adamcovi, že zostaví novú vládu pod vedením fóra. Navrhlo Jiřího Dienstbiera, Petra Millera, Václava Klauza, Jána Čarnogurského a ďalších. Adamec to však odmietol, že „nejde o odborníkov“ a pohrozil demisiou.
- Predsedníctvo ÚV NF SSR prerokovalo informáciu Pavla Hrivnáka o rekonštrukcii slovenskej vlády. Súhlasilo s tým, že nasledujúci deň P. Hrivnák predloží predsedníctvu návrh na zloženie novej vlády SSR.
- V Prahe predstavili novú českú vládu na čele s Františkom Pitrom. Vo vláde bolo 8 komunistov, po dvoch zástupcoch mali socialisti a ľudovci a 5 bolo nestranníkov.
- Predseda SNR Rudolf Schuster sa z vlastnej iniciatívy stretol so zástupcami koordinačných výborov VPN a vysokoškolákov na Slovensku. Rokovali o reorganizácii slovenských národných orgánov – národnej rady a vlády.
- V Bratislave sa konalo mimoriadne zasadnutie Slovenskej odborovej rady. Odstúpilo celé jej predsedníctvo a sekretariát. Na poste predsedu bol namiesto Ivana Goňku poverený vedením Cyril Strelecký. Nové predsedníctvo nesúhlasilo so zložením federálnej vlády a vyzvalo ku generálnemu štrajku na 11. december.
- Predsedníctvo ÚV NF SSR podalo návrh 57 kandidátov na zvolenie sudcov z povolania (od najvyššieho súdu až po okresné súdy), čím vyjadrilo potrebu personálnych zmien v týchto funkciách justície.
- V nitrianskej diecéze sa rímskokatolícki kňazi vyjadrili k vnútropolitickým udalostiam. Podporili stanoviská kardinála Františka Tomáška a arcibiskupa Jána Sokola z 21. a 22. novembra 1989, požadovali zrušenie diktátu komunistickej strany, demokratický systém vlády a uskutočnenie slobodných volieb, zrušenie dozoru štátu nad cirkvami atď. Objavila sa aj požiadavka na odluku cirkvi od štátu.

- K demokratickým zmenám sa vyjadrovali aj základné organizácie KSS v podnikoch a v iných inštitúciách. Žiadali kádrové zmeny vo vedení KSČ a KSS, vyšetrenie udalostí 17. novembra v Prahe, odmietnutie intervencie do ČSSR v auguste 1968 a pod.

6. decembra 1989

- Na štvrtom rokovaní OF a VPN (Vladimír Ondruš, Miroslav Kusý, Ján Budaj, Milan Kňažko, Ján Čarnogurský) s predsedom federálnej vlády Ladislavom Adamcom o reorganizácii vlády predložili hnutia tieto návrhy: Vladimír Dlouhý mal byť podpredsedom pre ekonomickú reformu, Ján Čarnogurský prvým podpredsedom pre legislatívu, Miroslav Kusý podpredsedom pre politický systém a mocenské nástroje, Jiří Dienstbier ministrom zahraničných vecí (iná alternatíva M. Kusý), Václav Klaus ministrom financií, Gyula Popely ministrom bez kresla so zameraním na národnostné menšiny atď. Neskôr OF a VPN odporučili v liste predsedovi vlády, aby J. Čarnogurský bol jedným z prvých podpredsedov vlády.

Rokovaniu predchádzalo stretnutie KC OF a KV VPN, na ktorom Ján Budaj uviedol, že VPN podporuje Rudolfa Schustera na post predsedu SNR, pretože ako jeden z mála bol schopný viesť s opozíciou dialóg. Podobne mal byť slovenským premiérom Milan Čič. J. Budaj vyslovil aj počudovanie nad tým, že OF rokuje s L. Adamcom, čo Václav Havel odôvodnil tým, že Adamec bol schopný na prechodnú dobu preklenúť problémy, k čomu zasadal aj krízový štáb OF.

- Na 18. schôdzi SNR sa uskutočnila rekonštrukcia Predsedníctva SNR a výborov SNR. V novom predsedníctve bolo 8 členov KSČ, po 3 členoch mali Strana slobody (SSI) a Strana slovenskej obrody (SSO) a 7 bolo bez politickej príslušnosti. Za podpredsedov SNR boli zvolení Jozef Širotnák (SSI), Ján Majer (SSO), Kazimír Nagy (KSS) a Janka Blažejová (bezpartajná).

Predseda SNR R. Schuster medzi úlohy najvyššieho štátneho orgánu Slovenska v začiatkoch formovania pluralitného spoločenského systému zaradil prípravu slovenskej ústavy: „V ďalšom pôjde predovšetkým o prípravu zákonov o zhromažďovaní, spolčovani, o tlačovom a petičnom zákone, zákonov o všeobecných voľbách do zastupiteľských orgánov. Naliehavou úlohou je aj zintenzívniť prípravu novej ústavy a vytvoriť podmienky pre prípravu Ústavy SSR [ešte Slovenskej socialistickej republiky] tak, aby dôsledne vyjadrovala princípy československej federácie, predovšetkým originálnu pôsobnosť republiky a suverenitu národa“. SNR pri príprave národnej a federálnej ústavy zdôraznila, že práve ony sa stanú základom nového právneho poriadku, pluralitnej demokracie a sebaurčenia slovenského národa v rámci Slovenska a Československa, spojených s obnovou parlamentarizmu, vznikom politického pluralizmu či reformy volebného systému, pričom sa v rámci zásady právnej kontinuity spočiatku dopĺňovali a novelizovali právne normy. Uznesenie Slovenskej národnej rady zo 6. decembra 1989 zrušilo uznesenia SNR z 31. októbra 1989 o spôsobe prijatia návrhu novej Ústavy ČSSR, ČSR a SSR, ktorý nerespektoval federatívne princípy usporiadania štátoprávnych vzťahov medzi slovenským a českým národom pod tlakom komunistického monopolu moci.

Slovenská národná rada zrušila zákonné opatrenie Predsedníctva SNR č. 18/1989 Zb. zo 17. februára 1989 o priestupku proti opatreniam na upevnenie verejného poriadku, ktoré po tzv. Palachovom týždni využila štátna moc komunistického režimu na potlačenie aktivít opozičných skupín a občanov v ČSSR.

SNR si vypočula informáciu predsedu slovenskej vlády Pavla Hrivnáka o postupe pri príprave návrhu novej vlády. Vzhľadom na zásadné pripomienky nebol P. Hrivnák schopný predložiť návrh na zloženie novej vlády.

- Na mimoriadnom zasadnutí ÚV KSS bol uvoľnený z funkcie 1. tajomníka ÚV KSS Ignác Janák, odstúpilo celé Predsedníctvo a Sekretariát ÚV KSS. Na prípravu mimoriadneho zjazdu KSS zvolili 24-členný Akčný výbor KSS v zložení: Anna Abelovičová, Michal Blanár, Pavol Bolvanský, Vladimír Cirbes, Milan Čič, Herbert Ďurkovič, Ján Garaj, Beáta Kacejová, Jozef Kiss, Pavol Kanis, Jozef Kováčik, Ľubomír Kubaščík, Vladimír Mináč, Viliam Plevza, Milan Pružinec, Peter Sitányi, Ladislav Sklenár, Alexander Szabó, Júlia Trnavská, Jozef Vaculík, Helmut Vácha, Oswald Záhradník, Jozef Zseleňák, Peter Weis; vedením Akčného výboru poverili Pavla Bolvanského. Dňa 7. decembra 1989 rezignoval na členstvo v Akčnom výbore Helmut Vácha a Oswald Zahradník, namiesto nich kooptovali Vladimíra Jakubáča a Jozefa Pribilina. Dňa 10. decembra 1989 bol z Akčného výboru KSS uvoľnený Milan Čič. Mimoriadny zjazd KSS bol zvolený na 17. decembra 1989.
- Po prvý raz sa uskutočnilo stretnutie delegátov občianskych iniciatív s delegáciou KSČ vedenou Karlom Urbánkom. Hlavnou témou rokovaní bola praktická realizácia zrušeného ústavného článku o vedúcej úlohe KSČ.
- Miloš Jakeš publikoval vyhlásenie, v ktorom odmietol politickú zodpovednosť za udalosti 17. novembra.
- Bratislavskí vysokoškóľáci utvorili živú reťaz na hrade *Devín* na protest proti zloženiu federálnej vlády.
- Výbor *Matice slovenskej*, ktorej činnosť obmedzil komunistický režim a ako národná ustanovizeň slovenského národa nemohla plniť svoju funkciu, sa rozhodol obnoviť činnosť svojich miestnych odborov a pobočiek.
- Na mimoriadnom zasadnutí ÚV *Kultúrneho zväzu maďarských pracujúcich v ČSSR – Csemadoku* s predsedom Zoltánom Sidóom boli rehabilitovaní vylúčení členovia ústredných orgánov po rokoch 1968 – 1969 a vrátilo sa im členstvo. Bolo zvolené nové predsedníctvo zväzu. Schválili sa návrhy na zastúpenie maďarskej národnostnej menšiny v slovenskej vláde.
- Predsedníctvo ÚV Československého zväzu novinárov sa dištancovalo od dokumentu z mája 1969 „*Slovo do vlastných radov*“, ktoré prispelo k nenahraditeľným škodám v radoch novinárov v období normalizácie.
- Odstúpilo prezídium ČSAV, v novom prezídiu bolo 11 nestraníkov a 8 členov KSČ. Malo byť doplnené o 6 nových členov SAV.
- Z Bratislavy do Košíc bol vypravený vlak „*nežnej revolúcie*“. Na zastávkach v mestách sa konali mítingy občanov.
- Predsedníctvo SOR nesúhlasilo so zložením novej vlády ČSSR a vyslovilo sa za nezávislé odbory.
- Egon Krenz odstúpil z funkcie predsedu Štátnej rady NDR, keď predtým rezignoval na funkciu generálneho tajomníka ÚV SED.
- Po rokovaní medzi *Medzinárodným menovým fondom* a Maďarskom bol ohrozený úver vo výške jednej miliardy dolárov.

7. decembra 1989

- Predseda federálnej vlády Ladislav Adamec podal demisiu a zostavením novej vlády bol poverený Marián Čalfa. OF akceptovalo tento postup s tým, že prezidentom bude Čech a nestraník.
- Na tlačovej konferencii VPN oznámil jeden z jeho popredných predstaviteľov Ján Budaj nespokojnosť so zložením slovenskej vlády. Jej predseda P. Hrivnák oznámil, že na nasledujúci deň podá nový návrh.
- Najvyšší soviety Litovskej SSR zrušil 6. článok litovskej ústavy o vedúcej úlohe strany.
- Zástupcovia z 23 fakúlt a vysokých škôl na Slovensku sa zišli na rokovaní, ktorého cieľom bola koordinácia postupu pri demokratizácii pomerov na Slovensku.
- Na znak nespokojnosti so zložením vlády SSR sa pred jej úradom ustanovila nepretržitá študentská hliadka.
- V Bratislave sa konal mimoriadny zjazd *Zväzu slovenských spisovateľov*. Vo *Vyhlásení k verejnosti* podporil zmeny v spoločnosti. Od zväzu sa odčlenila *Obec spisovateľov Slovenska*.
- Pod vedením Pavla Bolvanského sa v Bratislave zišiel Akčný výbor KSS. Dištancoval sa od postupu bývalého vedenia ÚV KSS. Akčný výbor prerokoval výzvu ku komunistom a slovenskej verejnosti a zaslal list generálnemu tajomníkovi ÚV KSČ Karlovi Urbánkovi, v ktorom sa zasadzoval o väčšiu samostatnosť KSS v rámci jednotnej KSČ v tom zmysle, že považovalo za nesprávne, aby ÚV KSČ riadil priamo krajské a okresné výbory komunistickej strany na Slovensku.
- Predsedníctvo ÚV KSČ vylúčilo bývalého generálneho tajomníka Miloša Jakeša z radov komunistickej strany a tiež Miroslava Štěpána, vedúceho tajomníka MV KSČ v Prahe, za hrubé politické chyby a to najmä pre ich postoje k udalostiam 17. novembra.
- V Prahe sa konala celoštátna porada predsedov základných organizácií ROH. Predseda ÚRO Karel Heneš uviedol, že odborové orgány svojou nepružnosťou a dogmatickosťou vyvolali nespokojnosť členskej základne. Vznikol Akčný výbor odborového hnutia.
- Sekretariát Združenia katolíckeho duchovenstva *Pacem in terris* (PIT) SSR oznámil katolíckej verejnosti, že bola oficiálne ukončená činnosť ZKD *Pacem in terris* SSR. Tento dátum bol dohodnutý v rámci ZDK *Pacem in terris* ČSSR. Skutočnosť zobralo na vedomie *Združenie ordinárov Slovenska* 11. decembra 1989. K ukončeniu činnosti dňa 7. decembra 1989 boli priestory a zariadenie Sekretariátu ZDK PIT dané k dispozícii *Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte* v Bratislave.

8. decembra 1989

- Zástupcovia OF, VPN, KSČ, českých a slovenských nekomunistických strán, ktoré vytvorili „rozhodujúce politické sily“, rokovali s delegáciou Národného frontu ČSSR o zložení federálnej vlády. Podporili kandidatúru Václava Havla na post prezidenta a VPN Valtra Komárka ako člena vlády pripravujúceho ekonomickú reformu.
- Prezident ČSSR Gustáv Husák prijal rozhodnutie o amnestii.
- Koordinačný výbor VPN na rokovaníach s predsedom SNR Rudolfom Schusterom, Milanom Čičom, zástupcami KSS, Strany slobody, Strany slovenskej obrody dospel k dohode o pomere v zastúpení členov komunistickej strany, Strany slobody, Strany slovenskej obrody a nestraníkov v budúcej vláde (6 : 1 : 1 : 9).

- Predsedníctvo SNR rokovalo o demisii slovenskej vlády. Odvolalo z funkcie jej predsedu Pavla Hrivnáka, ktorý spočiatku odmietal podať demisiu na žiadosť VPN, SSI a SSO, a prijalo demisiu ostatných členov vlády (medzi inými Vladimíra Lexu, Antona Molnára, Štefana Urbana, Júliusa Vargu, Vladimíra Margetína, Františka Mišejeho, Ludovíta Killára, Štefana Lazara, Kazimíra Nagya, Štefana Ferenceieho). Zostavením novej vlády poverilo dovtedajšieho ministra spravodlivosti Milana Čiča. Ďalej Predsedníctvo SNR schválilo rezignáciu 11 poslancov SNR, medzi ktorými bol aj jej bývalý predseda Viliam Šalgovič.
- Minister zahraničných vecí Jaromír Johanes predložil federálnej vláde návrh na odvolanie 21 veľvyslancov zo zastupiteľských úradov ČSSR v zahraničí.
- Generálny prokurátor ČSSR Ján Pješčak bol uvoľnený z funkcie.
- Akčný výbor (AV) KSS vydal Výzvu delegátom okresných a obvodných konferencií. AV KSS považoval dokument „*Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSC*“ za neplatný. Navrhol pozastaviť členstvo v KSC Vasilovi Bilakovi.
- V Bratislave sa konalo mimoriadne zasadanie Ústredného výboru Strany slobody. Predseda SSI Kamil Brodziansky predniesol žiadosť predsedníctva a sekretariátu strany o uvoľnení. Za člena Ústredného výboru kooptovali Dušana Metoda Janotu, dlhodobo zaznávaného zo strany niekdajších vedúcich funkcionárov strany. Dušan M. Janota bol zvolený za predsedu SSI, podpredsedami sa stali Dominik Búry, Emil Kucharovic a Jozef Širotnák, ústredným tajomníkom Silvester Minarovič.
- *Celoštátny koordinačný štrajkový výbor študentov vysokých škôl* vo svojom vyhlásení upozornil, že napriek výraznému posunu v demokratizačnom procese východné Slovensko zaostávalo a preto vyzvalo najskompromitovanejších funkcionárov národných výborov v kraji, aby odstúpili.
- Účastníci prvého stretnutia *Fóra ochrancov a tvorcov životného prostredia* na Slovensku sa vyslovili za utvorenie nadrezortného orgánu vo federálnej (v jeho čele mal byť Josef Vavroušek) a v slovenskej vláde (Mikuláš Huba).
- Predsedníctvo Slovenského ÚV *Zväzu Československo-sovietskeho priateľstva* vzalo na vedomie žiadosť Viliama Šalgoviča o uvoľnenie z predsedníckej funkcie.
- Vznikla národne orientovaná záujmová organizácia – *Štúrova spoločnosť*.

9. decembra 1989

- Predstavitel' Občianskeho fóra Václav Havel, ako aj poprední pracovníci Prognostického ústavu ČSAV Valtr Komárek a Václav Klaus, mali asi trojhodinový rozhovor u prezidenta ČSSR Gustáva Husáka. Vo večernom televíznom vystúpení oznámil, že po vymenovaní federálnej vlády odstúpi zo svoje funkcie.
- O novej federálnej vláde rokovali zástupcovia OF, VPN, Československej strany lidovej (ČSL), Československej strany socialistickej (ČSS), Obrody a KSC s designovaným premiérom federálnej vlády Mariánom Čalfom. Spoločnými kandidátmi OF a VPN sa stali Ján Čarnogurský, Miroslav Kusý, Valter Komárek, Peter Miller, Václav Klaus, Vladimír Dlouhý a Jiří Dienstbier. Obe hnutia upustili od kandidatúry Miklósa Duraya na post ministra pre menšinové záležitosti a Richarda Sachera do funkcie ministra vnútra.
- Na námestí SNP sa konal deviaty míting, ktorý sa niesol v očakávaní zmien vo vedení štátu, t.j. prezidenta a federálnej vlády. Okrem iných vystúpil na ňom spevák Karel Kryl a mím Milan Sládek.

- V Bratislave na Pasienkoch sa stretli predstavitelia VPN so zástupcami Koordinačných výborov VPN z organizácií a inštitúcií z celého Slovenska.
- Na Slovensku sa začali mimoriadne okresné a obvodné konferencie KSS, na ktorých sa volili delegáti na zjazd KSS. Odznali požiadavky, aby sa strana rozišla s tými, ktorí poškodili jej meno.

10. decembra 1989

• Gustáv Husák abdikoval z funkcie prezidenta republiky. Príznačne bolo, že k tomu došlo v *Deň ľudských práv a slobôd*. Pri svojej demisii prehlásil, že chyby, ktoré sa stali, boli chybami ľudí, a nie základných myšlienok socializmu, ktorým zostáva naďalej verný. V súvislosti s nástupom Michaila S. Gorbačova na čelo sovietskej komunistickej strany povedal, že: „*po apríli 1985 som mohol vystúpiť za historickú pravdu o roku 1968. Mohol som zverejniť aj skutočné príčiny a dôsledky 21. augusta. Bolo by to však moje posledné vystúpenie. Boli by ma zvrhli, a to som nechcel.*“ Neospravedlnil sa však za okupáciu a stal sa symbolom a predstaviteľom normalizačnej politiky KSČ, spojenej, i keď nepatril k politickým radikálom, nielen s konzervatívnym krídlom KSČ a politickými čistkami, ale najmä s najvyšším predstaviteľom komunistickej strany Sovietskeho zväzu Leonidom I. Brežnevom a jeho typom socializmu.

Gustáv Husák, rozporný pragmatik moci, no politický realista a štátnik, spočiatku reformista roku 1968, bol od augusta 1968 do apríla 1969 prvým tajomníkom ÚV KSS, v rokoch 1969 – 1971 prvým tajomníkom a 1971 – 1987 generálnym tajomníkom ÚV KSČ a v rokoch 1975 – 1989 prezidentom ČSSR. Bol jediným Slovákom – prezidentom od vzniku spoločného štátu slovenského a českého národa v roku 1918. Zároveň bol zástancom riešenia slovenskej otázky a spolutvorcom česko-slovenskej federácie ako zväzku dvoch rovnoprávných a rovných národných republík, ktorú však onedlho podriadil, do značnej miery pod sovietskym tlakom, svojim politickým zámerom na dosiahnutie centralizácie moci.

G. Husák podporil kandidatúru Mariána Čalfu, ktorý nepatril medzi reformných komunistov, za predsedu federálnej vlády. Tým znemožnil kandidatúru Alexandra Dubčeka za prezidenta ČSSR.

• Gustáv Husák, skôr než rezignoval z prezidentskej funkcie, odvolal federálnu vládu. Následne menoval novú vládu ČSSR. Predsedom vlády sa stal Marián Čalfa, prvými podpredsedami Valtr Komárek a Ján Čarnogurský. Ďalej podpredsedami boli: Josef Hromádka, František Pitra, Vladimír Dlouhý (zároveň sa stal predsedom Štátnej plánovacej komisie), Oldřich Burský a František Reichel (tiež predseda Štátnej komisie pre vedecko-technický a investičný rozvoj). Ministrom zahraničia sa stal Jiří Dienstbier, financií Václav Klaus, práce a sociálnych vecí Petr Miller, obrany Miroslav Vacek, zahraničného obchodu Andrej Barčák, dopravy a spojov František Podlena, hutníctva, strojárstva a elektrotechniky Ladislav Vodrážka, palív a energetiky František Pinc, poľnohospodárstva a výživy Oldřich Burský, predsedníčkou Výboru ľudovej kontroly sa stala Květoslava Kořínková, predsedom Federálneho cenového úradu Ladislav Dvořák a ministrami bez kresla Róbert Martinko a Richard Sacher. Po zostavení slovenskej vlády sa podpredsedom stal aj Milan Čič, keďže stále platilo v zmysle ústavného zákona o česko-slovenskej federácii z roku 1968, že predsedovia národných vlád sa automaticky stávajú podpredsedami federálnej vlády. Pri jej ustanovení 10. decem-

bra 1989 bolo v nej 9 členov KSČ, 2 za ČSS, 2 za ČSL a 7 členov vlády bolo bez stránickej príslušnosti. Noví členovia vlády vykonali sľub predpísaný socialistickou ústavou z roku 1960, vrátane vernosti Československej socialistickej republike.

V Prahe sa uskutočnilo prvé zasadanie novej federálnej vlády. Jej predseda Marián Čalfa zdôraznil, že československá spoločnosť stojí pred zásadnými zmenami s dosahom na transformáciu štruktúry politického systému, ako aj hospodárskeho života. Ekonomika si podľa neho žiada mimoriadne opatrenia, pomocou ktorých sa dostane na cestu rovnováhy a trvalého rastu.

- V tento medzinárodný *Deň ľudských práv a slobôd* v zmysle deklarácie OSN, sa vyše 100-tisíc Bratislavčanov a ďalších občanov Slovenska vydalo na manifestačný pochod (*Ahoj Európa*) do rakúskeho mestečka Hainburgu. Takto slobodne si pozreli historický hrad *Devín* z druhej strany *Dunaja*. Pochodom demonštrovali a symbolizovali slovenský pád „železnej opony“ a prvý voľný priechod hranice bez cestovných doložiek a bez pasov v túžbe za slobodou cestovania. Rieka už nerozdeľovala, ale spájala. Pochod sa zároveň zaradil medzi masové občianske vystúpenia za dosiahnutím slobody a demokracie, akým sa stal pád *Berlínskeho múru* či spoločenský pohyb v Poľsku alebo Maďarsku.

- OF a VPN oznámili kandidatúru Václava Havla na funkciu prezidenta republiky. K možnostiam svojej kandidatúry, ktorú podporili viaceré slovenské politické subjekty, sa vyjadril Alexander Dubček, najmä ku kontinuite ponovembrového spoločenského pohybu s rokom 1968. Považoval súčasný vývoj „za nezvratný, pretože dnes neexistuje, tak ako pred 20-timi rokmi, vážna vonkajšia prekážka. Dnes je a bude naozaj ľud rozhodujúcim tvorcom ďalšieho vývoja“. Privítal, že dosiahol značnú občiansku podporu na kandidatúru za prezidenta, vrátane Predsedníctva ÚV NF SSR : „*Chcel by som ubezpečiť všetkých tých, čo moju kandidatúru podporujú, že tak, ako za uplynulých 21 rokov, budem pevne stáť na stanovisku a pôsobiť v smere rozvoja eticky opodstatnenej, hospodársky výkonnej, právne konsolidovanej, demokratickej a sociálne spravodlivej spoločnosti*“.

Viacere okresné konferencie KSČ kandidovali na post prezidenta Ladislava Adamca. Sekretariát ÚV SZM a ďalšie organizácie v Prahe podporili kandidatúru Čestmíra Císařa.

- Uskutočnil sa mimoriadny zjazd Strany slovenskej obrody. Zvolil nové Predsedníctvo strany v zložení: Fedor Beniač, Ivan Brndiar, Jozef Dubníček, Karol Hranai, Peter Mattoš, Stanislav Novák, Jozef Šimúth. Zjazd schválil návrh na obnovu pôvodného názvu strany – Demokratická strana, prihlásil sa k programu a tradíciám z rokov 1944 – 1948. Dôraz sa kládol na budovanie občianskej spoločnosti, samosprávu, slobodu jednotlivca, európske civilizačné a demokratické hodnoty a trhovú ekonomiku. Staronovým tlačovým orgánom strany sa stal týždenník *Čas*.

- Miroslav Kusý sa stal predsedom Federálneho úradu pre tlač a informácie.

11. decembra 1989

- Občianske fórum odmietlo návrh KSČ na voľbu prezidenta vo všeludovom hlasovaní a presadilo voľbu hlasovaním vo Federálnom zhromaždení ČSSR. Pritom okresné výbory KSČ odporúčali Ladislava Adamca na post prezidenta.

- Pokračovali rokovania o zložení novej slovenskej vlády.

- Predseda SNR rokoval s predstaviteľmi VPN o voľbách do SNR a jej doplnení na miesta tých, ktorí sa vzdali mandátu.
- V Bratislave začala pracovať *Komisia poslancov SNR na dohľad na prešetrovanie zásahu Zboru národnej bezpečnosti proti zhromaždeniu veriacich dňa 25. marca 1988 v Bratislave*, o ktorej konštituovaní rozhodla schôdza SNR 30. novembra 1989.
- Na zhromaždení občanov, postihnutých normalizáciou po roku 1968, sa rozhodlo o založení občianskeho združenia „*Klub slovenská obroda 68 – 89*“. Bol vydaný *Manifest klubu*.

12. decembra 1989

- Predsedníctvo SNR na návrh predsedu ÚV Národného frontu SSR Dušana M. Janotu vymenovalo do funkcie premiéra slovenskej vlády Milana Čiča (KSS). Prvým podpredsedom vlády sa stal Jozef Markuš (bezpartajný) a podpredsedami vlády sa stali Vladimír Ondruš (VPN), Alexander Varga (bezpartajný) a Vladimír Lexa (KSS), ďalej boli zvolení za ministra kultúry Ladislav Chudík, priemyslu Ján Ducký, financií Michal Kováč, školstva Ladislav Kováč, lesného a vodného hospodárstva Ivan Veselý, obchodu a cestovného ruchu Matej Roľko, poľnohospodárstva a výživy Miroslav Belanský, spravodlivosti Ladislav Košta, výstavby a stavebníctva Ivan Šteis a ministerka Mária Kolaříková. Predpokladalo sa, že vláda bude mať 9 bezpartajných členov a 6 členov za KSS, no ostali neobsadené funkcie ministrov vnútra a zdravotníctva, ako aj post predsedu Výboru ľudovej kontroly. Koordinačný výbor VPN vo svojom vyhlásení k zloženiu slovenskej vlády vyjadril presvedčenie, že na viaceré posty sa dostali odborníci, niektoré zostali neobsadené a niektoré sa obsadili narýchlo. Z KV VPN bol jediným zástupcom V. Ondruš, ktorý sa mal zaoberať životným prostredím a popritom plniť úlohu tzv. pozorovateľa.

Popoludní na *Bratislavskom hrade* v *Sieni federácie* zložila vláda ústavou predpísaný sľub do rúk predsedu SNR Rudolfa Schustera. Vláda na svojom prvom zasadnutí prerokovala program, s ktorým mala predstúpiť pred SNR.

- Predsedníctvo SNR sa dištancovalo od stanoviska k vnútropolitckej situácii, ktoré prijalo predchádzajúce predsedníctvo 21. novembra a so súhlasom členov ho zrušilo. Bol podaný návrh na utvorenie komisie SNR, ktorá mala preskúmať uznesenia SNR po 21. auguste 1968. Ďalej posúdilo možnosti obhajoby záujmov Slovenska pri zostavovaní federálnej vlády, v ktorej chýbali zástupcovia VPN a KSS. Väčšinou hlasov schválilo návrh kandidatúry Alexandra Dubčeka na post prezidenta ČSSR.
- V Predsedníctve FZ ČSSR stratil komunistický režim ďalšie posty, keď rezignovali dogmatickí normalizátori. Odstúpili podpredsedovia FZ Ján Marko a Ján Janík, na členstvo v predsedníctve rezignovali Vasil Bilak, Jozef Fekete, Jozef Lenárt a ďalší. Za nového predsedu Federálneho zhromaždenia bol zvolený Stanislav Kukrál (bezpartajný), za predsedu Snemovne národov Anton Blažej (KSS), za predsedu Snemovne ľudu Josef Bartončík (ČSL), za prvého podpredsedu FZ Jozef Stank (KSS), za podpredsedov ďalej Bohuslav Kučera (ČSS), Jozef Šimúth (SSO-DS) a Ján Pampúch (SSI). Predseda Snemovne národov Anton Blažej predložil návrh, aby prezidenta nevolilo zhromaždenie, ale bol zvolený formou všeludového hlasovania na základe výberu viacerých kandidátov. Nešlo však o poslaneckú iniciatívu a podnet nenašiel podporu.

- Predsedníctvo ÚV Národného frontu SSR predložilo návrh kandidatúry Alexandra Dubčeka na funkciu prezidenta ČSSR, ktorý podporili Demokratická strana, Strana slobody, Akčný výbor KSS a spoločenské organizácie na Slovensku.
- V Českej socialistickej republike vymenovali novú vládu na čele s Františkom Pitrom.
- *Slovenské národné divadlo* v Bratislave ukončilo skoro mesiac trvajúci štrajk.
- Predsedníctvo ÚV *Slovenského zväzu novinárov* rehabilitovalo všetkých postihnutých novinárov, vylúčených po roku 1968 z politických dôvodov (Juraja Vereša, Juraja Alnera, Jána Čomaja, Martina Hrica a ďalších).
- Na 12. plenárnej schôdzi SOR rezignovali jej predsedníctvo a sekretariát. Bol ustanovený Akčný výbor ROH na Slovensku a jeho vedením bol poverený Cyril Strelecký.

13. decembra 1989

- Do rúk predsedu FZ ČSSR Stanislava Kukrála zložil sľub na funkciu podpredsedu federálnej vlády predseda slovenskej vlády Milan Čič.
- Pokračovala 17. spoločná schôdza snemovní Federálneho zhromaždenia ČSSR, ktorá sa väčšinou zaoberala hospodárskou a bankovou sférou, no k značným rozporom došlo ohľadom spôsobu voľby prezidenta ČSSR. Podľa výskumu Ústavu pre verejnú mienku sa za všeludovú voľbu prezidenta vyslovilo vyše 80 % respondentov. Federálne zhromaždenie ČSSR schválilo zákon č. 156/1989 Zb. o odvodoch do štátneho rozpočtu, zákon č. 157/1989 Zb. o dôchodkovej dani, zákon č. 158/1989 Zb. o bankách a sporiteľniach, zákon č. 159/1989 Zb., ktorým sa menil a dopĺňal trestný zákon, zákon o prečinoch a trestný poriadok.
- Predstavitel' KC OF Petr Pithart sa vo vyhlásení vyjadril o neprijateľnej priamej voľby prezidenta a priklonil sa za voľbu zrekonštruovaným federálnym zhromaždením. Reagoval tak na pomerne vyhranené názory na voľbu prezidenta, napríklad na pôde Federálneho zhromaždenia.
- Gustáv Husák požiadal listom generálneho tajomníka ÚV KSČ Karla Urbánka o uvoľnenie z funkcie člena ÚV KSČ.
- Predstavitel' KV VPN Ján Budaj odmietol výzvy niektorých exilových kruhov, ktoré sa vyjadrili za osamostatnenie Slovenska.
- Formuje sa nový politický subjekt – Kresťanskodemokratické hnutie, na čele s Jánom Čarnogurským.

14. decembra 1989

- Koordinačný výbor VPN sa vyjadrilo k voľbe prezidenta ČSSR s tým, že podporuje Václava Havla, ktorý sa v rozhlasovej besede vyslovil, že funkciu prezidenta je ochotný vykonávať len dočasne.
- Občianske hnutie učiteľov a pracovníkov vysokých škôl na Slovensku sa zjednotilo na novej platforme s názvom *Akademické fórum Slovenska*. Prijalo programové vyhlásenie, v ktorom sa hlásilo k cieľom hnutia VPN a OF a vysokoškolských študentov.
- Podľa prvého podpredsedu vlády ČSSR Jána Čarnogurského sa dostala Štátna bezpečnosť pod kontrolu. No situácia sa naďalej javila ako neprehľadná, čo naznačili protesty študentov v Bratislave pred Najvyšším súdom proti účelovej likvidácii archívnych dokumentov ministerstva vnútra.

15. decembra 1989

- Novovymenovaná slovenská vláda vydala vyhlásenie k udalostiam 17. novembra v Prahe, v ktorom sa dištancovala od spoločného vyhlásenia bývalých vlád ČSSR, SSR a ČSR z 20. novembra a odsúdila brutálny zásah poriadkových jednotiek proti pokojnej demonstrácii študentov.

Predseda federálnej vlády Marián Čalfa inicioval tajnú schôdzku s Václavom Havlom, na ktorej došlo k dohode, že on bude kandidovať za prezidenta a za predsedu federálneho zhromaždenia Alexander Dubček. Skoordinovali si kroky, vrátane kooptácie A. Dubčeka do zhromaždenia s tým, ako tento cieľ dosiahnuť do konca roku 1989. Čalfa navrhol Havlovi podporu pri presvedčovaní komunistických poslancov vo federálnom zhromaždení.

V. Havel odmietol z viacerých dôvodov referendum, aby sa okrem iného utvorili podmienky pre usporiadanie slobodných volieb. Vzrastala obava u oboch demokratických hnutí – OF a VPN, že priama voľba prezidenta pre kandidatúry Čecha a Slováka by mohla sklznúť do nacionalistickej roviny. No následné kooptácie poslancov nemali úplný demokratický ráz a zloženie Federálneho zhromaždenia ČSSR tak stále nezodpovedalo demokratickému pohybu v Československu, ktoré tak nevyjadrovalo ani predstavy slovenského a českého národa.

- Tlačovým orgánom VPN sa stala *Verejnost*, jej šéfredaktorom Eugen Gindl.
- Vláda Československej socialistickej republiky vydala nariadenie č. 177/1989 Zb., ktorým sa zvyšovala sadzba odvodu zo zisku a sadzba dôchodkovej dane.
- V rumunskom Temešvári (Timisoare) sa pokúsila tajná polícia Securitate zatknúť a deportovať maďarského kalvínskeho kňaza László Tökésa, ktorý vyjadroval záujmy maďarskej národnostnej menšiny v Sedmohradsku. Keď sa obyvateľstvo postavilo na jeho obranu, zasiahli proti nemu armáda a bezpečnosť. O deň neskôr v Arade už desaťtisíce demonštrantov žiadali odstúpenie rumunského komunistického vodcu Nicolae Ceaușescu. Pri krvavom zásahu armády a Securitate za použitia tankov a vrtníkov umrelo údajne asi 5-tisíc demonštrantov. Prišlo k rumunskému krvavému „*Námestiu nebeského pokoja*“.
- Vláda NDR rozhodla o ukončení činnosti Bojových oddielov robotníckej triedy, ktoré boli obdobou Ludových milícií.

16. decembra 1989

- Predstavitel' OF Václav Havel v príhovore k občanom v Československej televízii ako kandidát na funkciu prezidenta vyzdvihol zástož študentov a kultúrnej obce v novembrových dňoch. Vyslovil sa, že by chcel byť prezidentom do júnových parlamentných volieb. Úzka spolupráca OF a VPN je podľa neho zárukou životaschopnosti autentickej federácie, zárukou svojbytnosti našich národov i všetkých národnostných menšín a etnických skupín. Zároveň vyhlásil, že vedľa neho vo vysokej štátnej funkcii by mal byť Alexander Dubček, ktorý však pre taliansky denník *La Repubblica* potvrdil, že bude naďalej kandidovať na post prezidenta republiky.
- Predsedníctva ÚV NF SSR a SNR znovu vyjadrili svoju podporu kandidatúre A. Dubčeka na post prezidenta republiky.

- Slovenská tlač uverejnila protest reformných komunistov Hvezdoňa Kočtúcha, Ivana Laluhu a Augustína M. Húsku proti odsúvaniu kandidatúry Alexandra Dubčeka na post prezidenta ČSSR zo strany VPN a študentov.
- Prvý podpredseda vlády ČSSR Ján Čarnogurský rokoval v Bratislave s predsedom SNR Rudolfom Schusterom a slovenským premiérom Milanom Čičom o situácii okolo voľby prezidenta.
- V Bratislave sa zišlo 155 zástupcov vysokých škôl na mimoriadnej celoslovenskej vysokoškolskej konferencii SZM. Založili *Slovenský vysokoškolský spolok* (SVS) a schválili jeho stanovy ako dobrovoľnej spoločenskej organizácie, nezávislej od politických strán. Zástupcovia fakultných štrajkových výborov vysokých škôl sa dohodli na utvorení *Slovenskej vysokoškolskej únie*.
- Predstavitel KV VPN Ján Budaj v denníku *Smena* vyhlásil, že VPN nezodpovedala za poriadok v krajine, ale sa snažila o sprostredkovanie hlasov zdola. Podľa neho bol značný rozdiel medzi situáciou v Bratislave a ostatnými oblasťami Slovenska.
- V Gabčíkove demonštrovalo niekoľko sto občanov proti dostavbe vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros.
- Podnikateľ Tomáš Baťa sa stretol v Bratislave s predsedom slovenskej vlády Milanom Čičom a usporiadal v hoteli *Forum* tlačovú besedu o svojich zámeroch pôsobenia na Slovensku.

17. decembra 1989

- Ministri zahraničných vecí Československa a Rakúska Jirí Dienstbier a Alois Mock na hraničnom priechode medzi Hatěmi a Kleinhaugsdorffom symbolicky prestrihli hraničné drôty medzi obidvoma krajinami.
- Predstavitelia miestnych organizácií Maďarskej nezávislej iniciatívy na Slovensku sa stretli v Dunajskej Strede, aby posúdili postavenie občanov maďarskej národnosti na Slovensku.
- Predstavitel VPN Ján Budaj vo svojom televíznom vystúpení v *Aktualitách* poprel, že VPN zabránila kandidatúre Alexandra Dubčeka do funkcie prezidenta republiky, ako to uverejnil denník *Pravda*.
- Východonemecká SED (Jednotná socialistická strana Nemecka) sa na zjazde v Berlíne premenovala na SED – Strana demokratického socializmu (SED – PDS).

17. – 18. decembra 1989

V Bratislavskom *Parku kultúry a oddychu* sa uskutočnil mimoriadny zjazd KSS. Zúčastnili sa ho aj zástupcovia bývalých členov KSS, ktorých zo strany vylúčili pri čistkách v rokoch 1969 – 1970. Zjazd zvolil nový 93-členný ÚV KSS a Výkonný výbor ÚV KSS v zložení: Milan Ftáčnik, Vladimír Jakubáč, Pavol Kanis, Ján Kasper, Ladislav Krajňák, Jozef Olej, Dušan Podhorský, Vladimír Raučina, Božena RuttKayová, Ján Široký a Peter Weis. Predsedom Výkonného výboru sa stal Ján Široký. Členstvo v strane pozastavili Ignácovi Janákoví, Viliamovi Šalgovičovi, Gejzovi Šlapkovi, Elene Litvajovej, Ivanovi Goňkovi a ďalším. Zjazd schválil nasledujúce dokumenty: *Akčný program KSS*, *Akčný postup KSS do riadneho zjazdu KSS* a *Stanovisko mimoriadneho zjazdu k rehabilitácii bývalých členov KSS*.

- Slovenská tlač uverejnila protest reformných komunistov Hvezdoňa Kočtúcha, Ivana Lалуha a Augustína M. Húsku proti odsúvaniu kandidatúry Alexandra Dubčeka na post prezidenta ČSSR zo strany VPN a študentov.
- Prvý podpredseda vlády ČSSR Ján Čarnogurský rokoval v Bratislave s predsedom SNR Rudolfom Schusterom a slovenským premiérom Milanom Čičom o situácii okolo voľby prezidenta.
- V Bratislave sa zišlo 155 zástupcov vysokých škôl na mimoriadnej celoslovenskej vysokoškolskej konferencii SZM. Založili *Slovenský vysokoškolský spolok* (SVS) a schválili jeho stanovy ako dobrovoľnej spoločenskej organizácie, nezávislej od politických strán. Zástupcovia fakultných štrajkových výborov vysokých škôl sa dohodli na utvorení *Slovenskej vysokoškolskej únie*.
- Predstavitel KV VPN Ján Budaj v denníku *Smena* vyhlásil, že VPN nezodpovedala za poriadok v krajine, ale sa snažila o sprostredkovanie hlasov zdola. Podľa neho bol značný rozdiel medzi situáciou v Bratislave a ostatnými oblasťami Slovenska.
- V Gabčíkove demonštrovalo niekoľko sto občanov proti dostavbe vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros.
- Podnikateľ Tomáš Baťa sa stretol v Bratislave s predsedom slovenskej vlády Milanom Čičom a usporiadal v hoteli *Forum* tlačovú besedu o svojich zámeroch pôsobenia na Slovensku.

17. decembra 1989

- Ministri zahraničných vecí Československa a Rakúska Jirí Dienstbier a Alois Mock na hraničnom priechode medzi Hatěmi a Kleinhaugsdorfom symbolicky prestrihli hraničné drôty medzi obidvoma krajinami.
- Predstavitelia miestnych organizácií Maďarskej nezávislej iniciatívy na Slovensku sa stretli v Dunajskej Strede, aby posúdili postavenie občanov maďarskej národnosti na Slovensku.
- Predstavitel VPN Ján Budaj vo svojom televíznom vystúpení v *Aktualitách* poprel, že VPN zabránila kandidatúre Alexandra Dubčeka do funkcie prezidenta republiky, ako to uverejnil denník *Pravda*.
- Východonemecká SED (Jednotná socialistická strana Nemecka) sa na zjazde v Berlíne premenovala na SED – Strana demokratického socializmu (SED – PDS).

17. – 18. decembra 1989

V Bratislavskom *Parku kultúry a oddychu* sa uskutočnil mimoriadny zjazd KSS. Zúčastnili sa ho aj zástupcovia bývalých členov KSS, ktorých zo strany vylúčili pri čistkách v rokoch 1969 – 1970. Zjazd zvolil nový 93-členný ÚV KSS a Výkonný výbor ÚV KSS v zložení: Milan Ftáčnik, Vladimír Jakubáč, Pavol Kanis, Ján Kasper, Ladislav Krajňák, Jozef Olej, Dušan Podhorský, Vladimír Raučina, Božena Ruttkayová, Ján Široký a Peter Weis. Predsedom Výkonného výboru sa stal Ján Široký. Členstvo v strane pozastavili Ignácovi Janákovi, Viliamovi Šalgovičovi, Gejzovi Šlapkovi, Elene Litvajovej, Ivanovi Goňkovi a ďalším. Zjazd schválil nasledujúce dokumenty: *Akčný program KSS*, *Akčný postup KSS do riadneho zjazdu KSS* a *Stanovisko mimoriadneho zjazdu k rehabilitácii bývalých členov KSS*.

18. decembra 1989

• Koordinačný výbor VPN sa vo svojom vyhlásení vyjadril k voľbe prezidenta republiky. Zdôraznilo, že v tejto dobe „*máme naraz dvoch kandidátov na post prezidenta, oboch s dôverou občanstva*“, no podľa centra sa môže stať, že pre niektoré kruhy by to mohol byť spôsob, ako vraziť „*klin do jednoty demokratických síl*“. Preto KV VPN zastavuje kampaň za akéhokoľvek kandidáta vo volebnej kampani.

Predstavitel' KV VPN Ján Langoš informoval na zasadnutí rady KC OF v Prahe o situácii na Slovensku a uviedol, že skoro všetky politické a štátne štruktúry podporovali Alexandra Dubčeka na post prezidenta republiky. Aj z neskoršej diskusie s členmi predsedníctva FZ ČSSR vyplynula potreba účasti tých slovenských politických subjektov pri „*okružlom stole*“, ktoré ho podporovali. Václav Havel sa vyjadril, že neúčast' Dubčeka vo vysokej politike by slovenský národ zrejme pobúrila. Uviedol, že za určitých okolností by A. Dubček bol ochotný vzdať sa kandidatúry a spýtal sa predstaviteľov Federálneho zhromaždenia ČSSR, či by bola možná jeho kandidatúra na post jeho predsedu.

• Vláda SSR schválila návrh svojho programového vyhlásenia, s ktorým mala predstúpiť pred SNR. Zároveň chcela požiadať SNR, aby sa namiesto prerokovania návrhu štátneho rozpočtu na rok 1990 pristúpilo k rozpočtovému provizóriu do 31. marca 1990.

• Slovenský premiér Milan Čič sa zhodol s ministrom zahraničných vecí ČSSR Jiřím Dienstbierom na zahraničnopolitickej orientácii ČSSR, ktorá by rešpektovala jeho začlenenie do európskych integračných štruktúr, ako aj na širšej účasti Slovenska v zahraničných službách a na zriadení konzulárnych úradov USA a Kanady v Bratislave.

• Novým predsedom Českej národnej rady sa stal Jaroslav Šafařík.

• Maďarské Národné zhromaždenie vyzvalo po protivládnej demonstrácii v rumunskom Temešvári rumunskú vládu, aby rešpektovala záväzky, ktoré obsahovali medzinárodné zmluvy a rešpektovala demokratizačné požiadavky kňaza László Tökésa. Avšak toho o dva dni zatkli a demonstrácie v Temešvári rumunská polícia krvavo potlačila.

19. decembra 1989

• FZ ČSSR vyslovilo dôveru federálnej vláde Mariána Čalfu, ktorá predstúpila pred parlament s programovým vyhlásením a prijalo zmeny v ústave, vzťahujúce sa na voľbu prezidenta ČSSR. Čalfa vyjadril presvedčenie, že vo vtedajšej dobe bude najpriateľnejšou alternatívou voľba Václava Havla na post prezidenta. Tá by platila do slobodných všeobecných volieb, z ktorých by vzišiel nový parlament. Alexander Dubček sa pritom vyjadril, že s V. Havlom „*nestoja proti sebe, ale vedľa seba*“.

Federálne zhromaždenie schválilo ústavný zákon číslo 161, ktorým sa zrušila voľba prezidenta tajným hlasovaním.

• Predsedníctvo ÚV NF SSR sa oboznámilo s návrhom *Programového vyhlásenia vlády SSR* a vyslovilo mu svoj súhlas a podporu.

• V Bratislave sa konala 19. schôdza SNR. Jej predseda Rudolf Schuster predstavil poslancom vládu „*národného porozumenia*“. Jej predseda Milan Čič predniesol *Programové vyhlásenie vlády SSR*. Okrem iného ocenil v ňom postoje mládeže od 17. novembra, vyslovil sa za ekonomickú reformu a pluralitný politický systém. Podľa neho sa za kľúčovú oblasť ďalšieho vývoja Slovenska považovala oblasť ekonomiky. Vo vyhlásení bola predstavená koncepcia ekonomickej reformy, ktorá by sledovala : ozdravenie financií a meny; urýchlenú demonopolizáciu zahraničnoobchodnej činnosti ako

i demonopolizáciu vo vnútri ekonomiky, v ktorej sa mali vytvárať podmienky na konkurenciu a slobodné podnikanie; otváranie ekonomiky voči okolitému svetu; zrovnoprávnenie rôznych vlastníckych foriem vrátane súkromného podnikania; rozvinutie trhu (vrátane devízového trhu a trhu cenín); plné uplatnenie ekvivalentnej výmeny tovaru služieb tak vo vnútri ekonomiky, ako i na medzinárodnej scéne.

Poslanci SNR schválili programové vyhlásenie. SNR v uznesení konštatovala, že slovenská vláda sa hlási k „*nekompromisnému presadzovaniu skutočných potrieb a záujmov nášho ľudu*“ a k snahe uplatňovať vysokú odbornosť, mravnosť, toleranciu a porozumenie „*s využitím najskúsenejších odborníkov bez ohľadu na ich politickú príslušnosť a svetozor*“. Vláda chcela zároveň „*dôsledne presadzovať oprávnené záujmy a potreby slovenského národa a príslušníkov národnostných menšín*“. Postavila si za cieľ do všeobecných volieb „*zabezpečiť sociálnu, ekonomickú a existenčnú stabilitu na základe uplatňovania princípu zákonnosti a právneho štátu*“.

V pléne vystúpil poslanec Emil Kucharovič (SSI), ktorý kritizoval VPN za nedostačité zastúpenie slovenských politikov vo federálnej vláde.

Slovenská národná rada schválila zákon č. 175/1989 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 41/1972 Zb. o pôsobnosti orgánov Slovenskej socialistickej republiky v oblasti sociálno-ekonomických informácií.

- Česká národná rada zrušila svoje uznesenie z konca októbra 1989 o prijatí návrhu tzv. trojjedinej ústavy ČSSR, ČSR a SSR.

- Predstavitelia OF a VPN na tlačovej besede v *Laterne Magike* odsúdili násilie v Rumunsku.

- Novým predsedom Slovenského ÚV ZČSSP sa stal Juraj Mravík. V novom programovom vyhlásení zväzu sa zmenili jeho úlohy a ciele, keď sa prihlásilo k programovým cieľom VPN a študentského hnutia.

- V nápravno- výchovnom zariadení v Želiezovciach v okrese Levice odmietlo nastúpiť do práce asi 650 z 850 odsúdených. Vyhlásili hladovku a žiadali zlepšenie sociálnych podmienok a zdravotníckeho zabezpečenia. Na druhý deň sa však život dostal do obvyklých kolají.

- V Prahe na *Vysokej škole ekonomickej* mal prednášku profesor Ota Šik, jeden z hlavných tvorcov ekonomickej reformy zo 60. rokov 20. storočia. „*Najväčším problémom je, že Československo prepáslo napojenie sa na modernú technológiu. Z vlastných síl nebude schopné dohnať aspoň stredne vyspelé európske štáty*“, takto vyznela jedna z hlavných téz jeho referátu. Z hľadiska budúcnosti československej ekonomiky za dôležité považoval osamostatnenie podnikov, pričom by v nich podľa neho mohli mať ich zamestnanci účasť na kapitáli.

20. decembra 1989

- V Moskve rokoval federálny premiér Marián Čalfa a minister zahraničných vecí Jiří Dienstbier so svojimi náprotivkami Nikolajom Ryžkovom a Eduardom Ševarnadzem o odchode sovietskych vojsk z ČSSR. Dohodli sa na postupnosti krokov, ako aj na príprave zmluvy o odchode.

- Na zasadnutí slovenskej vlády sa ustanovilo jej predsedníctvo, v ktorom boli Milan Čič, Jozef Markuš, Vladimír Lexa, Vladimír Ondruš, Alexander Varga a Michal Kováč. Vláda sa zaoberala riešením aktuálnych personálnych otázok v štátnej správe a v hospo-

dárskej sfére. Zdôraznila pritom uplatňovanie zásad odbornosti a morálnej bezúhonnosti.

- Alexander Dubček prijal spravodajcov *Československej tlačovej kancelárie* a *Československého rozhlasu*, ktorým poskytol vyhlásenie k svojej kandidatúre na funkciu prezidenta ČSSR, ktoré tlač nasledujúci deň publikovala.
- Václav Havel, kandidát na prezidenta ČSSR, spolu s Milanom Kňažkom, Mariánom Čalfom a ďalšími navštívil dve východoslovenské centrá, Košice a Prešov, kde sa stretol s občanmi na mítingoch. V Bratislave sa stretol aj s A. Dubčekom.
- Predstavitelia VPN oboznámili na brífingu novinárov so svojím stanoviskom k udalostiam v Rumunsku.

20. - 21. decembra 1989

- Mimoriadny zjazd KSČ vyhlásil za neplatné „*Poučenie z krízového vývoja v strane a v spoločnosti po XIII. zjazde KSČ*“ z decembra 1970, o ktoré vedenie KSČ opierala svoju normalizačnú politiku a politickú moc nad slovenskou a českou spoločnosťou a po 20 rokoch rehabilitoval svojich postihnutých členov z obdobia normalizácie. Delegáti zjazdu vydali *Vyhlásenie k občanom ČSSR*. Zrušili sa jednotky Ludových milícií, ktoré zohrali v potlačení demonštrácií v rokoch 1969, 1988 a 1989 neblahú úlohu. Za nového predsedu strany zvolili Ladislava Adamca a prvým tajomníkom sa stal Vasil Mohorita. Z KSČ vylúčili Vasila Biľaka, pozastavené členstvo mali Gustáv Husák, Peter Colotka, Bohuslav Chňoupek, Mikuláš Beňo, Miroslav Hruškovič, Ludovít Pezlár, Ladislav Luhový, Viliam Šalgovič, Jozef Lenárt, Ignác Janák a ďalší. Na zjazde zvolili nový ústredný výbor.
- Pápež Ján Pavol II. menoval Jána Hirku za sídelného biskupa prešovskej gréckokatolíckej diecézy s pôsobnosťou pre celé územie Československa. Biskupskú vysviacku prijal v Prešove 17. februára 1990 z rúk kardinála Jozefa Tomku.
- *Štúrova spoločnosť* prijala *Programové vyhlásenie*, v ktorom zdôraznila, že si „*v duchu európskych kultúrnych tradícií kladie za úlohu v slovenskom národe rozvíjať najpokrokovejšie hodnoty národného povedomia*“. Spoločnosť chcela podporovať kultúrnu a národnosvetovú činnosť zahraničných Slovákov, zasadzovala sa za prinavrátanie slovenských národných symbolov, žiadala objektívny a neskreslený výklad slovenských dejín, rehabilitáciu Milana R. Štefánika, postihnutých vedcov a publicistov a pod.
- Vláda ČSSR prijala vyhlásenie, v ktorom odsúdila násilie v Rumunsku. Ďalej zriadila svoju *Hospodársku radu* a zaoberala sa hospodárskymi, sociálnymi a integračnými otázkami (členstvo ČSSR v *Medzinárodnom menovom fonde* a v *Medzinárodnej banke pre obnovu a rozvoj*).
- Predseda federálnej vlády Marián Čalfa a jej podpredsedovia Ján Čarnogurský a Valtr Komárek zastavili činnosť Správy vyšetrovania ŠtB a dohodli sa na rozpustení jej útvarov do úrovne krajov. Dôvodom pre takéto rozhodnutie bola skutočnosť, že funkcia ministra vnútra ostala doposiaľ neobsadená a ministerstvo vnútra spoločne riadili jeho vysokí funkcionári.

22. decembra 1989

- Vo *Valdštejskom paláci* v Prahe sa dohodli OF, VPN, KSČ, NF, ČSL, DS, SSI a zástupcovia študentov na kandidatúre Václava Havla za prezidenta a Alexandra Dubčeka za

predsedu federálneho parlamentu. Voľba prezidenta sa mala uskutočniť na jeho pôde 29. decembra 1989.

Na stretnutí KC OF a KV VPN, ktoré predchádzalo rozhovorom v paláci, Václav Havel predložil harmonogram prípravy voľby prezidenta. Do 27. decembra mali inštitúcie, ktoré podporovali kandidatúru Alexandra Dubčeka, túto kandidatúru odvolať, 28. decembra by sa vo federálnom zhromaždení prijal zákon o kooptácii nových poslancov a o zmene slubu prezidenta. Predpokladalo sa, že na nadväzujúcej schôdzi parlamentu by mal byť zvolený za predsedu A. Dubček, za podpredsedov Stanislav Kukrál, Jozef Stank a okrem Antona Blažeja, ktorého mal nahradiť Zdeněk Jičínský, by ďalší podpredsedovia zostali vo funkciách.

Z KV VPN boli prítomní Ján Budaj, Ján Langoš, Milan Kňažko, László Szigeti a Martin Bútora, ktorý oboznámil prítomných členov KC OF s atmosférou na Slovensku ohľadom kandidatúry A. Dubčeka, ktorá naznačovala, že časť slovenskej spoločnosti dost rozčaroval scenár voľby prezidenta.

- Predsedníctvo SNR prerokovalo návrhy na vydanie ústavného zákona o sľube prezidenta ČSSR a ústavného zákona o voľbe nových poslancov zákonodarných zborov. Súhlasilo s vydaním oboch zákonov a dohodlo sa, že vybrať poslancov budú politické strany, spoločenské organizácie a občianske iniciatívy.
- V Bratislave sa stretli s členmi slovenskej vlády funkcionári krajských a okresných národných výborov a primátori Bratislavy a Košíc. Cieľom porady bolo zjednotenie ich vzájomného postupu pri riešení spoločenských problémov a úloh do uskutočnenia slobodných volieb.
- V rumunskej Bukurešti tisíce vysokoškolákov a robotníkov vyhlásili generálny štrajk. Potom, čo bezpečnostné jednotky uzavreli priestory okolo budov televízie a prezidentského paláca, spustili príslušníci polície Securitate strelbu z gulometov. Časť vojakov a príslušníkov sa však pridala na stranu demonštrantov, pričom utrpeli straty na životoch. Demonštranti pred prezidentským palácom žiadali odchod Nicolae Ceaușescua z postu prezidenta, spolu s manželkou ho zachránil len vrtuľník. Pod vedením bývalého ministra zahraničných vecí Rumunska Cornelia Manesca prevzal moc v Rumunsku Front národnej spásy, ktorého Rada zrušila komunistický monopol moci.

23. decembra 1989

- Vláda ČSSR rokovala udalostiach v Rumunsku, kde došlo k ďalšiemu krviprelievaniu v jeho hlavnom meste Bukurešti. Proti polícii Securitate, stále vernej diktátorovi, sa postavilo obyvateľstvo a značná časť armády. Masakry sa udiali aj v ďalších mestách. Svet reagoval na udalosti pobúrením a podporou. V Bratislave sa na *Námestí SNP* konal míting *Za slobodné Rumunsko*, ktorého účastníci reagovali na udalosti v tejto krajine. Začali zbierky potravín, šatstva a liekov pre obyvateľov Rumunska.
- Slovenský premiér a predstavitelia ďalších štátnych rezortných orgánov sa stretli so zástupcami odsúdených v Leopoldove.
- V Prahe bol do vyšetrovacej väzby vzatý bývalý vedúci tajomník MV KSČ v Prahe Miroslav Štěpán pre podozrenie z trestného činu zneužitia právomoci verejného činiteľa, čo sa vzťahovalo najmä na udalosti zo 17. novembra.

24. decembra 1989

- Predseda vlády SSR Milan Čič navštívil *Koordinačný výbor slovenských vysokých škôl*, aby si vymenili názory na vnútropolitický vývoj.
- Prvý podpredseda vlády ČSSR Ján Čarnogurský a slovenský premiér rokovali zo zástupcami KV VPN o situácii v nápravnovýchovných ústavoch, keď časť väzňov začala protestnú hladovku.

25. decembra 1989

- V Rumunsku bol na trest smrti zastrelením odsúdený pred zvláštnym vojenským tribunálom komunistický diktátor Nicolae Ceaușescu (aj jeho manželka Elena), ktorého zvrhlo ľudové povstanie 22. decembra. V žalobe sa uviedli zločiny genocídy voči rumunskému ľudu, ktorá si údajne vyžiadala viac ako 60-tisíc mŕtvych. Takto krvavo zanikol posledný komunistický režim v satelitných krajinách Varšavskej zmluvy.
- V niektorých nápravnovýchovných zariadeniach v českej i slovenskej časti republiky (na Slovensku najmä v Leopoldove) začali nepokoje a protestné vystúpenia väzňov. Časť odsúdených sa domáhala urýchleného zrušenia § 41 trestného zákona o obzvlášť nebezpečnej recidíve a neodôvodnene očakávala, že sa v rámci amnestie dostanú všetci na slobodu. Nepokoje sa podarilo utlmiť, no v marci 1990 prerástli práve v Leopoldove do otvorenej vzbury.

27. decembra 1989

- Alexander Dubček sa stal nositeľom *Ceny Andreja Sacharova*, nedávno zosnulého významného sovietskeho fyzika a bojovníka za presadzovanie ľudských práv. Práve Sacharov odmietal porušovanie ľudských práv v krajinách sovietskeho bloku a odsúdil okupáciu Československa v auguste 1968, no výhrady mal aj k sovietskej prestavbe Michaila S. Gorbačova. Roku 1975 sa stal držiteľom *Nobelovej ceny za mier*. A. Dubčekovi udelil cenu Európsky parlament.
- Koordinačný výbor VPN prijalo *Stanovy Verejnosti proti násiliu*.
- KC OF a KV VPN vyjadrili vo svojom stanovisku súhlas so vznikom samostatných republikových organizácií vysokoškolákov v českých krajinách a na Slovensku.
- KC OF sa obrátilo na exulantov z ČSSR, aby sa radou a pomocou podieľali na utvorení demokratického zriadenia vo svojej vlasti.
- Vláda ČSSR sa začala zaoberať možnosťami konvertibility československej meny, čím chcela reagovať na vysoký nárast rakúskych a nemeckých turistov, ktorí nakupovali v československom pohraničí základné potraviny.

28. decembra 1989

- Federálne zhromaždenie ČSSR prijalo ústavný zákon č. 183/1989 Zb. o voľbe nových poslancov zákonodarných zborov. Zákon stanovil, že ak sa uprázdnilo poslanecké miesto vo FZ, doplnňovacie voľby sa nekonali a FZ samo doplnilo počet svojich členov vlastnou voľbou. Návrhy na nových poslancov predkladali politické strany po vzájomnej dohode s OF (v ČSR) a VPN (v SSR). Ústavný zákon zmenil text sľubu prezidenta. V ten deň bolo na uvoľnené mandáty kooptovaných 23 nových poslancov, vrátane A. Dubčeka.

Predsedom FZ ČSSR sa stal namiesto Stanislava Kukrála Alexander Dubček, ktorého okrem VPN, OF a časti študentov, navrhovali ostatné politické sily, Predsedníctvo SNR a v značnej miere občania na Slovensku na post prezidenta. Spory o prezidenta medzi slovenskou a českou politickou reprezentáciou a verejnou mienkou avizovali prvé rozpory v slovensko-českých vzťahoch. A. Dubček vo svojom televíznom prejave okrem iného pripomenul, že: *„Obroda našej spoločnosti prebieha v čase hlbokoj politickej krízy, hospodárskej stagnácie, ale za priaznivých vonkajších podmienok. Som presvedčený, že za týchto okolností má náš ľud dostatok síl, kultúrnosti i vyspelosti na prekonanie tohto stavu. Navyše, spájajú sa tu minulé reformné sily s dnešným hnutím do spoločného úsilia nájsť novú cestu demokratického vývoja Československa. Československo musí znova zaujať dôstojné miesto v srdci Európy. To sa však dá dosiahnuť iba v prirodzenej a dejinami potvrdenej jednote českého a slovenského národa a národností žijúcich v našej drahej vlasti. Tu je i koreň toho, že Václav Havel i ja stojíme vedľa seba v záujme dovŕšenia víťazného obrodenia našej spoločnosti“*.

Predsedom Snemovne národov FZ ČSSR sa stal namiesto Antona Blažejca Jozef Stank (KSS).

- Ministerstvo vnútra a životného prostredia SSR vydalo „rozhodnutie o povolení vytvorenia zvláštneho združenia s názvom Verejnosť proti násiliu.“

29. decembra 1989

- Vo Vladislavskom sále Pražského hradu sa konala slávnostná schôdza Federálneho zhromaždenia ČSSR, na ktorej sa mal zvoliť nový prezident. Návrh na voľbu Václava Havla predniesol federálny premiér Marián Čalfa. Napriek tomu, že v zhromaždení bola ešte väčšina komunistických poslancov, títo jednomyselne zvolili V. Havla za prezidenta ČSSR. K zhromaždeným občanom na nádvorí Pražského hradu sľúbil, že: *„nesklamem vašu dôveru a dovediem túto krajinu k slobodným voľbám. Musí sa to stať slušným a pokojným spôsobom, aby nebola pošpinená čistá tvár našej revolúcie. Je to úloha pre nás všetkých.“* Voľbou prezidenta a predsedu federálneho zhromaždenia sa ukončila prvá etapa pokojného prechodu politickej moci do rúk demokratických síl v Československu.

- Predstaviteľ Celoštátneho koordináčneho štrajkového výboru študentov vyhlásil, že zvolenie Václava Havla a Alexandra Dubčeka do vysokých funkcií *„je vyvrcholením obrodného procesu, ktorý sme v novembri začali.“* Zároveň sa končili študentské štrajky a vysoké školy prechádzali na štrajkovú pohotovosť.

- Za poradcu prezidenta V. Havla vymenovali Milana Kňažka.

30. decembra 1989

- Na zasadnutí KC OF v Prahe upozornil Josef Vavroušek na nedoriešenie problému občianskych fór na Slovensku a to v súvislosti s podaním návrhov uskutočnenia volieb, resp. utvorením politických subjektov pred, alebo po voľbách.

- Ministrom vnútra ČSSR sa stal Richard Sacher (ČSL).

Rok 1989

Vo vnútri KSS sa stále výraznejšie aktivizoval prúd, ktorý bol za prestavbu, za spoločenský dialóg a za demokratické posuny v spoločnosti. Pri orientácii na sociálnodemokra-

tický typ strany treba spomenúť najmä Petra Weissa a Pavla Kanisa, no pri samotnej transformácii KSS aj Ladislava Balleka, Vladimíra Mináča, Viliama Plevzu a iných.

Transformácia komunistickej strany, myšlienkové prúdy v jej vnútri, podnety, ktoré z neho vychádzali napríklad v publicistike, sa stali jedným z dôležitých faktorov politického vývinu Slovenska. Mnohí členovia komunistickej strany, nielen na úrovni riadenia podnikov, ale aj z vedeckej a kultúrnej obce, mali kontakty s opozičnými skupinami, napríklad s aktivitami filozofa Borisa Zalu. Vypracoval politický program „*Základy politickej reformy a humanizácie spoločnosti*“ v spolupráci s Miroslavom Čížom, Vladislavom Dzúrikom, Jozefom Kučerákom, Vladimírom Ondrušom, Františkom Mikloškom a Lászlom Nagyom. Text konzultoval s viacerými smermi opozície, ktoré sa podľa B. Zalu mali spojiť na základe širokého konsenzu s cieľom dosiahnuť prechod spoločnosti na Slovensku do demokratických pomerov (odstránenie monopolu KSČ, slobodné voľby, obnova demokracie). Táto línia, podobne ako u reformných komunistov postihnutých normalizáciou, bola charakteristická postupnými a umiernenými krokmi na premenu spoločnosti.

Od druhej polovice 80. rokov sa začalo výraznejšie formovať a aktivizovať opozičné socialistické zoskupenie (Ivan Laluha, Alexander Dubček, Hvezdoň Kočtúch, Ján Uher a iní), ktorí inklinovali k chápaniu socializmu v zmysle demokratického socializmu. Pozostávalo z reformných komunistov, postihnutých normalizáciou (čistkami v KSČ). Reformní komunisti sa postupne sformovali v 80. rokoch, najmä po nástupe Michaila Gorbačova do vedenia ZSSR. Zoskupenie fakticky vzniklo až na konci roka 1989 ako „*Klub slovenská obroda 68 – 89*“ a oficiálne bolo zaregistrované v januári 1990. Niektorí vylúčení komunisti (Oto Outrata, Viliam Ciklamini) mali kontakty s českou *Obrodou* a patrili k spoluzakladateľom Klubu.

V *Obrode* boli bývalí predstavitelia štátu a KSČ z roku 1968, ľudia politicky a existenčne postihnutí normalizáciou. Tým, že boli postihnutí (vyčleňovali sa napríklad v zamestnaní a neodvolávali svoje názory), stali sa pre okolie symbolom úsilia o nápravu. Jadro ich činnosti tvorila kritika normalizácie. Obhajovali a požadovali prehodnotenie reformného procesu v roku 1968, spolupracovali s *Chartou 77* a ďalšími opozičnými skupinami, spojenie s A. Dubčekom a ďalšími slovenskými reformistami uskutočňovali Václav Slavík, Oldřich Jaroš a Milan Hübl. V rámci zoskupenia okolo A. Dubčeka vystupovali ďalej Ján Uher, Teodor Baník, Ladislav Ťažký, Anton Ťažký, čiastočne Viktor Pavlenda, Michal Kováč, Róbert Harenčár, Július Strinka a Mária Sedláková. V trenčianskej skupine Vladimír Krajčí, Karol Podoba a Vladimír Mečiar, v košickej, napojenej na pražských disidentov, Slavomír Stračár a Ivan Germanič, v Poprade Ivan Mudronček a iní.

Postihnutí reformisti od prelomu rokov 1987 – 1988 až do jesene 1989 vydávali samizdatový časopis „*Myšlienka a čin*“, s podtitulom *Rosa* (hlavným iniciátorom bol Hvezdoň Kočtúch, ďalej A. Dubček, Ivan Laluha, Ivan Tirpák).

December 1989

Podľa tvorby národného dôchodku bola na Slovensku nasledujúca štruktúra ekonomiky: priemysel – 57,3 %, stavebníctvo – 11,6 %, poľnohospodárstvo – 9,5 %, obchod a verejné stravovanie – 7,9 %, nákladná doprava – 4,5 %.

Vytvorený národný dôchodok na 1 obyvateľa na Slovensku dosahoval 86,59 % úroveň dosiahnutej v českých krajinách.

Pre celkový prednovembrový ekonomický systém a odvetvovú štruktúru zamestnanosti konca 80. rokov 20. storočia v Československu bol typický relatívne vysoký podiel zamestnancov s „modrými goliermi“ a relatívne nižší podiel pracovníkov s „bielymi goliermi“. V kontexte rýchleho technologického pokroku to bolo dôkazom zaostávania socialistického ekonomického systému v porovnaní s vyspelejšími ekonomikami západných štátov.

Roku 1989 sa na Slovensku dokončilo 33 437 bytov v novostavbách, čo tvorilo 33,78 % z celoštátneho počtu.

V Bratislave – v Ústave aplikovanej kybernetiky SAV sa uviedlo do prevádzky prvé prepojenie vtedajšieho Československa so sieťou elektronickej pošty UUPC. K sieti sa postupne pripájali aj ďalšie pracoviská výskumného a akademického charakteru. Sieť pracovala s rýchlosťou 2,4 kbit/s.

Počet obyvateľov na Slovensku dosiahol v roku 1989 5 276 186, z toho 4 585 418 bolo slovenskej národnosti, 577 614 maďarskej, 64 273 českej, moravskej a sliezskej, 38 797 rusínskej a ukrajinskej, 2 641 nemeckej, 2 562 poľskej, 2 536 ruskej a 13 724 inej národnosti.

V roku 1989 tvorili obyvatelia Slovenska 33,7 % z celkového počtu obyvateľov Československa. V porovnaní s rokom 1948 došlo k nárastu podielu obyvateľov Slovenska v spoločnom štáte. V roku 1948 bol podiel slovenského obyvateľstva v rámci Československa 27,9 %. Tieto čísla svedčia o demografickom vývoji po roku 1948, keď bol vývoj pôrodnosti na Slovensku vyšší ako v českých krajinách. V oboch častiach štátu prebiehal odlišný populačný vývoj, ktorý sa odrazil v odlišnej vekovej štruktúre obyvateľstva. Tá sa zasa prejavila v počte osôb v produktívnom veku a v počte ekonomicky aktívnych osôb.

Od roku 1980 sa zaznamenal pokles pôrodnosti, hoci sa prijímali niektoré opatrenia v prospech rodín. Mali však väčšinou kompenzačný charakter, vyrovnávali infláciu, ale neovplyvnili zvýšenie pôrodnosti. Vývoj pôrodnosti v 80. rokoch determinovala zhoršujúca sa ekonomická situácia, limitujúcim faktorom bol relatívny nedostatok bytov, vysoká zamestnanosť žien a nedostatočné služby pre zamestnané matky. Vysoká zamestnanosť žien bola dôsledkom finančnej situácie domácností, ale súvisela tiež s vyšším vzdelaním žien a širšou ponukou pracovných miest pre ženy. Zamestnanosť žien súvisela s mnohými faktormi, ktoré ovplyvňovali spôsob života rodín a komunit. V roku 1989 pracovalo na Slovensku 1 134-tisíc žien, čo bolo 45,5 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva Slovenska. Vysoká miera feminizácie bola typická najmä pre školstvo, zdravotníctvo, sociálnu starostlivosť, cestovný ruch, peňažníctvo, komunálne služby atď.

Rok 1989 znamenal pre občanov Slovenska konečne aj slobodu pohybu, ktorú reálne okúsili slobodným prekročením a vycestovaním na západ, najmä do Rakúska. Prvé návštevy sprevádzala eufória na oboch stranách hranice. Pre mnohých Slovákov išlo vôbec o prvú návštevu Západu v ich živote. Bola to živá konfrontácia rozdielnych životných úrovní. Obyvateľstvo vedelo napriek cenzúre informácií o zaostávaní socialistickej spoločnosti oproti západným krajinám, ktoré boli na porovnateľnom stupni rozvoja pred

uchopením moci komunistickou stranou v roku 1948 v našej krajine. Návštevy sa spojili s nákupmi v obchodoch so širokým sortimentom tovarov, o čom mnohí dlhé roky iba snívali. Občania si tak mohli zadovážiť tovary, ktoré v domácej obchodnej sieti chýbali. Po desaťročia sa zväčšujúci rozdiel medzi socialistickým systémom a vyspelými západnými krajinami v oblasti ekonomickej a civilizačnej úrovne potvrdzujú analýzy z konca 80. rokov 20. storočia, ale aj živá skúsenosť. Nedostatočné personálne, materiálne, prístrojové, technologické a iné vybavenie dominovalo vo všetkých sférach spoločnosti. Komunistické vedenie a jeho celková koncepcia riadenia krajiny nedokázala adekvátne reagovať na rastúce nároky na rozvoj spoločnosti. Výrazne sa tieto skutočnosti odrazili v oblasti vedy, výskumu a vývoja v súvislosti s informatizáciou a novými technológiami, kde sa koncom 80. rokov vyostrene prejavovalo zaostávanie.

V časti spoločnosti prevládala eufória spojená s napätím z ďalšieho vývoja. Dobová tlač zrkadlila náladu v spoločnosti. Objavovali sa v nej necenzurované články, rubriky, ankety. Žurnalisti využívali slobodu slova. Občania zakúšali novonadobudnuté slobody. Naopak v inej časti spoločnosti, spojenej s komunistickým mocou (členovia KSČ, spolupracovníci ŠtB a občania lojálni komunistickej moci) vládla neistota z budúceho vývoja.

Koncom 80. rokov sa zlepšovalo vybavenie domácností štandardnými výrobkami dlhodobej spotreby. Dopyt po najmodernejšom vybavení domácností sa však nepokryl. Takmer každá domácnosť vlastnila chladničku a televízor. Narastal počet domácností, ktoré mali osobný automobil. Na trhu dostupný počet výrobcov, resp. značiek áut bol však nízky. Kúpa auta bola pre domácnosti vysokou investíciou, na ktorú sa šetrili financie mnohé roky. Vozový park bol zastaraný a opotrebovaný. Nové autá boli nedostatkovým tovarom, čo vytváralo priestor pre korupciu. Na niektoré značky áut sa robili porádovníky. Občania stáli dlhé hodiny, neraz aj celú noc, pred predajňami áut v neistote, či sa im vozidlo ujde.

1999

1. januára 1990

Prezident republiky Václav Havel udelil rozsiahlu amnestiu, ktorá sa na Slovensku vzťahovala na 7 210 osôb z 10 850 odsúdených a trestne stíhaných. Do funkcie generálneho prokurátora ČSSR menoval Pavla Sitára.

2. januára 1990

Prezident ČSSR Václav Havel pri návšteve oboch nemeckých štátov otvoril otázku česko-nemeckých vzťahov z obdobia druhej svetovej vojny. Vyjadril poľutovanie nad divokým odsunom Nemcov v roku 1945. V Československu sa však jeho vyjadrenia nestretli so všeobecným súhlasom, skôr naopak. Aj z toho dôvodu, že niektoré nemecké kruhy žiadali československú vládu, aby sa ospravedlnila za odsun. Tiež preto, že tieto kruhy žiadali návrat majetku vysídlených.

3. januára 1990

Predsedovia slovenských národných orgánov Rudolf Schuster a Milan Čič rokovali so zástupcami KV VPN o uplatnení ústavného zrušenia vedúcej úlohy komunistickej strany.

4. januára 1990

Výbor *Zväzu slovenských spisovateľov* v Bratislave rehabilitoval spisovateľov, literárnych kritikov či básnikov zbavených členstva po roku 1968. Medzi nimi boli Ivan Kadlecík, Ladislav Mňačko, Hana Ponická, Dominik Tatarka, Ivan Laučík, Ivan Štrpka, Milan Hamada, Rudolf Dobiáš, Jozef Cíger Hronský, Ladislav Ťažký, Anton Hykisch, Milan Šimečka, Peter Karvaš, Milan Jurčo, Ladislav Hanus, Anton Habovštiak, Rudolf Lesňák a ďalší.

5. januára 1990

• V memorande Medzinárodného oddelenia ÚV KSSZ *K novej koncepcii vzťahov medzi ZSSR a štátmi strednej a východnej Európy* sa skonštatovalo, že koncom 80. rokov sa kríza neostalinského modelu socializmu v týchto krajinách stala všeobecnou a nahromadené rozpory spôsobili reťazovú reakciu. Nastal koniec stranických štátov, komunistické strany stratili radiacu úlohu a moc sa preniesla na štátne orgány. Administratívny systém riadenia národného hospodárstva sa dostal do slepej uličky. V krajinách sa formoval politický pluralizmus a podľa memoranda v krajinách dôjde k rozsiahlym reformám a uvoľnia sa väzby vo vnútri Varšavskej zmluvy.

Memorandum sa zaoberalo vývojom vzťahov v 80. rokoch a chybami v zahraničnej politike Sovietskeho zväzu, ktorý síce chcel ukončiť konfrontáciu so Západom, no obával sa oslabenia vplyvu v krajinách strednej a východnej Európy. Treba pritom udržať pás spriatelенých štátov na západnej hranici, ktoré budú suverénne a samostatné. Memorandum uviedlo ako jednu z možných variant, že sa rozpadne NATO a Varšavská zmluva v dovedajšej podobe.

• V Prahe rokovali OF, VPN, KSČ a české a slovenské strany Národného frontu o rekonštrukcii najvyšších zákonodarných orgánov. Rekonštruovať sa mali formou kooptácií. Politické subjekty mali samé uvoľniť svojich skompromitovaných zástupcov. KSČ by sa vzdala svojho väčšinového zastúpenia v zboroch. Volebný systém by vyjadril pomerný princíp zastúpenia politických subjektov a voľby sa mali konať v júni 1990.

• Koordinačný výbor VPN sa v liste predsedovi SNR Rudolfovi Schusterovi vyjadril k zrušeniu vedúcej úlohy KSČ s tým, aby prijal konkrétne opatrenia za týmto účelom.

6. januára 1990

Predseda Federálneho zhromaždenia ČSSR Alexander Dubček sa v *Československej televízii* vyjadril k zmenám spoločenského systému. V úvode zdôraznil, že sa zrútil „neživý systém stalinského typu riadenia a ovládania spoločnosti. Politický pluralizmus nastoľuje podmienky pre demokratickú správu a demokratický vývoj vo všetkých sférach našej činnosti. Politické a hospodárske reformy, ak majú byť trvalé a nezvratné, nemôžu sa dotýkať iba ústredných orgánov štátnej správy a štátnej moci a hospodárskych inštitúcií, ale musia byť v prísnej logike zabezpečené aj v územnom členení československého štátu“. Mládež by mala dostať šancu uplatniť sa a hospodárstvo by malo viac rešpektovať životné prostre-

die. Cieľom by sa stalo vytvorenie demokratického systému na základe legislatívnych podmienok tak, aby sa v júni uskutočnili slobodné voľby.

7. januára 1990

Člen rady KC OF Josef Vavroušek podal návrh na zásadnú rekonštrukciu zákonodarných zborov (federálneho zhromaždenia a národných rád) pred voľbami. Návrh prijal Václav Havel i Petr Pithart, ale najprv ho odmietla VPN a postupne ďalšie politické sily.

8. januára 1990

- Československá koruna devalvovala voči západným menám a zároveň sa uskutočnila jej revalvácia v porovnaní s menami krajín východnej Európy.
- V Maďarsku sa drasticky zvýšili ceny.

9. januára 1990

- V Bratislave rokovali zástupcovia KV VPN na čele s Jánom Budajom s delegáciou KC OF pod vedením Petra Pitharta. Dohodli sa na spoločnom postupe pri rekonštrukcii zákonodarných zborov. Snemovňa národov FZ ČSSR nemala byť majorizovaná a bol podaný návrh, aby vznikla nepriamou voľbou z národných rád po 75 poslancoch.
- Na základe zákona o odvolaní poslancov bolo v SNR odvolaných 45 a zvolených 42 poslancov.
- *Štúrova spoločnosť* a *Czemadok* sa vyjadrili za riešenie názorových sporov cestou konštruktívneho dialógu v masmédiách.
- Predseda maďarskej vlády sa vyjadril na vrcholnej schôdzke RVHP o možnosti jej zániku, ak sa netransformuje.

11. januára 1990

- Predsedníctvo Slovenskej národnej rady sa vo svojom vyhlásení k zmenám v politickom systéme a k zrušeniu vedúcej úlohy KSC vyjadrilo, že: „*Slovenská národná rada ako vrcholný orgán štátnej moci v SSR s plnou zodpovednosťou aktívne pôsobí na demokratické zmeny ako výraz politických zmien v našej spoločnosti. Vychádzajúc z rozhodnutia Federálneho zhromaždenia ČSSR o zrušení článku 4 Ústavy ČSSR o vedúcej úlohe KSC, SNR rekonštruovala Predsedníctvo SNR tak, aby jeho zloženie zodpovedalo súčasnému reálnemu stavu rozloženia politických síl. Zároveň robí a bude robiť opatrenia, aby sa plne rešpektoval záujem a vôľa ľudu aj v celom zložení poslancov SNR.*“
- Predsedníctvo za týmto účelom vytvorilo komisiu a zásadné zmeny politickej situácie sa mali rýchlejšie premietat' aj v rekonštrukcii zloženia národných výborov.
- Predsedníctvo SNR prijalo uznesenie, ktorým súhlasilo s návrhom zákonného opatrenia Predsedníctva Federálneho zhromaždenia ČSSR na zmenu zákona č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských obcí štátom, ktoré mu boli v celom období trvania komunistického režimu v tejto oblasti podriadené. Táto oblasť, zvlášť významná pre pomery v spoločnosti na Slovensku, sa legislatívne upravovala podľa demokratických a kresťanských princípov.
- Predsedníctvo SNR vymenovalo do funkcie ministra vnútra a životného prostredia slovenskej vlády Vladimíra Mečiara (bezpartajný), do funkcie ministra zdravotníctva

a sociálnych vecí Stanislava Nováka (Demokratická strana - DS), predsedom Výboru ľudovej kontroly sa stal Silvester Minarovič (SSI).

Predsedsníctvo SNR vydalo *Vyhlásenie o realizácii zrušenia 4. článku Ústavy ČSSR v praxi*.

- V Prahe rokovali predstavitelia hlavných politických subjektov o možnostiach prechodu na pomerný volebný systém. VPN nesúhlasila s návrhom OF na okamžitú rekonštrukciu zákonodarných zborov.
- Generálnym prokurátorom SSR sa stal namiesto Pavla Kissa Tibor Böhm.

12. januára 1990

• Na oficiálnu pracovnú návštevu Bratislavy prišiel prezident Václav Havel, ktorého privítali predstavitelia slovenských národných orgánov Rudolf Schuster a Milan Čič a tisíce Bratislavčanov. V rámci svojho bohatého programu vyhlásil na pôde *Bratislavského hradu* (v *Sieni federácie*), že aj jeho cieľom je utvorenie „skutočnej“ česko-slovenskej federácie. Prezident sa vyjadril, že treba vytvoriť systém slobodného života oboch národov. Pri *Pamätníku československej štátnosti* na *Vajanskom nábreží* položil kyticu kvetov a ospravedlnil sa, že na Slovensko prišiel až teraz.

• Na 20. schôdzi SNR bolo do jej pléna kooptovaných 19 nových poslancov. SNR prijala uznesenie a vydala vyhlásenie k návrhu prípravy Ústavy SSR a novej Ústavy ČSSR, v ktorom si vytýčila naplnenie článku 142 ústavného zákona číslo 143 o česko-slovenskej federácii z 27. októbra 1968, v ktorom sa zakotvilo vypracovanie ústav jej zväzových republík. Preto: „*Ústava Slovenskej socialistickej republiky ako základný zákon Slovenskej socialistickej republiky bude zakotvovať najdôležitejšie spoločenské vzťahy vo všetkých oblastiach štátneho, politického, hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho života. Osobitný dôraz položí na realizáciu práva na sebaurčenie slovenského národa v rámci Slovenskej socialistickej republiky a v rámci Československej socialistickej republiky na základe dobrovoľného spojenia s českým národom v československej federácii. Ústava Slovenskej socialistickej republiky zakotví široké práva národností žijúcich v Slovenskej socialistickej republike. Ide tiež o vytvorenie vhodných podmienok na fungovanie právneho štátu na demokratickom základe. Ústava Slovenskej socialistickej republiky má vyjadrovať štátoprávne, politicky a hospodársky silnú národnú slovenskú republiku, čím sa vytvorí predpoklad na skutočný federatívny štát dvoch rovnoprávných národov Čechov a Slovákov a národností žijúcich v Československej socialistickej republike*“.

Predsedsníctvo SNR za účelom vypracovania slovenskej ústavy navrhlo vymenovať komisiu, za predsedu ktorej bol vymenovaný prof. Karol Plank.

SNR prijala zákon o Slovenskej akadémii vied, ktorý jej umožňoval autonómne postavenie a slobodu vedeckého bádania.

Plénum SNR zvolilo Karola Planka za predsedu Najvyššieho súdu Slovenskej socialistickej republiky.

• Slovenská vláda schválila ústavný zákon o mimoriadnom doplnení národných výborov o nových poslancov, aby sa tak vytvorili zákonné predpoklady a podmienky na aktívnu prácu národných výborov v duchu demokratických zásad našej revolúcie. Občania dostali právo a možnosť „*odvolať neaktívnych a skompromitovaných poslancov i funkcionárov národných výborov a doplniť tieto orgány o schopných, odborne pripravených a bezúhonných spoluobčanov*“.

13. januára 1990

- Predstavitelia Maďarska a Sovietskeho zväzu sa dohodli na urýchlennom stiahnutí sovietskych vojsk z Maďarska.
- Uskutočnil sa mimoriadny zjazd Strany slobody, na ktorom bol za predsedu strany zvolený Jozef Širotnák. Zjazd stanovil základné politické ciele do volieb a schválil program a stanovy SSL.

15. januára 1990

- V Prahe sa začali československo – sovietske rokovania o odchode sovietskych vojsk z ČSSR, na ktorých sa vypracúval jeho harmonogram.
- ČSSR oficiálnym spôsobom požiadala o prijatie do *Medzinárodného menového fondu*.
- VPN, SSL, KSS a DS rokovali o ďalšej etape rekonštrukcie federálneho a slovenského parlamentu. Na ďalších rokovaníach sa mali zúčastniť aj zástupcovia KDH.
- Predstavitel' KV VPN Fedor Gál uvěřnil v dennej tlači svoju predstavu o politickom pôsobení VPN, ktorá by neprevzala moc, ale by ju len kontrolovala. VPN si stavala za cieľ doviest' slovenskú spoločnosť k slobodným voľbám a dbať o vytvorenie demokratických štruktúr. VPN by ostala hnutím a netransformovala by sa na politickú stranu.
- Bývalý federálny predseda vlády ČSSR Lubomír Štrougal sa v rozhovore pre ČSTK vyjadril o uplynulých 20 rokoch v tom zmysle, že pôvodné myšlienky *Akčného programu KSC* sa po okupácii štátu v auguste 1968 nedodržali a základná príčina spočívala v direktívnom uplatňovaní vedúcej úlohy KSC. Nepodarilo sa udržať ekonomické reformy a väčšina vo vedení strany to nemyslela vážne ani v 80. rokoch. Odmietal masové politické čistky od roku 1969.
- Vo Východnom Berlíne sa konali demonštrácie za rozpustenie štátnej bezpečnosti NDR – Stasi.
- V niektorých častiach Azerbajdžanu bol po krvavých násilnostiach voči Arménom vyhlásený výnimočný stav.

16. januára 1990

- Predseda KSC Ladislav Adamec a tajomník KSC Vasil Mohorita rokovali so zástupcami stranických organizácií v Bratislave o možnosti strany prevziať politickú iniciatívu po jej očistení. Zároveň by obhajovala sociálne „istoty“ občanov a udržala si v hospodárskych orgánoch svojich členov, ak by išlo o vysokokvalifikovaných odborníkov.
- Minister vnútra ČSSR Richard Sacher zbavil príslušníkov ŠtB radiacích funkcií.

17. januára 1990

Alexander Dubček si bol osobne prevziať *Cenu Andreja Sacharova* za rok 1989 na pôde Európskeho parlamentu v Štrasburgu, kde uviedol, že je: „synom národa, ktorý si svoju štátnosť začal budovať v siedmom storočí. V deviatom storočí na území Veľkomoravskej ríše Konštantín a Metod vytvárali hlásaním tolerancie a lásky k blížnemu aj vo východnej Európe predpoklady pre vzájomné obohacovanie vtedajších civilizácií a postupný vznik jednotnej vysoko humánnej európskej kultúry“. Čo sa týka nedávnych premien, zdôraznil, že udalosti „v Československu, nachádzajúcim sa v priesečníku vzťahov medzi Východom a Západom, prispievajú k novej situácii v Európe. Bolo by iste potrebné, aby sme sa teraz všetci spoločne mohli prepracovať k riešeniu, ktoré by začalo úspešnú etapu koexistencie na

našom starom a v histórii tak ťažko skúšanom kontinente, etapu, ktorá by v histórii predstavovala kvalitatívne novú epochu európskej civilizácie“. A. Dubček spomenul potlačenie reformného procesu v Československu roku 1968, no predovšetkým zdôraznil jeho demokratické tradície a miesto, ktoré mu patrí v novom demokratickom usporiadaní Európy. Cenu mu odovzdal Enrique Baron Crespo, predseda Európskeho parlamentu.

18. januára 1990

- Vo Viedni podpísali ministri zahraničných vecí Rakúska a Československa dohodu o bezvívovom styku.
- Rozhodnutím ÚV KSC vylúčili zo strany jej bývalého generálneho tajomníka Gustáva Husáka, bývalého slovenského predsedu vlády Petra Colotku, bývalého predsedu FZ ČSSR Aloisa Indru, bývalých prvých tajomníkov slovenských komunistov Ignáca Janáka a Jozefa Lenárta a ďalších za odcudzenie strany od ľudu.
- K práci slovenskej vlády a k demokratickým pohybom na Slovensku sa vyjadril v Československej televízii a rozhlase jej predseda Milan Čič. Vláda je „za pevnú československú federatívnu republiku, ktorá sa bude rozvíjať ako samostatný, zvrchovaný, slobodný, demokratický, hospodársky prosperujúci, bez zvyšovania ekologickej záťaže životného prostredia, národne a sociálne spravodlivý štát, v duchu humanistických tradícií a česko-slovenskej vzájomnosti“. Zároveň zdôraznil, že: „Základnými kritériami hodnotenia doterajšej práce aj výsledkov vedúcich pracovníkov musia byť odbornosť, kompetentnosť a morálne kvality, nie vzťah k politickým stranám či občianskym hnutiam. Každý personálnej zmene musí predchádzať všestranné zhodnotenie výsledkov doterajšej činnosti príslušného pracovníka, jeho mravnej bezúhonnosti a schopnosti pracovať s ľuďmi“.
- Skupina slovenských historikov vyjadrila predsedovi vlády SSR M. Čičovi znepokojenie nad niektorými javmi v spoločenskom živote a vo fungovaní česko-slovenskej federácie. V liste, ktorého autormi boli Jozef Žatkuliak a Anton Hrnko a ďalšími signatármi Valerián Bystrický, Ján Lukačka, Eva Kowalská, Dušan Škvarna, Richard Marsina, Milan Podrimavský, Július Mésároš a ďalší, uviedli, že si dovoľujú „vysloviť svoje obavy o realizáciu a podobu federatívneho usporiadania nášho štátu v súčasnom politickom daní, o stav, v ktorom sa nachádza slovenská národná štátnosť. Zatláča sa základný ústavný princíp nášho štátu, a to, že Československo je spoločným štátom dvoch národov – Čechov a Slovákov, ktoré sa dobrovoľne združili do spoločného štátneho útvaru. Vznikajú organizácie, spolky a politické strany, ktoré nerešpektujú federáciu, nevytvárajú si republikové organizácie.“. Ďalej zdôraznili, že: „Ak sa má dôsledne dodržiavať federatívne usporiadanie štátu, aj zákony by mali organizačne vyjadriť pôsobenie politických strán, vytváranie nových organizácií a spolkov na republikovom základe. V tomto môže vláda SSR a SNR ako štátotvorný činiteľ zohrať významnú úlohu a prijať k tomu vyhlásenie. To si však vyžaduje dodržiavanie suverénnych práv SNR, vlády SSR a suverenity SSR. Pri tvorbe nového štátneho znaku dôsledne heraldicky vyjadriť, že Československo je štátom dvoch národov, teda aby bol štátny znak polený a jedna celá polovica patrila historickému slovenskému národnému symbolu“.

20. januára 1990

- V Prešove sa konal zjazd Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich (Rusínov-Ukrajincov), na ktorom bola ustanovená organizácia Zväz Rusínov-Ukrajincov ČSSR. Pred-

sedom sa stal Michal Hirjak. Delegáti zjazdu schválili programové vyhlásenie, dočasný štatút a memorandum adresované FZ ČSSR, SNR a vláde SSR.

• V Ríme navštívila československá delegácia, v ktorej boli prezident Václav Havel, podpredseda federálnej vlády Ján Čarnogurský, minister zahraničných vecí Jiří Dienstbier a ďalšie osobnosti cirkevného a verejného života, pápeža Jána Pavla II. Bola to prvá oficiálna návšteva Vatikánu po 42 rokoch.

21. januára 1990

- Za predsedu Výkonného výboru ÚV KSS bol zvolený Peter Weiss.
- VPN a Maďarská nezávislá iniciatíva vydali spoločné vyhlásenie o spolužití národov, národnostných menšín a etnických skupín na Slovensku, ktoré by malo byť založené na vzájomnej tolerancii, rešpektovaní a porozumení.
- Ministerstvo vnútra zaregistrovalo *Konfederáciu politických väzňov Slovenska*, ktorá združovala ľudí postihnutých perzekúciami komunistického režimu.

22. januára 1990

- Politické subjekty na Slovensku – VPN, KSS, KDĽ, SSI a DS – prerokovali návrhy na uvoľnenie poslancov zo slovenského a federálneho parlamentu.
- Denník *Pravda* uverejnil ospravedlnenie KSS adresované *Matici slovenskej* „za deformácie v jej pôsobení a jej členom za prenasledovanie,“ ktoré sa viazalo najmä na 50. roky, keď boli jej pobočky likvidované.
- Vláda ČSSR prijala nariadenie č. 17/1990 Zb. o zmene doby trvania základnej služby. Doba trvania základnej vojenskej služby sa skrátila z 24 mesiacov na 18 mesiacov.
- Medzinárodné oddelenie ÚV KSSZ sa o situácii v krajinách východnej Európy vyjadrilo, že Sovietsky zväz má záujem na dobrých vzťahoch s nimi a že z ich strany nemôže dôjsť k nejakej možnosti hrozby, ktorá by ohrozovala jeho bezpečnosť. Nechce konflikty a odchod sovietskych vojsk by mal plne rešpektovať ich potreby. Predpokladalo sa zachovanie východoeurópskeho ekonomického regiónu a zlepšenie súčinnosti s jednotlivými krajinami, hoci prestáva fungovať RVHP a dokonca sa v materiáli uviedlo, že sa do konca roku rozpadne Varšavská zmluva.

23. januára 1990

- Prezident Václav Havel podal návrh vo FZ ČSSR na odstránenie prívlastku „socialistická“ v názvoch ČSSR, ČSR a SSR. Zároveň vo svojom prvom prezidentskom prejave hovoril o potrebe „autentickej“ federácie a o sociálne spravodlivej republike. Aj z týchto dôvodov konštatoval, že: „Možno bude nutné zasiahnuť do dnešnej ústavy ešte hlbšie a do istej miery zmeniť i samotnú štruktúru zastupiteľských zborov, aby voľbami nebola na celé ďalšie volebné obdobie mumifikovaná ich dnešná nevyhovujúca podoba. Doterajšia štruktúra republikových i federálnych zastupiteľských zborov je totiž nepružným, neekonomickým a prebyrokratizovaným výrazom starého centralizmu, pre ktorý bola myšlienka federalizácie len administratívne komplikovanejším spôsobom totalitného vládnutia“.

Podľa prezidenta slovo socializmus stratilo zmysel a ideológia nepatrí do názvu štátu: „Demokratický štát proste nemá právo interpretovať či komentovať svoje vlastné bytie v duchu akejkoľvek politickej doktríny“. Ďalej v prejave uviedol: „Budúcnosť ukáže, či budeme republikou ľudskou, demokratickou, mierumilovnou a prosperujúcou, alebo či ňou

nebudeme. Avšak tým, že si dáme do názvu ten či onen prívlastok, ešte nezabezpečíme, že budeme štátom lepším, ako sme. Preto som odovzdal vášmu predsedovi návrh ústavného zákona, podľa ktorého by sa mali naše národné republiky volať Česká republika a Slovenská republika a náš spoločný štát Československá republika.“

Prezident československý štátny znak ako päťcípovú hviezdu nad hlavou českého leva, na hrudi ktorého sa od roku 1960 uzákonomili plamienky namiesto tradičného slovenského znaku, považoval za heraldický nezmysel. No návrat k znaku z roku 1920 nepovažoval za vhodný. Preto sa podľa neho treba vrátiť k tradičnému českému dvojchvostovému levovi a k tradičnému slovenskému trojvršiu s dvojítm krížom. Na záver prezident pripomenul, že všetky štátoprávne úpravy si vyžadujú veľa trpezlivosti a času, aby vyhovel predstávam českého a slovenského národa.

- Predseda Federálneho zhromaždenia ČSSR Alexander Dubček sa vyslovil o poslaní zhromaždenia tak, že *„všetky naše programové vyhlásenia, heslá a túžby ľudu vyjadríme zákonnými normami. Aj ja v novom postavení predsedu parlamentu budem konať tak, aby všetky medzinárodné dohody a pakt, počnúc Chartou OSN o ľudských a občianskych právach cez Helsinský záverečný protokol i následnú viedenskú konferenciu [KBSE], boli vyjadrené v zákonoch mojej krajiny“.*

- Federálne zhromaždenie ČSSR schválilo ústavný zákon č. 14/1990 Zb. o odvolávaní poslancov zastupiteľských zborov a voľbe nových poslancov národných výborov, ďalej schválilo zákon č. 15/1990 Zb. o politických stranách, ktorý umožňoval vznik politického pluralizmu a ustanovenie či vznik nových politických hnutí a strán. Stanovil podmienky vzniku politických strán a zaviedol novú kategóriu politických hnutí ako právnických osôb – mohli byť v nich politické strany, spoločenské organizácie a jednotliví občania. Zároveň už vzniknuté subjekty ako ČSL, ČSS, DS, KSC, SSL vyhlásil za politické strany a za politické hnutia OF a VPN.

- FZ ČSSR schválilo návrh o neplatnosti zmluvy o podmienkach pobytu sovietskych vojsk na území ČSSR, ktorú ratifikovalo Národné zhromaždenie 18. októbra 1968.

- Federálne zhromaždenie schválilo zákon č. 16/1990 Zb., ktorým sa menil zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom. Zmena nastala najmä v tom, že sa vypustili tie ustanovenia, ktoré podmieňovali výkon duchovnej činnosti *„štátnou spoľahlivosťou“* a tým, že príslušná osoba musela mať predbežný štátny súhlas a zložiť predpísaný sľub.

Vo Federálnom zhromaždení ČSSR na miesta poslancov, ktorí sa vzdali mandátu (102 poslancov), alebo boli odvolaní (35 poslancov), bolo zvolených 120 nových poslancov, ktorých väčšinu navrhli Občianske fórum a Verejnosť proti násiliu.

- V Bratislave sa stretli zástupcovia utvárajúcich sa nových politických strán na Slovensku – Strany demokratického socializmu, Sociálnodemokratickej strany na Slovensku, Strany nezávislých demokratov, Strany zelených, strany Trend tretieho tisícročia, Liberálnodemokratickej strany a Čs. strany poľnohospodárskej. Žiadali svoje zastúpenie na politických rokovaníach, účasť na príprave zákonov, najmä volebného zákona, záruky na politickú, materiálnu a ekonomickú rovnoprávnosť všetkých politických subjektov a umožnenie ich vstupu do masmédií.

- Sudcovia Najvyššieho súdu SSR sa vyjadrili za nastolenie právneho poriadku.

- VPN upozornila na problémy *„nenásilnej revolúcie“.*

24. januára 1990

Slovenská vláda pri rozbere a vyhodnotení prestavby organizačných štruktúr výrobnotechnickej, vedeckovýskumnej a obehovej základne na štátne podniky vyjadrila znepokojenie „nad prílišnou koncentráciou a nezdravou monopolizáciou výrobnnej základne priemyslu.“ Prijala uznesenie na podporu decentralizačných a proti monopolizačných smerov moderného ekonomického vývoja, ako aj pravidiel na vyčlenenie vnútorných organizačných jednotiek zo štátneho podniku.

Zároveň prijala uznesenie na zabezpečenie úloh z uznesenia vlády ČSSR k správe o osobných dôchodkoch, ktoré upravovala najviac do výšky 3800 korún mesačne.

Slovenská vláda sa vyjadrila k *Vyhlaseniu vlády ČSSR o právnych princípoch jej činnosti v oblasti politických, občianskych, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv*, ktoré bolo schválené ku *Dňu ľudských práv a slobôd* s cieľom utvoriť demokratický právny poriadok v súlade s *Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach* a s *Medzinárodným paktom o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* ešte z roku 1966, tak ako to vyžadoval helsinský proces v záveroch jeho dokumentov.

25. januára 1990

ČSSR podala oficiálnu žiadosť, ktorou sa uchádzala o členstvo v *Medzinárodnej banke pre obnovu a rozvoj*.

26. januára 1990

- Vznikajúce politické subjekty na Slovensku sa postavili za rovnoprávnosť všetkých politických strán, a dohodli sa, že: „*Nové registrované politické strany musia byť zastúpené na všetkých politických rokovaníach na úrovni republiky a federácie. Zákonom treba zakotviť ustanovenie, na ktorých pracoviskách nemôžu byť zamestnanci členmi politických strán. Žiada sa vymedziť iba skutočne nevyhnutné sféry, v ktorých má platiť toto obmedzenie. Zaručiť politické, materiálne a ekonomické zrovnoprávnenie politických strán existujúcich pred 17. novembrom 1989 s novými politickými stranami a občianskymi hnutiami. Nové politické strany sa musia priamo podieľať na legislatívnom procese, predovšetkým na príprave nového volebného zákona, ktorý by sa mal stať predmetom verejnej diskusie občanov. Umožniť novým politickým stranám vstup do prostriedkov masovej informácie za rovnakých podmienok ako ostatným.*“

- Na zasadaní Predsedníctva Demokratickej strany bol za jej predsedu zvolený Martin Kvetko, jeden z popredných predstaviteľov predfebruárovej Demokratickej strany a zástanca pluralitnej demokracie, ktorý sa vrátil na Slovensko z viac ako štyridsaťročnej emigrácie. Po druhej svetovej vojne bol poslancom Dočasného a Ústavodarného Národného zhromaždenia, zástancam riešenia slovenskej otázky, poverenikom pôdohospodárstva a pozemkovej reformy a členom Predsedníctva Demokratickej strany. Odmietol komunistickej prevrat vo februári 1948 a stal jedným z popredným predstaviteľom československého exilu v *Rade slobodného Československa* v USA a od roku 1969 bol predsedom *Stálej konferencie slovenských demokratických exulantov*.

27. januára 1990

- V Bratislave sa zišiel prvý celoslovenský snem VPN, ktorý rokoval o politickom vývine Slovenska. Ján Budaj sa vyjadril, že VPN nechce posudzovať KSS podľa prin-

cípu kolektívnej viny, no požiadal komunistov o rozpustenie svojej strany pre jej ideológiu a založenie novej. Zástupcovia VPN sa mali na miestnych úrovniach dohodnúť s komunistami a ostatnými politickými zástupcami na rekonštrukcii miestnych štátnych orgánov – národných výborov v rámci rokovaní „za okrúhlymi stolmi“. Mestský výbor KSS v Bratislave však obvinil VPN z uzurpovania si absolútnej moci a snažil sa zabrániť vynúteným odchodom komunistov z hospodárskych funkcií.

- V Banskej Bystrici sa zišiel ustanovujúci zjazd Strany zelených, ktorá sa orientovala na riešenie ekologických otázok. Formovala sa sčasti z radov ochranárov v Slovenskom zväze ochrancov prírody a krajiny z druhej polovice osemdesiatych rokov. Svoj politický program postavila na novej ekologickej morálke, rovnováhe človeka s prírodou a na utvorení zdravej spoločnosti. Jej predsedom sa stal Juraj Mesík, k ďalším predstaviteľom strany patrili Mikuláš Huba, Gabriela Kaliská, Z. Tóthová, Peter Sabó a iní.
- Zakladajúci zjazd Strany nezávislých demokratov v Bratislave obvinil OF a VPN z presadzovania nového monopolu moci.
- *Štúrova spoločnosť* sa odmietavo vyjadřila proti využitiu novostavby SNR ako stredo-európskej univerzity.

29. januára 1990

V Poľsku bola na svojom zjazde rozpustená komunistická Poľská zjednotená robotnícka strana a namiesto nej vznikla Sociálna demokracia Poľskej republiky.

30. januára 1990

- Po rozsiahlych zmenách v zložení Federálneho zhromaždenia ČSSR bolo 152 poslancov bezpartajných, 138 za KSC, po 18 za ČSL a za ČSS, 5 za SSL, 4 za DS, 3 za ČSSD, po 2 za KDS a ČSDI, po 1 za MNI a SZ a 6 mandátov ostalo neobsadených. Okrem iných zmien sa stal podpredsedom Snemovne ľudu Ján Langoš (VPN).
- Československá strana socialistická sa stala federálnou politickou stranou.
- V Bratislave sa konala oblastná konferencia Československej strany socialistickej na Slovensku.
- Federálny premiér Marián Čalfa vystúpil z KSC.

1. februára 1990

- V Bratislave sa uskutočnilo prvé zasadanie *Rady pre národohospodársku politiku Slovenskej socialistickej republiky*.
- Minister vnútra ČSSR Richard Sacher oznámil zrušenie Štátnej bezpečnosti, čo KC OF považovalo za úspech svojho zásadného postoja.

2. februára 1990

- Predseda Federálneho zhromaždenia ČSSR Alexander Dubček v otvorenom liste Larise Bogorazovej, Natalii Gorbanevskej, Konstantinovi Babickému, Vadimu Delone, Vladimírovi Dremljugovi, Viktorovi Fajnbergovi a Pavlovi Litvinovovi, ktorí 25. 8. 1968 na Červenom námestí námestí v Moskve protestovali proti vstupu vojsk Varšavskej zmluvy do Československa, vyjadřil vďaku: „Niektorí z nich už nie sú medzi nami. Aj im by som však chcel vziať hold za ich statočný, slobodomyselný čin. A k žijúcim sa obraciam: nezabudli sme na váš hrdinský, hlboko ľudský skutok. Pre mnohých – aj v Soviet-

skom zväze – sa stal 21. august 1968 zlomom v živote. Spomínam na slová Andreja Sacharova, ktoré mi napísal krátko pred svojou smrťou 10. decembra 1989. „Hrůstka jinak zmyšlejících čerpala v Pražskej jari silu k nadchádzajúcemu dlhoročnému ťažkému boju, ktorého jedinou zbraňou bola glasnosť“.

- Výkonný výbor ÚV KSČ sa dištancoval od „bolševického modelu strany“.
- Ústredným riaditeľom Československého rozhlasu sa stal po Karlovi Starom František Pavlíček.

3. februára 1990

- V Bratislave sa konal po 42 rokoch obnovujúci zjazd Sociálnodemokratickej strany.
- Na štvrtom sneme KC OF bol ostro kritizovaný kabinetný spôsob prerokovania volebného zákona. Nevôľu vyvolali aj utajované zmeny vo vedení KC OF.

6. februára 1990

- Predsedom českej vlády sa stal jeden z popredných predstaviteľov OF Petr Pithart, ktorý nahradil člena KSČ Františka Pitru.
- Rekonštrukcia SNR bola predmetom rokování VPN, KDH, SSDS, SDS, SSL, KSS a DS.

V rekonštruovanej 200-člennej ČNR ostalo KSČ 82 mandátov a OF kooptovala 50 nových poslancov.

- Občianske združenie *Štúrova spoločnosť* sa vyslovilo za poľený štátny znak ČSSR s tradičným slovenským dvojkrížom.
- Pápež Ján Pavol II. vymenoval za biskupa Nitrianskej diecézy Jána Chryzostoma Korca, ktorý patril v katolíckom disente medzi jeho najvýznamnejších predstaviteľov. V októbri 1950 bol tajne vysvätený za kňaza a v 50. rokoch pôsobil v utajenej pastierskej činnosti. V máji 1960 bol odsúdený na 11 rokov väzenia, z ktorého bol prepustený v rámci amnestie až vo februári 1968. Aktivizoval sa v obrodnom procese, no aj za to mu v decembri 1974 odobrili štátny súhlas na výkon duchovnej činnosti. Neprestal však pôsobiť v katolíckom disente na Slovensku, najmä v druhej polovici 80. rokov, keď protestoval proti televíznemu seriálu *Križ v osídlach moci* a bol jedným z aktérov *svečkovej manifestácie* v Bratislave v marci 1988.

7. februára 1990

Generálni prokurátori ČSSR a ČSR Pavol Sitár a Pavel Rychetský, námestník generálneho prokurátora SSR Ján Bechler a hlavný vojenský prokurátor Rudolf Tomašovič sa zhodli v Prahe na odpolitizovaní práce prokuratúry. Do toho času bolo v českých krajinách odvolaných 46 prokurátorov a na Slovensku 24 prokurátorov.

8. februára 1990

- Podľa Predsedníctva SNR viaceré návrhy zákonov federálneho zhromaždenia prekračovali jeho kompetencie na úkor legislatívnych kompetencií národných rád, pričom sa zdôraznilo, že „kompetencia federácie je delegovaná a odvodená od kompetencie republík“. Predsedníctvo vychádzalo z vyjadrenia Legislatívnej rady SSR. Prestavba československého právneho poriadku sa mala uskutočňovať v rámci ústavného zákona o česko-slo-

venskej federácii a pri rešpektovaní ústavnej pôsobnosti medzi republikami a federáciou.

Predsedníctvo SNR schválilo zloženie *Komisie pre prípravu Ústavy Slovenskej socialistickej republiky*. Jej predsedom bol ústavný právnik Karol Plank, podpredsedom právnik Marián Posluch, tajomníkom právnik Dušan Nikodým, členmi právnici Jaroslav Balko, Jaroslav Chovanec, Michal Gašpar, Ján Filko, Jozef Prusák, Ivan Gašparovič a Jozef Moravčík, ekonómovia Michal Baránik, Milan Šikula, Jozef Košnár a Hvezdoň Kočtúch, spisovateľ Milan Ferko, historici Ľudovít Haraksim, Ján Bobák, zástupcovia cirkvi Miroslav Kýška a Vladimír Filko a ďalší. Komisia mala spolu 42 členov.

Predsedníctvo SNR odvolalo z funkcie predsedu SAV akademika Ivana Hrivňáka a do tejto funkcie vymenovalo akademika Ladislava Macha. Zmeny sa vykonali na základe voľby nového Predsedníctva SAV *Radou vedcov* 23. januára 1990. Nové Predsedníctvo SAV navrhlo v tajných voľbách o dva dni neskôr vymenovať do funkcie SAV L. Macha. Zmeny vo vedení SAV boli súčasťou smerovania tejto najvýznamnejšej vedeckej inštitúcie k demokratickému odpolitizovanému autonómnemu postaveniu a samospráve.

Predsedníctvo SNR prijalo uznesenie k *Memorandu Rusínov-Ukrajincov Československa*, ktoré vzišlo zo zasadnutia ich zjazdu 20. januára 1990 v Prešove.

9. februára 1990

- Uskutočnila sa ďalšia rekonštrukcia 100 člennej Slovenskej národnej rady, keď bolo kooptovaných 42 nových poslancov. VPN mala v SNR len 19 poslancov a KDĽ 7.

- SNR prerokovala predbežnú správu *Komisie SNR na dohľad prešetrovania zásahu ZNB proti zhromaždeniu veriacich 25. marca 1988 v Bratislave*, v ktorej sa uviedla jej dovtedajšia činnosť a materiály, ktoré dostala k dispozícii. Zároveň vypočula bývalých politických, štátnych a bezpečnostných funkcionárov, ktorí boli priamo zainteresovaní do udalostí (Gejza Šlapka, člen Predsedníctva ÚV KSS, Štefan Lazar, minister vnútra SSR, Miroslav Válek, minister kultúry, pracovníci ÚV KSS Ladislav Sádovský a Ján Šveda, ako aj pracovníci Zboru národnej bezpečnosti Štefan Homola, František Budaváry, Anton Faťol a predstavitelia ministerstva vnútra ČSSR Václav Vajnar a Alojz Lorenc). Správa sa zaoberala aj cirkevnou politikou štátu a KSČ pred marcom 1988 a priamo uviedla porušovanie ľudských a náboženských práv a slobôd, čo popieral napríklad bývalý ideologický tajomník ÚV KSS Ľudovít Pezlár. Zároveň uviedla aj značné počty nasadených príslušníkov ozbrojených zložiek a vojenských a iných vozidiel, vrátane vodných diel.

SNR hodnotila správu *Komisie SNR na posúdenie pôsobenia Slovenskej národnej rady a jej orgánov v rokoch 1968 – 1970*. Táto konštatovala, že „spoločensko-politické premeny začaté v roku 1968 znamenali veľkú nádej pre náš národ. Vyjadrovali tiež pozitívny pracovný vklad obrodne a demokraticky zmyšľajúcich poslancov SNR do uskutočňovaných pokojných demokratických premien spoločnosti, násilne prerušených vstupom spojeneckých armád piatich krajín Varšavskej zmluvy v auguste 1968“. SNR na základe stanoviska komisie rehabilitovala 35 poslancov SNR (František Barbírek, Rudolf Belan, Štefan Brenčíč, Ladislav Dobos, Baltazár Dubeň, Alexander Dubček, Irena Ďurišová, Samuel Faltán, František Gacík, Ernest Gajdoš, Vojtech Hatala, Vladimír Haviar, Róbert Harenčár, Vincent Horváth, Jozef Karcol, Jolana Kašičková, Hvezdoň Kočtúch, Ľudovít Kozár, Augustín Machata, Viktor Pavlenda, Imrich Platnica, Ladislav Pittner, Ervin Polák, Július Ruman,

Štefan Sádovský, Emília Sedláková, František Sloboda, Rezső Szabó, Svetozár Štúr, Ján Škovrán, Anton Ťažký, Ján Uher, Félix Vašečka, Ľubica Vlasáková, Jozef Zrak), ktorí na základe nepravdivých obvinení o ich činnosti v rokoch 1968 – 1969 boli zbavení alebo nátlakom donútení odísť z poslaneckých funkcií. SNR zároveň obnovila platnosť dokumentov a stanovísk, ktoré prijalo Predsedníctvo SNR v poaugustovom období (21. – 28. augusta 1968).

Predseda Federálneho zhromaždenia ČSSR Alexander Dubček zdôraznil na pôde SNR dôsledky normalizačného vývoja po 21. auguste 1968: „A čo nasledovalo, dobre viete – perzekúcie, upevnenie starých poriadkov, znehodnocovanie vysokých ideálov ľudstva, pasivita spoločnosti, prehĺbenie krízy. V roku 1974 som preto napísal list Federálnemu zhromaždeniu a Slovenskej národnej rade, v ktorom som upozorňoval, požadoval a poukázal na nezdravý stav vtedajšieho vývoja“. Pritom rok 1968 a rok 1989, „hoci rozdielne, predsa sú spojené v životnosti základných ideí demokracie, humanizmu, slobody, suverenity. Dochádza k novému evolučnému procesu, v ktorom by mala vzrastať medzinárodná autorita Československa, ktorého prestíž z roku 1968 zostala v povedomí svetovej verejnosti i popredných politikov a nikdy neprestala pôsobiť“. A. Dubček pripomenul, že: „Nový obsah činnosti by mala mať aj naša federácia, ak má byť dobrovoľným spolunažívaním dvoch rovnoprávných národov v jednom štáte na základe vzájomnej dohody bez byrokratických obmedzení“.

Poslanec SNR Milan Šimečka sa podobne obrátil na poslancov s výzvou, aby sa pristúpilo k dôslednému vyjadreniu postavenia Slovenska, lebo sa ukázalo, že „dvadsať rokov federácie sa skutočne premrhalo v byrokratických procedúrach a že slovenský národ sa za tú dobu o nič viac ako predtým nedostal do povedomia Európy. A z toho vychádza moja základná myšlienka, že teraz v otvorenej situácii, keď sa veľmi často hovorí o vstupe do Európy, by Slovensko malo usilovať autonómne, bez federálnych procedúr, aby sa v Európe prezentovalo svojimi tradíciami, svojou odlišnosťou, osudom národnostných menšín, krajinou a mnohými vecami, ktoré k Slovensku patria“.

- Predseda slovenskej vlády Milan Čič sa stretol za účasti predstaviteľov KV VPN so svojim českým náprotivkom Petrom Pithartom, aby prerokovali otázky postavenia národných republík vo federácii.
- ČSSR nadviazala diplomatické styky s Izraelom, ktoré boli prerušené pred 23 rokmi.
- Maďarsko a Vatikán obnovili diplomatické vzťahy, ktoré boli prerušené roku 1945.

10. februára 1990

- Sovietsky predstaviteľ Michail Gorbačov sa pred nemeckým kancelárom Helmuthom Kohlom v Moskve vyjadril, že Sovietsky zväz nebude zasahovať do rozhodnutia Nemcov, aby sa zjednotili do jedného štátu.
- V Bratislave sa konal 2. celoslovenský snem VPN, na ktorom boli schválené stanovky hnutia. Predsedom 21-člennej Slovenskej rady VPN sa stal Ján Budaj.
- V atómovej elektrárni v Jaslovských Bohuniciach (okres Trnava) prišlo k prevádzkovej havárii, no obišla sa bez zranenia osôb či iných následkov.
- Bola vydaná výzva k členom Klubu Slovenská obroda 68 – 69.

12. februára 1990

- Predstavitelia KC OF Jan Urban, Ivan Gabal, Petr Uhl, Jana Ryšlinková, Jan Štern, Petr Kučera, za KV VPN Jozef Kučerák, Ján Langoš a László Szigeti v spoločnom memo-

rande prezidentovi Václavovi Havlovi deklarovali svoje presvedčenie, že treba občanov republiky oboznámiť s jej „skutočným stavom“. Všetky tri vlády by mali uskutočniť opatrenia, ktoré by viedli k začatiu „národnej obnovy“ v krátkom čase.

- Federálna vláda sa prejavovala ako vnútorne nejednotná, nevypracovala si program ekonomickej reformy, zatiaľ čo verejnosť ČSSR strácala na trepezlivosti a stúpala jej nespokojnosť, ba hrozila štrajkami.

13. februára 1990

- Slavomíra Stračára, s ktorým sa v radoch VPN rávalo ako s novým slovenským premiérom, menovali za ministra hutníctva, strojárstva a elektroniky ČSSR.
- Valné zhromaždenie *Slovenskej historickej spoločnosti* sa vyjadrilo k štátnej symbolike a názvu štátu. Postavilo sa za poľný štátny znak Česko-slovenskej federácie.

14. februára 1990

- Vláda ČSSR prijala rozhodnutie o vystúpení ČSSR z RVHP.
- Vláda SSR navrhla namiesto názvu Československá republika (návrh prezidenta) názvy „Republika Česko-Slovensko“ a „Federácia Česko-Slovensko“. Spor o názov spoločného štátu dostal pomenovanie „pomlčková vojna“.
- Vláda SSR uznesením zrušila Sekretariát vlády SSR pre veci cirkevné a sekretariáty pre veci cirkevné na národných výboroch.
- Na tlačovej konferencii v Bratislave kritizoval predseda SNR Rudolf Schuster zasahovanie Federálneho zhromaždenia ČSSR do kompetencií národnej rady.
- Štátna banka československá vydala vyhlášku č. 42/1990 Zb. o druhom vydaní bankoviek po 100 Kčs. Dňom 1. marca 1990 sa vydávali do obehu bankovky po 100 Kčs vzoru 1961 – (tvaru II), druhého vydania. Išlo o stokorunáčky, ľudovo prezývané „Zelené Hradčany“, s drobnými úpravami oproti „stokorunáčkam prvého vydania“.

15. februára 1990

Federálny minister vnútra Richar Sacher svojím rozkazom č. 16/1990 k tomuto dátumu formálne zrušil Štátnu bezpečnosť. Z I. správy ZNB – rozvedky sa stal Úrad pre zahraničné styky a informácie. Kontrarozvedka (II. a XII. správa ZNB) sa zmenila na Úrad na ochranu ústavy a demokracie. III. správa ZNB – vojenská kontrarozvedka prešla pod ministerstvo národnej obrany pod novým názvom Vojenské obranné spravodajstvo.

Predstavitelia a spolupracovníci zrušenej ŠtB však prenikali do nových demokratických inštitúcií. Problematika ich zotrávania v dôležitých článkoch štátu a prenikania do nových organizácií a zoskupení ostávala neustále aktuálna počas roku 1990. Richarda Sachera za to opakovane kritizovali spoločenské organizácie a ľudia podporujúci demokratizačný proces a jeho opatrenia voči príslušníkom Štátnej bezpečnosti hodnotili ako „neúčinné a nedostatočné“.

17. februára 1990

- V Nitre sa konal zakladajúci zjazd Kresťansko-demokratického hnutia (KDH). Od svojho založenia sa stalo druhým najsilnejším politickým subjektom na Slovensku. Program KDH bol postavený na kresťanských princípoch. Cieľom bolo konzervatívno-

demokratické usporiadanie občianskej spoločnosti so sociálnou a národnou orientáciou, pri obmedzenom vplyve štátu. Nadväzoval na široké aktivity katolíckej opozície z 80. rokov, laického hnutia a tzv. tajnej cirkvi. Program KDĽH bol pomerne široko koncipovaný, s výraznými prvkami antikomunizmu. Zároveň sa vyslovil pomerne rezolútne za riešenie slovenskej národnej otázky a postavenia miestnych samospráv. Predsedom KDĽH sa stal Ján Čarnogurský.

Tlačovým orgánom hnutia bol *Slovenský denník*.

• ÚV KSČ zhodnotil politickú zodpovednosť za krízový vývoj v strane a spoločnosti. Z KSČ bolo vylúčených 22 bývalých straníckych predstaviteľov.

19. februára 1990

Prezident ČSSR Václav Havel začal štátnu návštevu USA. V 70-člennej delegácii bolo len 9 Slovákov. Prezident hovoril v Kongrese USA o postavení československého štátu a o jeho zámeroch vrátiť sa medzi demokratické krajiny, čo okrem iného zdôvodnil tým, že možnosť návratu zastavila už okupácia štátu v auguste 1968 a dôsledky rozdelenia bipolárneho sveta, na ktoré zvlášť jeho občania doplatili od februára 1948. Prezident V. Havel však zdôraznil, že Sovietsky zväz síce komplikovane, ale predsa smeruje k demokracii a podporuje odchod svojich vojsk z územia československého štátu. Pripomenul, že: „Bez globálnej revolúcie vo sfére ľudského vedomia sa nezmení nič k lepšiemu ani vo sfére ľudského bytia, a cesta tohto sveta ku katastrofe, či už ekologickej, sociálnej, populačnej alebo celkovo civilizačnej, bude neodvratná“. Preto bolo dôležité, aby sa Československo aktívne zúčastnilo helsinského procesu, prekonania rozporov bipolárneho sveta a zdôraznil postavenie človeka v popredí diania, za čo by mali politické štruktúry niešť zodpovednosť.

20. februára 1990

V Košiciach sa uskutočnila demonštrácia obyvateľov, ktorí protestovali proti výstavbe atómovej elektrárne v Kecerovciach.

23. februára 1990

Naposledy vyšiel tlačový orgán už Demokratickej strany pod názvom *Lud*. Od 24. februára 1990 vychádzal pod názvom *Čas*, tak ako tomu bolo v prípade predfebruárovej Demokratickej strany.

23. – 24. februára 1990

Na 1. valnom zhromaždení Maďarskej nezávislej iniciatívy v Komárne prijali jej program a stanovky. Predsedom sa stal Károly Tóth.

26. – 27. februára 1990

Prezident ČSSR Václav Havel podpísal na štátnej návšteve ZSSR dohodu o odchode sovietskych vojsk z územia ČSSR a bilaterálnu deklaráciu o vzťahoch medzi oboma krajinami. Okamžite sa začalo so sťahovaním vojsk ZSSR, ktoré sa malo ukončiť v prvej polovici roku 1991 (na Slovensku do decembra 1990). Ak aj s týmto predstaviteľom Sovietskeho zväzu Michail Gorbačov súhlasil, predsa len stále, v rozpore s vnútropolitickým vývinom v Československu, zastával názor, že bude pokračovať socialistickou cestou.

Za účelom odchodu sovietskych vojsk, ktorý sa začal odchodom z Frenštátu a Libavy, sa ustanovila parlamentná komisia (Michael Kocáb, Pavel Dostál, Pavol Kanis a iní). Po návštevách V. Havla a A. Dubčeka v Moskve bola v auguste 1990 podpísaná spresňujúca dohoda o odsune, ktorý zahrňovala 73-tisíc vojakov a 40-tisíc ich rodinných príslušníkov (na Slovensku z Komárna, Bratislavy, Sliac, Jelšavy, Zvolena, Ružomberka, Rožňavy atď.), najmä z 30. gardovej motostreleckej Irkutsko-pinskej divízie.

27. februára 1990

- Na 24. spoločnej schôdzi snemovni federálneho parlamentu predniesol predseda federálnej vlády Marián Čalfa „*Správu o plnení programového vyhlásenia vlády ČSSR k spoločensko-politickej situácii a konkretizáciu úloh vlády na najbližšie obdobie*“.
- Príprava parlamentných volieb v česko-slovenskom federatívnom štáte začala, keď Federálne zhromaždenie ČSSR prijalo ústavný zákon č. 45/1990 Zb., o skrátení volebného obdobia zákonodarných zborov, ktorý stanovil, že obdobie končilo dňom volieb a nasledujúce volebné obdobie malo trvať 2 roky. Predpokladalo sa totiž, že voľby v roku 1990 budú skôr plebiscitom o zmene politického režimu a až nasledujúce voľby, po stabilizácii a kryštalizácii politických subjektov, budú „skutočné“.
- Ústavný zákon č. 46/1990 Zb. priniesol viaceré zmeny ústavy z roku 1960 a ústavného zákona o čs. federácii č. 143/1968 Zb., čo sa týka volebného systému upravujúceho postavenie poslancov, ustanovenia viacmandátových volebných obvodov a pod., čím sa priblížilo k pomernému volebnému systému. Tieto zmeny podstatným spôsobom zmenili volebný systém na demokratický. Počet poslancov Snemovne ľudu FZ ČSSR sa znížil z 200 na 150.
- Ústavný zákon č. 47/1990 Zb., o voľbách do federálneho zhromaždenia znamenal už návrat k voľbám podľa princípu pomerného zastúpenia (politické strany predkladali svoje kandidátky s menami kandidátov vo volebných krajoch). Volebný program formulovali, obhajovali a presadzovali politické strany a im vyslovili voliči svoju podporu. Aj tento zákon výrazne podporil vznik politického pluralizmu.
- Ministerstvo vnútra ČR zaregistrovalo koalíciu Együttelés-Spolužitie-Wspólnota-Soužití ako politické hnutie za demokraciu, práva národnostných menšín a za zachovanie ich národnej identity.

28. februára 1990

- Slovenská národná rada vo svojom návrhu uznesenia ocenila iniciatívny návrh prezidenta ČSSR Václava Havla na ústavný zákon o štátnych znakoch Českej republiky, Slovenskej republiky a Československej republiky s tým, aby si SNR upravila vlastným ústavným zákonom štátny znak SR. SNR navrhla zmeniť štátny znak federácie tak, aby znakom bol zvislo poľný štít, v ktorého ľavej polovici (z čelného pohľadu) by bol umiestnený štátny znak Českej republiky a v pravej polovici štátny znak Slovenskej republiky. Moravský znak mal byť riešený v časti znaku ČR.
- Štátnym znakom SR mal byť na červenom ranogotickom štíte dvojité strieborné kríž vztýčený na strednom vyvýšenom vršku modrého trojvršia podľa návrhu, ktorý si SNR mala upraviť svojím ústavným zákonom.
- Slovenská vláda prijala uznesenie na zabezpečenie úloh na výstavbe jadrových elektrární Mochovce a Temelín, ktoré vyplývali z uznesenia vlády ČSSR. Rátalo sa s výstav-

bou ďalších elektrární s cieľom znížiť investičnú náročnosť, zvýšiť jadrovú bezpečnosť a vyhodnotiť celkovú ekonomickú efektívnosť elektrární. Konštatovala, že pri výstavbe elektrárne v Mochovciach neprebíhali práce v určených termínoch, čo malo negatívny dopad na palivovo-energetickú bilanciu, plnenie ekologického programu a na ekonomiku. Na nápravu tohto stavu prijala termínované opatrenia.

- Uznesením vlády SSR bol zrušený sekretariát vlády SSR pre veci cirkevné (vrátane jeho aparátu na krajských a okresných národných výboroch v podobe tzv. cirkevných tajomníkov), a súčasne sa na ministerstve kultúry zriadil cirkevný odbor, pochopiteľne už s celkom iným zameraním činnosti ako dovtedy.
- Vláda prijala uznesenie k návrhu na vydávanie denníka *Národná obroda*.
- Primátorom hlavného mesta Slovenska sa stal Roman Hofbauer.
- Minister kultúry v slovenskej vláde Ladislav Chudík podal demisiu.

Február 1990

Denník *Zmena* priniesol reportáž z obchodov v uliciach Bratislavy, v ktorých rakúski občania utrúcali vysoké sumy peňazí za veľké nákupy, pretože pre nich bolo Slovensko cenovo veľmi výhodné. „Čo je pre našinca nedostupné – to je pre Rakúšana výhodné,“ napísala *Zmena*.

1. marca 1990

• Poslanci SNR schválili Ústavný zákon číslo 50/1990 Zb. Slovenskej národnej rady z 1. marca 1990, o názve, štátnom znaku, štátnej vlajke, štátnej pečati a o štátnej hymne Slovenskej republiky, ktorý odôvodnil minister vnútra a životného prostredia Vladimír Mečiar a spravodajca Ján Bakiča:

Čl. 1

(1) Názov „Slovenská socialistická republika“ sa mení na „Slovenská republika“.

(2) Ak je v doterajších ústavných a iných zákonoch uvedený názov Slovenská socialistická republika, rozumie sa tým Slovenská republika.

Čl. 2

Štátny znak

(1) Štátny znak Slovenskej republiky tvorí na červenom ranogotickom štíte dvojité strieborný kríž vztýčený na strednom vyvýšenom vršku modrého trojvršia.

(2) Vyobrazenie štátneho znaku Slovenskej republiky tvorí prílohu 1 tohto zákona.

Čl. 3

Štátna vlajka

(1) Štátna vlajka Slovenskej republiky sa skladá z troch rovnakých vodorovných pruhov bieleho, modrého a červeného, usporiadaných pod sebou. Jej rozmery sú 2 : 3.

(2) Vyobrazenie štátnej vlajky Slovenskej republiky tvorí prílohu 2 tohto zákona.

Čl. 4

Štátna pečať

(1) Štátnu pečať Slovenskej republiky tvorí štátny znak Slovenskej republiky, okolo ktorého je do kruhu umiestnený nápis „Slovenská republika“. Priemer štátnej pečate je 45 mm.

(2) Podrobné vyobrazenie štátnej pečate Slovenskej republiky tvorí prílohu 3 tohto zákona.

Čl. 5

Štátna hymna

(1) Štátnou hymnou Slovenskej republiky sú prvé dve slohy piesne Janka Matúšku „Nad Tatrou sa blýska“.

(2) Text štátnej hymny Slovenskej republiky a jej notová osnova tvoria prílohu 4 tohto zákona.

Čl. 6

Používanie štátneho znaku, štátnej vlajky, štátnej pečate a štátnej hymny Slovenskej republiky ustanovuje zákon Slovenskej národnej rady.

Poslanci SNR po schválení ústavného zákona prijali uznesenie, v ktorom navrhli federálnemu parlamentu z viacerých alternatív, ktoré okrem iných uviedol poslanec Peter Brňák, aby sa názov ČSSR zmenil na „Federácia Česko-Slovensko“ a štátnym znakom federácie mal byť zvislo poľený štít (z čelného pohľadu) tak, aby v jeho ľavej polovici bol umiestnený štátny znak Českej republiky a v pravej polovici Slovenskej republiky.

• Na pôde SNR sa odohral pokus o odvolanie predsedu SNR Rudolfa Schustera a jeho nahradenie Jánom Budajom. Poslanec Ivan Čarnogurský konštatoval, že v rokoch 1968 a v novembri 1989 boli Slováci a Slovensko hodnotení ako „menej progresívni“ a „menej aktívni“, no mali zmysel pre demokraciu a záujem na odstraňovaní monopolu komunistickej moci. Bol za korektnú spoluprácu s komunistickou stranou a preto treba podľa neho hľadať vhodný spôsob na výmenu predsedu. Jozef Širotnák síce vysoko ocenil pôsobenie R. Schustera, ktorý sa vyjadril k svojim funkciám spreď novembra 1989, no predsa len bol za to, aby sa stal prvým podpredsedom SNR. Ján Budaj sa k svojej nominácii zo strany VPN vyjadril, že: „Hlavnou príčinou bolo to, že toto hnutie po istom čase váhania, keď jeho predstavitelia odmietali prijímať akékoľvek funkcie, si uvedomilo svoju spoluzodpovednosť za vývoj situácie, uvedomilo si istú politickú roztrieštenosť a aj chyby, ktoré sa stali za posledné dva mesiace“. Hnutie sa naďalej triestilo, a predsa len bolo potrebné, aby malo svojho zástupcu vo vedení SNR.

Pred budovou SNR sa konala manifestácia, na ktorej sa ozývali nacionalistické a protimaďarské heslá.

Návrh na odvolanie R. Schustera neprešiel a J. Budaj sa stal prvým podpredsedom SNR. Podobné snahy boli o „uvoľnenie“ slovenského premiéra Milana Čiča. Obaja predstavitelia slovenských národných orgánov vystúpili v tom čase z radov komunistickej strany (R. Schuster 28. marca, M. Čič 10. marca, o deň neskôr aj podpredseda slovenskej vlády Vladimír Lexa).

• Na mimoriadnom zjazde 22 odborových zväzov v Bratislave schválili vznik Nezávislých slovenských odborov ako právneho nástupcu ROH na Slovensku. Predsedom sa stal Jozef Prokeš.

• Maďarské Národné zhromaždenie rozhodlo o priamej voľbe prezidenta vo všeludovom hlasovaní.

2. – 3. marca 1990

V Prahe sa konal zakladajúci zjazd Československej konfederácie odborových zväzov (ČSKOZ), ktorý zrušil Revolučné odborové hnutie (ROH) a založil ČSKOZ.

3. marca 1990

• Zhromaždenie zástupcov *Maticy slovenskej* zo všetkých miest a obcí južného Slovenska s národnostne zmiešaným obyvateľstvom, uskutočnené v Šuranoch, poslalo slovenským národným orgánom „*Memorandum Slovákov južného Slovenska*“. Varovali v ňom pred obmedzovaním suverenity národných orgánov na južnom Slovensku presadzovaním autonómie pre maďarské obyvateľstvo. Memorandum požadovalo ústavné zakotvenie Slovenskej republiky ako národného štátu, ktorý by bol súčasťou „*demokratickej federácie Slovákov a Čechov fungujúcej na princípoch rovného s rovným, v slobodnej, nezávislej, suverénnej a zvrchovanej Federácii Česko-Slovensko*“.

• V Bratislave sa konal 3. snem VPN, na ktorom, podobne ako na šiestom sneme KC OF, sa rokovalo o predvolebných programoch.

• Vznikla *Konfederácia politických väzňov Slovenska* (KPVS), ktorá sa sformovala do občianskeho združenia bývalých politických väzňov a inak prenasledovaných a postihnutých komunistickým režimom. Prvým predsedom sa stal Július Porubský. V stanovách KPVS sa uviedlo, že „*združuje občanov, ktorých práva boli porušené totalitným režimom za vlády komunizmu tak, že bola ohrozená ich občianska existencia a ich rodín, bol im znemožnený osobnostný rast, boli pre svoje presvedčenie a názory i za to, že sa postavili proti komunistickému režimu, prenasledovaní, protiprávne väznení a odsúdení*“.

6. marca 1990

• Názov Česká socialistická republika bol zmenený na Česká republika (ČR), čím sa v jej názve vyjadrila cesta za demokratickými spoločenskými zmenami.

• Na námestí SNP v Bratislave a v Košiciach sa konal míting „*Povedzme si pravdu*“, ktorý reagoval na destabilizujúce vnútropolitické udalosti v SNR a zhromaždenie pred jej budovou vzhľadom na spory o post jej predsedu z 1. marca.

7. marca 1990

Vznikla Slovenská národná strana (SNS). Vystúpila s národne orientovaným programom s cieľom ustanoviť zvrchovanú, samostatnú a nezávislú Slovenskú republiku. Pomenovala otázku postavenia Slovenska a slovenského národa v česko-slovenskej federácii. Slovenská národná strana bola za aktívnu politiku zamestnanosti, teda proti podľa nej reštrikčnej politike Prahy voči Slovensku „*šitej na podmienky českých krajín*“. V programe strany bolo aj schválenie zákona o slovenskom jazyku ako štátnom a úradnom jazyku na území Slovenska bez výnimky. Stanovy Slovenskej národnej strany zahrnuli význam tisícročných cyrilo-metodských tradícií a z kresťanských princípov vlastných slovenskému národu. Strana bola za riešenie národných a národnostných problémov, ktoré považovala za latentný zdroj politického napätia. Pre Slovensko žiadala vlastnú zahraničnú politiku, vojsko a zahraničný obchod. Predsedom strany sa stal Viľazoslav Mórica. Tlačovým orgánom strany bol týždenník *Slovenský národ*.

8. marca 1990

• Predsedníctvo SNR vyjadrilo vo svojom vyhlásení nespokojnosť nad prípravou viacerých zákonov do FZ ČSSR, lebo sa v tomto procese z jeho strany často obchádzali legislatívne iniciatívy národných rád oboch republík, čo bolo v rozpore s ústavným zákonom o česko-slovenskej federácii z októbra 1968, ktorý stále tvoril základný rámec

pre fungovanie spoločného štátu slovenského a českého národa už v demokratických podmienkach a vychádzali z neho ďalšie právne úpravy, ktoré na tieto podmienky reagovali.

- V Prahe sa konalo rokovanie politických strán a hnutí o lustráciách budúcich kandidátov na poslancov federálneho a republikových parlamentov v pripravovaných voľbách. Lustrácie mali zamedziť členom a spolupracovníkom bývalej Štátnej bezpečnosti prenikat' na volebné kandidátky demokratických strán a hnutí.

10. marca 1990

Ministri zahraničných vecí Sovietskeho zväzu a Maďarska Eduard Ševardnadze a Gyula Horn podpísali dohodu o úplnom odchode sovietskych vojsk z Maďarska, čo podporilo aj súbežný odchod vojsk z ČSSR.

11. marca 1990

Litovský parlament vydal deklaráciu o nezávislosti Litvy od ZSSR, ktorá však skomplikovala vzťahy medzi nimi, a to najmä v hospodárskej oblasti, keď ZSSR onedlho na to reagoval znížením dodávky zemného plynu, ropy a uhlia do Litvy, ktorá sa dostala do vážnych problémov.

12. marca 1990

- Slovenská vláda k analýze vývoja národného hospodárstva SR v roku 1989 konštatovala, že v porovnaní s predchádzajúcim obdobím došlo k spomaleniu dynamiky hospodárskeho rastu „v dôsledku reagicie hospodárskej sféry na zmenené vnútorné a vonkajšie podmienky, pomalej návratnosti prostriedkov vynaložených na investície a financovanie technického rozvoja, spomalenia štruktúrnych zmien a podľa odvetví diferencovanej, celkovo neuspokojivej úrovne efektívnosti“. Peňažné príjmy obyvateľstva sa v porovnaní s rokom 1988 zvýšili reálne len o 2 percentá, neznížil sa okruh nedostatkových tovarov, nesplnili sa zámery vo výstavbe bytov, zaostávala výstavba ekologických stavieb a nedostatočne rástli kapacity najmä v zdravotníctve a v sociálnom zabezpečení. Vláda prijala rozsiahle opatrenia na nápravu tohto stavu.

Vláda SR schválila *Zásady personálnej politiky a riešenia personálnych zmien v štátnej správe a v hospodárskej sfére* a prijala uznesenie na ich realizáciu.

Vláda SR zobrala na vedomie uznesenie vlády ČSSR o dôsledkoch odchodu sovietskych vojsk z ČSSR a o opatreniach na ich riešenie. Súhlasila s termínom úplného odchodu vojsk do 30. júna 1991.

Slovenská vláda prijala „Zásady znižovania počtu pracovníkov Československej televízie v SR“. Zároveň prijala „Opatrenia na riešenie aktuálnych úloh v oblasti národnostných vzťahov“ podľa záverov pracovnej porady s predstaviteľmi VPN, MNI, hnutia Spolužitie, *Matice slovenskej*, *Csemadoku*, *Zväzu Rusínov-Ukrajincov v Československu* a 10 vybraných národnostne zmiešaných okresov južného Slovenska v Komárne 5. marca 1990.

- Vzniklo *Nezávislé združenie ekonómov Slovenska* (Hvezdoň Kočtúch, Michal Kováč, Michal Baránik, Marián Augustín Húska a ďalší), ktoré si predsavzalo ponúknuť národnú koncepciu ekonomickej transformácie.

13. marca 1990

• Poslanci Českej národnej rady (ČNR) rokovali v Prahe o nových štátnych symboloch Českej republiky podľa návrhu popredného heraldika z Olomouca Jiřího Loudy. Prijali zákon číslo 68, v ktorom podľa článku 1.: „Veľký štátny znak Českej republiky tvorí štvrtý štít, v ktorého prvom a štvrtom červenom poli je strieborný dvojchvostový revúci lev v skoku doprava hladiaci, so zlatými pazúrmí, zlatým vyplazeným jazykom a zlatou heraldickou korunou. V druhom modrom poli je strieborno červená šachovaná orlica hladiaca doprava so zlatým zobákom, zlatými pazúrmí a zlatou heraldickou korunou. V treťom zlatom poli je čierna orlica hladiaca doprava s červeným zobákom, červenými pazúrmí, zlatou heraldickou korunou a striebornou pružinou na prsiach zakončenou datelinovými trojlístkami, uprostred je zdobená krížikom“. Podľa paragrafu (2) „Malý štátny znak Českej republiky tvorí červený štít, na ktorom je strieborný, dvojchvostový revúci lev v skoku hladiaci doprava, so zlatými pazúrmí, zlatým vyplazeným jazykom a zlatou heraldickou korunou.“ Význam zákona podobne ako v Slovenskej republike spočíval v tom, že sa od ústavného zákona o česko-slovenskej federácii z októbra 1968 dotvorili jej štátoprávne symboly, ktoré komunistický režim odmietal kodifikovať a vyjadriť tak ďalší z atribútov štátoprávneho zväzku slovenského a českého národa.

• Ústredný výbor Národného frontu SR sa vo vyhlásení k vnútro politickej situácii vyjadril, že podporuje úsilie vlády SR o demokratickú obrodu spoločnosti a návrh Slovenskej národnej rady na štátny znak čs. federácie a jej názov „Federácia Česko-Slovensko“, no výbor sa obával zhoršenia hospodárskej situácie a narušenia sociálnych istôt ľudí.

14. marca 1990

• Michail S. Gorbačov sa stal prvým prezidentom ZSSR, keď ho na Zjazde ľudových poslancov zvolilo 1329 poslancov. Proti bolo 495 poslancov. Gorbačov, okrem toho, že už bol Predsedom Prezídia Najvyššieho sovietsu, získal právomoci, pri ktorých nebol viazaný na súhlas parlamentu. Vo svojom vyhlásení sa sústredil na tri oblasti: zvýšenie tempa ekonomickej reformy, pokračovanie v odzbrojovacích rokovaníach a vypracovanie novej zväzovej zmluvy medzi republikami ZSSR, ktorá by stanovila ich spôsob vystúpenia zo zväzku. Aj preto odmietol *Vyhlásenie Litvy o nezávislosti*.

• Vláda SR zaujala stanovisko k listu úradujúceho prezidenta Maďarskej republiky Mátyása Szűrösa prezidentovi ČSSR Václavovi Havlovi, v ktorom maďarský predstaviteľ pripomenul, že na rokovaníach v Budapešti sa dosiahla zhoda v tom, že pri utváraní nových vzťahov medzi oboma krajinami je jednou z najaktuálnejších úloh usporiadanie národnostných otázok. Maďarská strana považuje zabezpečovanie národnostných práv za nedeliteľnú súčasť demokracie: „Je však poľutovaniahodné, že situácia maďarskej menšiny v ČSSR sa nezlepšuje“. Vláda Slovenskej republiky zdôraznila, že si želá neustále zlepšovanie vzájomných vzťahov medzi oboma krajinami. Vychádzala pritom zo skutočnosti, že obidva naše štáty prekonávajú v tomto období všetkými silami neblahé dedičstvo bývalých totalitných režimov a usilujú sa o všestrannú demokratizáciu politického a spoločenského života.

• Vláda SR reagovala už 12. marca prijatím *Opatrení na riešenie aktuálnych úloh v oblasti národnostných vzťahov*. Predovšetkým si vytýčila cieľ zabezpečiť dôslednú realizáciu úloh zakotvených v *Programovom vyhlásení vlády SR*, zameraných na vytvorenie rovnoprávných politických, právnych, ekonomických, sociálnych a kultúrnych podmie-

nok pre príslušníkov slovenského národa a národností žijúcich v Slovenskej republike. Na úrovni centra a okresov sa mali naďalej pravidelne organizovať stretnutia členov vlády so zástupcami politických strán a hnutí, občianskych iniciatív, *Maticie slovenskej, Csemadoku a Zväzu Rusínov-Ukrajincov* v Československu na prerokovanie zásadných, aktuálnych otázok riešenia národnostnej problematiky a na vyhodnocovanie prijatých uznesení a opatrení vlády. Pri tvorbe novej Ústavy Slovenskej republiky a novej Ústavy Československej republiky sa malo vychádzať z ústavného zákona č. 144/1968 Zb. o národnostiach v ČSSR s cieľom obohatiť ústavu novým demokratickým obsahom v súlade s medzinárodnými dokumentmi, pričom by sa využili iniciatívne návrhy a podnety občanov.

- Denník *Pravda* uverejnil výzvu *Spolku slovenských spisovateľov*, adresovanú slovenským poslancom vo Federálnom zhromaždení ČSSR, aby na jeho pôde „obhajovali záujmy obyvateľov Slovenskej republiky“, čo sa týka jej štátnych a národných symbolov v symboloch česko-slovenskej federácie tak, ako ich vyjadrovali slovenské národné orgány.
- Deputácia gréckokatolíckeho duchovenstva odovzdala vládnym orgánom v Prahe požiadavky gréckokatolíckej cirkvi. Cirkev si sťažovala, že ani za 4 mesiace po 17. novembri 1989 sa neanulovali dôsledky tzv. prešovského soboru z roku 1950 a vláda nenapravila s tým súvisiace nezákonnosti a majetkovoprávne krivdy. Požadovala obnovenie statusu quo spred 28. apríla 1950, pričom odmietla rokovanie s pravoslávnu cirkvou („Prečo by mal pôvodný majiteľ rokovať s nezákonným uzurpátorom?“) Záver požiadaviek vyznieval ako varovanie pred násilnosťami, pokiaľ sa majetkovoprávne otázky urýchlene nevyriešia. No predsa len k nim došlo.
- Federálne zhromaždenie Československej socialistickej republiky schválilo zákon č. 72/1990 Zb., ktorým sa menil a dopĺňal branný zákon. Zákon obsahoval nový § 9 s názvom „Ústavné práva a slobody vojakov v činnej službe“, v ktorom sa okrem iného uviedlo, že „vojakom v činnej službe je zaručená sloboda prejavu náboženského vyznania včítane účasti na náboženských obradoch a umožnenie vstupu do vojenských objektov duchovným štátom uznaných cirkví“.
- Federálne zhromaždenie ČSSR schválilo zákon č. 73/1990 Zb. o civilnej službe. Bolo to nówum, pričom podľa zákona „civilnou službou je verejnoprospešná služba občana, ..., ak mu náboženské vyznanie alebo morálne presvedčenie bráni vo výkone vojenskej činnej služby“.

Následne FZ ČSSR schválilo zákon č. 74/1990 Zb., ktorým sa ustanovilo nové znenie vojenskej prisahy a služobnej prisahy príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti a Zborov nápravnej výchovy, upravil sa názov československej armády a riadna dovolenka vojakov v základnej službe. Tým sa menil aj zákon č. 40/1974 Zb. o Zbore národnej bezpečnosti.

15. marca 1990

- Vzniklo Maďarské kresťansko-demokratické hnutie (MKDH), jeho predsedom sa stal Kálman Janics. Základom politickej línie MKDH bol kresťanský demokratizmus so sociálnou orientáciou s cieľom budovať maďarské povedomie a národnú identitu občanov maďarskej národnosti. Konzervatívno-demokratické usporiadanie občianskej spoločnosti malo byť založené na uplatnení kresťanských hodnôt, samosprávy a kultúrnej autonómie.

- Na zjazde výtvarných umelcov sa utvorila *Slovenská výtvarná únia* ako nepolitická, nezávislá stavovská organizácia.

16. marca 1990

Slovenská národná rada schválila návrh zákona o voľbách do slovenského parlamentu.

17. marca 1990

Na zakladajúcom zjazde strany Trend tretieho tisícročia v Banskej Štiavnici sa stal jej predsedom Peter Múdry.

17.– 19. marca 1990

Splnila sa jedna zo základných prednovembrových požiadaviek katolíckych veriacich na Slovensku – obsadiť biskupské stolce podľa noriem *Cirkevného zákonníka*. Po 41 rokoch získalo Slovensko opäť kompletný rímskokatolícky biskupský zbor. Dňa 17. marca 1990 sa v Košiciach konala vysviacka Alojza Tkáča, sídelného biskupa košického, 18. marca v Rožňave vysviacka Eduarda Kojnoka, sídelného biskupa rožňavského a 19. marca v Banskej Bystrici vysviacka Rudolfa Tkáča, sídelného biskupa banskobystrického. Svätiteľ kardinál Jozef Tomko, spolu s ním svätiteľ trnavský arcibiskup Ján Sokol a sídelný biskup nitriansky Ján Ch. Korec.

18. marca 1990

- V NDR vyhrala prvé slobodné parlamentné voľby so 48-percentným ziskom hlasov konzervatívna Aliancia pre Nemecko, podporovaná vládnuou konzervatívnou CDU v SRN. CDU získala 40 percentný podiel na celkovom zisku. Druhé miesto obsadila sociálna demokracia a tretie miesto obsadila nástupkyňa SED – Strana demokratického socializmu. Nová vláda s Lotharom de Maiziërom (CDU) si vytýčila cieľ zjednotiť Nemecko.

Dňa 5. apríla bol zostavený nový parlament so 400 poslancami a jeho predsedníčkou sa stala Sabine Bergmann-Pohlová z CDU.

- V Bratislave sa konalo prvé valné zhromaždenie Liberálnodemokratickej strany. Jej predsedom bol Miroslav Janek.

20. marca 1990

Výkonný výbor ÚV KSS sa vyjadril k utvoreniu pluralitného politického systému, pričom privítal vznik politických strán a hnutí, ktoré chcú propagovať a presadzovať myšlienky sociálnej spravodlivosti, humanity, viesť zápas o uchovanie sociálnych výdobytkov a istôt občanov a zabezpečiť prosperitu našej spoločnosti. Tým prispievajú aj k vytvoreniu podmienok na spoluprácu všetkých ľavicových strán a hnutí v budúcnosti. Výbor vyslovil presvedčenie, že sa podarí vytvoriť ľavicovú alternatívu spoločenského rozvoja.

21. marca 1990

- Pod vedením Antona Ťažkého sa konalo posledné zasadanie Predsedníctva ÚV Národného frontu SR. Predsedal mu aj v roku 1968. Prijalo návrh zásad činnosti *Združenia politických strán a spoločenských organizácií SR*, ktoré sa stalo právnym nástupcom

dovtedajšieho ÚV NF SR. Združenie bolo voľným zoskupením politických a nepolitických subjektov.

- Konalo sa posledné zasadnutie Národného frontu ČSSR.
- Novo sa formujúci politický subjekt – Slovenská národná strana – uverejnil svoje programové vyhlásenie.
- V Žiline sa konalo ustanovujúce zasadanie samosprávneho *Združenia miest a obcí Slovenska*.

22. marca 1990

Federálna vláda ČSSR vypovedala mnohostranné dohody o menových kurzoch s ďalšími krajinami RVHP.

23. marca 1990

Príprava hnutia VPN na parlamentné voľby bola hlavnou oblasťou rokovania jeho 4. snemu v Banskej Bystrici.

24. marca 1990

Na ustanovujúcom kongrese Strany demokratického socializmu v Bratislave sa stal jej predsedom Igor Cibula. Strana bola ľavicovo orientovaná.

25. marca a 8. apríla 1990

Maďarské demokratické fórum získalo v prvom kole slobodných volieb 24,7% hlasov, Zväz slobodných demokratov 21,3% hlasov, Nezávislá maloroľnícka strana 11,7% hlasov a Maďarská socialistická strana, ktorá sa transformovala z niekdajšej MSRS, 10,8% hlasov.

V druhom kole sa ešte viac zvýšila prevaha Maďarského demokratického fóra, ktoré dosiahlo 42,5% hlasov, slobodní demokrati získali 24,3% hlasov, maloroľníci si udržali svoje pozície a socialisti poklesli na úroveň zisku 8,5% hlasov. Zväz mladých demokratov, ktorý onedlho uzavrelo medzistranícku dohodu s Maďarským demokratickým fórom, získal 5,7% hlasov.

26. marca 1990

Ministerstvo vnútra ČR zaregistrovalo *Hnutie československého porozumenia* ako politické hnutie o zachovanie česko-slovenskej federácie ako spoločnej vlasti všetkých národov, národností a etnických skupín.

27. marca 1990

Federálne zhromaždenie ČSSR schválilo zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov, zákon č. 84/1990 Zb. o práve na zhromaždenie, zákon č. 85/1990 Zb. o petičnom práve. Tieto zákony priznávali občanom práva a slobody, ktoré im boli za predchádzajúceho režimu v podstate odoprené. Zákony vytvárali zákonné podmienky pre vznik občianskej spoločnosti.

28. marca 1990

- Federálne zhromaždenie ČSSR schválilo zákon č. 86/1990 Zb., ktorým sa menil a dopĺňal zákon č. 81/1966 Zb. o periodickej tlači a o ostatných hromadných informačných prostriedkoch. § 1 ods. 1 znie: „V súlade s ústavnou zaručenou slobodou prejavu, slova a tlače využívajú občania periodickú tlač a ostatné hromadné informačné prostriedky na to, aby ich prostredníctvom získavali informácie a verejne vyjadrovali svoje názory.“ Po štyridsaťjeden rokoch porušovania základných ľudských a občianskych práv v tejto oblasti došlo k náprave. Slobodná a necenzúrová tlač však vychádzala bezprostredne po 17. novembri 1989.
- Federálne zhromaždenie ČSSR prijalo zákon č. 87/1990 Zb., ktorým sa menil a dopĺňal *Občiansky zákonník*. Zákon okrem iného menil a dopĺňal niektoré súvislosti s právom na ochranu osobnosti. Nasledoval zákon č. 89/1990 Zb., ktorým sa menil a dopĺňal zákon č. 35/1965 Zb. o literárnych, vedeckých a umeleckých dielach – autorský zákon. Zákon nadobudol účinnosť 1. júna 1990.

28. – 29. marca 1990

Po týždni postupného rastu napätia vypukla 28. marca 1990 vo väznici v Leopoldove (Ústav nápravnej výchovy, ÚNV) vzburá vyše tisíc odsúdených do najprísnejšej nápravno-výchovnej skupiny. Dve tretiny tvorili obzvlášť nebezpeční recidivisti. Vzbúrenci sa odmietli podriaďovať ústavnému poriadku, zbarikádovали sa, obsadili sklady potravín a materiálu, odmietli rokovania s príslušníkmi Zboru nápravnej výchovy i oficiálnymi predstaviteľmi. Po viacerých výzvach sa vzdala iba malá časť väzňov, väčšia, militantná časť, však vystupňovala napätie natoľko, že bol nevyhnutný zásah ozbrojených zložiek. Väzni, ozbrojení bodnými zbraňami, výbušninami a horľavinami počas zásahu podpálili a zničili všetky objekty ÚNV Leopoldov. Dňa 29. marca vzburu potlačili príslušníci oddielu rýchleho nasadenia, Zboru nápravnej výchovy a výsadeková jednotka armády. Zranených bolo 29 väzňov. Odsúdených eskortovali do nápravno-výchovných ústavov na Slovensku, asi 400 do Českej republiky.

29. marca 1990

- Federálne zhromaždenie ČSSR prijalo ústavný zákon číslo 81 o dvojjazyčnom názve republiky, v českom jazyku *Československá federatívni republika* a v slovenskom *Česko-slovenská federatívna republika*. Na Slovensku sa zdvihla vlna odporu a v Bratislave sa začali konať v rámci „pomlčkovej vojny“ protestné demonštrácie.
- Predsedníctvo SNR prijalo uznesenie č. 515 k návrhu ústavného zákona Federálneho zhromaždenia, ktorým sa dopĺňal ústavný zákon č. 143/1968 Zb., v znení ústavného zákona č. 161/1989 Zb. o československej federácii. Predsedníctvo navrhovalo článok 142, ods. 1 doplniť takto: „*Ústava Československej socialistickej republiky môže byť zmenená Ústavným zákonom Federálneho zhromaždenia. Veci, ktoré patria do ústav republík sa môžu meniť iba ústavnými zákonmi Českej národnej rady a ústavnými zákonmi Slovenskej národnej rady.*“ V podobnom zmysle sa mal upraviť tiež ods. 2 uvedeného článku ústavného zákona. Cieľom úprav bolo spresnenie kompetencií republík pred prijatím ich ústav.
- V Prahe rokovali zástupcovia vedenia hnutí OF a VPN o spoločnom predvolebnom postupe do federálneho zhromaždenia a do národných rád. Skonštatovali značnú

podobnosť svojich volebných programov, pričom: „*Obom našim hnutiam ide predovšetkým o návrat Československa medzi vyspelé európske krajiny. Ďalším našim spoločným cieľom je demokratické naplnenie českej a slovenskej štátnosti v spoločnom, federatívne usporiadanom štáte. Základom pre to je pre nás európska demokratická tradícia vyjadrenia vôle národov Európy v dokumentoch helsinskej konferencie, a predovšetkým nedotknuteľnosť štátnych hraníc a dôsledné dodržiavanie ľudských a menšinových práv*“. Spoločné vyhlásenie sa sústredilo aj na riešenie sociálnych a ekologických problémov Slovenska.

- Do SNR bolo kooptovaných 17 nových poslancov, z nich 8 za VPN.

- Podpredseda SNR Ján Majer v pléne SNR skonštatoval, že *Komisia Slovenskej národnej rady na dohľad prešetrenia zásahu Zboru národnej bezpečnosti proti zhromaždeniu veriacich 25. marca 1988 v Bratislave* skončila svoju činnosť a vo vyše tisícstranovom materiáli najmä uviedla, že išlo o neprimeraný, tvrdý a nezákonný zásah proti veriacim. Zhodnotila vtedajšiu vnútropolitickú situáciu, získala množstvo výpovedí, materiálov a záberov. Záverečná správa komisie priamo nadväzovala na informáciu, prednesenú v pléne 9. februára 1990.

- Predsedníctvo SNR vymenovalo za ministra kultúry SR Ladislava Snopka.

29. – 30. marca 1990

- Predseda vlády SR Milan Čič predniesol na pôde SNR „*Správu o stave a vývoji Slovenskej republiky*“. Konštatoval v nej, že sa končí jeden hospodársky systém a začína pôsobiť „*nový hospodársky trhový mechanizmus*“. O vývoji ekonomiky Slovenska v 80. rokoch 20. storočia sa vyjadril v tom zmysle, že národný dôchodok v podstate stagnoval, keď priemerné tempo jeho rastu bolo na úrovni 2,8 %, čo však pri 3 – 4 % inflácii bol vlastne len 0,2 – 1,2 % rast. Predseda vlády tiež spomenul širšie hospodárske súvislosti. Podľa neho síce existencia československej ekonomiky napomohla urýchleniu industrializácie Slovenska, no tá tiež mala svoje negatíva. Slovenská ekonomika nebola budovaná samoúčelne, ale významným spôsobom sa podieľala „*na krytí potrieb českej ekonomiky*“ mnohými výrobkami a polotovarmi. M. Čič tiež spomenul „*silný prúd migrácie obyvateľstva v produktívnom veku*“ zo Slovenska, ktorý napomáhal ekonomickému rastu českých krajov.

SNR prijala uznesenie k *Správe o stave a vývoji Slovenskej republiky*. Schválila tiež vládny návrh zákona o SNR o štátnom rozpočte na rok 1990. Ako v rozprave k zákonu povedal minister financií, cien a miezd Michal Kováč, pri jeho príprave sa sledovali dva ciele : zabezpečiť, aby rozpočet pôsobil výrazne protiinflačne, a to spomalením, resp. až zastavením rastu rozpočtových výdavkov; obmedziť prerozdélovacie procesy v ekonomike, aby sa vytvoril tlak na podniky, pričom zámerom bolo dosiahnuť zmeny v správaní sa hospodárskych organizácií v prospech ekonomickej racionálnosti a sebestačnosti.

- Pred budovou SNR sa konali za podpory SNS a *Štúrovej spoločnosti* protestné demonštrácie za účasti asi 50-tisíc občanov proti návrhom českej strany na názov federácie a štátny znak. Objavili sa výzvy na osamostatnenie Slovenska.

- VPN a KDĽ odsúdili v spoločnom vyhlásení podľa nich prejavy extrémneho nacionalizmu na Slovensku, vyvolaného prijatím nového dvojjazyčného názvu *Česko-Slovenska* federálnym parlamentom. O deň neskôr sa k vyhláseniu pripojila MNI.

- Predstavitelia MKDH a Spoluzitá podpísali zmluvu o predvolebnej koalícii.

30. marca 1990

- Slovenské národné orgány poslali Federálnemu zhromaždeniu ČSSR oficiálny protest proti jeho návrhu na názov spoločného štátu slovenského a českého národa a na jeho štátny znak. Názov mal znieť *Federácia Česko-Slovensko*. Vláda SR a SNR navrhli trojstranné rokovania na úrovni parlamentov, vlád a politických reprezentácií o otázkach štátnej a národnej suverenity a o forme a spôsobe spolužitia národov v česko-slovenskej federácii, lebo: „*Otázky slovenskej štátnej a národnej suverenity považuje SNR a vláda za základné princípy svojej politiky, ktoré chcú riešiť pokojnou cestou*“. Vyjadrili poľutovanie, že federálne zhromaždenie neakceptovalo slovenský návrh na názov spoločného štátu a zároveň vyzvalo politické subjekty, aby nezneužívali národné cítenie občanov.
- Slovenská národná rada prijala zákon č. 96/1990 Zb. o zriadení Slovenskej komisie pre životné prostredie a o zmenách v pôsobnosti ministerstiev Slovenskej republiky. Zákon zriaďoval Slovenskú komisiu pre životné prostredie ako ústredný orgán štátnej správy Slovenskej republiky pre tvorbu a ochranu životného prostredia. Čiastočne sa tak splnili požiadavky tzv. ochranárov, ktorí kritizovali komunistický režim za zanedbávanie životného prostredia.

31. marca 1990

Na zakladajúcom sneme koalície Együttélés-Spolužitie-Wspólnota-Soužití sa stal jej predsedom Miklós Duray. Politická línia hnutia mala pravicové zameranie s prvkami nacionálneho populizmu. Cieľom bolo budovanie maďarského povedomia a národnej identity občanov maďarskej národnosti, obhajoba a presadzovanie ich záujmov. Dôraz kládla na občiansku spoločnosť, samosprávu, až po územnú autonómiu, menšinové práva a zabezpečenie európskych demokratických hodnôt, trhovú ekonomiku a privatizáciu.

marec 1990

- Vo funkcii predsedu Sociálnodemokratickej strany Slovenska vystriedal Ivana Paličku Boris Zala.
- Na *Bratislavskom hrade* bola študentskému hnutiu na Slovensku (po 17. novembri 1989, napríklad študenti Anton Popovič, Zuzana Mistríková a ďalší) udelená *Národná cena SR*.

1. apríla 1990

Nadobudla účinnosť vyhláška Ministerstva priemyslu Slovenskej republiky č. 75/1990 Zb., ktorou sa zrušila vyhláška Ministerstva priemyslu Slovenskej socialistickej republiky č. 155/1970 Zb. o zriaďovaní a pôsobnosti tlačiarň a rozmnožovní a o povinnej evidencii tlačiarenských strojov v znení vyhlášky č. 161/1971 Zb.. Schválená bola 6. marca 1990. Rušila sa ňou štátna kontrola a monopol nad tlačiarenskými strojmi a vytlačnými textami, čo bolo súčasťou ovládania spoločnosti v komunistickom režime. Uvedené opatrenia mali okrem iného zabrániť vydávaniu pre komunistickú moc nežiaducich textov.

2. apríla 1990

- V Bratislave rokovali zástupcovia VPN (Ján Budaj, Peter Zajac, Fedor Gál, Juraj Flamiík a László Szigeti) a OF (Jan Urban, Věnek Šilhán, Petr Kučera a Libor Prudký) o názve spoločného štátu a o česko-slovenských vzťahoch a v tejto súvislosti aj o „internej neutralizácii“ prezidenta Václava Havla, aby už neintervenoval do práce federálneho parlamentu. Kritizovali slabú informovanosť v oznamovacích prostriedkoch o vzťahoch slovenského a českého národa. Navrhovali, aby sa skoorinovali práce pri príprave ústav národných republík a ústavy federácie s cieľom dosiahnuť zhodu „v rozsahu delegovania právomoci z ústav republík do ústavy federácie“.
- Predseda federálneho parlamentu Alexander Dubček rokoval v Bratislave s predstaviteľmi slovenských národných orgánov o prijatom návrhu zákona o názve česko-slovenskej federácie. Informoval ich o existencii ďalších piatich návrhov a navrhol, aby sa 10. apríla konalo spoločné rokovanie federálneho a národných parlamentov.
- V budove federálneho parlamentu v Prahe rokovali predstavitelia politických strán o názve štátu a zhodli sa v tom, že by sa nemalo spochybňovať rozhodnutie parlamentu.

5. apríla 1990

- Politické byro ÚV KSSZ ku správe jeho medzinárodného oddelenia o politike KSSZ voči komunistickým a robotníckym stranám vo východoeurópskych krajinám skonštatovalo, že sa tieto ocitli vo veľmi „dramatickej situácii“ a v stave „hlbokej ideovej krízy a organizačnom chaosé“. Prudko klesala členská základňa v komunistických stranách v ČSSR, Poľsku a Maďarsku. Kríza zasiahla základné organizácie strán v podnikoch, rezignovali mnohí členovia strany a nedokázali čeliť centristickým a pravicovým silám, ktoré narúšali socialistické atribúty. Predsa len bolo potrebné vytvoriť vo vzťahu k trhovej ekonomike blok ľavicových síl, ktoré by bránili sociálne záujmy pracujúcich. Zmenila sa však pri strate vedúcich úloh komunistických strán možnosť zasahovania do riadenia štátu a klesala váha ich rozhodnutí napríklad v ekonomických otázkach. Preto treba, aby sa zo strany komunistickej strany Sovietskeho zväzu „pokojne reagovalo“ na postupy komunistických strán, ktoré by brali v úvahu vznik demokratických zoskupení v jednotlivých krajinách, čo však nemalo znamenať, aby sa stratil vzájomný kontakt.
- Bola zaregistrovaná Slovenská ľudová strana, ktorá mala vo svojom programe štátnu nezávislosť Slovenska.

6. apríla 1990

- Prezident republiky Václav Havel rokoval vo svojej rezidencii v Lánoch s predstaviteľmi federálneho parlamentu, federálnej vlády a národných vlád o štátoprávnych, politických, historických, jazykových a medzinárodných aspektoch názvu republiky.
- Vo veci „privolania“ vstupu vojsk armád Varšavskej zmluvy do ČSSR v auguste 1968 začalo trestné stíhanie, keď boli generálnym prokurátorom ČSSR predvolaní Miloš Jakeš, Alois Indra, Karel Hoffman a Vasil Bilak, ktorý bol zadržaný na výsluch 5. júna.

7. apríla 1990

V Bratislave sa ustanovilo Hnutie československého porozumenia, ktoré sa postavilo za spoločný štát a za dohody medzi českou a slovenskou reprezentáciou vo veci jeho fungovania.

9. apríla 1990

V Bratislave sa zišli prezidenti, premiéri a ministri zahraničných vecí Československa, Maďarska, Poľska, Rakúska, Juhoslávie a Talianska na *Mítingu 90*, aby prerokovali možnosti zaradenia uvedených prvých troch krajín do integračných európskych procesov. Československo, Maďarsko a Poľsko, ako stredo európske krajiny, ktoré prešli na konci 80 rokov odlišným vnútro politickým vývojom, predostreli svoje prvé predstavy o vzájomnej kooperácii v rámci bezpečnostnej situácie a uplatňovania demokratických princípov, ako aj vo vzťahu k RVHP a *Varšavskej zmluvy*. Účastníci mítingu sa tiež vyjadrili k otázkam zjednotenia Nemecka a v podstate s ním súhlasili.

10. apríla 1990

Podpísaním *Charty Konfederácie odborových zväzov Slovenskej republiky* (KOZ SR) štatutárnymi zástupcami jednotlivých odborových zväzov došlo k vlastnému založeniu KOZ SR. Za predsedu bol zvolený Roman Kováč.

10. – 11. apríla 1990

Z iniciatívy prezidenta republiky Václava Havla sa na zámku v *Lnářoch* uskutočnilo rokovanie predstaviteľov federálneho parlamentu, federálnej i národných vlád o štátoprávných, politických, historických, jazykových a medzinárodných súvislostiach názvu republiky, aby sa na prvom spoločnom stretnutí po 20 rokoch v zásade dohodli na základných princípoch spoluzitia (prvotnosti, svojbytnosti a integrity republík) slovenského a českého národa. Preto sa vlády rozhodli „*vypracovať návrh zásad federatívneho usporiadania štátu a predložiť ho verejnosti ešte do júnových volieb. Diskusia účastníkov stretnutia potvrdila, že problémy, ktoré sa javia ako rozpory medzi oboma národmi, sú v skutočnosti dôsledkom a pozostatkom centralistického, direktívneho a byrokratického systému.*

Rozvoj demokracie a trhového hospodárstva spojený s posilňovaním najširšej samosprávy nielen republík, ale aj obcí, si vyžaduje významné zmeny. K týmto zmenám vedie vlády oboch republík starostlivosť o potrebný ekonomický a sociálny rozvoj, o výkonnosť hospodárstva a o postupné zlepšovanie ekologických podmienok. Stredobodom pozornosti by v budúcnosti nemali byť spory o prerozdelení hodnôt, ale starosť o optimálne spôsoby ich tvorby. Vlády sa jednoznačne zhodli na tom, že použitie vytvorených zdrojov bude v kompetencii každej z oboch republík“.

Vlády vychádzali z prvotnosti republík, čo znamenalo, že i „*budúca nová federálna ústava by mala byť odvodená z ústav oboch republík, doterajšie štátoprávne usporiadanie nerešpektuje plne autentické princípy federácie“.*

Vlády zároveň uvítali iniciatívny návrh skupiny poslancov na zmenu štátu: Česká a Slovenská Federatívna Republika.

Spoločné zasadanie národných vlád po tak dlhom čase svedčilo o tom, v akom obmedzenom priestore sa pohybovali počas trvania komunistického režimu, keď rozhodujúce slovo mala federálna vláda a vedenie KSČ.

12. apríla 1990

• SNR na základe predchádzajúcich rokovaní slovenských a českých predstaviteľov prijala uznesenie k návrhu skupiny poslancov federálneho parlamentu na ústavný zákon

o zmene názvu „Česko-slovenskej federatívnej republiky“, v ktorom súhlasila s návrhom skupiny poslancov federálneho parlamentu na ústavný zákon o zmene názvu „Česko-slovenskej federatívnej republiky“ na „Česká a Slovenská Federatívna Republika“. Predseda SNR Rudolf Schuster pripomenul predchádzajúci návrh slovenských národných orgánov na názov spoločného štátu „Federácia Česko-Slovensko“, s veľkým „S“, no po rozhovoroch najvyšších štátnych a politických predstaviteľov v Lnáchoch došlo k zhode. Za návrh názvu spoločného štátu „Česká a Slovenská Federatívna Republika“ hlasovalo 118 zo 121 prítomných poslancov, traja sa zdržali hlasovania. Ďalej poslanci SNR schválili návrh prezidenta V. Havla, aby štátnym znakom spoločného štátu bol štvrtý štít. Za návrh hlasovalo 109 poslancov.

- Federálna vláda ČSSR začala prerokúvať dokument o stratégii radikálnej ekonomickej reformy.

13. apríla 1990

- Poľský predstaviteľ Wojciech Jaruzelski si počas návštevy Moskvy vypočul zo strany Sovietskeho zväzu oficiálne priznanie masovej vraždy 4-tisíc poľských dôstojníkov v Katyni na začiatku druhej svetovej vojny.
- Vyšlo nulté číslo tlačového orgánu KDĽ *Slovenského denníka*. Jeho prvým šéfredaktorom bol Ladislav Szalay.

18. apríla 1990

Vo Viedni bola podpísaná dohoda o začlenení ČSSR do *Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky*.

19. apríla 1990

Federálne zhromaždenie Česko-slovenskej federatívnej republiky schválilo zákon č. 110/1990 Zb., ktorým sa menil a dopĺňal zákon č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení a zákon č. 54/1956 Zb. o nemocenskom poistení zamestnancov.

20. apríla 1990

- Federálny parlament po viacmesačných ostrých sporoch o názov spoločného štátu Čechov a Slovákov v tzv. pomlčkovej vojne prijal ústavný zákon číslo 101 o novej názve spoločného štátu a štátnych symboloch „Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky“ (ČSFR), ktoré vyjadrovali štátoprávnu rovnoprávnosť, rovnosť a svojprávnosť slovenského a českého národa v spoločnom štáte.

Čl. I:

„Názov „Československá federatívna republika“ sa mení na „Česká a Slovenská Federatívna Republika“ v českom jazyku a „Česká a Slovenská Federatívna Republika“ v slovenskom jazyku; obe znenia sú rovnocenné.“

Čl. II

Pokiaľ je v doterajších ústavných a iných zákonoch uvedený názov „Československá federatívna republika“, rozumie sa tým názov štátu podľa tohto zákona.

Čl. III

Zrušuje sa ústavný zákon č. 81/1990 Zb. o zmene názvu Československej socialistickej republiky.“

Nový názov česko-slovenskej federácie konečne naplnil požiadavky slovenských predstaviteľov z obdobia spoločenských reforiem v roku 1968, ktoré sa však v začínajúcom procese normalizácie na jeseň toho roku ani nedostali do znenia ústavného zákona číslo 143 z 27. októbra 1968. Oprávnené sa začal používať nový názov federácie, ako zloženého štátu dvoch národných republík, hoci 31 českých poslancov v oboch snemovniach federálneho parlamentu nehlasovalo za navrhnutý názov Česká a Slovenská Federatívna Republika, resp. skrátené Česko-Slovensko.

Štátnym znakom ČSFR sa stal štvrtý štít, ktorý sa skladal z dvojitého vyobrazenia českého leva a slovenského dvojkríža, no ktorý časť predstaviteľov Moravy a Sliezska neprijala za svoj.

- Na nepovolenom mítingu Hnutia rady za oslobodenie Slovenska v Bratislave sa asi dvetisíc účastníkov dožadovalo v jeho memorande usporiadania referenda o samostatnosti Slovenska.

21. -22. apríla 1990

Na dvojdňovú návštevu Česko-Slovenska prišiel pápež Ján Pavol II., ktorý vystúpil v Prahe, na Velehraďe a v Bratislave-Vajnorochoch. Hlava katolíckej cirkvi si prišla na Slovensko uctiť slovanských vierozvestov sv. Cyrila a Metoda a úzko prepojiť vzťahy medzi katolíckou cirkvou na Slovensku a Svätou stolicou. Na letisku ho privítali najvyšší cirkevní a štátni predstavitelia. Vo Vajnorochoch celebroid slávnostnú omšu, ktorej sa zúčastnili státisíce veriacich zo Slovenska a susedných štátov.

22. apríla 1990

Na 4. zasadaní ÚV KSČ sa Pavol Kanis vyjadril za dištancovanie sa strany od ultralavicových síl. Podľa predsedu KSČ Ladislava Adamca sa strana obrodzovala zdola.

23. apríla 1990

- Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky schválilo zákon č. 119/1990 Zb. o súdnej rehabilitácii. Na základe tohto zákona boli rehabilitované státisíce občanov, ktorých komunistický režim nespravodlivo stíhal a väznil. Zákon nadobudol účinnosť 1. júla 1990. Mimosúdne perzekúcie komunistického režimu však zasiahli oveľa vyšší počet obyvateľov Slovenska, čo sa riešilo o rok neskôr.

- Federálne zhromaždenie ČSFR schválilo zákon č. 117/1990 Zb. o zásluhách Milana Rastislava Štefánika pri vzniku Československej republiky v roku 1918. Predseda parlamentu Alexander Dubček v záverečnom slove zdôraznil, že zmyslom zákona je oceňiť zásluhy M. R. Štefánika, blízkeho spolupracovníka Tomáša G. Masaryka, na vzniku spoločného štátu Čechov a Slovákov, ktorého obaja boli a sú trvalými symbolmi. Dubček spomenul Štefánikovo pôsobenie počas prvej svetovej vojny, ako aj to, že to „*bol prvý človek popri Masarykovi*“, ktorý stál pri základoch spoločného štátu.

Komunistický režim sa snažil vymazať osobnosť M. R. Štefánika z historickej pamäte. Po novembri 1989 sa objavila renesancia tejto osobnosti v politike a vo verejnosti. Na jeho počesť sa premenúvali ulice a školy, inštalovali busty.

Pri hlasovaní o návrhu zákona bolo prítomných 132 poslancov Snemovne ľudu, 40 poslancov Snemovne národov zvolených v ČR a 44 poslancov Snemovne národov zvo-

lených v SR. Proti hlasoval iba jeden poslanec v SN za ČR a traja poslanci v SL sa zdržali hlasovania.

- V novembri 1990 uverejnilo *Centrum pre výskum spoločenských problémov* prieskumy názorov občanov z apríla a mája 1990 pod názvom *Kladné a záporné historické postavy v očiach Čechov a Slovákov*. Občania SR boli hrdí na tieto historické osobnosti v percentách (percentuálny súčet prevyšuje 100 %, pretože respondenti mohli uviesť viacero osobností) v nasledujúcom poradí: 1. Milan R. Štefánik (28,1 %); 2. Ľudovít Štúr (19,9 %); 3. Andrej Hlinka (11,4 %); 4. Alexander Dubček (7,4 %); 5. Ľudvík Svoboda (6,3 %); 6. Tomáš G. Masaryk (4,3 %); 7. Pavol O. Hviezdoslav (3,7 %); 8. Jozef Tiso (3,5 %); 9. Juraj Jánošík (2,5 %); 10. Anton Bernolák (1,3 %); iné osobnosti uviedlo 18,4 % respondentov; slovami „taká osobnosť neexistuje“ sa vyjadrilo 11,2 %; nevedelo uviesť osobnosť 26,3 %; neodpovedalo 3,7 % respondentov. Na čele desiatky historických osobností v českých krajinách dominoval T. G. Masaryk. Najvyššiu autoritu, podľa prieskumu tak u občanov oboch častí republiky získali osobnosti, ktoré sa najväčším podielom zaslúžili o vznik spoločného štátu Slovákov a Čechov.
- V Prahe niekoľko tisíc demonštrantov podporilo návrh pražského mestského prokurátora Tomáša Sokola postaviť komunistickú stranu mimo zákona.

24. apríla 1990

- Predseda KSČ Ladislav Adamec v liste nespravodlivo vyškrtnutým a vylúčeným členom KSČ po roku 1969 považoval likvidáciu reformného krídla v strane, ktoré sa usilovalo o „socializmus s ľudskou tvárou“, za jednu z najbolestivejších kapitol strany. Mnohí z postihnutých sa pýtali, aký vlastne vzťah majú k nej zachovať, keď sa zablokovali reformy a vznikli škody pre socializmus. Akčný program strany z konca roku 1989 sa však inšpiroval akčným programom z jari 1968, keď sa aj v tom období sa podnikli kroky k prekonaniu dogmatizmu v strane.
- Na zhromaždení delegátov *Klubu Obroda Slovenska*, ktorý združoval predovšetkým bývalých reformných komunistov, boli schválené stanovky klubu.

25. apríla 1990

- Vláda Slovenskej republiky odsúdila násilnú pravoslavizáciu pred 40 rokmi, keď po *Prešovskom sobore* časť duchovenstva a veriacich gréckokatolíckej cirkvi ukončila pod nátlakom vtedajšieho politického a štátneho vedenia činnosť tejto cirkvi a rozhodla o včlenení gréckokatolíckych veriacych do pravoslávnej cirkvi. Následnými rozhodnutiami štátnych orgánov boli kostoly, modlitebne, fary a ostatný sakrálny majetok gréckokatolíckej cirkvi prevedené do vlastníctva pravoslávnych eparchií. Prenasledovaní boli biskupi i radoví veriaci, ktorí sa s akciou násilnej pravoslavizácie nezmierili a nestotožnili.

Vláda zdôraznila, že v rámci demokratizačného roku 1968 bolo prijaté uznesenie o obnovení činnosti gréckokatolíckej cirkvi a nariadením č. 70/1968 Zb. sa utvoril právny základ na riešenie jej majetkovo-právnych problémov. Vstup vojsk piatich štátov Varšavskej zmluvy do ČSSR znemožnil však nasledujúcich 20 rokov faktické riešenie tohto zložitého problému. Vláda Slovenskej republiky odsúdila všetky akty, ktoré sa v procese násilnej pravoslavizácie v 50. rokoch voči gréckokatolíckej cirkvi vykonali a „považuje ich za protiústavné a nezákonné“. Vyjadrila hlboké poľutovanie nad krivdami

a prenasledovaním, ktorým boli biskupi, kňazi i veriaci gréckokatolíckej cirkvi po *Prešovskom sobore* vystavení.

- Slovenská vláda k správe o zabezpečení prípravy a realizácie komplexnej bytovej výstavby v roku 1990 a ďalších rokoch konštatovala, že „v súčasnom období výrazne pôsobí nesúlad medzi rozvojom väčšiny sídiel a zabezpečením čistenia odpadových vôd, čo vyvoláva problémy pri odovzdávaní dokončených bytov a objektov občianskej vybavenosti do užívania.“ K bytovej výstavbe prijala opatrenia, ako aj zásady organizovania svojpomocnej výstavby národných výborov.
- Opatrenia vlády sa dotýkali aj zabezpečenia využitia neobrábanej alebo nedostatočne obrábanej poľnohospodárskej pôdy, najmä v horských a podhorských oblastiach.
- Český premiér Petr Pithart kritizoval vo svojom prejave na pôde ČNR centralistické tendencie v činnosti federálnej vlády, ktorá niekedy nerešpektovala rozdelenie kompetencií medzi republikami a česko-slovenskou federáciou. Pithart zároveň predstavil názory expertov českej vlády na prechod centrálne riadenej ekonomiky k trhovému hospodárstvu.

26. apríla 1990

- Predsedníctvo SNR prerokovalo *Pracovný návrh Ústavy Slovenskej republiky*, ktorej preambula znela: „*My národ slovenský, pamätlivý politického a kultúrneho dedičstva Veľkej Moravy, stá ročných skúseností zo zápasov o národné bytie a štátne sebaurčenie, rozhodli sme sa zo svojej zvrchovanej moci prijať túto Ústavu, ktorá utvrdzuje slovenskú štátnosť, demokratické spoločenské zriadenie a spojenie Slovenskej republiky s českou republikou v spoločnej federatívnej republike, ktorá vyjadruje našu vôľu zaručiť všetkým občanom pracujúcim na území republiky všestranný rozvoj, prehlbovať európsku vzájomnosť a spoluprácu národov a štátov na celom svete.*“ Návrh ústavy predložil predseda komisie Predsedníctva SNR pre prípravu Ústavy SR Karol Plank. Na 71 stranách obsahoval 182 článkov.

Podľa článku 1,

paragrafu 1: Slovenská republika je demokratický a sociálne spravodlivý štát slovenského národa,

paragrafu 2: Slovenská republika je spoločný domov slovenského národa, národných menšín a etnických skupín, ktoré v nej žijú.

Podľa článku 4,

paragrafu 1: Základné práva, slobody a povinnosti občanov Slovenskej republiky sú rovnaké. Všetci občania sú si pred zákonom rovni bez ohľadu na národnosť, rasu, náboženské vyznanie, politické alebo sociálne postavenie.

Podľa článku 5: Slovenská republika zabezpečuje plný hospodársky, kultúrny a sociálny rozvoj slovenského národa. Prostredníctvom svojich štátnych a neštátnych orgánov a organizácií napomáha zachovávať a rozvíjať národnú kultúru Slovákov žijúcich doma a v zahraničí.

Podľa článku 7,

paragrafu 1: Slovenská republika uplatňuje na svojom území plnú suverenitu s výnimkou tých pôsobností, ktoré zverila podľa tejto ústavy federácii.

paragrafu 2: Slovenská republika môže z federácie vystúpiť na základe ľudového hlasovania, vykonaného spôsobom ustanoveným v tejto ústave.

Podľa článku 11:

(1) Občania, právnické osoby, obce, republika a federácia môžu vlastníť majetok. Ich vlastnícke právo je chránené zákonom. Obmedziť alebo odňať vlastnícke právo možno iba na základe zákona vo verejnom záujme a za náhradu, s výnimkou trestov ukladaných podľa zákona.

(3) Všetky druhy vlastníctva sú si rovné a majú rovnakú ochranu. Štát podporuje všetky druhy vlastníctva a rozvoj slobodného podnikania.

Podľa článku 39:

(1) Slovenská republika spolu s Českou republikou tvoria federatívny štát Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku.

(2) Slovenská republika a Česká republika sú rovnoprávnymi členmi Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

Podľa článku 48: Slovenská republika zveruje do pôsobnosti federácie:

a) zahraničnú politiku, zastupovanie v medzinárodných vzťahoch, koordináciu stykov republik s cudzími štátmi a medzinárodnými organizáciami, b) rozhodovanie o otázkach mieru a vojny; c) obranu; d) menu; e) federálne hmotné rezervy; f) ochranu federálnej ústavnosti; g) zákonodarstvo a správu v rozsahu pôsobnosti federácie.

Podľa článku 56:

zodpovedali spoločné kompetencie republík a federácie v podstate ústavnému zákonu o česko-slovenskej federácii číslo 143 z októbra 1968 a nie deformačným zákonom z decembra 1970.

- Predseda vlády SR Milan Čič uznesením č. 188 navrhol Predsedníctvu SNR udeliť bývalému predsedovi *Svetového kongresu Slovákov* Štefanovi B. Romanovi in memoriam Národnú cenu SR. Podobne dostal cenu už nebohý spisovateľ Dominik Tatarka.
- V Bratislave sa asi 5-tisíc ľudí dožadovalo úplnej samostatnosti Slovenska. Miting usporiadala tzv. Národná rada za oslobodenie Slovenska.

27. apríla 1990

- Predstavitel' česko-slovenskej jari roku 1968 Alexander Dubček v rozhovore pre *Slobodný piatok* uviedol svoje programové príčiny rozchodu s KSČ a teóriou marxizmu-leninizmu, ktoré spočívali v potlačení reformného procesu a v následnej normalizačnej politike KSČ.
- Predsedom zriadeného Výboru SNR pre národnosti sa stal bývalý katolícky disident František Mikloško z VPN.

28. apríla 1990

- Piaty snem VPN v Martine sa vyslovil k predloženej kandidátke VPN a k programu hnutia, ako aj k plánu predvolebnej kampane. VPN principiálne odmietala lustrácie poslancov a kandidátov politických strán a hnutí, lebo mohli byť zneužití a snem sa vyjadril za „demokratické a ústavné riešenie“.
- Jeden z popredných predstaviteľov *Slovenskej obrody* 68 – 69 Ivan Laluha sa v deníku *Práca* vyjadril k činnosti obrody, ktorú považoval za ľavicové demokratické hnutie.

29. apríla 1990

V Bratislave sa delegáti programovej konferencie KSS, predovšetkým prostredníctvom predsedu Výkonného výboru ÚV KSS Petra Weissa a tajomníka ÚV KSS Pavla Kanisa, vyslovili za politický pluralizmus a odmietli kolektívnu vinu komunistov za obdobie pred rokom 1989. Strana sa pomerne rýchlo adaptovala na vtedajšie pomery a prevládalo jej reformné krídlo. Delegáti sa vyjadrili za uskutočnenie všetkých nevyhnutných spoločenských zmien a obranu všeludských hodnôt považovali za najlepšie vyjadrenie záujmov pracujúcich. Na konferencii bol schválený volebný program, najmä za sociálne istoty, prosperitu a suverenitu Slovenska, sociálne spravodlivú spoločnosť, reformy v zdravotníctve, školstve, ako aj za medzinárodnú „otvorenosť“ ČSFR a za vytvorenie platformy modernej ľavicovej strany, ktorá by stranu posunula za rámec *Akčného programu KSS* z decembra 1989. Konferencia sa vyslovila za korektnú volebnú kampaň.

31. apríla 1990

Delegácia MNI navštívila kardinála Lászla Paskaiho v Ostrihome, aby prerokovala vzťah slovenskej a maďarskej cirkvi, otázky kresťanskej výchovy a slobodných volieb.

1. mája 1990

- Na oslavách 1. mája v Bratislave Peter Weiss (KSS) pripomenul, že novembrové udalosti znamenali historickú prehru komunistickej strany, ale to údajne nemalo znamenať, že spoločnosť nepotrebuje silnú ľavicu.
- V Komárne uskutočnilo šesť politických strán, vrátane KSS, spoločné oslavy 1. mája.
- V Banskej Bystrici bola účasť občanov na oslavách usporiadaných komunistami väčšia, ako na tých, ktoré sa konali v réžii VPŇ.

2. mája 1990

- V rámci novelizácie *Trestného zákona* bol v Česko-Slovensku zrušený trest smrti. Na tlačovej konferencii KC OF v Prahe, ktorej sa zúčastnili predstavitelia štátnych orgánov, sa hovorilo o príprave volieb, o lustráciách a o kandidátkach.
- Za predsedu maďarského Národného zhromaždenia zvolili Árpáda Göncza, ktorý sa stal i dočasným prezidentom Maďarska.

3. mája 1990

FZ ČSFR schválilo novelu zákona, umožňujúcu vznik súkromných a cirkevných škôl, ďalej sa skrátila povinná školská dochádzka z 10 na 9 rokov, teologické fakulty sa začleňovali do univerzít a zrušila sa Vysoká škola ZNB.

4. mája 1990

- Predseda FZ ČSFR Alexander Dubček odhalil vo vestibule federálneho parlamentu pamätnú tabuľu Milana Rastislava Štefánika a pripomenul jeho veľké zásluhy o vznik Československej republiky roku 1918, no i jeho tragickú smrť 4. mája 1919.
- Podpredseda federálnej vlády Václav Valeš oznámil, že sa ešte nedokončila príprava ekonomickej reformy.

- Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky schválilo zákon č. 180/1990 o zmenách predpisov v nemocenskom a sociálnom zabezpečení a mater- skom príspevku a o zmenách niektorých ďalších predpisov.
- Najvyšší soviet Lotyšska prijal uznesenie o nezávislosti krajiny, o ktorom však chcel ešte rokovať s moskovskou vládou.

5. mája 1990

- Na oslavách česko-slovenskej štátnosti na *Bradle* vystúpil s prejavom okrem A. Dubčeka aj prezident ČSFR Václav Havel, ktorý pripomenul, že pominul čas, keď bolo meno Milana Rastislava Štefánika násilne vymazané z encyklopédií a učebníc de- je- pisu. Vyzdvihol aktuálnosť odkazu Štefánika, lebo „*chceme hľadať a nachádzať skutočne rovnoprávny vzťah našich dvoch národov a jeho výraz v novom a skutočne demokratickom poňatí našej federácie. Skončila éra čechoslovakizmu, pseudosamostatnosti i federalizova- nej totality, začína éra bratskej spolupráce dvoch svojprávných národov*“, slovenského a čes- kého.

Predseda federálneho parlamentu A. Dubček vyzdvihol Štefánikove zásluhy na poli vedy, oslobodzovacieho boja a diplomacie a vyslovil ľútosť nad tým, že tragicky zahy- nul v čase, keď mohol výrazne ovplyvniť začiatky spoločného štátu Čechov a Slovákov, za ktorý rokoval vo Francúzsku, Taliansku, Rusku a USA. Štefánik bol symbolom v čase druhej svetovej vojny i v roku 1968, keď sa práve na *Bradle* zišlo vyše 100-tisíc ľudí. Žiaľ jeho meno bolo ďalších 20 rokov znevažované, a preto podľa Dubčeka treba : „*Vrátiť Štefánika do histórie vzťahov Čechov a Slovákov, vrátiť ho do povedomia našich národov ako zjednocujúcu osobnosť československej vzájomnosti, vrátiť Štefánika ako zakladateľa spoločného československého štátu, vrátiť Štefánika do názvov našich ulíc, vrátiť pomníky a pamätné tabule na ich miesta*“. A tak splniť jeho odkaz.

- Štyri víťazné mocnosti druhej svetovej vojny, ktoré sa podieľali na rozdelení Nemecka po roku 1945 a ministri zahraničných vecí SRN a NDR, rokovali v Bonne o zjednotení oboch nemeckých štátov. Sovietsky zväz však nesúhlasil, aby sa Nemecko stalo úplným členom NATO a riešenie chcel presunúť na pôdu KBSE, čo ostatní účastníci stretnutia odmietli. Až ich schôdzka v júli 1990 priniesla výraznú dohodu.

7. mája 1990

- Federálny premiér Marián Čalfa podpísal v Bruseli dohodu medzi Európskym spo- ločenstvom a ČSFR o obchode a obchodnej a hospodárskej spolupráci. ČSFR bol pri- znaný štatút osobitného hosta.
- Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky schválilo zákon č. 176/1990 Zb. o bytovom, spotrebnom, výrobnom a inom družstevníctve.

8. mája 1990

- Prezident ČSFR Václav Havel a predseda federálneho parlamentu Alexander Dubček ocenili vo svojich prejavoch niekoľkomesačnú prácu FZ ČSFR, ktorý za 4 mesiace prijal 63 zákonov, z toho 13 ústavných. Hodnotili podiel parlamentu na formovaní demokra- tického spoločenského systému, obnove parlamentarizmu a na začleňovaní Česko-Slo- venska do európskych štruktúr. A Dubček pritom spomenul, že: „*Predovšetkým sa začal parlament správať ako pluralitný. Naše zasadania sa neraz stali miestom bojového stretá-*

vania sa názorov. Hlasovanie nebolo nikdy vopred isté. Parlament začal plniť svoju funkciu v rodiaom sa demokratickom systéme Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky pri vzrastajúcej úlohe dvoch národných rád. Jeho základnou úlohou bolo vytvárať nové zákony - ako základ budúceho právneho poriadku“. Ten zahrňoval v podstate všetky sféry spoločenských zmien a problematiku začlenenia ČSFR do európskych integračných procesov najmä v rámci KBSE.

- Estónsky parlament vyhlásil Estónsku republiku.

9. – 12. mája 1990

V Toronte sa konalo generálne zhromaždenie *Svetového kongresu Slovákov*, jednak z piety voči jeho dlhoročnému predsedovi Štefanovi B. Romanovi a tiež pri príležitosti návštevy oficiálnej delegácie slovenských národných orgánov (Rudolf Schuster, Milan Čič a iní) a predsedu FZ ČSFR Alexandra Dubčeka. Národnú cenu SKS udelili biskupovi Jánovi Ch. Korcovi, básnikovi Milanovi Rúfusovi a odstupujúcemu generálnemu tajomníkovi SKS Dušanovi Tóthovi.

Predsedom SKS sa stal Marián Šťastný.

10. mája 1990

- Prezident Václav Havel vystúpil v Rade Európy v Štrasburgu s prejavom, v ktorom sa zaoberal i možnosťami podielu ČSFR v európskych integračných procesoch. Podľa prezidenta základom nového bezpečnostného systému bude NATO a Varšavská zmluva nebude dlho trvať.
- Podľa údajov Generálnej prokuratúry Českej republiky stúpol oproti predchádzajúcemu roku počet vražd o 97 %, znásilnení o 70 % a krádeží až o 241 %.

13. mája 1990

Predsedovi FZ ČSFR Alexandrovi Dubčekovi udelila *The American University* vo Washingtone čestný doktorát. Vo svojom prejave zdôraznil úlohu prezidenta USA Woodrowa Wilsona, ktorý sa podieľal na vzniku Československa roku 1918, ako aj Tomáša G. Masaryka a Milana R. Štefánika. Zvlášť pripomenul, že ČSFR v tomto období smeruje k spoločnému „európskemu domu“, ako aj to, že Praha a Bratislava môžu prispieť k rozvoju európskej kultúry, pričom dúfal, že prechod oboch národov, slovenského a českého k demokracii, bude plynulý, kultúrny a civilizovaný.

14. mája 1990

- Pri hlasovaní vo federálnej vláde o stratégii radikálnej ekonomickej reformy zvíťazili tesne zástancovia radikálneho postupu v podaní Václava Klauza a Vladimíra Dlouhého v pomere 11 : 9 nad „sociálnodemokratickou“ koncepciou Valtra Komárka, ktorú podporoval aj A. Dubček.
- Vláda vydala nariadenie č. 231/1990 o zvýšení vyplácaných dôchodkov a hraníc nízkych dôchodkov, ktoré sú jediným zdrojom príjmu.

15. mája 1990

Začala vychádzať *Národná obroda*, ktorej informačná úroveň bola všeobecne uznávaná.

16. mája 1990

- Predseda Socialistickej internacionály Willy Brandt navštívil Bratislavu, aby sa informoval o perspektívach sociálnej demokracie na Slovensku.
- Slovenská vláda konštatovala k správe o stave v ochrane povrchových a podzemných vôd s osobitných zreteľom na ochranu vodných zdrojov Žitného ostrova od roku 1986, že prijaté opatrenia sa „v dôsledku administratívno-byrokratického prístupu k ich zabezpečeniu na všetkých úrovniach riadenia plnili nedostatočne a výrazne poklesla i disciplína pri ich vyhodnocovaní.“ Zaoštvávala predovšetkým výstavba čističiek odpadových vôd. V rokoch 1986 až 1989 sa len v 34 prípadoch zo 68 zariadení ukončila výstavba.

16. – 17. mája 1990

Prezident Václav Havel vystúpil na niektorých predvolebných mítingoch VPN, keď bol na oficiálnej návšteve Slovenska. Podobne podporil OF. Niektoré české a slovenské politické strany ho preto kritizovali za porušenie nadstraníckosti.

17. mája 1990

- Demokratická strana, sociálni demokrati, ľudovci a socialisti vydali sedembodové „Vyhlásenie historických demokratických politických strán Československa“, v ktorom sa vyjadrili za postavenie komunistickej strany mimo zákona. Už 12. mája tieto požiadavky vyjadrili tisíce demonštrantov v Prahe.
- Predsedníctvo SNR prerokovalo „Správu o výsledku kontroly rozsahu a spôsobu nadobudnutia nehnuteľného majetku politických strán“, ktorého rozsah a nadobudnutie bolo jednoznačne v prospech KSČ.

18. – 21. mája 1990

Predseda FZ ČSFR Alexander Dubček s delegáciou po 42 rokoch navštívil Moskvu, kde sa okrem iných stretol s občanmi ZSSR, ktorí protestovali proti okupácii ČSSR v auguste 1968. Michail Gorbačov počas prijatia delegácie označil okupáciu za strategickú chybu Brežnevovho vedenia. Dubček dosiahol, aby sa oficiálne rehabilitovali myšlienky a kroky československej jari z roku 1968, ktoré potlačila práve sovietska okupácia československého štátu. Dubček využil návštevu aj na vyjadrenie podpory rehabilitácie tisícok postihnutých komunistov. Predmetom rozhovorov Dubčeka so sovietskymi predstaviteľmi bol tiež odchod sovietskych vojsk z Česko-Slovenska.

19. mája 1990

V Žiline sa konal ustanovujúci 1. snem Slovenskej národnej strany.

20. mája 1990

- SNS, SSI, Nezávislá strana Slovákov, *Matica slovenská*, *Zväz slovenských učiteľov* a *Štúrova spoločnosť* zorganizovali míting na *Námestí SNP* v Bratislave, kde žiadali slovenské národné orgány, aby bol po voľbách prijatý zákon o slovenskom jazyku ako úradnom jazyku na celom území SR.
- V parlamentných a prezidentských voľbách v Rumunsku zvíťazil komunistický Front národnej spásy, ktorý získal až 85 % hlasov.

23. mája 1990

Slovenská vláda prijala uznesenie na nápravu nedostatočnej úrovne starostlivosti o občanov v domovoch dôchodcov, detí a mládeže v detských domovoch, ktorých výstavba zaostávala.

24. mája 1990

- Federálna vláda ČSSR rozhodla o zvýšení cien potravín, s termínom od 9. júla. Išlo o najvýraznejšie zvýšenie cien od menovej reformy z roka 1953.
- Denník *Národná obroda* uverejnil návrh Ministerstva vnútra SR na reformu verejnej správy. Podľa nového územného členenia SR malo byť namiesto krajov 16 veľkých okresov a malo sa zaviesť dvojestupňové riadenie verejnej správy.
- Na stretnutí politických strán a hnutí za „okružným stolom“ protestovali zúčastnení proti volebnému zákonu, ktorý stanovil pri voľbách do federálneho zhromaždenia 5-percentný volebný prah, a tým boli tzv. malé alebo novozaložené strany znevýhodnené.
- Minister vnútra ČSFR Richard Sacher uviedol, že v novembri a decembri 1989 zmizlo z Federálneho ministerstva vnútra na 10-tisíc spisov Štátnej bezpečnosti. Neuviedol však, koľko zmizlo, alebo bolo „premiestnených“ za jeho pôsobenia. Práve kvôli zisteniu, že sa obklopil bývalými funkcionármi ŠtB, mal zostať vo funkcii len do volieb. Dovtedy bolo prepustených 775 príslušníkov bezpečnosti.

26. mája 1990

Rada VPN Slovenska sa vyjadrila k vzťahom medzi VPN a MNI, ktoré považovala za korektné a užitočné, čo sa údajne ukazovalo aj v predvolebnej kampani.

27. mája 1990

V Bratislave po 41 rokoch opäť otvorili generálny konzulát USA.

29. mája 1990

- Vláda SR schválila návrh štátneho záverečného účtu SR za rok 1989, ktorý vykázal príjmy 91 366 tisíc korún, výdavky 92 788 korún, čím vznikol schodok 1 422 tisíc korún.
- Slovenská vláda prijala uznesenie k správe o situácii a dopadoch vyplývajúcich zo zastavenia výroby buničín v štátnom podniku Gemerská celulózka a papiereň Gemerská Hôrka.
- Predsedníctvo SNR prijalo zákonné opatrenie č 211/1990 Zb. o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou. Prvý paragraf opatrenia akceptoval právny nárok gréckokatolíckej cirkvi na reštitúciu in integro, tzn. vrátenie celého majetku, ktorý jej bol odňatý po tzv. prešovskom sobore roku 1950. Opäť sa stal jej majetkom a mal byť zapísaný do evidencie nehnuteľností. Druhý paragraf tejto právnej normy vychádzal v ústrety pravoslávnej cirkvi, pretože väčšina jej farností sa po vrátení majetku gréckokatolíckej cirkvi ocitla bez materiálnych podmienok na svoju činnosť. Predpokladal dohodu oboch cirkví o spôsobe užívania (spolužívania) cirkevných objektov. V prípade neuzavretia dohody alebo neodovzdania majetku mal o tom rozhodnúť splnomocnenec vlády Slovenskej republiky. So zákonným opatrením nesú-

hlasili obe cirkvi, pravoslávnej nevyhovoval prvý paragraf, gréckokatolíckej druhý paragraf. Otázka vlastníctva nehnuteľností sa vyriešila, no problém spoločného užívania sakrálnych objektov v konfesiónálne zmiešaných obciach zostal. Spory sa vliekli ešte dlhé roky a odstránila ich až veľkorysá výstavba pravoslávnych chrámov.

- Katolícka biskupská konferencia a federálny výbor *Konferencie vyšších rehoľných predstaviteľov* žiadali navrátenie 96 cirkevných budov v Slovenskej a Českej republike.

30. mája 1990

- Prezident USA Georg Bush poslal Alexandrovi Dubčekovi a trom ďalším bojovníkom za ľudské práva pri príležitosti udelenia výročných cien v oblasti ľudských práv v rámci výročnej večere usporiadanej *Medzinárodnou právnou skupinou pre ľudské práva* svoje osobitné pozdravy a blahoželanie. Boli adresované týmto význačným vyznamenaným osobám: predsedovi Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky pánovi Alexanderovi Dubčekovi, váženému Lane Kirklandovi a vázenej dr. Jelene Bonnerovej. Prezident priamo uviedol: „*Tí traja, ktorí budú dnes večer vyznamenaní, sú nositeľmi štandardy v boji za podporu slobody a rešpektovania ľudských práv na celom svete*“.

- *Konfederácia politických väzňov Slovenska* vydala vyhlásenie k spoločenským zmenám, ktoré podporuje a zároveň víta prijatie ústavného zákona o súdnych rehabilitáciách.

30. mája – 3. júna 1990

Sovietsky prezident Michail Gorbačov prerokoval s prezidentom USA Georgeom Bushom otázku zjednotenia Spolkovej republiky Nemecko a Nemeckej demokratickej republiky, ako aj možnosť ďalšieho pokračovania stretnutí o odzbrojovacích zmluvách. Pálčivou oblasťou rozhovorov sa stalo prekonávanie vnútorných ťažkostí Sovietskeho zväzu, ktoré sa v značnej miere zmietalo v ekonomických, sociálnych a národnostných problémoch, ba bola ohrozená integrita samotného Sovietskeho zväzu. No Gorbačov sa pokúsil manévrovať okolo zjednotenia Nemecka a spočiatku bol zástancom myšlienky, že sa stane členom obidvoch vojenských blokov, čo vyvolalo znepokojenie Západu. Posun v zjednotení Nemecka nastal v tom, že už na začiatku júla vstúpila do platnosti colná a menová únia medzi SRN a NDR a západonemecká marka platila v oboch krajinách. Gorbačov už v podstate rezignoval a prenechal celú iniciatívu Washingtonu a Bonnu, keď sa už nemohol oprieť ani o celé vedenie KSSZ.

máj 1990

- Podľa *Centra pre výskum spoločenských problémov* pri KV VPN bolo poradie osobností politického života podľa sympatií obyvateľov Slovenska takéto: Alexander Dubček, Marián Čalfa, Milan Čič, Vladimír Mečiar, Miroslav Kusý, Ladislav Košťa (väčšinou boli bývalí reformní komunisti), ďalej Vladimír Ondruš, Slavomír Stračár, František Mikloško a Hvezdoň Kočtúch. Všetci kandidovali v parlamentných voľbách za VPN.

- Posledný výskum *Metodicko-výskumného kabinetu Slovenského rozhlasu* v dňoch 30. – 31. mája ukázal odpoveď na otázku: Keby sa volilo zajtra, koho by ste volili?

PARLAMENT
VPN

SNR
26,1 %

SNFZ
25,6 %

SL FZ
25,5 %

KDH	18,0 %	17,9 %	18,3 %
KSS	12,1 %	12,2 %	12,1 %
SNS	8,7 %	10,4 %	8,6 %
DS	7,3 %	5,5 %	6,5 %
SZ	4,4 %	4,7 %	5,8 %
EGYÜTTÉLÉS - SPOLUŽITIE	4,8 %	5,8 %	5,1 %
ČSSD	2,2 %	1,9 %	2,3 %

Týždeň pred voľbami sa tak dostala do čela VPN, hoci ešte nedávno viedlo KDH, za ním boli KSS a SNS a až za nimi VPN.

Transformácia spoločnosti a politického zriadenia bola na začiatku dlhej a náročnej cesty. V spoločnosti pretrvávali mnohé problémy spred novembra 1989, objavovali sa nové a tiež také, ktoré dlhé desaťročia komunistická moc z rôznych dôvodov neriešila. V novembri 1990 uverejnilo *Centrum pre výskum spoločenských problémov* prieskumy názorov občanov z apríla a mája 1990. Uviedlo aj názory obyvateľov na otázku „Aké spoločenské problémy je potrebné riešiť v Slovenskej republike prednostne? Poradie najväznejších problémov na Slovensku bolo podľa prieskumu verejnej mienky z októbra 1990 nasledujúce: 1. národnostné problémy (26,8 %); 2. ekonomika (15,3 %); 3. nezamestnanosť (10,8 %); 4. sociálne zabezpečenie (8,7 %); 5. životná úroveň (6,9 %); 6. ekológia (5,2 %); 7. Rómovia (4,5 %); 8. kriminalita (4,2 %); 9. tovar a služby (3,1 %); 10. medziľudské vzťahy (2,8 %); 11. zdravotníctvo (2,1 %); 12. privatizácia (2,0 %); ostatné problémy získali menej ako 2 % odpovedí.

Prieskum názorov občanov z mája 1991 nám spätne ponúka pohľad na ponovembrovú spoločnosť a poukazuje na pokles spokojnosti občanov s jej vývojom. V máji 1990 hodnotilo pozitívne ponovembrový vývoj spoločnosti 71 % respondentov, v októbri toho istého roka 36 %, v máji 1991 iba 20 %. Podiel nespokojných občanov bol v máji 1991 na úrovni 71 %. V októbri 1990 bola spokojnosť resppektíve nespokojnosť polarizovaná sympatiami a orientáciou na VPN a SDL. V máji 1991 boli spokojní prívrženci VPN a KDH, rady nespokojných rozšírili prívrženci SNS, HZDS a ľudia, ktorí by nešli voliť. Prívrženci ostatných politických strán a nerozhodnutí sa nachádzali uprostred názorového spektra. Vyššia nespokojnosť bola v prípade respondentov z väčších sídel, radových pracovníkov, žien a respondentov slovenskej národnosti (v porovnaní s respondentmi maďarskej národnosti).

- Medzi Maďarskou nezávislou iniciatívou (MNI) a Spolužitím (M. Durayom) vypukli vážne spory, keďže sa líšili v názoroch na ochranu záujmov národnostných menšín, ako aj na to, kto ich mal predstavovať. MNI pritom úzko spolupracovala s VPN, s ktorou vstupovala do volieb. Dňa 21. mája prijal delegáciu MNI a Maďarského študentského zväzu prezident Václav Havel, kde si okrem iného vyjasnili stanoviská k vodnému dielu Gabčíkovo – Nagymaros. Prezident v súvislosti s polemikami okolo *Košického vládného programu* z roku 1945 vyhlásil, že v určitých prípadoch uznával kolektívne práva, ale nie kolektívnu vinu.

- Okolo rozhodnutia vlády ČSFR vo veci výrobného programu *Bratislavských automobilových závodov* a zbrojného priemyslu vznikli dohady o možnosti samostatného postupu slovenských štátnych orgánov.

Máj – jún

- Pri návštevách prezidenta ČSFR Václava Havla po Slovensku od Bratislavy po Bardejov, a to v predvolebnom období, vznikli spory a obvinenia, že vystupoval za VPN. Tým ju údajne „uprednostňoval“ pred ostatnými politickými stranami. Napríklad KDH a DS proti tomu vystupovali, lebo podľa nich VPN využila prezidenta na svoje politické ciele. Pritom prezidenta z radov VPN sprevádzali Marián Čalfa, Milan Čič, Vladimír Ondruš, Vladimír Mečiar, Ladislav Snopko, Milan Kňažko a ďalší.
- Pomerne ostrá predvolebná kampaň sa rozprúdila aj v dennej tlači proti komunistom a ich účasti v predvolebnom zápase. KSS bola obvinená z rôznych klamstiev, prezliekania kabátov, nezrieknutia sa diktatúry moci, z neospravedlnenia sa občanom, ktorých postihla politickými perzekúciami i z toho, že v jej radoch ostali „staré štruktúry“ a pod.
- Jednotlivé politické subjekty vystúpili so svojimi volebnými programami.

1. júna 1990

- Prezident Maďarska Árpád Göncz prijal v Budapešti spoločnú delegáciu VPN a MNI (Ján Langoš, Peter Zajac, Károly Tóth a László Szigeti). Rokovali o otázkach *Varšavskej zmluvy*, priepustnosti spoločných hraníc a o postavení Slovákov v MR.
- KDH vydalo *Vyhlásenie k postaveniu slovenského národa*:
„KDH považuje slovenský národ za štátotvorný národ Slovenskej republiky. Základné prejavy národnej hrdosti považuje za nevyhnutnú súčasť života spoločnosti. Zasadzuje sa za národnú a štátnu suverenitu Slovenska. Povojnové usporiadanie hraníc a celistvosť Slovenska považuje za nedotknuteľné. KDH požaduje uzákonenie slovenského jazyka za štátny a úradný jazyk Slovenskej republiky. KDH presadzuje vytvorenie takých podmienok, aby nedochádzalo k odnárodňovaniu Slovákov tak na Slovensku, ako aj v zahraničí. KDH garantuje národnostným menšinám používanie ich materinského jazyka a ostatné práva na Slovensku v zmysle Deklarácie ľudských práv, Helsinskej a Viedenskej dohody. V zahraničných vzťahoch bude vyžadovať rovnaký postup od iných vlád voči Slovákom. KDH vytvorí také podmienky pre národnostné menšiny, aby svojou politickou a ekonomickou sebarealizáciou prospeli ku vstupu Slovenskej republiky do Európskeho spoločenstva, ktorá doň chce vstúpiť ako samostatný a rovnocenný člen.“

4. júna 1990

- Vo *Vyhlásení Občianskeho fóra a Verejnosti proti násiliu k občanom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky* sa zdôraznil význam nastávajúcich parlamentných volieb, v ktorých „rozhodneme o základných hodnotách a smeroch nášho ďalšieho vývoja – o demokracii, o politickom a hospodárskom systéme, o sociálnych istotách a záchrane nášho životného prostredia. Rozhodneme o tom, aká bude spoločná vlasť Čechov, Slovákov a príslušníkov ďalších národností, o zachovaní nášho spoločného domova. Spojenectvo OF a VPN nie je spojenectvo len pre voľby, ale spojenectvom pre rozvoj spoluzití českeho a slovenského národa v demokratickej federácii. Po vytvorení takejto federácie nemôžeme čakať na prijatie nových ústav. VPN a OF hneď po voľbách predloží Federálnemu zhromaždeniu návrh na zmenu ústavy federácie tak, aby republiky spravovali všetko, čo je potrebné pre ich ekonomickú, kultúrnu a politickú svojbytnosť. Hneď po voľbách chceme takú

federálnu vládu, ktorá bude zodpovedne rešpektovať záujmy a práva národných republík nielen svojim zložením, ale predovšetkým svojim programom a schopnosťou realizovať ho“.

Vyhlasenie podpísali za OF Petr Kučera, Jan Urban, Ivan Havel a Ivan Fischera a za VPN Fedor Gál, Peter Zajac, Juraj Flamík a Ján Langoš.

• Prezident USA George Bush sa v svojom posolstve, zaslanom Kongresu, vyslovil v tom zmysle, aby ČSFR bola udelená výnimka z obchodného zákona, ktorá by jej poskytla doložku najvyšších výhod.

5. júna 1990

Predseda Federálneho zhromaždenia ČSFR Alexander Dubček sa v rozhovore pre *Národnú obrodu* vyjadril k aktuálnym politickým otázkam, česko-slovenským vzťahom a k postoju prezidenta Michaila Gorbačovovi, že: „*k vojenskému zásahu do vnútorných vecí v auguste 1968 povedal, že udalosť je pre nové sovietske vedenie uzavretá vyhlásením, ktoré uznalo zásah ako neodôvodnený. K priznaniu chyby, povedal, došlo neskoro. Lepšie však neskoro, ako nikdy. Sovietsky zväz sa musel zmeniť, aby k tomu mohlo dôjsť. Stretnutie bolo pre mňa a pre všetkých, ktorí sa v roku 1968 angažovali v reformnom hnutí, satisfakciou, uznaním práce a obetí, ktoré neboli márne a iste prinesú plody v samotnom Sovietskom zväze. Rok 1968 už pre nás a pre nové sovietske vedenie nebude výčitkou, ale trvalým poučením, že nijaká sila nezabráni presadiť sa myšlienke, ktorá je platná, pravdivá“.*

Dubček vyjadril presvedčenie, že naša federácia v budúcnosti bude stáť na pevnom zväzku Slovenskej a Českej republiky. Predpokladal teda ďalší rozvoj slovenskej a českej štátnosti. Administratívno-byrokratický systém zatažil federáciu svojím centralizmom, nedemokratickosťou a tým ju viac-menej znehodnotil.

5. - 29. júna 1990

Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe v Kodani sa zišla potom, čo sa v strednej a juhovýchodnej Európe udiali výrazné spoločensko-politické zmeny, ktorými sa začal koniec studenej vojny a bipolárneho sveta. Na konferencii sa uviedlo, že po približovaní postojov Sovietskeho zväzu, SRN a USA došlo k väčšej vzájomnej tolerancii, dohodám a k vysvetlovaniu stanovísk v oblasti ľudských práv krajín Východu a Západu, čo bol podstatný posun oproti konferencii KBSE v Paríži spred roka. Táto skôr hodnotila uplatňovanie ľudských práv a slobôd v krajinách východnej Európy. V Kodani záverečný dokument už zahrňoval nevyhnutnosť vytvorenia občianskej spoločnosti a právneho štátu s demokratickým pluralistickým politickým systémom na základe slobodných volieb v novo sa formujúcich demokratických štátoch. Štáty strednej a juhovýchodnej Európy by sa mali samy riadiť paktmi ľudských práv z polovice 60. rokov, ako aj ďalšími dokumentmi KBSE a OSN.

6. júna 1990

• Vláda Slovenskej republiky prijala uznesenie k náčrtu *Koncepcie stratégie ekonomického rozvoja a nového ekonomického systému v Slovenskej republike* a postupu ich realizácie v zmysle uznesenia vlády ČSFR č. 342/1990. Bol vypracovaný harmonogram postupu koncepcie nového ekonomického systému.

• Slovenská vláda súhlasila v uznesení číslo 278 s návrhom reformy národných výborov a miestnej štátnej správy a zrušením krajských národných výborov k 31. decembru

1990, s uplatnením plnej samosprávy v každej obci a so zriadením orgánov samosprávy, ďalej s oddelením štátno-správnych činností od orgánov samosprávy obcí a s vytvorením väčších územných celkov namiesto vtedajších okresov. Tým sa malo zmeniť územnosprávne členenie Slovenskej republiky. Schválila harmonogram reformy národných výborov a miestnej štátnej správy, ako aj uskutočnenie priamych volieb do orgánov samosprávy obcí, ktoré sa po ich zrušení fakticky nekonali počas celej éry komunistického režimu.

- Z radov VPN bolo stiahnutých až 35 osôb z volebnej kandidátky do SNR, čo bolo najviac za politický subjekt v ČSFR. Väčšinou súviseli s lustráciami, ktoré súviseli so spoluprácou so Štátnou bezpečnosťou. Medzi nimi bol aj jeden z predstaviteľov VPN Ján Budaj. Keď vysvetľoval svoje stanovisko k lustráciám, uviedol, že neodchádza z pocitu „viny“, lebo jeho záznam o spolupráci s ŠtB v rokoch 1979 – 1981 bol založený len na vydieraní možnosťou vycestovania. Minister vnútra SR Vladimír Mečiar pripomenul, že lustrácie nie sú záležitosťou ministerstva, ale politických subjektov. Pritom v materiáloch ŠtB pretrvávala neprehľadná situácia a ich overovanie bolo dosť diskutabilné. Stiahnutie kandidátok kvôli lustráciám vyvolalo v spoločnosti na Slovensku rozčarovanie a pochybnosti. Napríklad 12. júna začal Jaroslav Jarušek na *Námestí SNP* v Bratislave hladovku, aby sa dozvedel „objektívnu informáciu“ o Jánovi Budajovi. Po parlamentných voľbách predstaviteľ VPN Fedor Gál vyzval politické subjekty, aby sa vzdali lustrácií pre ich „nespolahlivosť“. Celkovo v SR bolo stiahnutých z viacerých dôvodov 215 kandidátok.

- V českých krajinách najväčší rozruch vyvolala aktívna spolupráca s ŠtB podpredsedu federálneho parlamentu Josefa Bartončíka, ktorého označil federálny námestník vnútra Jan Ruml za „bezcharakterného človeka“, čo však vedenie Československej strany lidovej odmietlo.

8. júna 1990

Na 4. sneme *Slovenského skautingu* v Žiline boli vyslovené jeho zásady: úplná nezávislosť od štátu, cirkvi, politických strán a hmotná nezávislosť. Predstavitelia privítali možnosť obnovy hnutia v nových demokratických podmienkach. Činnosť hnutia bola násilne zastavená v roku 1970.

8. – 9. júna 1990

V slobodných a demokratických parlamentných voľbách do národných rád a do federálneho parlamentu, na Slovensku do Slovenskej národnej rady, zvíťazila VPN so ziskom 29, 34% hlasov a dosiahla 48 mandátov, druhé bolo KDĽ s 19, 20% hlasov a 31 mandátmi, tretia SNS s 13, 94% hlasov a 22 mandátmi, štvrtá KSS s 13, 34 % hlasov a 22 mandátmi, ďalšie ES-MKDĽ s 8, 66% hlasov a 14 mandátmi, Demokratická strana so 4, 39 % hlasov a 7 mandátmi a ako posledná strana sa do slovenského parlamentu dostala Strana zelených so ziskom 3, 48% hlasov a 6 mandátmi.

Vo volebnom kraji Hlavné mesto Bratislava zvíťazila VPN s 38, 28% hlasov, pred SNS, ktorá získala 17, 61% hlasov a KSS so 14, 89% hlasov. V Západoslovenskom volebnom kraji získala VPN 24, 36% hlasov pred KDĽ so 17, 55% hlasov a ES-MKDĽ so 17, 30% hlasov. V Stredoslovenskom kraji vznikla podobná situácia na druhom a treťom mieste, keď SNS dostala 20, 96% hlasov pred KDĽ s 20, 22% hlasov. Na prvom mieste

sa umiestnila VPN, ktorá dosiahla 26, 97% hlasov. Vo Východoslovenskom kraji boli už výrazné rozdiely medzi VPN (35, 24% hlasov), KDH s 22, 42% hlasov a KSS so 14, 73% hlasmi. Demokratická strana a Strana zelených získali v jednotlivých volebných krajoch počet hlasov, ktoré viac-menej zodpovedali ich celorepublikovému priemeru. Výsledky volieb do FZ ČSFR tiež zhruba zodpovedali váhe jednotlivých politických subjektov na Slovensku:

Do Snemovne ľudu FZ získala najviac hlasov VPN – 32, 54% a 19 mandátov, druhé KDH 18, 98% a 11 mandátov, tretia KSS 13, 81% hlasov a 6 mandátov, štvrtá SNS 10, 96% hlasov a 6 mandátov a nakoniec ES-MKDH 8, 58% hlasov a 5 mandátov.

Do Snemovne národov FZ VPN 37, 28% hlasov a 33 mandátov, KDH 16, 66% hlasov a 14 mandátov, KSS 13, 43% hlasov a 12 mandátov, SNS 11, 44% hlasov a 9 mandátov a ES-MKDH 8, 49% hlasov a 7 mandátov.

Parlamentné voľby, ktoré boli predovšetkým vyjadrením slovenskej a českej spoločnosti k vývinu po novembri 1989, zavŕšili proces základných spoločensko-politických zmien v ČSFR. V ich popredí bolo v českých krajinách Občianske fórum, ktoré v nich zvíťazilo, a na Slovensku Verejnosť proti násiliu.

10. júna 1990

V Bratislave rokovali zástupcovia VPN, KDH a DS o povolebnej spolupráci a skonštatovali, že voľby *„boli slobodné a demokratické a prerokovali ďalšiu po volebnú politickú spoluprácu. Potvrdili, že výsledky týchto volieb prijímajú a chápu ako ich poverenie voličov pre spoluprácu na riešení budúcich úloh Slovenskej republiky a ČSFR. Zúčastnené strany v zásade vyjadrili pripravenosť spoločne vytvoriť koaličnú vládu Slovenskej republiky“*.

11. júna 1990

- Prezident ČSFR Václav Havel v rozhovore pre ČSTK ocenil vysokú úroveň slobodných parlamentných volieb.
- Koncert *Slovenskej filharmónie* v Bratislave dirigoval sir Yehudi Menuhin a pod jeho taktovkou vystúpila popredná svetová sopranistka Lucia Poppová, ktorá sa po rokoch emigrácie vrátila do vlasti.
- Rada VPN Slovenska sa vyjadrila k lustráciám kandidátov na poslancov a svoj pôvodný nesúhlas zmenila v najlepšom úmysle chrániť našich voličov a v maximálnej možnej miere zabezpečiť možnosť sadnúť si k čistému stolu. Bolo potrebné ochrániť kandidátov a budúcich poslancov a zamedziť nejakej manipulácii. Išlo o kolektívne rozhodnutia rady a kandidáti s lustráciou súhlasili. Podľa rady namiesto spravodlivosti došlo k tomu, že *„nás všetkých ovanul mŕtvolný pach hydry Štátnej bezpečnosti, ktorá tak vlastne dodatočne ešte raz zasiahla do ľudských osudov“*. Ukázala sa nespoľahlivosť mnohých materiálov ŠtB.

13. júna 1990

- Vláda SR prijala uznesenie na zabezpečenie úloh z uznesenia vlády ČSFR č. 351/1990 k správe o výsledku kontroly, rozsahu a spôsobe nadobudnutia nehnuteľného majetku politických strán, v ktorej sa konštatoval majetok KSČ v hodnote 9, 5 miliardy korún. Tento majetok používala na účely, ktoré *„nie sú v súlade s vyššími spoločenskými záujmami“*.

• ČSFR, Poľsko a Maďarsko podpísali v Göteborgu dohody s *Európskym združením voľného obchodu* o zlepšení vzájomných obchodných podmienok.

17. júna 1990

Prvé slobodné voľby v Bulharsku vyhrala bývalá komunistická strana.

20. júna 1990

Slovenská vláda vydala *Vyhlásenie vlády národného porozumenia Slovenskej republiky pri ukončení jej činnosti*, v ktorom sa zaoberala stavom a možnosťami riešenia politických, štátoprávných a ekonomických problémov vývoja Slovenska v období zmeny spoločenského systému. Vláda na čele s Milanom Čičom za svoju hlavnú úlohu považovala „*previesť našu spoločnosť bez veľkých ekonomických, sociálnych a iných otrasov cez prechodné obdobie k slobodným voľbám a zároveň vykonať hlboké politické, ekonomické, kultúrne i ostatné spoločenské zmeny. Posunúť pokojnú demokratickú revolúciu zo 17. novembra 1989 aj na Slovensku čo najviac vpred. Odpútať ju od bývalého totalitného režimu, od centralistického direktívneho riadenia a vybudovať základy demokratického pluralistického systému. Vytvoriť priestor pre občianske hnutia, iniciatívy a politické strany. Pre hlbokú ekonomickú reformu, založenú na rovnoprávnosti rôznych foriem vlastníctva, výkonnosti, efektivity a podnikavosti ekonomických subjektov v sústave trhových vzťahov. Zároveň bolo potrebné vytvárať priestor pre celú duchovnú oblasť. Pre nový demokratický rozvoj školstva, vedy a kultúry. Pre slobodu zhromažďovania, slova a tlače. Slobodu svedomia, náboženského vyznania a činnosť cirkví. Priestor pre celkovú mravnú a duchovnú obrodu pri vytváraní slobodnej občianskej spoločnosti. Súčasne si vláda predsavzala posilňovať našu národnú štátnosť.*“

Vláda zároveň akcentovala vytvárať česko-slovenskú federáciu „*ako zdola budovaný a slobodne dohodnutý zväzok dvoch rovnoprávných a suverénnych národných republik so zabezpečenými právami všetkých národností a s posilňovaním samosprávy miest a obcí. V tomto duchu si vláda zároveň predsavzala naplno otvárať našu spoločnosť Európe a svetu, pripravovať a napomáhať jej vstup do vzájomne prospešných integračných vzťahov a zoskupení.*“ Snažiť sa o vklad Slovenska do spoločného európskeho domu, hoci nielen prechod na trhovú ekonomiku sprevádzajú výhody i ťažkosti. Dôležité tu bolo uskutočnenie slobodných parlamentných volieb a začiatky realizácie zásad spoločného vyhlásenia slovenskej a českej vlády z ich rokovania na zámku v *Lnářoch* tak, aby sa „*naplno rešpektovali princípy dôslednej federácie zdola.*“

21. - 22. júna 1990

Spolkový snem v Bonne a Ľudová snemovňa v Berlíne schválili nemecko-nemeckú štátnu zmluvu, v zmysle ktorej vznikla spoločná únia v oblasti hospodárstva, meny a sociálneho systému. Iniciátor zjednotenia západonemecký kancelár Helmuth Kohl to však nemal jednoduché, lebo Londýn a Paríž sa k zjednoteniu postavili dosť zdržanlivo a spočiatku aj Moskva nezaujala jednoznačné stanovisko k tomu, aby sa bývalá NDR stala po zjednotení Nemecka členom NATO. Jedine Washington hneď privítal možnosť zjednotenia Nemecka. V pozadí rozdielných pohľadov stáli navyše európske integračné procesy, v ktorých západné veľmoci chceli zaujať čo najvýraznejšie miesto.

O deň neskôr pokračovalo druhé kolo rozhovorov ministrov zahraničných vecí oboch nemeckých štátov a víťazných mocností vo východonemeckom zámku *Niederschönhausen* s cieľom vypracovať záverečný dokument o zjednotení Nemecka, ktorý by bol predmetom vrcholnej schôdzy KBSE v novembri 1990. Dohoda sa už dosiahla čo sa týka poľskej západnej hranice na *Odre* a *Nise*, ako aj v tom, že sa od 1. júla zrušia všetky osobné kontroly na vnútroberlínskej hranici. Najspornejším však ostalo vojensko-politické začlenenie zjednoteného Nemecka, hoci minister zahraničných vecí ZSSR Eduard Ševardnadze navrhol, aby po zjednotení do šiestich mesiacov odišli z Berlína všetky spojenecké jednotky.

22. júna 1990

Korunného princa Belgického kráľovstva Philippa prijali na *Bratislavskom hrade* predseda SNR Rudolf Schuster a prvý podpredseda vlády SR Jozef Markuš.

26. júna 1990

• Na ustanovujúcej schôdzi sa stal predsedom SNR František Mikloško (VPN), za ktorého hlasovalo 138 poslancov a 7 bolo proti. Požiadal odstupujúceho predsedu Rudolfa Schustera, ktorému poďakoval za dovtedajšiu činnosť, aby zotrval v rámci predsedníctva do konca trvania schôdze. V tajnom hlasovaní, po diskusiách o uplatnení väčšiny alebo pomerného systému, sa stali podpredsedami SNR za KDH Ivan Čarnogurský a Ján Klepáč, za Maďarskú nezávislú iniciatívu László Nagy, za VPN Milan Zemko a za Demokratickú stranu Oľga Keltošová.

F. Mikloško sa poďakoval „*všetkým tým, ktorí dovedli prácu slovenského parlamentu a slovenskej vlády až do dnešných dní, kedy ju odovzdávajú dnes novým poslancom a zajtra novej vláde... A nakoniec by som sa chcel poďakovať všetkým voličom na Slovensku, ktorí v takom hojnom počte pristúpili k volebným urnám. Všetkým tým ľuďom, ktorí sú často pomenúvaní ako obyčajní ľudia, ktorí žijú často zabudnutí, ale ktorí v tej chvíli zostúpili kdesi až z lazov, aby išli voliť. Nemôžem si pomôcť, ale vidím výraznú podobnosť medzi novembrovými dňami, kedy naši ľudia tak dôrazne a pritom tak dôstojne vyjadrili na uliciach i na pracoviskách svoju vôľu žiť dôstojný život, a medzi júnovými dňami, kedy s tým istým nasadením prvýkrát po 44 rokoch ľudia dali hlas tým, do ktorých vložili dôveru, že ich povedú k demokracii*“. Predseda parlamentu zároveň pripomenul, že: „*Keď sledujeme vývoj v mnohých krajinách, nie je také samozrejmé, že premeny, ktorými prechádza dnes celá tzv. východná Európa, prebiehajú v našej krajine relatívne tak pokojne. Osobne som presvedčený, že popri obyvateľstve podstatnú zásluhu na tom mali tiež predstavitelia politického života v tejto krajine, ktorí po novembri 1989 otvorili u nás dvere k demokracii*“.

Novozvolený predseda SNR vyslovil presvedčenie o dôležitosti každého občana: „*Nie my, nie naše stranické záujmy, ale samosprávne a prosperujúce Slovensko, v ktorom žijú Slováci, Maďari, Ukrajinci, Rusíni, Židia a ďalšie národnosti v rôznom početnom zastúpení. Títo ľudia, ich blahobyť, duchovný i telesný, ich spolunažívanie v pokoji so všetkými okolitými národmi, to je to, čo by tu v parlamente vo všetkých sporoch malo nakoniec prevážiť*“. Zároveň povedal, že napriek rokom komunistického režimu slovenský národ „*nikdy neprestal byť európskym národom s hlbokým zmyslom pre spravodlivosť, česť a dobrotu, čo sa tak neveriteľne ukázalo práve v novembrových dňoch minulého roku*“.

- Na prvom zasadaní Predsedníctva SNR odstúpila vláda „národného porozumenia“ Milana Čiča.
- Za predsedníčku Českej národnej rady zvolili kandidátku Občianskeho fóra Dagmar Burešovou.
- Generálna rada *Česko-slovenskej konfederácie odborových zväzov* odmietla návrh zákona o štrajku pre jeho väčšie nezohľadnenie ekonomických a sociálnych transformačných procesov.
- Maďarský parlament rozhodol o vystúpení Maďarska z Varšavskej zmluvy. Poveril vládu, aby rokovala s jej predstaviteľmi.

27. júna 1990

Predsedom vlády SR sa stal za VPN Vladimír Mečiar. Prvým podpredsedom vlády sa stal za KDH Ján Čarnogurský, podpredsedami vlády za VPN Jozef Kučerák a Vladimír Ondruš a za VPN-MNI Gábor Zászlós. Ministrom vnútra bol Anton Andráš (KDH), hospodárstva Jozef Belcák (KDH), výstavby a stavebníctva Jozef Dubníček (DS), poľnohospodárstva a výživy Michal Džatko (KDH), ministrom plánovania Rudolf Filkus (VPN), priemyslu Ján Holčík (DS), ministrom pre privatizáciu a správu národného majetku SR Augustín Marián Húska (VPN), ministrom predsedom VLK Martin Hvozdík (VPN), obchodu a cestovného ruchu Jozef Chren (KDH), ministrom medzinárodných vzťahov Milan Kňažko (VPN), spravodlivosti Ladislav Košta (VPN), školstva, mládeže a telesnej výchovy Ladislav Kováč (VPN), financií Michal Kováč (VPN), práce a sociálnych vecí Stanislav Novák (DS), lesného a vodného hospodárstva Viliam Oberhauser (KDH), zdravotníctva Alojz Rakús (KDH), kultúry Ladislav Snopko (VPN) a ministrom predsedom Slovenskej komisie pre životné prostredie Ivan Tirpák (KDH).

28. júna 1990

Za predsedu federálneho parlamentu ČSFR bol zvolený Alexander Dubček (VPN), podpredsedami sa stali Zdeněk Jičínský (OF), Rudolf Battěk (OF), Milan Šútovec (VPN), Konštantín Viktorín (KDH) a Jozef Stank (KSS).

Členmi Predsedníctva FZ Michal Benčík (KSS), Karol Honner (VPN), Ferenc Szöcs (ES-MKDH), Ivan Šimko (KDH), Marián Vrabec (SNS), Miklós Duray (ES-MKDH), Pavol Kanis (KSS) a Hvezdoň Kočtúch (VPN).

Podpredsedom Snemovne ľudu FZ sa stal Oszkár Világy (VPN/MNI), členmi predsedníctva Michal Borguľa (KSS) a Milan Čič (VPN).

Za predsedu Snemovne národov FZ bol zvolený Milan Šútovec (VPN) a členom predsedníctva bol František Šebej (VPN).

28. júna 1990

- Na návrh prezidenta ČSFR Václava Havla sa stal predsedom vlády ČSFR za VPN Marián Čalfa, podpredsedami Václav Valeš (bezpartajný), Pavel Rychetský (bezpartajný), Jiří Dienstbier (OF), Jozef Mikloško (KDH) a Pavel Hoffman (bezpartajný). Zo Slovenska sa stal ministrom vnútra Ján Langoš (VPN), ministrom zahraničného obchodu Slavomír Stračár (VPN) a ministrom spojov Theodor Petrik (bezpartajný).

Ďalej boli vo vláde minister národnej obrany Miroslav Vacek (bezpartajný), financií Václav Klaus (OF), práce a sociálnych vecí Petr Miller (OF), dopravy Jiří Nezval (bezpartajný), minister hospodárstva Vladimír Dlouhý (OF) a bez politickej príslušnosti Květoslava Kořínková (poverená riadením ministerstva kontroly) a Josef Vavroušek (predseda Federálneho výboru pre životné prostredie).

Prezident V. Havel potom oboznámil poslancov federálneho parlamentu s najbližšími úlohami budovania demokratického štátu v najbližších dvoch rokoch, čo znamenalo: *„správne vyvážiť úlohu a vzájomné vzťahy moci zákonodarnej, výkonnej a súdnej. Znamená to novo vážiť vzťah miestnej samosprávy a štátnej správy, a to na všetkých úrovniach a vo všetkých oblastiach spoločenského života“*. Potom sa venoval ekonomickým otázkam, postaveniu a úlohe česko-slovenskej federácie.

- Predsedníctvo ČNR vymenovalo Petra Pitharta za predsedu vlády Českej republiky. Jej podpredsedami sa stali František Vlasák, Antonín Baudyš a Milan Lukeš.

5. júla 1990

Federálny parlament zvolil za prezidenta ČSFR Václava Havla. Všeobecné parlamentné a slobodné voľby, povolebné rekonštrukcie parlamentov podľa ich výsledkov, ako aj zvolenie prezidenta ukončili základné spoločensko-politické a štátnopolitické zmeny v Československu (Česko-Slovensku) po 17. novembri 1989.